ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗ್ರಹ - ಸೃಷ್ಟಿ-ಕಾಲ-ಲಯ

ಪದ್ಮಪುರಾಣ

[ಪದ್ಮಮಹಾಪುರಾಣಂ (ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಮೂಲ, ಕನ್ನಡ ಅರ್ಥಾನುವಾದ) ಸಂಪುಟ 1, ಅನುವಾದಕ ಬೇಲದಕೆರೆ ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಶ್ರೀಜಯಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಗ್ರಂಥರತ್ನಮಾಲಾ. ಸಂಖ್ಯೆ 16, ಮೈಸೂರು, ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್ ಬ್ರಾಂಚ್, 1944]

ಸಾರಾಂಶ

ಈ ಸಾರಾಂಶದಲ್ಲಿ ನಾನು ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ಒಳಗಿನ ನಿರೂಪಣೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಬೇರೆ ಪುರಾಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಕೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ.

ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ಸೃಷ್ಟಿತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ

ನೋಡಬೇಕಾದರೆ ಆದಿಖಂಡ ಅಧ್ಯಾಯ 2 ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಾಂಖ್ಯಾಧಾರಿತ ತಾತ್ತ್ವಿಕ ನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಈ ಅಂಶಗಳು ಬರುತ್ತವೆ: ನಾರಾಯಣನೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ಅವ್ಯಕ್ತ/ಪ್ರಧಾನದ ಸ್ಥಿತಿ. ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದ ಉದ್ಭವ. ಅಹಂಕಾರದ ಉತ್ಪತ್ತಿ. ತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ. ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ. ಮಹದಾದಿ ತತ್ತ್ವಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ (ಅಂಡ) ನಿರ್ಮಾಣ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರವೇಶ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಉದ್ಭವ. ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಸ್ಥೂಲಸೃಷ್ಟಿಯ ಆರಂಭ. ಅಂದರೆ ಆದಿಖಂಡ ಅಧ್ಯಾಯ 2 ಸೃಷ್ಟಿಯ ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರೀಯ (cosmogonic) ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ.

ಇದರ ನಂತರ:

- ಸೃಷ್ಟಿಖಂಡ ಅಧ್ಯಾಯ 2–3 ಸೃಷ್ಟಿಯ ವಂಶಾವಳಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.
- ಸೃಷ್ಟಿಖಂಡ ಅಧ್ಯಾಯ 36–37 ಸೃಷ್ಟಿ–ಲಯ–ಪುನಃಸೃಷ್ಟಿಯ ಕಲ್ಪಚಕ್ರ ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣಕೇಂದ್ರಿತ

ವಿಶ್ವದರ್ಶನವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

1. ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ

ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ಸೃಷ್ಟಿತತ್ತ್ವವು ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲಾಧಾರವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಜಗತ್ತು ಅವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲವು ಬಂದಾಗ ನಾರಾಯಣನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಮೊದಲು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಚಲನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರ, ತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳು ಮತ್ತು ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ (ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ) ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆದಿಖಂಡವು ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸಾಂಖ್ಯತತ್ತ್ವದ ಕ್ರಮದೊಂದಿಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾ, ಎಲ್ಲಾ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೂ ಪರಮಕಾರಣ ನಾರಾಯಣನೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ನಂತರ, ಅವನ

ನಾಭಿಯಿಂದ ಹಿರಣ್ಮಯ ಪದ್ಮವು ಉದ್ಭವಿಸಿ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಕಟನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಲ್ಲ; ನಾರಾಯಣನ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುವ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲಾಧಾರ ನಾರಾಯಣನಾಗಿದ್ದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮನು ಅದರ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ಪದ್ಮಪುರಾಣವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಸೃಷ್ಟಿಖಂಡದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಮತ್ತಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಮೊದಲು ಮಾನಸಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳನ್ನು, ಋಷಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅವರ ವಂಶಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ದಕ್ಷಕನ್ಯೆಯರ ವಿವಾಹಗಳ ಮೂಲಕ ದೇವರುಗಳು, ದೈತ್ಯರು, ದಾನವರು, ನಾಗರು, ಗಂಧರ್ವರು, ಅಪ್ಸರಸರು, ಯಕ್ಷರು, ರಾಕ್ಷಸರು, ಪಶುಗಳು, ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಸಮಸ್ತ ಜೀವಜಾತಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಯು ತತ್ತ್ವಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿ ಜೀವವೈವಿಧ್ಯದ ವಿಸ್ತರಣೆಯವರೆಗೆ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ

ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪದ್ಮಪುರಾಣವು ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಾರಾಯಣನೇ ಯಜ್ಞಪುರುಷ. ಅವನ ದೇಹದಿಂದ ಋತ್ವಿಜರು, ವೇದಗಳು, ಯಜ್ಞಾಂಗಗಳು ಮತ್ತು ಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟಿ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞ ಪರಸ್ಪರ ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಿರತೆಯು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ನಿರೂಪಣೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮುಖ ಆಯಾಮವೆಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳು. ನಾರಾಯಣನೇ ಬ್ರಹ್ಮ, ಧರ್ಮ, ಕಾಮ, ವಾಯು, ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಗತ್ಯವಾದಾಗ ಅದಿತಿಯ ಪುತ್ರನಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಾಗಿ ಅವತರಿಸಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಂತರ ಭಗವಂತನು ಜಗತ್ತಿನಿಂದ ದೂರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದರೊಳಗೇ ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅದರ ನಿರ್ವಹಣೆ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಪುರಾಣವು ವಿರಾಟ್‌ಸ್ವರೂಪದ ಮೂಲಕ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಏಕತೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಗ್ರಹಗಳು, ನಕ್ಷತ್ರಗಳು, ಆದಿತ್ಯರು, ರುದ್ರರು, ವಸುಗಳು, ಪರ್ವತಗಳು, ಸಾಗರಗಳು, ಲೋಕಗಳು, ಕಾಲ, ಗುಣಗಳು ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ಜೀವಜಾತಿಗಳು ನಾರಾಯಣನ ವಿರಾಟ್‌ದೇಹದ ಅಂಗಗಳಾಗಿವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಭಗವಂತನಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರುವ ವಸ್ತುವಲ್ಲ; ಅವನ ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪದ ವಿಸ್ತಾರವೇ ಆಗಿದೆ.

2. ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಕಾಲ

ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಕಾಲವನ್ನು ಕೇವಲ ಸಂಖ್ಯಾತ್ಮಕ ಗಣನೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ವಿಶ್ವವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ದೈವಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಾಲವೂ ನಾರಾಯಣನ ಒಂದು ರೂಪವೇ ಆಗಿದ್ದು, ಅವನೇ ಕಾಲವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಲಯಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಲವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ತತ್ತ್ವವಲ್ಲ.

ಯುಗಚಕ್ರವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಕೃತ, ತ್ರೇತಾ, ದ್ವಾಪರ ಮತ್ತು ಕಲಿ

ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಯುಗಗಳ ಅವಧಿ, ಸಂಧ್ಯಾ ಮತ್ತು ಸಂಧ್ಯಾಂಶಗಳೊಂದಿಗೆ ವಿವರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯುಗದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮದ ಸ್ಥಿತಿ ಕ್ರಮೇಣ ಕುಗ್ಗುತ್ತದೆ. ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳೊಂದಿಗೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿದ್ದರೆ, ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾದ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತದೆ; ದ್ವಾಪರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮ ಸಮಬಲವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ; ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ, ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಒಂದು ಪಾದದಷ್ಟೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಕಾಲದ ಪರಿಣಾಮವು ಕೇವಲ ನೈತಿಕ ಜೀವನದ ಮೇಲಲ್ಲ, ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೇಲೂ ಬೀರುತ್ತದೆ. ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಹಜವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ತ್ರೇತೆಯಿಂದ ಲೋಭ ಮತ್ತು ವೈಕೃತ್ಯಗಳು ಆರಂಭವಾಗಿ, ದ್ವಾಪರದಲ್ಲಿ ರಾಜಸಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳ ವ್ಯತ್ಯಯ, ವೇದಧರ್ಮದ ಕ್ಷೀಣತೆ, ವ್ರತ-ಉಪವಾಸಗಳ ಲೋಪ ಮತ್ತು ನಾಸ್ತಿಕಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳು ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ.

ಯುಗಗಳ ಸಹಸ್ರವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಒಂದು ಹಗಲು. ಅದರ ನಂತರ

ಬ್ರಹ್ಮರಾತ್ರಿಯು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಾಲವು ಮಾನವಜೀವನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ದಿನ-ರಾತ್ರಿಗಳವರೆಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಯು ಒಂದು ನಿರಂತರ ಕಾಲಚಕ್ರದೊಳಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಅದರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಂತವೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದೆ.

ಕಾಲವು ಸಂಹಾರಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮದಿನದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲವೇ ಸಂಹಾರಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಲಯದತ್ತ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಕಾಲವು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆರಂಭವನ್ನೂ, ಅದರ ಅಂತ್ಯವನ್ನೂ ನಿರ್ಧರಿಸುವ ವಿಶ್ವನಿಯಮವಾಗಿದೆ.

ಇದೇ ವೇಳೆ ಕಾಲವು ಅವತಾರಗಳಿಗೂ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯುಗದಲ್ಲಿಯೂ ನಾರಾಯಣನು ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ವಿಭಿನ್ನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಲಚಕ್ರವು ಕೇವಲ ಅವನತಿಯ ಇತಿಹಾಸವಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮಪುನಃಸ್ಥಾಪನೆಯ ಚಕ್ರವೂ ಆಗಿದೆ.

3. ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಲಯ

ಲಯದ ಆರಂಭವು ಬ್ರಹ್ಮದಿನದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಆಗ

ಕಾಲವು ಸಂಹಾರರೂಪವನ್ನು ತಾಳುತ್ತದೆ. ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಉಗ್ರಕಿರಣಗಳಿಂದ ಸಾಗರಗಳು, ನದಿಗಳು ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯ ರಸವನ್ನು ಹೀರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ನಂತರ ಸಂವರ್ತಕಾಗ್ನಿಯು ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ದಹಿಸುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಸಂವರ್ತಕಮೇಘಗಳು ಸುರಿದು ಇಡೀ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಏಕಾರ್ಣವವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಲಯದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲಸೃಷ್ಟಿಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಅವುಗಳ ವಿಷಯಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪಂಚಭೂತಗಳೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಲೀನವಾಗುತ್ತವೆ. ವಾಸನೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ರುಚಿ ಜಲದಲ್ಲಿ, ರೂಪ ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಸ್ಪರ್ಶ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ, ಶಬ್ದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ ಮತ್ತು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞರೂ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಹೃಷೀಕೇಶನಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಲಯವು ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ವಿನಾಶವಲ್ಲ; ಇಡೀ ಅನುಭವಜಗತ್ತಿನ ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಉಪಸಂಹಾರವಾಗಿದೆ.

ಸಂಹಾರದ ನಂತರ ನಾರಾಯಣನು ಏಕಾರ್ಣವದ ಮೇಲೆ

ಯೋಗನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಶಯನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನ ಪ್ರಸಂಗದ ಮೂಲಕ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಹರ್ಷಿಯು ಭಗವಂತನ ಉದರದೊಳಗೆ ಮತ್ತೆ ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಲಯವೆಂದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶವಲ್ಲ; ವಿಶ್ವವು ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿಯೇ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಲಯದ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಸೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಯು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸೂಕ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಆರ್ಣವದಲ್ಲಿ ಚಲನೆ ಉಂಟಾಗಿ, ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಜಲ ಮತ್ತು ಭೂಮಿಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಹೊಸ ಸೃಷ್ಟಿ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಯವು ಮುಂದಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯಾಗಿದೆ.

ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನ ಅನುಭವವು ಲಯದ ಇನ್ನೊಂದು ತಾತ್ತ್ವಿಕ ಅಂಶವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವವು ಭಗವಂತನೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ; ಮತ್ತೆ ಅವನಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ನಿರೂಪಣೆಯು ಸೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಲಯ ಎರಡೂ ಪರಮಾತ್ಮನ

ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಹೀಗಾಗಿ ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಲಯವು ವಿನಾಶದ ಕಥೆಯಲ್ಲ. ಅದು ವಿಶ್ವವು ತನ್ನ ಮೂಲಸ್ವರೂಪವಾದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸ್ಥಿತಿ. ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಅವನಿಂದಲೇ, ಲಯವೂ ಅವನಲ್ಲಿಯೇ; ಈ ಎರಡರ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಅವನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

4. ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ–ಸ್ಥಿತಿ–ಲಯ ಚಕ್ರ

ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವು ಒಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲ. ಅದು ನಾರಾಯಣನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯಾಗುವ ಸೃಷ್ಟಿ–ಸ್ಥಿತಿ–ಲಯ ಚಕ್ರವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ; ಅದರ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುತ್ತದೆ; ಬ್ರಹ್ಮರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವು ಏಕಾರ್ಣವವಾಗಿ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ; ಮತ್ತೆ ಹೊಸ

ಬ್ರಹ್ಮದಿನದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಸೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಸದಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳು, ಋಷಿಗಳು, ದೇವತೆಗಳು, ಜೀವಿಗಳು ಮತ್ತು ಲೋಕಗಳು ಮತ್ತೆ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ಈ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯ ಹಿಂದೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ಪರಮಕಾರಣ ಒಂದೇ—ನಾರಾಯಣ.

ಈ ಸೃಷ್ಟಿಚಕ್ರದ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನ ಅನುಭವವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಮಹಾಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶ್ವವು ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡು, ಪುನಃ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಳಯವು ಅಂತಿಮ ಅಂತ್ಯವಲ್ಲ; ಮುಂದಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮಧ್ಯಂತರ ಸ್ಥಿತಿ.

ಚಕ್ರದ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ ಧರ್ಮದ ಪುನಃಸ್ಥಾಪನೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯುಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ಸೃಷ್ಟಿಯೊಡನೆ ಧರ್ಮ, ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ವೇದವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಪುನಃ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗುತ್ತವೆ.

ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಾಗ ನಾರಾಯಣನು ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಚಕ್ರವು ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮದ ಪುನರುತ್ಥಾನದ ಚಕ್ರವೂ ಆಗಿದೆ.

ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ಅಂತಿಮ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ, ಕಾಲ, ಲಯ ಮತ್ತು ಸೃಷ್ಟಿಚಕ್ರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕೂ ವಿಷಯಗಳು ಒಂದೇ ಕೇಂದ್ರತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ವಿಶ್ವವು ನಾರಾಯಣನಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ, ನಾರಾಯಣನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಕಾಲದ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ, ಅಂತಿಮವಾಗಿ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೇ ಲೀನವಾಗುತ್ತದೆ, ಮತ್ತೆ ಅವನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ನಿರಂತರ ಚಕ್ರವೇ ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ವಿಶ್ವದರ್ಶನದ ಮೂಲಭೂತ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ.

ಆದಿಖಂಡ

ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ಪ್ರಧಾನದಿಂದ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವು ಹುಟ್ಟಿದುದು, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದ ವಿಕಾರದಿಂದ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಿಕವಾದ ಅಹಂಕಾರ ತತ್ತ್ವದ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಮುಂದೆ ತಾಮಾಸಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಪಂಚ ತನ್ಮಾತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ (1-17). ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಪಂಚ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಗಳು ಮತ್ತು ಪಂಚ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ (18-24). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಮತ್ತು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ಉತ್ಪತ್ತಿ (25-34).

ಸೂತ ಉವಾಚ ।
ಆದಿಸರ್ಗಮಹಂ ತಾವತ್ಕಥಯಾಮಿ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಾಃ ।
ಜ್ಞಾಯತೇ ಯೇನ ಭಗವಾನ್ಪರಮಾತ್ಮಾ ಸನಾತನಃ ॥ 1 ॥
ಸೃಷ್ಟೇಷು ಪ್ರಲಯಾದೂರ್ಧ್ವಂ ನಾಸೀತ್ಕಿಂಚಿದ್ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಾಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮಸಂಜ್ಞಮಭೂದೇಕಂ ಜ್ಯೋತಿರ್ವೈ ಸರ್ವಕಾರಕಮ್ ॥ 2 ॥
ನಿತ್ಯಂ ನಿರಂಜನಂ ಶಾಂತಂ ನಿರ್ಗುಣಂ ನಿತ್ಯನಿರ್ಮಲಮ್ ।

ಆನಂದಸ್ಯ ಪುರಂ ಸ್ವಚ್ಛಂ ಯತ್ಕಾಂಕ್ಷಂತಿ ಮುಮುಕ್ಷವಃ ॥ 3 ॥
ಸರ್ವಜ್ಞಂ ಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವಾದನಂತಮಜಮವ್ಯಯಮ್ ।
ಅವಿನಾಶಿ ಸದಾ ಸ್ವಚ್ಛಮಚ್ಯುತಂ ವ್ಯಾಪಕಂ ಮಹತ್ ॥ 4 ॥

ಸೂತನು ಹೇಳಿದನು: "ದ್ವಿಜೋತ್ತಮರೇ! ಸನಾತನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅರಿಯಲು ಕಾರಣವಾಗುವ ಆದಿಸೃಷ್ಟಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಈಗ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಪ್ರಳಯದ ನಂತರ, ಸೃಷ್ಟಿಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾದ, 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಒಂದು ಜ್ಯೋತಿಸ್ವರೂಪ ತತ್ತ್ವ ಮಾತ್ರ ಇತ್ತು. ಅದು ನಿತ್ಯವಾದುದು, ಮಲರಹಿತವಾದುದು, ಶಾಂತವಾದುದು, ನಿರ್ಗುಣವಾದುದು ಮತ್ತು ಸದಾ ನಿರ್ಮಲವಾದುದು. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸುವ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಅದನ್ನೇ ಆನಂದಧಾಮವೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಅದು ಸರ್ವಜ್ಞವಾಗಿದೆ. ಅದು ಅನಂತವಾದುದು, ಅಜನ್ಮವಾದುದು, ಅವ್ಯಯವಾದುದು, ಅವಿನಾಶಿಯಾದುದು, ಸದಾ ಶುದ್ಧವಾದುದು, ಅಚ್ಯುತವಾದುದು, ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾದುದು ಹಾಗೂ ಪರಮಮಹತ್ತಾದುದು.

ಸರ್ಗಕಾಲೇ ತು ಸಂಪ್ರಾಪ್ತೇ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತಂ ಜ್ಞಾನರೂಪಕಮ್ ।
ಆತ್ಮಲೀನಂ ವಿಕಾರಂ ಚ ತತ್ಸ್ರಷ್ಟುಮುಪಚಕ್ರಮೇ ॥ 5 ॥
ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಧಾನಮುದ್ಭೂತಂ ತತಶ್ಚಾಪಿ ಮಹಾನಭೂತ್ ।
ಸಾತ್ವಿಕೋ ರಾಜಸಶ್ಚೈವ ತಾಮಸಶ್ಚ ತ್ರಿಧಾ ಮಹಾನ್ ॥ 6 ॥
ಪ್ರಧಾನತತ್ತ್ವೇನ ಸಮಂ ತ್ವಚಾ ಬೀಜಮಿವಾವೃತಮ್ ।
ವೈಕಾರಿಕಸ್ತೈಜಸಶ್ಚ ಭೂತಾದಿಶ್ಚೈವ ತಾಮಸಃ ॥ 7 ॥
ತ್ರಿವಿಧೋಽಯಮಹಂಕಾರೋ ಮಹತ್ತತ್ವಾದಜಾಯತ ।
ಯಥಾ ಪ್ರಧಾನೇನ ಮಹಾನ್ಮಹತಾ ಸ ತಥಾ ವೃತಃ ॥ 8 ॥

ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲವು ಬಂದಾಗ, ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಲೀನವಾಗಿದ್ದ ವಿಕಾರರೂಪ ಸೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅರಿತು ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸಲು ಮುಂದಾದನು. ಆತನಿಂದ ಪ್ರಧಾನವು ಉದ್ಭವಿಸಿತು. ಪ್ರಧಾನದಿಂದ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವು ಉಂಟಾಯಿತು. ಆ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವು ಸಾತ್ತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ ಮತ್ತು ತಾಮಸವೆಂದು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಬೀಜವು ತನ್ನ ಹೊರಗಿನ ಸಿಪ್ಪೆಯಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವು ಪ್ರಧಾನತತ್ತ್ವದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ವೈಕಾರಿಕ, ತೈಜಸ ಮತ್ತು ಭೂತಾದಿ

(ತಾಮಸ) ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಧದ ಅಹಂಕಾರವು ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ಪ್ರಧಾನದಿಂದ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವು ಆವೃತವಾಗಿರುವಂತೆ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದಿಂದ ಅಹಂಕಾರವೂ ಆವೃತವಾಗಿದೆ.

ಭೂತಾದಿಸ್ತು ವಿಕುರ್ವಾಣಃ ಶಬ್ದಂ ತನ್ಮಾತ್ರಕಂ ತತಃ ।
ಸಸರ್ಜ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರಾದಾಕಾಶಂ ಶಬ್ದಲಕ್ಷಣಮ್ ॥ 9 ॥
ಶಬ್ದಮಾತ್ರಂ ತಥಾಕಾಶಂ ಭೂತಾದಿಃ ಸ ಸಮಾವೃಣೋತ್ ।
ಶಬ್ದಮಾತ್ರಂ ತಥಾಕಾಶಂ ಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರಂ ಸಸರ್ಜ ಹ ॥ 10 ॥
ಬಲವಾನಭವದ್ವಾಯುಸ್ತಸ್ಯ ಸ್ಪರ್ಶೋ ಗುಣೋ ಮತಃ ।
ಆಕಾಶಂ ಶಬ್ದಮಾತ್ರಂ ತು ಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರಂ ಸಮಾವೃಣೋತ್ ॥ 11 ॥

ತಾಮಸ ಅಹಂಕಾರವು ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮೊದಲು ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು. ಆ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರದಿಂದ ಶಬ್ದಗುಣವುಳ್ಳ ಆಕಾಶವು ಉಂಟಾಯಿತು. ಭೂತಾದಿ (ತಾಮಸ ಅಹಂಕಾರ)ವು ಆ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರವನ್ನೂ ಆಕಾಶವನ್ನೂ ಆವರಿಸಿತು. ನಂತರ ಅದು ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು. ಆ ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರದಿಂದ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ವಾಯುವು ಉದ್ಭವಿಸಿತು.

ಸ್ಪರ್ಶವು ಅದರ ವಿಶೇಷ ಗುಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ವಾಯುವು ಶಬ್ದಗುಣವನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಶಬ್ದಮಾತ್ರವನ್ನೂ ಆಕಾಶವನ್ನೂ ತನ್ನೊಳಗೆ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.

ತತೋ ವಾಯುವಿಕುರ್ವಾಣೋ ರೂಪಮಾತ್ರಂ ಸಸರ್ಜ ಹ ।
ಜ್ಯೋತಿರುತ್ಪದ್ಯತೇ ವಾಯೋಸ್ತದ್ರೂಪಗುಣಮುಚ್ಯತೇ ॥ 12 ॥
ಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರಸ್ತು ವೈ ವಾಯೂ ರೂಪಮಾತ್ರಂ ಸಮಾವೃಣೋತ್ ।
ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಾಪಿ ವಿಕುರ್ವಾಣಂ ರಸಮಾತ್ರಂ ಸಸರ್ಜ ಹ ॥ 13 ॥
ಸಂಭವಂತಿ ತತೋಂಭಾಂಸಿ ರಸಮಾತ್ರಾಣಿ ತಾನಿ ತು ।
ರಸಮಾತ್ರಾಣಿ ಚಾಂಭಾಂಸಿ ರೂಪಮಾತ್ರಂ ಸಮಾವೃಣೋತ್ ॥ 14 ॥

ಆ ವಾಯುವು ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು. ವಾಯುವಿನಿಂದ ರೂಪಗುಣವುಳ್ಳ ತೇಜಸ್ಸು (ಜ್ಯೋತಿ) ಉಂಟಾಯಿತು. ವಾಯುವು ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರವನ್ನೂ ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರವನ್ನೂ ತನ್ನೊಳಗೆ ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ಆ ತೇಜಸ್ಸು ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ರಸತನ್ಮಾತ್ರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು. ಆ ರಸತನ್ಮಾತ್ರದಿಂದ ಜಲವು ಉಂಟಾಯಿತು. ಜಲವು ರಸಗುಣವುಳ್ಳದು. ಅದು ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರವನ್ನೂ ತೇಜಸ್ಸನ್ನೂ

ತನ್ನೊಳಗೆ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.

ವಿಕುರ್ವಾಣಾನಿ ಚಾಂಭಾಂಸಿ ಗಂಧಮಾತ್ರಂ ಸಸರ್ಜಿರೇ ।
ತಸ್ಮಾಜ್ಜಾತಾ ಮಹೀ ಚೇಯಂ ಸರ್ವಭೂತಗುಣಾಧಿಕಾ ॥ 15 ॥
ಸಂಘಾದ್ಯಾತೋ ಯತಸ್ತಸ್ಮಾತ್ತಸ್ಯ ಗಂಧೋ ಗುಣೋ ಮತಃ ।
ತಸ್ಮಿಂಸ್ತಸ್ಮಿಂಸ್ತು ತನ್ಮಾತ್ರಾತ್ತೇನ ತನ್ಮಾತ್ರತಾ ಸ್ಮೃತಾ ॥ 16 ॥
ತನ್ಮಾತ್ರಾಣ್ಯವಿಶೇಷಾಣಿ ವಿಶೇಷಾ ಕ್ರಮಶೋಽಪರಾಃ ।
ಭೂತತನ್ಮಾತ್ರಸರ್ಗೋಽಯಮಹಂಕಾರಾತ್ತು ತಾಮಸಾತ್ ॥ 17 ॥

ಜಲವು ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು. ಆ ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರದಿಂದ ಈ ಭೂಮಿಯು ಉಂಟಾಯಿತು. ಅದು ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗಿಂತ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಸಂಘಾತ (ಘನೀಭಾವ, ಸಂಯೋಜನೆ) ಯಿಂದ ಅದು ಉಂಟಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗಂಧವು ಅದರ ವಿಶೇಷ ಗುಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭೂತದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ತನ್ಮಾತ್ರವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅದಕ್ಕೆ ಆ ತನ್ಮಾತ್ರೆಯ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಈ ತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳು ಅವಿಶೇಷಗಳೆಂದು

ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಭೂತಗಳು ವಿಶೇಷಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ತಾಮಸ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಭೂತಗಳೂ ತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳೂ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದವು.

ಕೀರ್ತಿತಸ್ತು ಸಮಾಸೇನ ಮುನಿವರ್ಯಾಸ್ತಪೋಧನಾಃ ।
ತೈಜಸಾನೀಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯಾಹುರ್ದೇವಾ ವೈಕಾರಿಕಾ ದಶ ॥ 18 ॥
ಏಕಾದಶಂ ಮನಶ್ಚಾತ್ರ ಕೀರ್ತಿತಂ ತತ್ತ್ವಚಿಂತಕೈಃ ।
ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪಂಚಾತ್ರ ಪಂಚ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಚ ॥ 19 ॥
ತಾನಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ತೇಷಾಂ ಚ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುಲಪಾವನಾಃ ।

ತಪೋಧನರಾದ ಮುನಿವರ್ಯರೇ! ತಾಮಸ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆನು. ತತ್ತ್ವಜ್ಞರು ತೈಜಸ (ರಾಜಸ) ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಉಂಟಾದವು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ; ವೈಕಾರಿಕ (ಸಾತ್ತ್ವಿಕ) ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಉಂಟಾದರು. ಇಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಇಂದ್ರಿಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು. ಕುಲಪಾವನರೇ! ಈಗ ಅವುಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ

ವಿವರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ರವಣಂ ತ್ವಕ್ಚಕ್ಷುರ್ಜಿಹ್ವಾ ನಾಸಿಕಾ ಚೈವ ಪಂಚಮೀ ॥ 20 ॥
ಶಬ್ದಾದಿಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತಾನಿ ಪಂಚ ವೈ ।
ಪಾಯೂಪಸ್ಥಂ ಹಸ್ತಪಾದೌ ಕೀರ್ತಿತಾ ವಾಕ್ಚ ಪಂಚಮೀ ॥ 21 ॥
ವಿಸರ್ಗಾನಂದಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ಗತ್ಯುಕ್ತೀ ಕರ್ಮತತ್ಸ್ಮೃತಮ್ ।
ಆಕಾಶವಾಯುತೇಜಾಂಸಿ ಸಲಿಲಂ ಪೃಥಿವೀ ತಥಾ ॥ 22 ॥
ಶಬ್ದಾದಿಭಿರ್ಗುಣೈರ್ವಿಪ್ರಾಃ ಸಂಯುಕ್ತಾ ಉತ್ತರೋತ್ತರೈಃ ।
ನಾನಾವೀರ್ಯಾಃ ಪೃಥಗ್ಭೂತಾಸ್ತತಸ್ತೇ ಸಂಹತಿಂ ವಿನಾ ॥ 23 ॥
ನಾಶಕ್ನುವನ್ಪ್ರಜಾಃ ಸ್ರಷ್ಟುಮಸಮಾಗತ್ಯ ಕೃತ್ಸ್ನಶಃ ।
ಸಮೇತ್ಯಾನ್ಯೋನ್ಯಸಂಯೋಗಂ ಪರಸ್ಪರಮಥಾಶ್ರಯಾತ್ ॥ 24 ॥

ಶ್ರೋತ್ರ, ತ್ವಕ್, ಚಕ್ಷುಸ್, ಜಿಹ್ವೆ ಮತ್ತು ನಾಸಿಕೆ – ಇವು ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು. ಬುದ್ಧಿಯೊಡನೆ ಸಂಯುಕ್ತವಾಗಿ ಇವು ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಪಾಯು, ಉಪಸ್ಥ, ಹಸ್ತ, ಪಾದ ಮತ್ತು ವಾಕ್ – ಇವು ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು. ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿಸರ್ಜನೆ, ಆನಂದ (ಪ್ರಜನನ), ಗ್ರಹಣ, ಗಮನೆ ಮತ್ತು ಭಾಷಣ – ಇವು ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ತೇಜಸ್ಸು, ಜಲ ಮತ್ತು ಪೃಥ್ವಿ – ಇವು ಪಂಚಭೂತಗಳು. ವಿಪ್ರರೇ! ಇವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ ಮತ್ತು ಗಂಧ ಗುಣಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದರಂತೆ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಹೊಂದಿವೆ[1]. ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಶಕ್ತಿಗಳಿರುವ ಈ ಭೂತಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವವರೆಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಒಂದನ್ನೊಂದು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಒಂದಾದವು.

ಏಕಸಂಘಾ ಸಲಕ್ಷಾಶ್ಚ ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯೈಕ್ಯಮಶೇಷತಃ ।
ಪುರುಷಾಧಿಷ್ಠಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಪ್ರಧಾನಾನುಗ್ರಹೇಣ ಚ ॥ 25 ॥
ಮಹದಾದಯೋ ವಿಶೇಷಾಂತಾದಂಡಮುತ್ಪಾದಯಂತಿ ತೇ ।

---

[1] ಮೊದಲು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಶಬ್ದವೊಂದೇ ಗುಣವು, ಎರಡನೆಯ ವಾಯುವಿಗೆ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಶಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಗುಣಗಳು. ಮೂರನೆಯ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ ಮತ್ತು ರೂಪಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಜಲಕ್ಕೆ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ ಮತ್ತು ರಸಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳು. ಐದನೆಯ ಪೃಥ್ವಿಗೆ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ ಮತ್ತು ಗಂಧಗಳೆಂಬ ಐದೂ ಗುಣಗಳು.

ತತ್ಕ್ರಮೇಣ ವಿವೃದ್ಧಂ ತು ಜಲಬುದ್ಬುದವತ್ಸಲಮ್ ॥ 26 ॥
ಭೂತೇಭ್ಯೋಽಂಡಂ ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞಾ ವೃದ್ಧಂ ತದುದಕೇಶಯಮ್ ।
ಪ್ರಾಕೃತಂ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ಥಾನಮನುತ್ತಮಮ್ ॥ 27 ॥
ತತ್ರಾವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪೋಽಸೌ ವಿಷ್ಣುರ್ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಃ ಪ್ರಭುಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಂ ಸಮಾಸ್ಥಾಯ ಸ್ವಯಮೇವ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ ॥ 28 ॥
ಸ್ವೇದಜಾಂಡಮಭೂತ್ತಸ್ಯ ಜರಾಯುಶ್ಚ ಮಹೀಧರಾಃ ।
ಗರ್ಭೋದಕಂ ಸಮುದ್ರಾಶ್ಚ ತಸ್ಯಾಭೂನ್ಮಹದಾತ್ಮನಃ ॥ 29 ॥
ಸಾದ್ರಿದ್ವೀಪಸಮುದ್ರಾಶ್ಚ ಸಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕಸಂಗ್ರಹಃ ।
ತಸ್ಮಿನ್ನಂಡೇಭವತ್ಸರ್ವಂ ಸದೇವಾಸುರಮಾನುಷಮ್ ॥ 30 ॥

ಆ ಭೂತಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಂದಾಗಿ, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಯೇ ಪರಸ್ಪರ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು, ಪುರುಷನ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಿಂದಲೂ ಪ್ರಧಾನದ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೂ ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತವಾದವು. ಆಗ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದಿಂದ ವಿಶೇಷಭೂತಗಳವರೆಗೆ ಇರುವ ಎಲ್ಲ ತತ್ತ್ವಗಳೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ಅಂಡವನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಿದವು. ಅದು ಕ್ರಮೇಣ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿ ನೀರಿನ ಗುಳ್ಳೆಯಂತೆ ಗೋಳಾಕಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು.

ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞರೇ! ಭೂತಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಆ ಮಹಾಂಡವು ಜಲದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿತ್ತು. ಅದು ಪ್ರಾಕೃತವಾದ, ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಧಾರಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಿವಾಸವಾಯಿತು. ಆ ಅಂಡದೊಳಗೆ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರನೂ ಪ್ರಭುವೂ ಆದ ವಿಷ್ಣುವು ತನ್ನ ಅವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದು, ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದನು. ಆ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ವೇದದಿಂದ ಅಂಡದ ಹೊರಕವಚವು ಉಂಟಾಯಿತು; ಜರಾಯು (ಗರ್ಭಾವರಣ) ಪರ್ವತಗಳಾಯಿತು; ಗರ್ಭಜಲವು ಸಮುದ್ರಗಳಾಯಿತು. ಆ ಅಂಡದೊಳಗೆ ಪರ್ವತಗಳು, ದ್ವೀಪಗಳು, ಸಮುದ್ರಗಳು, ಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕಗಳು ಹಾಗೂ ದೇವರು, ಅಸುರರು ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರೊಡನೆ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತೂ ಉಂಟಾಯಿತು.

ಅನಾದಿನಿಧನಸ್ಯೈವ ವಿಷ್ಣೋರ್ನಾಭೇಃ ಸಮುತ್ಥಿತಮ್ ।
ಯತ್ಪದ್ಮಂ ತದ್ಧೈಮಮಂಡಮಭೂಚ್ಛ್ರೀಕೇಶವೇಚ್ಛಯಾ ॥ 31 ॥
ರಜೋಗುಣಧರೋ ದೇವಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಹರಿಃ ಪರಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಂ ಸಮಾಸ್ಥಾಯ ಜಗತ್ಸ್ರಷ್ಟುಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ॥ 32 ॥
ಸೃಷ್ಟಿಂ ಚ ಯಾತ್ಯನುಗುಣಂ ಯಾವತ್ಕಲ್ಪವಿಕಲ್ಪನಾ ।

ನಾರಸಿಂಹಾದಿರೂಪೇಣ ರುದ್ರರೂಪೇಣ ಸಂಹರೇತ್ ॥ 33 ॥

ಸ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಂ ವಿಸೃಜನ್ಮಹಾತ್ಮಾ
ಜಗತ್ಸಮಸ್ತಂ ಪರಿಪಾತುಮಿಚ್ಛನ್ ।
ರಾಮಾದಿರೂಪಂ ಸ ತು ಗೃಹ್ಯ ಪಾತಿ
ಬಭೂವ ರುದ್ರೋ ಜಗದೇತದತ್ತುಮ್ ॥ 34 ॥

ಅನಾದಿ-ಅನಂತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಯಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಪದ್ಮವು, ಶ್ರೀಕೇಶವನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸುವರ್ಣಮಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಾಯಿತು. ಪರಮದೇವನಾದ ಹರಿಯೇ ರಜೋಗುಣವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಕಲ್ಪಕಲ್ಪಗಳ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ನರಸಿಂಹಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದಲೂ ರುದ್ರರೂಪದಿಂದಲೂ ಸಂಹಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮಹಾತ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ; ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ರಾಮಾದಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಪಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ;

ಮತ್ತು ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಗ್ರಸಿಸಲು (ಸಂಹರಿಸಲು) ರುದ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ.”[2]

ಇತಿ ಶ್ರೀಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾದ್ಮೇ ಆದಿಖಂಡೇ
ದ್ವಿತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥
ಇದು ಶ್ರೀ ಪದ್ಮ ಮಹಾಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಆದಿಖಂಡದಲ್ಲಿ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ಸೃಷ್ಟಿಖಂಡ

ಅಧ್ಯಾಯ 2: ಸೃಷ್ಟಿಕರಣಂ

ಮಂಗಲಾಚರಣೆ (1-6). ಪುರಾಣಗಳ ವಸ್ತುಪರಿಚಯ, ಪುರಾಣಗಳ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ (7-53). ಋಷಿಗಳು ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಮತ್ತು ಭೀಷ್ಮರ

[2] ಈ ಅಧ್ಯಾಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಪುರಾಣ-ಸಾಂಖ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ: ಪರಬ್ರಹ್ಮ (ವಿಷ್ಣು) → ಪ್ರಧಾನ → ಮಹತ್ → ಅಹಂಕಾರ → ತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳು → ಪಂಚಭೂತಗಳು → ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ → ಬ್ರಹ್ಮ → ಜಗತ್ತು ಮತ್ತು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮರೂಪದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ, ವಿಷ್ಣು/ರಾಮಾದಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲಕ, ರುದ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಂಹಾರಕ ಎಂಬ ತ್ರಿಮೂರ್ತ್ಯಾತ್ಮಕ ಏಕತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಂವಾದದ ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದುದು (54-58). ಸೂತನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಾತಿನಂತೆ ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಭೀಷ್ಮನನ್ನು ನೋಡಿದುದರ ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದು (59-65). ಭೀಷ್ಮನು ಪುಲಸ್ತ್ಯನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ, ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದು (66-82). ತಾಮಸಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವರ್ಣನೆ (83-95). ತೈಜಸಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ (96-101). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಸೃಷ್ಟಿ, ಅದರೊಳಗೆ ನಾರಾಯಣನೇ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತನಾದುದು, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ವರ್ಣನೆ (102-109). ಜನಾರ್ದನನೊಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮ-ವಿಷ್ಣು-ರುದ್ರ ರೂಪಗಳನ್ನು ತಾಳಿ ಸೃಷ್ಟಿ-ಸ್ಥಿತಿ-ಲಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುವುದು (110-117).

ಸೂತ ಉವಾಚ ।
ನಮಸ್ಯೇ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಜಗತಃ ಪತಿಮ್ ।
ಯ ಇಮಂ ಕುರುತೇ ಭಾವಂ ಸೃಷ್ಟಿರೂಪಪ್ರಧಾನವಿತ್ ॥ 1 ॥
ಲೋಕಕೃಲ್ಲೋಕತತ್ವಜ್ಞೋ ಯೋಗಮಾಸ್ಥಾಯ ಯೋಗವಿತ್ ।
ಅಸೃಜತ್ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಸ್ಥಾವರಾಣಿ ಚರಾಣಿ ಚ ॥ 2 ॥

ತಮಜಂ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾಣಂ ವಿತ್ಪತಿಂ ಲೋಕಸಾಕ್ಷಿಣಮ್ ।
ಪುರಾಣಾಖ್ಯಾನಜಿಜ್ಞಾಸುರ್ವ್ರಜಾಮಿ ಶರಣಂ ವಿಭುಮ್ ॥ 3 ॥
ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುಗಿರೀಶೇಭ್ಯೋ ನಮಸ್ಕೃತ್ವಾ ಸಮಾಹಿತಃ ।
ಇಂದ್ರಾಯ ಲೋಕಪಾಲೇಭ್ಯಃ ಸವಿತ್ರೇ ಚ ಸಮಾಧಿನಾ ॥ 4 ॥
ಮುನೀನಾಂ ಚ ವರಿಷ್ಠಾಯ ವಸಿಷ್ಠಾಯ ಮಹಾತ್ಮನೇ ।
ತಸ್ಮೈ ಭಗವತೇ ನತ್ವಾ ವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ವೇಧಸೇ ॥ 5 ॥
ಪುರುಷಾಯ ಪುರಾಣಾಯ ಭೃಗುವಾಕ್ಯಾನುವರ್ತಿನೇ ।
ತಸ್ಮಾದಹಮುಪಾಶ್ರಿತ್ಯ ಪುರಾಣಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಃ ॥ 6 ॥
ಸರ್ವಜ್ಞಾತ್ಸರ್ವಲೋಕೇಷು ಪೂಜಿತಾದ್ದೀಪ್ತತೇಜಸಃ ।

ಸೂತನು ಹೇಳಿದನು: “ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ ಹಾಗೂ ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವಜಗತ್ತಿಗೂ ಒಡೆಯನಾದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಸೃಷ್ಟಿರೂಪವಾದ ಈ ಜಗದ್ಭಾವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪ್ರಧಾನತತ್ತ್ವದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಅವನೇ. ಲೋಕಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವವನೂ, ಲೋಕತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿತವನೂ ಆದ ಯೋಗವಿದ್ವಾಂಸನು ಯೋಗವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಸ್ಥಾವರ-ಜಂಗಮರೂಪವಾದ ಸರ್ವಭೂತಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಅಜನೂ,

ವಿಶ್ವಕರ್ಮನೂ (ವಿಶ್ವನಿರ್ಮಾತೃವೂ), ಜ್ಞಾನದ ಅಧಿಪತಿಯೂ, ಲೋಕಸಾಕ್ಷಿಯೂ ಆದ ಆ ವಿಭುವಿನ ಶರಣೆಗೆ ನಾನು ಪುರಾಣಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು ಮತ್ತು ಗಿರೀಶ (ಶಿವ)ರಿಗೆ, ಇಂದ್ರನಿಗೂ ಇತರ ಲೋಕಪಾಲಕರಿಗೂ, ಸವಿತೃದೇವನಿಗೂ ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಮುನಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಮಹಾತ್ಮ ವಸಿಷ್ಠನಿಗೂ, ಭಗವಂತನೂ, ವೇಧಸನೂ (ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೂ) ಆದ ವೇದವ್ಯಾಸನಿಗೂ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಪುರಾತನ ಪುರುಷನೂ, ಪುರಾಣಸ್ವರೂಪನೂ, ಭೃಗುವಿನ ವಚನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನೂ ಆದ ಅವನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ, ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಿತನಾದ, ದೀಪ್ತತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಆ ಮಹರ್ಷಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ನಾನು ಈ ಪುರಾಣವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಅವ್ಯಕ್ತಂ ಕಾರಣಂ ಯತ್ತನ್ನಿತ್ಯಂ ಸದಸದಾತ್ಮಕಮ್ ॥ 7 ॥
ಮಹದಾದಿವಿಶೇಷಾಂತಂ ಸೃಜತೀತಿ ವಿನಿಶ್ಚಯಃ ।
ಅಂಡೇ ಹಿರಣ್ಮಯೇ ಪೂರ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಸೂತಿಮುತ್ತಮಾಮ್ ॥ 8 ॥

ಅಂಡಸ್ಯಾವರಣಂ ಚಾದ್ಭಿರಪಾಮಪಿ ಚ ತೇಜಸಾ ।
ವಾಯುನಾ ತಸ್ಯ ವಾಯೋಃ ಖಂ ತದ್ಭೂತಾದಿಭಿರಾವೃತಮ್ ॥ 9 ॥
ಭೂತಾದಿರ್ಮಹತಾ ವಾಪಿ ಅವ್ಯಕ್ತೇನಾವೃತೋ ಮಹಾನ್ ।
ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಶ್ಚ ಲೋಕಾನಾಮಂಡಮೇವೋಪವರ್ಣಿತಮ್ ॥ 10 ॥
ನದೀನಾಂ ಪರ್ವತಾನಾಂ ಚ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೋಽನುವರ್ಣ್ಯತೇ ।
ಮನ್ವಂತರಾಣಾಂ ಸಂಕ್ಷೇಪಾತ್ಕಲ್ಪಾನಾಂ ಚೋಪವರ್ಣನಮ್ ॥ 11 ॥

ಅವ್ಯಕ್ತವೆಂಬುದು ನಿತ್ಯವಾದ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಅದು ಸತ್ ಮತ್ತು ಅಸತ್ ಎರಡರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿ ವಿಶೇಷಗಳವರೆಗೆ (ಸ್ಥೂಲಭೂತಗಳವರೆಗೆ) ಸೃಷ್ಟಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಹಿರಣ್ಮಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಜನ್ಮವು ಸಂಭವಿಸಿತು. ಆ ಅಂಡವು ನೀರಿನಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿತ್ತು; ಆ ನೀರು ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿತ್ತು; ತೇಜಸ್ಸು ವಾಯುವಿನಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿತ್ತು; ವಾಯುವು ಆಕಾಶದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿತ್ತು; ಆಕಾಶವು ಭೂತಾದಿಯಿಂದ (ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದಿಂದ) ಆವೃತವಾಗಿತ್ತು. ಭೂತಾದಿಯು

ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿತ್ತು; ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವು ಅವ್ಯಕ್ತದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿತ್ತು. ಲೋಕಗಳ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವು ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಿಂದಲೇ ಸಂಭವಿಸಿತು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ನದಿಗಳ ಮತ್ತು ಪರ್ವತಗಳ ಉದ್ಭವವೂ, ಮನ್ವಂತರಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವರ್ಣನೆಯೂ, ಕಲ್ಪಗಳ ವಿವರಣೆಯೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಪದ್ಮಸ್ಯ ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಪ್ರಜಾಸರ್ಗೋಪವರ್ಣನಮ್ ।
ಕಲ್ಪಾನಾಂ ಸಂಚರಶ್ಚೈವ ಜಗತಃ ಸ್ಥಾಪನಂ ತಥಾ ॥ 12 ॥
ಶಯನಂ ಚ ಹರೇರಪ್ಸು ಪೃಥಿವ್ಯುದ್ಧರಣಂ ಪುನಃ ।
ದಶಧಾ ಜನ್ಮಸಂಚಾರೋ ಭೃಗುಶಾಪೇನ ಕೇಶವೇ ॥ 13 ॥

ಬ್ರಹ್ಮಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮನ ವರ್ಣನೆಯೂ, ಅವನು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಜಾಸೃಷ್ಟಿಯ ವಿವರಣೆಯೂ, ಕಲ್ಪಗಳ ಚಕ್ರವೂ, ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಾಪನೆಯೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಹರಿಯು ಜಲದಲ್ಲಿ ಶಯನಮಾಡಿರುವುದು, ಪುನಃ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿರುವುದು, ಹಾಗೂ ಭೃಗುಮುನಿಯ ಶಾಪದಿಂದ ಕೇಶವನು ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಕಥೆಯೂ ಇದರಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಸನ್ನಿವೇಶೋ ಯುಗಾದೀನಾಂ ಸರ್ವಾಶ್ರಮವಿಭಾಜನಮ್ ।
ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥಾನವಿಭಾಗಶ್ಚ ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ ಸ್ವರ್ಗಚಾರಿಣಾಂ ॥ 14 ॥
ಪಶೂನಾಂ ಪಕ್ಷಿಣಾಂ ಚೈವ ಸಂಭವಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ ।
ತಥಾ ನಿರ್ವಚನಂ ಕಲ್ಪಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪರಿಗ್ರಹಃ ॥ 15 ॥
ಪ್ರತಿಸರ್ಗಾಃ ಪುನಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕಮ್ ।
ತ್ರಯೋನ್ಯೇಽಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಾಸ್ತೇ ತಥಾ ಲೋಕಾನಕಲ್ಪಯತ್ ॥ 16 ॥

ಯುಗಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಸರ್ವಾಶ್ರಮಗಳ ವಿಭಾಗ, ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮನುಷ್ಯರ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥಾನಗಳ ವಿಭಾಗ, ಪಶುಗಳ ಮತ್ತು ಪಕ್ಷಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಕಲ್ಪಗಳ ವಿವರಣೆ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದ (ವೇದಾಧ್ಯಯನದ) ಸ್ವೀಕಾರ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆ, ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಸರ್ಗಗಳು (ಪುನಃಸೃಷ್ಟಿಗಳು) ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಅವನಿಂದ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಲ್ಲದ ಇನ್ನಿತರ ಮೂರು ಸೃಷ್ಟಿಗಳೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ; ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಲೋಕಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವೂ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವದನೇಭ್ಯಶ್ಚ ಭೃಗ್ವಾದೀನಾಂ ಸಮುದ್ಭವಃ ।

ಕಲ್ಪಯೋರಂತರಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಪ್ರತಿಸಂಧಿಶ್ಚ ಸರ್ಗಯೋಃ ॥ 17 ॥
ಭೃಗ್ವಾದೀನಾಮೃಷೀಣಾಂ ಚ ಪ್ರಜಾಸರ್ಗೋಪವರ್ಣನಮ್ ।
ವಸಿಷ್ಠಸ್ಯ ಚ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷೇರ್ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಮ್ ॥ 18 ॥
ಸ್ವಾಯಂಭುವಸ್ಯ ಚ ಮನೋರ್ವಂಶಸ್ಯಾಪ್ಯನುಕೀರ್ತನಮ್ ।
ಉಕ್ತೋ ನಾಭೇತಿಸರ್ಗಶ್ಚ ರಜಸಶ್ಚ ಮಹಾತ್ಮನಃ ॥ 19 ॥

ಬ್ರಹ್ಮನ ಮುಖಗಳಿಂದ ಭೃಗುವೇ ಮೊದಲಾದ ಋಷಿಗಳು ಉದ್ಭವಿಸಿದುದು, ವಿವಿಧ ಕಲ್ಪಗಳ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸ, ಮತ್ತು ಎರಡು ಸೃಷ್ಟಿಗಳ ನಡುವಿನ ಸಂಧಿಕಾಲ (ಪ್ರತಿಸಂಧಿ) ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಭೃಗುವೇ ಮೊದಲಾದ ಋಷಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಜಾಸೃಷ್ಟಿಯೂ, ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿ ವಸಿಷ್ಠನು ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ಪಡೆದ ಪ್ರಸಂಗವೂ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ವಂಶವನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಹಾತ್ಮನಾದ ನಾಭಿಯ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ, ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಋಷಭನ (ರಜಸಃ ಎಂಬ ಪಾಠವು ಇಲ್ಲಿ ಋಷಭಸ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದು) ವಂಶವೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ದ್ವೀಪಾನಾಂ ಚ ಸಮುದ್ರಾಣಾಂ ಪರ್ವತಾನಾಂ ಚ ಕೀರ್ತನಮ್ ।

ದ್ವೀಪಭೇದಸಮುದ್ರಾಣಾಮಂತರ್ಭಾವಶ್ಚ ಸಪ್ತಸು ॥ 20 ॥
ಕೀರ್ತ್ಯಂತೇ ಯೇ ಜನಾಗ್ರೇಣ ಯೇ ಚ ತತ್ರ ನಿವಾಸಿನಃ ।
ಭಾರತಾದೀನಿ ವರ್ಷಾಣಿ ನದೀಭಿಃ ಪರ್ವತೈಃ ಸಹ ॥ 21 ॥
ಜಂಬೂದ್ವೀಪಾದಯೋ ದ್ವೀಪಾಃ ಸಮುದ್ರೈಃ ಸಪ್ತಭಿರ್ವೃತಾಃ ।
ಅಂಡಸ್ಯಾಂತಸ್ತ್ವಿಮೇಲೋಕಾಃ ಸಪ್ತದ್ವೀಪಾ ಚ ಮೇದಿನೀ ॥ 22 ॥

ದ್ವೀಪಗಳ, ಸಮುದ್ರಗಳ ಮತ್ತು ಪರ್ವತಗಳ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ಏಳು ದ್ವೀಪಗಳ ಭೇದಗಳೂ, ಏಳು ಸಮುದ್ರಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನರ ಹಾಗೂ ಭಾರತವರ್ಷ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಷಗಳ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನದಿಗಳ ಮತ್ತು ಪರ್ವತಗಳ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇದೆ. ಜಂಬೂದ್ವೀಪ ಮೊದಲಾದ ಏಳು ದ್ವೀಪಗಳು ಏಳು ಸಮುದ್ರಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿವೆ. ಈ ಲೋಕಗಳೂ ಸಪ್ತದ್ವೀಪಮಯಿಯಾದ ಭೂಮಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಒಳಗೇ ಸ್ಥಿತವಾಗಿವೆ.

ಸೂರ್ಯಾಚಂದ್ರಮಸೋಶ್ಚಾರೋ ಗ್ರಹಾಣಾಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ತಥಾ ।
ಕೀರ್ತ್ಯತೇ ಧ್ರುವಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ಪ್ರಜಾನಾಂ ಚ ಶುಭಾಶುಭಮ್ ॥ 23 ॥
ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ನಿರ್ಮಿತಸ್ಸೌರಃ ಸ್ಯಂದನೋಽರ್ಥವಶಾತ್ಸ್ವಯಮ್ ।

ಕಲ್ಪಿತೋ ಭಗವಾಂಸ್ತೇನ ಪ್ರಸರ್ಪತಿ ದಿವಾಕರಃ ॥ 24 ॥
ಸೂರ್ಯಾದೀನಾಂ ಸ್ಯಂದನಾನಾಂ ಧ್ರುವಾದೇವ ಪ್ರವರ್ತನಂ ।
ಕೀರ್ತ್ಯತೇ ಶಿಂಶುಮಾರಶ್ಚ ಯಸ್ಯ ಪುಚ್ಛೇ ಧ್ರುವಃ ಸ್ಥಿತಃ ॥ 25 ॥

ಸೂರ್ಯನ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರನ ಸಂಚಾರವೂ, ಗ್ರಹಗಳ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಾದಿ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯ ಮಂಡಲಗಳ ಚಲನೆಯೂ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಧ್ರುವನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ (ಆಧಾರದಿಂದ) ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಶುಭಾಶುಭ ಫಲಗಳೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವತಃ ಸೂರ್ಯನ ರಥವನ್ನು ಅದರ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಭಗವಾನ್ ದಿವಾಕರನು ಆ ರಥದಲ್ಲೇ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಇತರ ಗ್ರಹಗಳ ರಥಗಳು ಧ್ರುವನ ಆಧಾರದಿಂದಲೇ ಚಲಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವುದರ ಬಾಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧ್ರುವನು ಸ್ಥಿತನಾಗಿರುವನೋ ಆ ಶಿಂಶುಮಾರಚಕ್ರದ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇದೆ.

ಸಂಭವಾಂತೇ ಚ ಸಂಹಾರಃ ಸಂಹಾರಾಂತೇ ಚ ಸಂಭವಃ ।
ದೇವತಾನಾಮೃಷೀಣಾಂ ಚ ಮನೋಃ ಪಿತೃಗಣಸ್ಯ ಚ ॥ 26 ॥
ನ ಶಕ್ಯಂ ವಿಸ್ತರಾದ್ವಕ್ತುಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಚ ಸಮಾಸತಃ ।

ಅತೀತಾನಾಗತಾನಾಂ ವೈ ಸ್ವಯಂ ಸ್ವಾಯಂಭುವೇನ ತು ॥ 27 ॥

ದೇವತೆಗಳು, ಋಷಿಗಳು, ಮನುಗಳು ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಣಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಲಯವೂ, ಲಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಸಂಭವಿಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅತೀತ ಹಾಗೂ ಅನಾಗತ ಘಟನೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ, ಸ್ವಯಂ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವುಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಮನ್ವಂತರೇಷು ದೇವಾನಾಂ ಪ್ರಜೇಶಾನಾಂ ಚ ಕೀರ್ತನಮ್ ।
ನೈಮಿತ್ತಿಕಃ ಪ್ರಾಕೃತಿಕಸ್ತಥೈವಾತ್ಯಂತಿಕಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥ 28 ॥
ತ್ರಿವಿಧಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಕೀರ್ತ್ಯತೇ ಪ್ರತಿಸಂಚರಃ ।
ಅನಾವೃಷ್ಟಿರ್ಭಾಸ್ಕರಾಚ್ಚ ಘೋರಸ್ಸಂವರ್ತಕಾನಲಃ ॥ 29 ॥
ಮೇಘಾಶ್ಚೈಕಾರ್ಣವಾ ಯೇಷು ತಥಾ ರಾತ್ರಿರ್ಮಹಾತ್ಮನಃ ।
ಸಂಧ್ಯಾಲಕ್ಷಣಮುದ್ದಿಷ್ಟಂ ತಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಂ ವಿಶೇಷತಃ ॥ 30 ॥
ಭೂತಾನಾಂ ಚಾಪಿ ಲೋಕಾನಾಂ ಸಪ್ತಾನಾಮನುವರ್ಣನಮ್ ।
ಸಂಕೀರ್ತ್ಯಂತೇ ಮಯಾ ಚಾತ್ರ ಪಾಪಾನಾಂ ರೌರವಾದಯಃ ॥ 31 ॥
ಸರ್ವೇಷಾಮೇವ ಸತ್ತ್ವಾನಾಂ ಪರಿಣಾಮವಿನಿರ್ಣಯಃ ।

ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತಿಸರ್ಗಶ್ಚ ಸರ್ವಸಂಹಾರವರ್ಣನಮ್ ॥ 32 ॥

ಮನ್ವಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ದೇವತೆಗಳ ಹಾಗೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇದೆ.

ಸರ್ವಭೂತಗಳ ಲಯ (ಪ್ರತಿಸಂಚರ) ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ – ನೈಮಿತ್ತಿಕ, ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಮತ್ತು ಆತ್ಯಂತಿಕ. ಅನಾವೃಷ್ಟಿ, ಭಾಸ್ಕರನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಘೋರ ತಾಪ, ಸಂವರ್ತಕಾಗ್ನಿ, ಸಂವರ್ತಕಮೇಘಗಳು, ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಸಾಗರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗೂ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ರಾತ್ರಿಯ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇದೆ. ಸಂಧ್ಯೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಂಧ್ಯೆಯ (ಬ್ರಹ್ಮನ ದಿನ-ರಾತ್ರಿಗಳ ಸಂಧಿಕಾಲದ) ವಿವರಣೆಯೂ ಇದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಭೂತಗಳ ಮತ್ತು ಏಳು ಲೋಕಗಳ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಾಪಿಗಳಿಗಾಗಿ ರೌರವ ಮೊದಲಾದ ನರಕಗಳೂ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳ ಅಂತಿಮ ಪರಿಣಾಮ (ಗತಿ) ಯ ನಿರ್ಣಯವೂ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಕಲ್ಪೇ ಕಲ್ಪೇ ಚ ಭೂತಾನಾಂ ಮಹತಾಮಪಿ ಸಂಕ್ಷಯಃ ।
ಸುಸಂಖ್ಯಾಯ ಚ ಬುದ್ಧ್ವಾ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚಾಪ್ಯನಿತ್ಯತಾಮ್ ॥ 33 ॥
ದೌರಾತ್ಮ್ಯಂ ಚೈವ ಭೋಗಾನಾಂ ಸಂಸಾರಸ್ಯ ಚ ಕಷ್ಟತಾಮ್ ।
ದುರ್ಲ್ಲಭತ್ವಂ ಚ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ವೈರಾಗ್ಯಾದ್ದೋಷದರ್ಶನಮ್ ॥ 34 ॥
ವ್ಯಕ್ತಾವ್ಯಕ್ತಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಸತ್ತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಂಸ್ಥಿತಮ್ ।
ನಾನಾತ್ವದರ್ಶನಾತ್ಸಸ್ಥಸ್ತತಸ್ತದಭಿವರ್ತತೇ ॥ 35 ॥
ತತಸ್ತಾಪತ್ರಯಾತೀತೋ ವಿರೂಪಾಕ್ಷೋ ನಿರಂಜನಃ ।
ಆನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ನ ಬಿಭೇತಿ ಕುತಶ್ಚನ ॥ 36 ॥
ಇತಿ ಕೃತ್ಯಸಮುದ್ದೇಶಃ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯೋಪವರ್ಣಿತಃ ।
ಕೀರ್ತ್ಯಂತೇ ಜಗತೋ ಯತ್ರ ಸರ್ಗಪ್ರಲಯವಿಕ್ರಿಯಾಃ ॥ 37 ॥
ಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚಾಪಿ ಭೂತಾನಾಂ ನಿವೃತ್ತೀನಾಂ ಫಲಾನಿ ಚ ।

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ಭೂತಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಾದಿಗಳಿಗೂ ಲಯವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಯುಷ್ಯವೂ ಅನಿತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತು, ಭೋಗಗಳ ದೋಷವನ್ನೂ, ಸಂಸಾರದ ದುಃಖಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ, ಮೋಕ್ಷದ ದುರ್ಲಭತೆಯನ್ನೂ ಅರಿತು, ವೈರಾಗ್ಯದ ಮೂಲಕ

ದೋಷದರ್ಶನವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು. ವ್ಯಕ್ತ ಮತ್ತು ಅವ್ಯಕ್ತ – ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತವಾಗಿರುವ ಶುದ್ಧ ಸತ್ತ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕು. ನಾನಾತ್ವದರ್ಶನದಿಂದ ದೂರವಾದವನು ನಂತರ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಆ ಬಳಿಕ ಅವನು ತಾಪತ್ರಯಗಳನ್ನು ದಾಟಿ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷನಂತೆ (ಸರ್ವದರ್ಶಿಯೂ) ನಿರಂಜನನೂ ಆಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಾಧನಮಾರ್ಗದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚನೆಯೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಈ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ, ಪ್ರಳಯ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ವಿಕಾರಗಳೂ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿ-ನಿವೃತ್ತಿಗಳ ಫಲಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೋ ವಸಿಷ್ಠಸ್ಯ ಶಕ್ತೇರ್ಜನ್ಮ ತಥೈವ ಚ ॥ 38 ॥
ಸೌದಾಸಾನ್ನಿಗ್ರಹಸ್ತಸ್ಯ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಕೃತೇನ ಚ ।
ಪರಾಶರಸ್ಯ ಚೋತ್ಪತ್ತಿರದೃಶ್ಯಂತ್ಯಾಂ ಯಥಾ ವಿಭೋಃ ॥ 39 ॥
ಜಜ್ಞೇ ಪಿತೄಣಾಂ ಕನ್ಯಾಯಾಂ ವ್ಯಾಸಶ್ಚಾಪಿ ಯಥಾ ಮುನಿಃ ।

ಶುಕಸ್ಯ ಚ ಯಥಾ ಜನ್ಮ ಪುತ್ರಸ್ಯ ಸಹಧೀಮತಃ ॥ 40 ॥

ವಸಿಷ್ಠನ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ, ಶಕ್ತಿಯ ಜನ್ಮ, ಹಾಗೂ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ಕಾರಣದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಸೌದಾಸನ ಪ್ರಸಂಗ ಮತ್ತು ಅವನ ನಿಗ್ರಹ – ಇವುಗಳೂ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅದೃಶ್ಯಂತಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮ ಪರಾಶರನು ಹೇಗೆ ಜನಿಸಿದನೆಂಬುದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪಿತೃಕನ್ಯೆಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಳಾದ ಸತ್ಯವತಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಹರ್ಷಿ ವ್ಯಾಸನು ಹೇಗೆ ಜನಿಸಿದನೆಂಬುದೂ, ಹಾಗೂ ಅವನ ಮಹಾಧೀಮಂತ ಪುತ್ರನಾದ ಶುಕನು ಹೇಗೆ ಜನಿಸಿದನೆಂಬುದೂ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಪರಾಶರಸ್ಯ ವಿದ್ವೇಷೋ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಕೃತೋ ಯಥಾ ।
ವಾಸಿಷ್ಠಸಂಭೃತಶ್ಚಾಗ್ನಿರ್ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಜಿಘಾಂಸಯಾ ॥ 41 ॥[3]

---

[3] ಅರಮನೆಪ್ರಕಾಶನದ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಸಿಷ್ಠಸಂಭೃತಶ್ಚಾಗ್ನಿ ಎಂದಿದೆ. ನಾನು ಅದನ್ನು ತಿದ್ದಿ ವಾಸಿಷ್ಠಸಂಭೃತಶ್ಚಾಗ್ನಿ ಎಂದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಮೂಲ ಪಾಠ: ಪರಾಶರಸ್ಯ ವಿದ್ವೇಷೋ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಕೃತೋ ಯಥಾ । ವಸಿಷ್ಠಸಂಭೃತಶ್ಚಾಗ್ನಿರ್ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಜಿಘಾಂಸಯಾ ॥ 41 ॥ ಇಲ್ಲಿ

ಸಂಧಾನಹೇತೋರ್ವಿಭುನಾ ಜೀರ್ಣಃ ಕಣ್ವೇನ ಧೀಮತಾ ।
ದೇವೇನ ವಿಪ್ರಾ ವಿಪ್ರಾಣಾಂ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಹಿತೈಷಿಣಾ ॥ 42 ॥

ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಿಂದ ಪರಾಶರನಿಗೆ ಉಂಟಾದ ದ್ವೇಷದ ಪ್ರಸಂಗ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ವಾಸಿಷ್ಠ

"ವಸಿಷ್ಠಸಂಭೃತಃ ಅಗ್ನಿಃ" ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಕೆಲವು ತೊಂದರೆಗಳು ಎದುರಾಗುತ್ತವೆ. (1) ವಸಿಷ್ಠನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಿದ ಕಥೆ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಸಂಗವಲ್ಲ. (2) ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಣ್ವನು ಆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸಿದನು ಎಂದು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ಪರಾಶರನ ಕ್ರೋಧಾಗ್ನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. (3) ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ವಿಷಯಸೂಚಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಕ್ರಮವೂ: ಶಕ್ತಿಯ ಮರಣ, ಅದೃಶ್ಯಂತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಾಶರನ ಜನನ , ಪರಾಶರನ ಕ್ರೋಧ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನೊಂದಿಗಿನ ಸಂಬಂಧಿತ ವೈರಾಗ್ಯ, ಕಣ್ವನಿಂದ ಶಾಂತೀಕರಣ ಎಂಬ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿದೆ.ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಾಸಿಷ್ಠಸಂಭೃತಶ್ಚಾಗ್ನಿಃ ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಹೆಚ್ಚು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವಾಸಿಷ್ಠ = ವಸಿಷ್ಠಗೋತ್ರೀಯನಾದ ಪರಾಶರ. ಅಂದರೆ: ವಾಸಿಷ್ಠಸಂಭೃತೋಽಗ್ನಿಃ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಜಿಘಾಂಸಯಾ = "ವಸಿಷ್ಠವಂಶೀಯನಾದ ಪರಾಶರನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ (ಅಥವಾ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿದ) ಅಗ್ನಿ." ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪರಾಶರನು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿದ ಅಗ್ನಿಯ ಕಥೆ, ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸಿದ ದೇವಸಮಾನನಾದ ಧೀಮಂತ ಕಣ್ವನು ಇಬ್ಬರ ನಡುವೆಯೂ ಸಂಧಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗ – ಇವೆಲ್ಲವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ತಸ್ಯ ಶಿಷ್ಯಪ್ರಶಿಷ್ಯೈಶ್ಚ ಶಾಖಾಭೇದಾಃ ಪುನಃ ಕೃತಾಃ ।
ಪ್ರಯಾಗೇ ಷಟ್ಕುಲೀಯೈಶ್ಚ ಯಥಾ ಪೃಷ್ಟಃ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಭುಃ ॥ 43 ॥
ಏಕಂ ವೇದಂ ಚತುಷ್ಪಾದಂ ಚತುರ್ಧಾ ಪುನರೀಶ್ವರಃ ।
ಯಥಾ ಬಿಭೇದ ಭಗವಾನ್ವ್ಯಾಸಃ ಶರ್ವಾದನುಗ್ರಹಾತ್ ॥ 44 ॥
ಕೃಷ್ಣೇನ ಚಾನುಶಾಸ್ತಾಸ್ತೇ ಮುನಯೋ ಧರ್ಮಕಾಂಕ್ಷಿಣಃ ।
ಏತತ್ಸರ್ವಂ ಯಥಾತತ್ತ್ವಮಾಖ್ಯಾತಂ ದ್ವಿಜಸತ್ತಮಾಃ ॥ 45 ॥

ಅವನ (ವ್ಯಾಸನ) ಶಿಷ್ಯರು ಮತ್ತು ಪ್ರಶಿಷ್ಯರಿಂದ ವೇದಶಾಖೆಗಳು ಹೇಗೆ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವು, ಹಾಗೂ ಪ್ರಯಾಗದಲ್ಲಿ ಷಟ್ಕುಲೀಯರಿಂದ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಭುವಾದ ವ್ಯಾಸನು ಹೇಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು ಎಂಬುದೂ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಗವಾನ್ ವ್ಯಾಸನು ಶಿವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಒಂದೇ ವೇದವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳಾಗಿ

ಹೇಗೆ ವಿಭಾಗಿಸಿದನು ಎಂಬುದೂ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಯಸಿದ ಆ ಮುನಿಗಳು ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನನಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಶ್ರೇಷ್ಠ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೇ! ಇವೆಲ್ಲವೂ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಮುನೀನಾಂ ಧರ್ಮನಿತ್ಯಾನಾಂ ಲೋಕತಂತ್ರಮನುತ್ತಮಮ್ ।
ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಯತ್ಪುರಾ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಪುಲಸ್ತ್ಯಾಯ ಮಹಾತ್ಮನೇ ॥ 46 ॥
ಪುಲಸ್ತ್ಯೇನಾಥ ಭೀಷ್ಮಾಯ ಗಂಗಾದ್ವಾರೇ ಪ್ರಭಾಷಿತಮ್ ।
ಧನ್ಯಂ ಯಶಸ್ಯಮಾಯುಷ್ಯಂ ಸರ್ವಪಾಪಪ್ರಣಾಶನಮ್ ॥ 47 ॥
ಕೀರ್ತನಂ ಶ್ರವಣಂ ಚಾಸ್ಯ ಧಾರಣಂ ಚ ವಿಶೇಷತಃ ।
ಸೂತೇನಾನುಕ್ರಮೇಣೇದಂ ಪುರಾಣಂ ಸಂಪ್ರಕಾಶಿತಮ್ ॥ 48 ॥

ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಮುನಿಗಳಿಗಾಗಿ ಅನುತ್ತಮವಾದ ಈ ಲೋಕತಂತ್ರವನ್ನು (ಜಗದ್ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನು) ಹಿಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಮಹಾತ್ಮ ಪುಲಸ್ತ್ಯನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ಅದನ್ನು ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಗಂಗಾದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. ಇದು ಧನ್ಯಕರವೂ, ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡುವುದೂ, ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಸುವುದೂ, ಸರ್ವಪಾಪಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದೂ ಆಗಿದೆ. ಇದರ ಕೀರ್ತನೆ,

ಶ್ರವಣ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಧಾರಣ (ಮನನ, ಸ್ಮರಣೆ) ಮಹತ್ತರ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಈ ಪುರಾಣವನ್ನು ಸೂತನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದನು.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಷು ಪುರಾ ಯಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಕ್ತಂ ಸವಿಸ್ತರಮ್ ।
ಪಾದಮಸ್ಯ ವಿದನ್ಸಮ್ಯಗ್ಯೋಧೀಯೀತ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಃ ॥ 49 ॥
ತೇನಾಧೀತಂ ಪುರಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್ಸರ್ವಂ ನಾಸ್ತ್ಯತ್ರ ಸಂಶಯಃ ।
ಯೋ ವಿದ್ಯಾಚ್ಚತುರೋ ವೇದಾನ್ಸಾಂಗೋಪನಿಷದೋ ದ್ವಿಜಃ ॥ 50 ॥
ಪುರಾಣಂ ಚ ವಿಜಾನಾತಿ ಯಸ್ಸ ತಸ್ಮಾದ್ವಿಚಕ್ಷಣಃ ।
ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವೇದಂ ಸಮುಪಬೃಂಹಯೇತ್ ॥ 51 ॥
ಬಿಭೇತ್ಯಲ್ಪಶ್ರುತಾದ್ವೇದೋ ಮಾಮಯಂ ಪ್ರಹರಿಷ್ಯತಿ ।

ಹಿಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಈ ಪುರಾಣದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನಾದರೂ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನು ಸಮ್ಯಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರೆ, ಅವನು ಸಮಸ್ತ ಪುರಾಣವನ್ನೇ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಅಂಗಗಳು ಮತ್ತು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೊಂದಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೂ, ಪುರಾಣವನ್ನೂ

ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ನಿಜವಾದ ವಿಚಕ್ಷಣನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳ ಮೂಲಕವೇ ವೇದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಮ್ಯಕವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಬೇಕು. "ಈ ಅಲ್ಪಶ್ರುತಿಯು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಆಘಾತಮಾಡುವನೋ?" ಎಂದು ವೇದವು ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಭಯಪಡುತ್ತದೆ.

ಅಧೀತ್ಯ ಚೈಕಮಧ್ಯಾಯಂ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಸ್ವಯಂಭುವಾ ॥ 52 ॥
ಆಪದಃ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಮುಚ್ಯೇತ ಯಥೇಷ್ಟಾಂ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾದ್ಗತಿಮ್ ।
ಪುರಾಪರಂಪರಾಂ ವಷ್ಟಿ ಪುರಾಣಂ ತೇನ ವೈ ಸ್ಮೃತಮ್ ॥ 53 ॥
ನಿರುಕ್ತಿಮಸ್ಯ ಯೋ ವೇದ ಸರ್ವಪಾಪೈಃ ಪ್ರಮುಚ್ಯತೇ ।

ಸ್ವಯಂಭುವ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಈ ಒಂದು ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನಾದರೂ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನು, ಬಂದಿರುವ ಆಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಇಷ್ಟಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಪ್ರಾಚೀನ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದರಿಂದ "ಪುರಾಣ" ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ "ಪುರಾಣ" ಎಂಬ ಪದದ ನಿರುಕ್ತಿಯನ್ನು (ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ನಿಜಾರ್ಥವನ್ನು) ಯಾರು ತಿಳಿದಿರುವರೋ ಅವರು ಸರ್ವಪಾಪಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಋಷಯೋಽಪ್ಯಬ್ರುವನ್ಸೂತಂ ಕಥಂ ಭೀಷ್ಮೇಣ ಧೀಮತಾ ॥ 54 ॥
ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮಾನಸಃ ಪುತ್ರಃ ಪುಲಸ್ತ್ಯೋ ಭಗವಾನೃಷಿಃ ।
ದುರ್ಲಭಂ ದರ್ಶನಂ ಯಸ್ಯ ನರೈಃ ಪಾಪಸಮನ್ವಿತೈಃ ॥ 55 ॥
ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಮಿದಂ ಸೂತ ಕ್ಷತ್ರಿಯೇಣ ಕಥಂ ಮುನಿಃ ।
ಆರಾಧಿತೋ ಬೃಹದ್ಭೂತಸ್ತನ್ನೋ ವದ ಮಹಾಮುನೇ ॥ 56 ॥
ಕೀದೃಶಂ ವಾ ತಪಸ್ತೇನ ಕೋ ವಾನ್ಯೋ ನಿಯಮಃ ಕೃತಃ ।
ಯೇನ ತುಷ್ಟೋ ಮುನಿರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಸ್ತಥಾ ತೇನ ಪ್ರಭಾಷಿತಃ ॥ 57 ॥
ಪರ್ವಂ ವಾಪ್ಯರ್ಧಪರ್ವಂ ವಾ ಸಮಗ್ರಂ ವಾ ಪ್ರಭಾಷಿತಮ್ ।
ಯಸ್ಮಿನ್ಸ್ಥಾನೇ ಯಥಾ ಪೃಷ್ಟಃ ಪುಲಸ್ತ್ಯೋ ಭಗವಾನೃಷಿಃ ।
ತನ್ನೋ ವದ ಮಹಾಭಾಗ ಕಲಾಸ್ಕ್ರ ಶ್ರವಣೇ ವಯಮ್ ॥ 58 ॥

ಋಷಿಗಳು ಸೂತನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು: "ಸೂತ! ಪಾಪಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಆವೃತರಾದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದುರ್ಲಭವಾದ ದರ್ಶನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಾನಸಪುತ್ರನಾದ ಭಗವಾನ್ ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಋಷಿಯು ಧೀಮಂತನಾದ ಭೀಷ್ಮನಿಗೆ ಹೇಗೆ ದರ್ಶನಕೊಟ್ಟನು? ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿದೆ. ಮಹಾಮುನೇ! ಮಹಾಮಹಿಮನಾದ ಆ ಮುನಿಯು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದ ಭೀಷ್ಮನಿಂದ

ಹೇಗೆ ಆರಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು? ಅದನ್ನು ನಮಗೆ ಹೇಳು. ಆ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿ ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಅವನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಭೀಷ್ಮನು ಯಾವ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದನು? ಅಥವಾ ಯಾವ ನಿಯಮ-ವ್ರತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದನು? ಭಗವಾನ್ ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಋಷಿಯು ಒಂದು ಪರ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದನೋ, ಅರ್ಧಪರ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದನೋ, ಅಥವಾ ಸಮಗ್ರ ಪುರಾಣವನ್ನೇ ಉಪದೇಶಿಸಿದನೋ? ಅವನು ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಭೀಷ್ಮನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿದನು? ಮಹಾಭಾಗನೇ! ಅದನ್ನು ನಮಗೆ ತಿಳಿಸು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಲು ನಾವು ಬಹಳ ಉತ್ಸುಕರಾಗಿದ್ದೇವೆ."

ಸೂತ ಉವಾಚ ।

ಯತ್ರ ಗಂಗಾ ಮಹಾಭಾಗಾ ಸಾಧೂನಾಂ ಹಿತಕಾರಿಣೀ ।
ವಿಭಿದ್ಯ ಪರ್ವತಂ ವೇಗಾನ್ನಿಃಸೃತಾ ಲೋಕಪಾವನೀ ॥ 59 ॥
ಗಂಗಾದ್ವಾರೇ ಮಹಾತೀರ್ಥೇ ಭೀಷ್ಮಃ ಪಿತೃಪರಾಯಣಃ ।
ಶುಶ್ರೂಷುಸ್ಸುಚಿರಂ ಕಾಲಂ ಮಹತಾಂ ನಿಯಮೇ ಸ್ಥಿತಃ ॥ 60 ॥
ಯಾವದ್ವರ್ಷಶತಂ ಸಾಗ್ರಂ ಪರಮೇಣ ಸಮಾಧಿನಾ ।

ಧ್ಯಾಯಮಾನಃ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತ್ರಿಕಾಲಂ ಸ್ನಾನಮಾಚರನ್ ॥ 61 ॥
ಪಿತೄಂದೇವಾಂಸ್ತರ್ಪಯತಃ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೇನ ಮಹಾತ್ಮನಃ ।
ಆತ್ಮಾನಂ ಕರ್ಷತಶ್ಚಾಸ್ಯ ತುಷ್ಟೋ ದೇವಃ ಪಿತಾಮಹಃ ।
ಉವಾಚ ತನಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಪುಲಸ್ತ್ಯಮೃಷಿಸತ್ತಮಮ್ ॥ 62 ॥

ಸೂತನು ಹೇಳಿದನು: "ಸಾಧುಗಳ ಹಿತಕಾರಿಣಿಯಾದ, ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಾವನಗೊಳಿಸುವ ಮಹಾಭಾಗೆ ಗಂಗೆಯು ತನ್ನ ವೇಗದಿಂದ ಪರ್ವತವನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಸ್ಥಳವಾದ ಗಂಗಾದ್ವಾರ ಎಂಬ ಮಹಾತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಭಕ್ತನಾದ ಭೀಷ್ಮನು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ದೀರ್ಘಕಾಲದವರೆಗೆ ಮಹಾವ್ರತಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾ ನಿಯಮಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾಗಿದ್ದನು. ನೂರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಪರಮಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡು ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ, ತ್ರಿಕಾಲಸ್ನಾನವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಮಹಾತ್ಮನು ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದ ಮೂಲಕ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಪಿತೃಗಳನ್ನೂ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ದೇಹವನ್ನು ಕ್ಷೀಣಗೊಳಿಸುವ ಕಠಿಣ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅವನ ಮೇಲೆ ದೇವಪಿತಾಮಹ ಬ್ರಹ್ಮನು

ಪ್ರಸನ್ನನಾದನು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮನು ತನ್ನ ಪುತ್ರನೂ ಋಷಿಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆದ ಪುಲಸ್ತ್ಯನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು:

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ ।
ಸ ತ್ವಂ ದೇವವ್ರತಂ ಭೀಷ್ಮಂ ವೀರಂ ಕುರುಕುಲೋದ್ಭವಮ್ ।
ತಪಸಸ್ಸಂನಿವರ್ತ್ಯಸ್ವ ಕಾರಣಂ ಚಾಸ್ಯ ಕೀರ್ತಯ ॥ 63 ॥
ಪಿತೃಭಕ್ತ್ಯಾ ಮಹಾಭಾಗೋ ಧ್ಯಾಯಮಾನಸ್ಸಮಾಸ್ಥಿತಃ ।
ಯೋ ಹ್ಯಸ್ಯ ಮನಸಃ ಕಾಮಸ್ತಂ ಸಂಪಾದಯ ಮಾ ಚಿರಮ್ ॥ 64 ॥

ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಳಿದನು: “ಕುರುಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ವೀರನಾದ ದೇವವ್ರತ ಭೀಷ್ಮನ ಬಳಿಗೆ ನೀನು ಹೋಗು. ಅವನ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಫಲಕೊಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ಆ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ವಿರಮಿಸು. ಅವನ ತಪಸ್ಸಿನ ಉದ್ದೇಶವೇನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೋ. ಪಿತೃಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುವ ಆ ಮಹಾಭಾಗನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸು. ತಡಮಾಡಬೇಡ.”

ಪಿತಾಮಹವಚಶ್ಶ್ರುತ್ವಾ ಪುಲಸ್ತ್ಯೋ ಮುನಿಸತ್ತಮಃ ।

ಗಂಗಾದ್ವಾರಮಥಾಗತ್ಯ ಭೀಷ್ಮಂ ವಚನಮಬ್ರವೀತ್ ॥ 65 ॥

ಪಿತಾಮಹ ಬ್ರಹ್ಮನ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಗಂಗಾದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಭೀಷ್ಮನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು:

ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಉವಾಚ ।
ವರಂ ವರಯ ಭದ್ರಂ ತೇ ಯತ್ತೇ ಮನಸಿ ವರ್ತತೇ ।
ತುಷ್ಟಸ್ತೇ ತಪಸಾ ವೀರ ಸಾಕ್ಷಾದ್ದೇವಃ ಪಿತಾಮಹಃ ॥ 66 ॥
ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಪ್ರೇಷಿತಸ್ತೇಽಹಂ ವರಾಂದಾಸ್ಯಾಮಿ ಕಾಂಕ್ಷಿತಾನ್ ॥ 67 ॥

ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಹೇಳಿದನು: “ನಿನಗೆ ಮಂಗಳವಾಗಲಿ! ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಯಾವ ವರವೋ ಅದನ್ನು ಕೇಳಿಕೋ. ವೀರನೇ! ನಿನ್ನ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪಿತಾಮಹ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಾನು ನಿನಗೆ ಬಯಸಿದ ವರಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತೇನೆ.”

ಭೀಷ್ಮೋಽಪಿ ತದ್ವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಮನಃಶ್ರೋತ್ರಸುಖಾವಹಮ್ ।
ಉನ್ಮೀಲ್ಯ ನಯನೇ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪುಲಸ್ತ್ಯಂ ಪುರತಃ ಸ್ಥಿತಮ್ ॥ 68 ॥
ಅಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಿಪಾತೇನ ನತ್ವಾ ತಂ ಮುನಿಸತ್ತಮಮ್ ।

ಉವಾಚ ಪ್ರಣತೋ ಭೂತ್ವಾ ಸರ್ವಾಂಗಾಲಿಂಗಿತಾವನಿಃ ॥ 69 ॥

ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಕಿವಿಗೂ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ ಭೀಷ್ಮನು ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತೆರೆದು ತನ್ನ ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಪುಲಸ್ತ್ಯನನ್ನು ಕಂಡನು. ನಂತರ ಆ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠನಿಗೆ ಅಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡಿ, ತನ್ನ ದೇಹದ ಎಲ್ಲ ಅಂಗಗಳೂ ಭೂಮಿಗೆ ತಾಗುವಂತೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು:

ಭೀಷ್ಮ ಉವಾಚ ।
ಅದ್ಯ ಮೇ ಸಫಲಂ ಜನ್ಮ ದಿನಂ ಚೇದಂ ಸುಶೋಭನಮ್ ।
ಭವತಶ್ಚರಣೌ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಜಗದ್ವಂದ್ಯೌ ಮಯಾ ತ್ವಿಹ ॥ 70 ॥
ತಪಸಶ್ಚ ಫಲಂ ಸರ್ವಂ ಯದ್ದೃಷ್ಟೋ ಭಗವಾನ್ಮಯಾ ।
ವರಪ್ರದೋ ವಿಶೇಷೇಣ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಶ್ಚ ನದೀತಟೇ ॥ 71 ॥
ಇಯಂ ಬ್ರಸೀ ಮಯಾ ಕ್ಲೃಪ್ತಾ ಆಸ್ಯತಾಂ ಸುಖದಾ ಕೃತಾ ।
ಅರ್ಘ್ಯಪಾತ್ರೇ ತು ಪಾಲಾಶೇ ದೂರ್ವಾಕ್ಷತಸುಮೈಃ ಕುಶೈಃ ॥ 72 ॥
ಸರ್ಷಪೈಶ್ಚ ದಧಿಕ್ಷೌದ್ರೈರ್ಯವೈಶ್ಚ ಪಯಸಾ ಸಹ ।
ಅಷ್ಟಾಂಗೋ ಹ್ಯೇಷ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೋ ಹ್ಯರ್ಘೋ ಹಿ ಮುನಿಭಿಃ ಪುರಾ ॥ 73 ॥

ಭೀಷ್ಮನು ಹೇಳಿದನು: "ಇಂದು ನನ್ನ ಜನ್ಮ ಸಫಲವಾಯಿತು. ಇಂದು ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಶುಭದಿನವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಜಗತ್ತಿನಿಂದ ವಂದಿಸಲ್ಪಡುವ ನಿಮ್ಮ ಪಾದಗಳನ್ನು ನಾನು ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಭಗವಂತನಾದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನಾನು ಕಂಡಿರುವುದೇ ನನ್ನ ಸಮಸ್ತ ತಪಸ್ಸಿನ ಫಲವಾಗಿದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವರಗಳನ್ನು ನೀಡಲು ನೀವೇ ಈ ನದೀತಟಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವುದು ನನ್ನ ಭಾಗ್ಯವೇ ಸರಿ. ಇಗೋ ನಾನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರುವ ಈ ಬರ್ಹಿಸ್ (ದರ್ಭಾಸನ) ಸುಖಕರವಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ದಯವಿಟ್ಟು ಇದರ ಮೇಲೆ ಆಸೀನರಾಗಿರಿ. ಈ ಪಲಾಶದ ಅರ್ಘ್ಯಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ದೂರ್ವೆ, ಅಕ್ಷತೆ, ಪುಷ್ಪ ಮತ್ತು ಕುಶಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಸಾಸಿವೆ, ಮೊಸರು, ಜೇನು, ಯವ ಮತ್ತು ಹಾಲನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಹಿಂದೆ ಮುನಿಗಳು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವ ಅಷ್ಟಾಂಗ ಅರ್ಘ್ಯ ಇದೇ."

ಶ್ರುತ್ವೈತದ್ವಚನಂ ತಸ್ಯ ಭೀಷ್ಮಸ್ಯಾಮಿತತೇಜಸಃ ।
ಉಪವಿಷ್ಟೋ ಬ್ರಹ್ಮಸುತಃ ಪುಲಸ್ತ್ಯೋ ಭಗವಾನೃಷಿಃ ॥ 74 ॥
ವಿಷ್ಟರಂ ಸಹ ಪಾದ್ಯೇನ ಅರ್ಘಪಾತ್ರಂ ಮುದಾನ್ವಿತಃ ।
ತುತೋಷ ಭಗವಾನ್ಪ್ರೀತಃ ಸದಾಚಾರೇಣ ತೇನ ತು ॥ 75 ॥

ಅಮಿತತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಭೀಷ್ಮನ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪುತ್ರನಾದ ಭಗವಾನ್ ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಋಷಿಯು ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡನು. ಸಂತೋಷದಿಂದ ಪಾದ್ಯ ಮತ್ತು ಅರ್ಘ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಭೀಷ್ಮನ ಸದಾಚಾರದಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಆ ಭಗವಂತನು ಅವನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾದನು.

ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಉವಾಚ ।
ಸತ್ಯವಾಂದಾನಶೀಲೋಽಸಿ ಸತ್ಯಸಂಧಿರ್ನರೇಶ್ವರಃ ।
ಹ್ರೀಮಾನ್ಮೈತ್ರಃ ಕ್ಷಮಾಶೀಲೋ ವಿಕ್ರಾಂತಃ ಶತ್ರುಶಾಸನೇ ॥ 76 ॥
ಧರ್ಮಜ್ಞಸ್ತ್ವಂ ಕೃತಜ್ಞಸ್ತ್ವಂ ದಯಾವಾನ್ಪ್ರಿಯಭಾಷಿತಾ ।
ಮಾನ್ಯಮಾನಯಿತಾ ವಿಜ್ಞೋ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಃ ಸಾಧುವತ್ಸಲಃ ॥ 77 ॥
ತುಷ್ಟಸ್ತೇಽಹಂ ಸದಾ ವತ್ಸ ಪ್ರಣಿಪಾತಪರಸ್ಯ ವೈ ।
ಪ್ರಬ್ರೂಹಿ ತ್ವಂ ಮಹಾಭಾಗ ಕಥನಂ ತೇ ವದಾಮ್ಯಹಮ್ ॥ 78 ॥

ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಹೇಳಿದನು: "ನರಶ್ರೇಷ್ಠನೇ! ನೀನು ಸತ್ಯವಂತನು, ದಾನಶೀಲನು, ಸತ್ಯಸಂಧನು. ಲಜ್ಜಾಶೀಲನು, ಸ್ನೇಹಪರನು, ಕ್ಷಮಾಶೀಲನು ಮತ್ತು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ದಮನಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ ಆಗಿದ್ದೀಯೆ. ನೀನು ಧರ್ಮಜ್ಞನು, ಕೃತಜ್ಞನು,

ದಯಾಳುವು, ಮಧುರಭಾಷಿಯು. ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನೂ, ಇತರರಿಗೆ ಗೌರವ ಕೊಡುವವನೂ ಆಗಿದ್ದೀಯೆ. ವಿವೇಕಿಯೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭಕ್ತನೂ[4], ಸಾಧುಜನರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವವನೂ ಆಗಿದ್ದೀಯೆ. ವತ್ಸನೇ! ನಮಸ್ಕಾರಪರನಾದ ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ನಾನು ಸದಾ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಮಹಾಭಾಗನೇ! ನಿನಗೆ ಏನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಕೇಳು; ಅದನ್ನು ನಾನು ನಿನಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತೇನೆ."

ಭೀಷ್ಮ ಉವಾಚ ।
ಭಗವನ್ಭಗವಾನ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ಕಸ್ಮಿನ್ಕಾಲೇ ಸ್ಥಿತೋ ವಿಭುಃ ।
ಸೃಷ್ಟಿಂ ಚಕಾರ ವೈ ಪೂರ್ವಂ ದೇವಾದೀನಾಂ ವದಸ್ವ ಮೇ ॥ 79 ॥
ಕಥಂ ವಾ ಭಗವಾನ್ವಿಷ್ಣುಃ ಕಥಂ ರುದ್ರಸ್ಸಮಾನಿ ಚ ।
ಕಥಂ ವಾ ಪರ್ವತಾಂಶ್ಚೋಗ್ರಾನರಣ್ಯಾನಿ ಪುರಾಣಿ ಚ ॥ 80 ॥
ಮುನೀನ್ಪ್ರಜಾಪತೀಂಶ್ಚೈವ ಸಪ್ತರ್ಷೀನ್ಪ್ರವರಾನಪಿ ।

---

[4] ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಃ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ "ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದವನು" ಅಲ್ಲ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ವೇದ, ಧರ್ಮ ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಗೌರವವುಳ್ಳವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥ.

ವರ್ಣಾನ್ವಾಯುಂ ಪುರಾ ಸ್ಥಾನಂ[5] ಗಂಧರ್ವಾನ್ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸಾನ್ ॥ 81 ॥

---

[5] ಅರಮನೆ ಪ್ರಕಾಶನದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಮೂಲದಲ್ಲಿ "ಪುರಾ ಸ್ಥಾನಂ" ಎನ್ನುವುದು ವ್ಯಾಕರಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ಛಂದಸ್ಸಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಪಾಠಭ್ರಂಶವಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಪುರಾ" ಅನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪದವಾದ "ಸ್ಥಾನಂ" ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸದೆ, ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ: "ಹಿಂದೆ (ಪುರಾ) ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮುನಿಗಳು, ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳು, ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳು, ವರ್ಣಗಳು, ವಾಯು, ಸ್ಥಾನಗಳು, ಗಂಧರ್ವರು, ಯಕ್ಷರು, ರಾಕ್ಷಸರು..." ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಒಂದು ವ್ಯಾಕರಣಿಕ ಸಮಸ್ಯೆ ಇದೆ. ಶ್ಲೋಕದ ಎಲ್ಲಾ ಪದಗಳು ದ್ವಿತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿವೆ: ಮುನೀನ್, ಪ್ರಜಾಪತೀನ್, ಸಪ್ತರ್ಷೀನ್, ವರ್ಣಾನ್, ವಾಯುಮ್, ಸ್ಥಾನಮ್, ಗಂಧರ್ವಾನ್, ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸಾನ್, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ 82ನೇ ಶ್ಲೋಕದ ಯಥಾ ಸಸರ್ಜ ಭಗವಾನ್ ತಥಾ ಮೇ ತ್ವಂ ವದಸ್ವ ಹ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಪದಗಳಾಗಿವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ವಾಕ್ಯದ ಸರಳ ಅರ್ಥ: "ಮುನಿಗಳನ್ನು, ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳನ್ನು, ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳನ್ನು, ವರ್ಣಗಳನ್ನು, ವಾಯುವನ್ನು, ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು, ಗಂಧರ್ವರನ್ನು, ಯಕ್ಷರನ್ನು ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಭಗವಾನ್ ಹೇಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳು." ಇಲ್ಲಿ ಪುರಾ ಎಂಬ ಅವ್ಯಯವು: "ಹಿಂದೆ" ಅಥವಾ "ಆದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ" ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಸರ್ಜ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ವಿಶೇಷಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ: ವರ್ಣಾನ್ ವಾಯುಂ ಪುರಾ ಸ್ಥಾನಂ...= "ಹಿಂದೆ ವಾಯುವನ್ನೂ, ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ..." ಎಂಬ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ

ತೀರ್ಥಾನಿ ಸರಿತೋ ವಾಥ ಸೂರ್ಯಾದೀನ್ಗ್ರಹತಾರಕಾನ್ ।
ಯಥಾ ಸಸರ್ಜ ಭಗವಾಂಸ್ತಥಾ ಮೇ ತ್ವಂ ವದಸ್ವ ಹ ॥ 82 ॥

ಭೀಷ್ಮನು ಹೇಳಿದನು: "ಭಗವನ್! ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದನು? ಅವನು ದೇವತೆಗಳು ಮೊದಲಾದವರ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದನು? ಅದನ್ನು ನನಗೆ

ಓದಬಹುದು. ಆದರೆ ಛಂದಸ್ಸಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ "ಪುರಾ ಸ್ಥಾನಂ" ಎಂಬ ಸಂಯೋಜನೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಸಹಜವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪಾಠಭ್ರಂಶದ ಅನುಮಾನ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಪಾಠವನ್ನು ತಿದ್ದದೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ನಾನು ಹೀಗೆ ಅನುವಾದಿಸುತ್ತೇನೆ: "ಮುನಿಗಳು, ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳು, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳು, ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳು, ವಾಯು, ವಿವಿಧ ಸ್ಥಾನಗಳು (ಲೋಕಗಳು ಅಥವಾ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಗಳು), ಗಂಧರ್ವರು, ಯಕ್ಷರು ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಭಗವಾನ್ ಆದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು ಎಂಬುದನ್ನು ನನಗೆ ತಿಳಿಸು." ಆದ್ದರಿಂದ "ಪುರಾ" = ಹಿಂದೆ, ಆದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂದು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾಧ್ಯ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಪಾಠವನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಸಹಜವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. "ಸ್ಥಾನಂ" ಅನ್ನು "ಲೋಕಸ್ಥಾನಗಳು", "ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಗಳು", ಅಥವಾ "ಸ್ಥಿತಿಪದಗಳು" ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ತಿಳಿಸು. ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣು ಹೇಗೆ ಪ್ರಕಟನಾದನು? ರುದ್ರನು ಹೇಗೆ ಪ್ರಕಟನಾದನು? ಉಗ್ರವಾದ ಪರ್ವತಗಳು, ಅರಣ್ಯಗಳು ಹಾಗೂ ಪುರಗಳು (ನಗರಗಳು) ಹೇಗೆ ಉಂಟಾದವು? ಮುನಿಗಳನ್ನು, ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳನ್ನು, ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳನ್ನು, ವರ್ಣಗಳನ್ನು, ವಾಯುವನ್ನು, ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು, ಗಂಧರ್ವರನ್ನು, ಯಕ್ಷರನ್ನು ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಭಗವಾನ್ ಹೇಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳು. ತೀರ್ಥಗಳು, ನದಿಗಳು, ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಗ್ರಹಗಳು ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಭಗವಾನ್ ಹೇಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು ಎಂಬುದನ್ನು ನನಗೆ ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಸು."

ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಉವಾಚ ।
ಪರಃ ಪರಾಣಾಂ ಪರಮಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಪಿತಾಮಹಃ ।
ರೂಪವರ್ಣಾದಿರಹಿತೋ ವಿಶೇಷಣ ವಿವರ್ಜಿತಃ ॥ 83 ॥
ಅಪಿ ವೃದ್ಧಿವಿನಾಶಾಭ್ಯಾಂ ಪರಿಣಾಮವಿಜನ್ಮಭಿಃ ।
ಗುಣೈರ್ವಿವರ್ಜಿತಃ ಸರ್ವೈಃ ಸ ಭಾತೀತಿ ಹಿ ಕೇವಲಮ್ ॥ 84 ॥
ಸರ್ವತ್ರಾಸೌ ಸಮಶ್ಚಾಪಿ ವಸನ್ನನುಪಮೋ ಮತಃ ।
ಭಾವಯನ್ಬ್ರಹ್ಮರೂಪೇಣ ವಿದ್ವದ್ಭಿಃ ಪರಿಪಠ್ಯತೇ ॥ 85 ॥

ತಂ ಗುಹ್ಯಂ ಪರಮಂ ನಿತ್ಯಮಜಮಕ್ಷಯಮವ್ಯಯಮ್ ।
ತಥಾ ಪುರುಷರೂಪೇಣ ಕಾಲರೂಪೇಣ ಸಂಸ್ಥಿತಮ್ ॥ 86 ॥
ತಂ ನತ್ವಾಽಹಂ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಯಥಾ ಸೃಷ್ಟಿಂ ಚಕಾರ ಹ ।

ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಹೇಳಿದನು: "ಪರರಲ್ಲಿಯೂ ಪರನೂ, ಪರಮರೂಪನೂ, ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಆದ ಪಿತಾಮಹನು ರೂಪ, ವರ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದಲೂ ರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಯಾವುದೇ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸಲಾಗದವನು. ವೃದ್ಧಿ, ವಿನಾಶ, ಪರಿವರ್ತನೆ ಮತ್ತು ಜನ್ಮ ಇವುಗಳಿಂದಲೂ ಅವನು ಮುಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ವಿವರ್ಜಿತನಾಗಿರುವ ಅವನು ಕೇವಲ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ಭಾಸಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಸಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಎಲ್ಲೆಡೆ ನೆಲೆಸಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ಸಮನಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಲ್ಲ. ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆ ಗುಹ್ಯನೂ, ಪರಮನೂ, ನಿತ್ಯನೂ, ಅಜನೂ, ಅಕ್ಷಯನೂ, ಅವ್ಯಯನೂ ಆದ ತತ್ತ್ವವು ಪುರುಷರೂಪದಿಂದಲೂ, ಕಾಲರೂಪದಿಂದಲೂ ಸ್ಥಿತವಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಅವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಅವನು ಹೇಗೆ

ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು ಎಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ.

ಪೂರ್ವಂ ತು ಪದ್ಮಶಯನಾದುತ್ಥಾಯ ಜಗತಃ ಪ್ರಭುಃ ॥ 87 ॥
ಗುಣವ್ಯಂಜನಸಂಭೂತಃ ಸರ್ಗಕಾಲೇ ನರಾಧಿಪ ।
ಸಾತ್ತ್ವಿಕೋ ರಾಜಸಶ್ಚೈವ ತಾಮಸಶ್ಚ ತ್ರಿಧಾ ಮಹತ್ ॥ 88 ॥
ಪ್ರಧಾನತತ್ತ್ವೇನ ಸಮಂ ತಥಾ ಬೀಜಾದಿಭಿರ್ವೃತಮ್ ।
ವೈಕಾರಿಕಸ್ತೈಜಸಶ್ಚ ಭೂತಾದಿಶ್ಚೈವ ತಾಮಸಃ ॥ 89 ॥
ತ್ರಿವಿಧೋಯಮಹಂಕಾರೋ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಾದಜಾಯತ ।
ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪಂಚಾನಾಂ ತಥಾ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯೈಃ ಸಹ ॥ 90 ॥
ಪೃಥಿವ್ಯಾಪಸ್ತಥಾ ತೇಜೋ ವಾಯುರಾಕಾಶಮೇವ ಚ ।
ಏಕೈಕಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಕಥಯಾಮಿ ಯಥೋತ್ತರಮ್ ॥ 91 ॥

ನರಾಧಿಪನೇ! ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರಭುವು ಪದ್ಮಶಯನನಿಂದ (ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಶಯನಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ) ಉದಯಿಸಿದನು. ಆಗ ಗುಣಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಆ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವು ಸಾತ್ತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ ಮತ್ತು ತಾಮಸ ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಯಿತು. ಅದು ಪ್ರಧಾನತತ್ತ್ವದೊಂದಿಗೆ ಸಂಯುಕ್ತವಾಗಿ, ಬೀಜರೂಪದ ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ

ಆವೃತವಾಗಿತ್ತು. ನಂತರ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದಿಂದ ಮೂರು ವಿಧದ ಅಹಂಕಾರಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು: ವೈಕಾರಿಕ (ಸಾತ್ತ್ವಿಕ), ತೈಜಸ (ರಾಜಸ), ಭೂತಾದಿ (ತಾಮಸ). ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದಿಂದ ಈ ತ್ರಿವಿಧ ಅಹಂಕಾರವು ಉಂಟಾಯಿತು. ಅದರಿಂದ ಐದು ಭೂತಗಳೂ, ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ, ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದವು. ಭೂಮಿ, ನೀರು, ತೇಜಸ್ಸು, ವಾಯು ಮತ್ತು ಆಕಾಶ – ಈ ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಈಗ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಶಬ್ದಮಾತ್ರಂ ತಥಾಕಾಶಂ ಭೂತಾದಿಃ ಖಂ ಸಮಾವೃಣೋತ್ ।
ಬಲವಾನೇವ ವೈ ವಾಯುಸ್ತಸ್ಯ ಸ್ಪರ್ಶೋ ಗುಣೋಮತಃ ॥ 92 ॥
ತತೋ ವಾಯುರ್ವಿಕುರ್ವಾಣೋ ರೂಪಮಾತ್ರಂ ಸಸರ್ಜ ಹ ।
ಜ್ಯೋತೀರೂಪಂತು ತದ್ವಾಯುಸ್ತದ್ರೂಪಗುಣಮುಚ್ಯತೇ ॥ 93 ॥
ಸ್ಪರ್ಶರೂಪಸ್ತು ವೈ ವಾಯೂ ರೂಪಮಾತ್ರಂ ಸಮಾವೃಣೋತ್ ।
ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಾಪಿ ವಿಕುರ್ವಾಣಂ ರಸಮಾತ್ರಂ ಸಸರ್ಜ ಹ ॥ 94 ॥
ಸಂಭವಂತಿ ತತೋಂಭಾಂಸಿ ರೂಪಮಾತ್ರಂ ಸಮಾವೃಣೋತ್ ।
ವಿಕುರ್ವಾಣಾನಿ ಚಾಂಭಾಂಸಿ ಗಂಧಮಾತ್ರಂ ಸಸರ್ಜಿರೇ ॥ 95 ॥

ಸಂಘಾತೋ ಜಾಯತೇ ತಸ್ಮಾತ್ತಸ್ಯ ಗಂಧೋ ಮತೋ ಗುಣಃ ।

ಭೂತಾದಿಯು ಶಬ್ದಮಾತ್ರವನ್ನೂ ಆಕಾಶವನ್ನೂ ಆವರಿಸಿತು. ನಂತರ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ವಾಯುವು ಉಂಟಾಯಿತು. ಅದರ ಗುಣವು ಸ್ಪರ್ಶವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅನಂತರ ವಿಕಾರಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದ ವಾಯುವು ರೂಪಮಾತ್ರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು. ಆ ರೂಪಮಾತ್ರವು ಜ್ಯೋತಿರೂಪವಾಗಿತ್ತು. ಅದರ ಗುಣವು ರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸ್ಪರ್ಶಸ್ವರೂಪನಾದ ವಾಯುವು ರೂಪಮಾತ್ರವನ್ನು ಆವರಿಸಿತು. ವಿಕಾರಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದ ಜ್ಯೋತಿಯು ರಸಮಾತ್ರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು. ಅದರಿಂದ ಜಲಗಳು ಉಂಟಾದವು. ಅವು ರೂಪಮಾತ್ರವನ್ನು ಆವರಿಸಿದವು. ವಿಕಾರಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಜಲಗಳು ಗಂಧಮಾತ್ರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವು. ಅದರಿಂದ ಭೂಮಿಯ ಸಂಘಾತ (ಸ್ಥೂಲರೂಪ) ಉಂಟಾಯಿತು. ಗಂಧವು ಭೂಮಿಯ ವಿಶೇಷ ಗುಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

[6]ತೈಜಸಾನೀಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯಾಹುರ್ದೇವಾ ವೈಕಾರಿಕಾ ದಶ ॥ 96 ॥

---

[6] ಈ ಶ್ಲೋಕವೂ ಸೇರಿ ಮುಂದಿನ 10 ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇದೇ ಪದ್ಮಪುರಾಣದ

ಏಕಾದಶಂ ಮನಶ್ಚಾತ್ರ ದೇವಾ ವೈಕಾರಿಕಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ ।
ತ್ವಕ್ಚಕ್ಷುರ್ನಾಸಿಕಾ ಜಿಹ್ವಾ ಶ್ರೋತ್ರಮತ್ರ ಚ ಪಂಚಮಮ್ ॥ 97 ॥
ಶಬ್ದಾದಿಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತಾನಿ ಪಂಚ ವೈ ।
ಪಾಯೂಪಸ್ಥಂ ಹಸ್ತಪಾದೌ ಕೀರ್ತಿತಾ ವಾಕ್ಚ ಪಂಚಮೀ ॥ 98 ॥
ವಿಸರ್ಗಶಿಲ್ಪಗತ್ಯುಕ್ತಿರ್ಗುಣದೋಷೌ ಚ ಕಥ್ಯತೇ ।

ತೈಜಸ (ರಾಜಸ) ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದವು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವೈಕಾರಿಕ (ಸಾತ್ತ್ವಿಕ) ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಧಿದೇವತೆಗಳು ಉಂಟಾದವು. ಹನ್ನೊಂದನೆಯದಾದ ಮನಸ್ಸು ಸಹ ವೈಕಾರಿಕ ಅಹಂಕಾರದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಯಿತು. ಚರ್ಮ, ಕಣ್ಣು, ಮೂಗು, ನಾಲಿಗೆ ಮತ್ತು ಕಿವಿ – ಇವು ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು. ಇವು ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ ಮತ್ತು ಗಂಧಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಪಾಯು, ಉಪಸ್ಥ, ಹಸ್ತ, ಪಾದ ಮತ್ತು ವಾಕ್ – ಇವು ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು. ಇವುಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳು

ಆದಿಖಂಡದ ಅಧ್ಯಾಯ 2ರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಹೋಲುತ್ತವೆ.

ಕ್ರಮವಾಗಿ: ವಿಸರ್ಗ (ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ), ಪ್ರಜನನ, ಗ್ರಹಣ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಕರ್ಮ, ಗಮನೆ (ನಡೆಯುವುದು), ಉಕ್ತಿ (ಮಾತನಾಡುವುದು) ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಆಕಾಶವಾಯುತೇಜಾಂಸಿ ಸಲಿಲಂ ಪೃಥಿವೀ ತಥಾ ॥ 99 ॥
ಶಬ್ದಾದಿಭಿರ್ಗುಣೈರ್ವೀರ ಯುಕ್ತಾನೀತ್ಯುತ್ತರೋತ್ತರೈಃ ।
ಶಾಂತಾ ಘೋರಾಶ್ಚ ಮೂಢಾಶ್ಚ ವಿಶೇಷಾಸ್ತೇನ ತೇ ಸ್ಮೃತಾಃ ॥ 100 ॥
ನಾನಾವೀರ್ಯಾಃ ಪೃಥಗ್ಭೂತಾಸ್ತತಸ್ತೇ ಸಂಹತಿಂ ವಿನಾ ।
ನಾಶಕ್ನುವನ್ಪ್ರಜಾಸ್ಸ್ರಷ್ಟುಮಸಮಾಗಮ್ಯ ಕೃತ್ಸ್ನಶಃ ॥ 101 ॥
ಸಮೇತ್ಯಾನ್ಯೋನ್ಯಸಂಯೋಗಾತ್ಪರಸ್ಪರಸಮಾಶ್ರಯಾತ್ ।

ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ತೇಜಸ್ಸು, ಜಲ ಮತ್ತು ಭೂಮಿ – ಇವು ಪಂಚಭೂತಗಳು. ವೀರನೇ! ಇವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಶಬ್ದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ; ಅಂದರೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ (ಮುಂದಿನ ಭೂತವು ಹಿಂದಿನ ಭೂತದ ಗುಣವನ್ನೂ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು) ಗುಣಗಳ ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ[7].

---

[7] ಮೊದಲು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಶಬ್ದವೊಂದೇ ಗುಣವು, ಎರಡನೆಯ

ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಶಾಂತ, ಘೋರ ಮತ್ತು ಮೂಢ ಸ್ವರೂಪದ ವಿಶೇಷಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇವು ವಿಭಿನ್ನ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ತತ್ತ್ವಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಒಂದಾಗದೆ ಇರುವಾಗ ಸಮಗ್ರ ಪ್ರಜಾಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಏಕಸಂಘಾತಲಕ್ಷಾಶ್ಚ ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯೈಕ್ಯಮಶೇಷತಃ ॥ 102 ॥
ಪುರುಷಾಧಿಷ್ಠಿತತ್ವಾಚ್ಚ ವ್ಯಕ್ತಾನುಗ್ರಹಣೇ ತಥಾ ।
ಮಹದಾದಯೋ ವಿಶೇಷಾಂತಾ ಹ್ಯಂಡಮುತ್ಪಾದಯಂತಿ ವೈ ॥ 103 ॥
ತತ್ಕ್ರಮೇಣ ವಿವೃದ್ಧಂ ತು ಜಲಬುದ್ಬುದವತ್ಸಮಮ್ ।
ತತ್ರಾವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪೋಽಸೌ ವ್ಯಕ್ತರೂಪೀ ಜನಾರ್ದನಃ ॥ 104 ॥
ಬ್ರಹ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪೇಣ ಸ್ವಯಮೇವ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ ।
ಮೇರುರುಲ್ಬಮಭೂತ್ತಸ್ಯ ಜರಾಯುಶ್ಚ ಮಹೀಧರಾಃ ॥ 105 ॥

ವಾಯುವಿಗೆ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಶಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಗುಣಗಳು. ಮೂರನೆಯ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ ಮತ್ತು ರೂಪಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಜಲಕ್ಕೆ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ ಮತ್ತು ರಸಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳು. ಐದನೆಯ ಪೃಥ್ವಿಗೆ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ ಮತ್ತು ಗಂಧಗಳೆಂಬ ಐದೂ ಗುಣಗಳು.

ಗರ್ಭೋದಕಂ ಸಮುದ್ರಾಶ್ಚ ತಸ್ಯಾಽಽಸಂಶ್ಚ ಮಹಾತ್ಮನಃ ।
ತತ್ರ ದ್ವೀಪಾಃ ಸಮುದ್ರಾಶ್ಚ ಸಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕಸಂಗ್ರಹಃ ॥ 106 ॥

ನಂತರ ಅವು ಪರಸ್ಪರ ಸಂಯೋಗದಿಂದಲೂ, ಪರಸ್ಪರ ಆಶ್ರಯದಿಂದಲೂ, ಒಂದೇ ಸಮೂಹಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡವು. ಪುರುಷನ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಿಂದಲೂ, ವ್ಯಕ್ತತತ್ತ್ವದ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೂ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ವಿಶೇಷಗಳವರೆಗೆ ಇರುವ ತತ್ತ್ವಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಿದವು. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು ಕ್ರಮೇಣ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿ ನೀರಿನ ಗುಳ್ಳೆಯಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು. ಅದರೊಳಗೆ ಅವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪನಾದ ಆ ಜನಾರ್ದನನು ವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾದನು. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಉಲ್ಬ (ಗರ್ಭಾವರಣ) ಮೇರುವಾಯಿತು; ಅದರ ಜರಾಯು (ಹೊರಪೊರೆ) ಪರ್ವತಗಳಾಯಿತು. ಆ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಗರ್ಭೋದಕವು ಸಮುದ್ರಗಳಾಯಿತು. ಅದರೊಳಗೆ ದ್ವೀಪಗಳು, ಸಮುದ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯ ಲೋಕಸಮೂಹಗಳು

ಉಂಟಾದವು.

ತಸ್ಮಿನ್ನಂಡೇಽಭವನ್ವೀರ ಸದೇವಾಸುರಮಾನುಷಾಃ ।
ವಾರಿವಹ್ನ್ಯನಿಲಾಕಾಶೈರ್ವೃತೈರ್ಭೂತಾದಿನಾ ಬಹಿಃ ॥ 107 ॥
ವೃತಂ ದಶಗುಣೈರಂಡಂ ಭೂತಾದಿರ್ಮಹತಾ ತಥಾ ।
ಅವ್ಯಕ್ತೇನಾವೃತೋ ರಾಜಂಸ್ತೈಃ ಸರ್ವೈಸ್ಸಹಿತೋ ಮಹಾನ್ ॥ 108 ॥
ಏಭಿರಾವರಣೈಃ ಸರ್ವೈಃ ಸರ್ವಭೂತೈಶ್ಚ ಸಂಯುತಮ್ ।
ನಾರಿಕೇಲಫಲಂ ಯದ್ವದ್ಬೀಜಂ ಬಾಹ್ಯಫಲೈರಿವ ॥ 109 ॥

ವೀರನೇ! ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗೆ ದೇವತೆಗಳು, ಅಸುರರು ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರು ಉಂಟಾದರು. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ ಮತ್ತು ಭೂತಾದಿಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿತ್ತು. ಭೂತಾದಿಯು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹತ್ತು ಪಟ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಆವರಣವಾಗಿತ್ತು; ಅದನ್ನು ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವು ಆವರಿಸಿತ್ತು; ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವು ಅವ್ಯಕ್ತದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿತ್ತು. ರಾಜನೇ! ಈ ಎಲ್ಲಾ ಆವರಣಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಂದ ಸಂಯುಕ್ತವಾದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು, ಹೊರಗಿನ ಸಿಪ್ಪೆಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ಒಳಗಿನ ಬೀಜದಂತೆ ಇತ್ತು.

ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸ್ವಯಂ ಚ ಜಗತೋ ವಿಸೃಷ್ಟೌ ಸಂಪ್ರವರ್ತತೇ ।
ಸೃಷ್ಟಿಂ ಚ ಪಾತ್ಯನುಯುಗಂ ಯಾವತ್ಕಲ್ಪವಿಕಲ್ಪನಾ ॥ 110 ॥
ಸ ಸಂಜ್ಞಾಂ ಯಾತಿ ಭಗವಾನೇಕ ಏವ ಜನಾರ್ದನಃ ।
ಸತ್ವಭುಗ್ಗುಣವಾಂದೇವೋ ಹ್ಯಪ್ರಮೇಯಪರಾಕ್ರಮಃ ॥ 111 ॥
ತಮೋದ್ರೇಕಂ ಚ ಕಲ್ಪಾಂತೇ ರೂಪಂ ರೌದ್ರಂ ಕರೋತಿ ಚ ।
ರಾಜೇಂದ್ರಾಖಿಲಭೂತಾನಿ ಭಕ್ಷಯತ್ಯತಿಭೀಷಣಃ ॥ 112 ॥
ಭಕ್ಷಯಿತ್ವಾ ಚ ಭೂತಾನಿ ಜಗತ್ಯೇಕಾರ್ಣವೀಕೃತೇ ।
ನಾಗಪರ್ಯಂಕಶಯನೇ ಶೇತೇ ಸರ್ವಸ್ವರೂಪಧೃಕ್ ॥ 113 ॥

ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವತಃ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಕಲ್ಪದ ಅವಧಿ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೆ ಯುಗಯುಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಪ್ರಮೇಯ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ ಆ ಒಬ್ಬನೇ ಭಗವಾನ್ ಜನಾರ್ದನನು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಸತ್ತ್ವಗುಣವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ದೇವನಾಗಿ ಸ್ಥಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಕಲ್ಪಾಂತದಲ್ಲಿ ತಮೋಗುಣದ ಉದ್ರೇಕದಿಂದ ಅವನು ರೌದ್ರರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ರಾಜೇಂದ್ರನೇ! ಆಗ ಅತಿಭೀಷಣನಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲ

ಭೂತಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಜಗತ್ತು ಏಕಾರ್ಣವವಾಗಿರುವಾಗ, ಸರ್ವಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಅವನು ನಾಗಪರ್ಯಂಕದ ಮೇಲೆ ಶಯನಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಬುದ್ಧಶ್ಚ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಂ ಪ್ರಕರೋತಿ ಚ ರೂಪಧೃಕ್ ।
ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತ್ಯಂತಕರಣಾದ್ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುಶಿವಾತ್ಮಕಃ ॥ 114 ॥
ಸ್ರಷ್ಟಾ ಸೃಜತಿ ಚಾತ್ಮಾನಂ ವಿಷ್ಣುಃ ಪಾಲ್ಯಂ ಚ ಪಾತಿ ಚ ।
ಉಪಸಂಹ್ರೀಯತೇ ಚಾಪಿ ಸಂಹರ್ತಾ ಚ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಭುಃ ॥ 115 ॥
ಪೃಥಿವ್ಯಾಪಸ್ತಥಾ ತೇಜೋ ವಾಯುರಾಕಾಶಮೇವ ಚ ।
ಸ ಏವ ಸರ್ವಭೂತೇಶೋ ವಿಶ್ವರೂಪೋ ಯತೋऽವ್ಯಯಃ ।
ಸರ್ಗಾದಿಕಂ ತತೋऽಸ್ಯೈವ ಭೂತಸ್ಥಮುಪಕಾರಕಮ್ ॥ 116 ॥

ನಂತರ ಎಚ್ಚೆತ್ತು, ಬ್ರಹ್ಮ-ವಿಷ್ಣು-ಶಿವಾತ್ಮಕ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯ (ಲಯ) ಇವುಗಳ ಕರ್ತೃ ಅವನೇ. ಸ್ರಷ್ಟನಾಗಿ ತಾನೇ ತನ್ನನ್ನು (ಸೃಷ್ಟಿರೂಪದಲ್ಲಿ) ಪ್ರಕಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ವಿಷ್ಣುರೂಪನಾಗಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದುದನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಭುವೇ ಸಂಹರ್ತೃರೂಪನಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಉಪಸಂಹರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭೂಮಿ,

ಜಲ, ತೇಜಸ್ಸು, ವಾಯು ಮತ್ತು ಆಕಾಶ – ಇವೆಲ್ಲವೂ ಅವನೇ. ಅವನೇ ಸರ್ವಭೂತಗಳ ಈಶ್ವರನು, ವಿಶ್ವರೂಪನು ಮತ್ತು ಅವ್ಯಯನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಅವನಿಂದಲೇ ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಅವನೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಉಪಕಾರಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಸ ಏವ ಸೃಜ್ಯಃ ಸ ಚ ಸರ್ಗಕರ್ತಾ
ಸ ಏವ ಪಾಲ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪಾಲ್ಯತೇ ಗತಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯವಸ್ಥಾಭಿರಶೇಷಮೂರ್ತಿ-
ರ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ವರಿಷ್ಠೋ ವರದೋ ವರೇಣ್ಯಃ ॥ 117 ॥

ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಡುವವನೂ ಅವನೇ; ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೂ ಅವನೇ. ಪಾಲಿಸಲ್ಪಡುವವನೂ ಅವನೇ; ಪಾಲಿಸುವವನೂ ಅವನೇ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ವಿವಿಧ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ, ಅನಂತಮೂರ್ತಿಯುಳ್ಳ, ವರಿಷ್ಠನೂ, ವರದನೂ, ವರೇಣ್ಯನೂ ಆದ

ಆ ಪರಮತತ್ತ್ವವೇ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಆಗಿದೆ.”[8]

ಇತಿ ಶ್ರೀ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾದ್ಮೇ ಪಂಚಮೇ ಸೃಷ್ಟಿಖಂಡೇ
ಸೃಷ್ಟಿಕರಣಂ ನಾಮ ದ್ವಿತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥
ಇದು ಶ್ರೀ ಪದ್ಮ ಮಹಾಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಐದನೇ ಸೃಷ್ಟಿಖಂಡದಲ್ಲಿ
ಸೃಷ್ಟಿಕರಣ ಎನ್ನುವ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.

[8] ಈ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ: (1) ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮತತ್ತ್ವವಿದೆ. (2) ಅವನೇ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಲಯಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು ಮತ್ತು ರುದ್ರ ಎಂಬ ವಿಭಿನ್ನ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. (3) ಜಗತ್ತು ಮತ್ತು ಪರಮತತ್ತ್ವದ ನಡುವೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಭಿನ್ನತೆ ಇಲ್ಲ; ಸೃಷ್ಟಿಯು ಅವನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಯದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾದ ನಿರ್ಗುಣ ಪರಮಾತ್ಮ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾದ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಸ್ವರೂಪ ಜನಾರ್ದನ – ಇಬ್ಬರೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲ; ಒಂದೇ ಪರಮಸತ್ತೆಯ ಎರಡು ನಿರೂಪಣೆಗಳೆಂದು ಈ ಅಧ್ಯಾಯ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಕಾಲವಿಭಾಗ ವರ್ಣನೆ (1-15). ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪಾವಸಾನ ಪ್ರಳಯ ವರ್ಣನೆ (16-22). ಶ್ವೇತವರಾಹ ಕಲ್ಪದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವು ವರಾಹ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿ ಜಲರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿದುದು (23-52). ಬ್ರಹ್ಮನ ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಸೃಷ್ಟಿ (53-75). ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿವಿಧ ಶರೀರಗಳಿಂದ ಅಸುರರು, ದೇವತೆಗಳು, ಪಿತೃಗಳು, ಮನುಷ್ಯರು, ರಾಕ್ಷಸರು, ಯಕ್ಷರು, ಸರ್ಪಗಳು, ಪಿಶಾಚರು, ಗಂಧರ್ವರು, ಪಶು-ಧಾನ್ಯಗಳು ಹುಟ್ಟಿದುದು (76-101). ಬ್ರಹ್ಮನ ನಾಲ್ಕು ಮುಖಗಳಿಂದ ವೇದ, ಛಂದಸ್ಸು, ಸಾಮ, ಸ್ತೋಮ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ; ಇತರ ಜೀವಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ (102-116). ಚಾತುರ್ವರ್ಣಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ, ಮನುಷ್ಯರು ಮನೆಗಳನ್ನೂ, ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದುದು (117-136). ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಧಾನ್ಯ/ಓಷಧಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ (137-141). ವರ್ಣಾಶ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ದೊರಕುವ ಪರಲೋಕಸ್ಥಾನಗಳು (142-154). ನವಬ್ರಹ್ಮರ ಮತ್ತು ರುದ್ರನ ಸೃಷ್ಟಿ (155-167). ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ದಕ್ಷನ ವರೆಗಿನ ಅವನ

ಸಂತಾನಗಳು (168-173). ದಕ್ಷನಿಂದ 24 ಕನ್ಯೆಯರ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಅವರಲ್ಲಿ 13 ಕನ್ಯೆಯರಿಂದ ಧರ್ಮನ ಸಂತಾನ (174-188). ರುದ್ರ ಸೃಷ್ಟಿ (189-201).

ಭೀಷ್ಮ ಉವಾಚ ।
ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯಾಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ ಶುದ್ಧಸ್ಯಾಥ ಮಹಾತ್ಮನಃ ।
ಕಥಂ ಸರ್ಗಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಹ್ಯುಪಪದ್ಯತೇ ॥ 1 ॥

ಭೀಷ್ಮನು ಹೇಳಿದನು: "ನಿರ್ಗುಣನೂ, ಅಪ್ರಮೇಯನೂ, ಶುದ್ಧನೂ, ಪರಮಮಹಾತ್ಮನೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಲಯಗಳ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ?"

ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಉವಾಚ ।
ಶಕ್ತಯಸ್ಸರ್ವಭಾವಾನಾಮಚಿಂತ್ಯ ಜ್ಞಾನಗೋಚರಾಃ ।
ಯತ್ತತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಾಸ್ತು ಸರ್ಗಾದ್ಯಾ ಭಾವಶಕ್ತಯಃ ॥ 2 ॥
ಉತ್ಪನ್ನಃ ಪ್ರೋಚ್ಯತೇ ವಿದ್ವಾನ್ನಿತ್ಯ ಏವೋಪಚಾರತಃ ।
ನಿಜೇನ ಸ್ವಸ್ವಮಾನೇನ ಆಯುರ್ವರ್ಷಶತಂ ಸ್ಮೃತಮ್ ॥ 3 ॥
ತತ್ಪರಾಖ್ಯಂ ಪರಾರ್ಧಂ ಚ ತದರ್ಧಂ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಮ್ ।
ಕಾಷ್ಠಾ ಪಂಚದಶಾಖ್ಯಾತಾ ನಿಮೇಷಾ ನೃಪಸತ್ತಮ ॥ 4 ॥

ಕಾಷ್ಠಾಸ್ತ್ರಿಂಶತ್ಕಲಾಸ್ತ್ರಿಂಶತ್ಕಲೋ ಮೌಹೂರ್ತಿಕೋ ವಿಧಿಃ ।
ತಾವತ್ಸಂಖ್ಯೈರಹೋರಾತ್ರಂ ಮುಹೂರ್ತೈರ್ಮಾನುಷಂ ಸ್ಮೃತಮ್ ॥ 5 ॥

ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಹೇಳಿದನು: "ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಶಕ್ತಿಗಳು ಅಚಿಂತ್ಯವಾಗಿವೆ; ಅವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಗೋಚರವಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಅಂತಹ ಭಾವಶಕ್ತಿಗಳೇ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಗಳಾಗಿವೆ. ಆ ನಿತ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉತ್ಪನ್ನನಾದನೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ; ಆದರೆ ಅದು ಕೇವಲ ಔಪಚಾರಿಕ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾತ್ರ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೃಷ್ಟಿತತ್ತ್ವಕ್ಕೂ ಅದರ ಸ್ವಂತ ಕಾಲಮಾನದ ಪ್ರಕಾರ ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಆಯುಸ್ಸು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆ ನೂರು ವರ್ಷಗಳನ್ನು 'ಪರ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು 'ಪರಾರ್ಧ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನೃಪಸತ್ತಮನೇ! ಹದಿನೈದು ನಿಮೇಷಗಳು ಒಂದು ಕಾಷ್ಠವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮೂವತ್ತು ಕಾಷ್ಠಗಳು ಒಂದು ಕಲೆ; ಮೂವತ್ತು ಕಲೆಗಳು ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತ. ಮೂವತ್ತು ಮುಹೂರ್ತಗಳು ಒಂದು ಮಾನುಷ ಅಹೋರಾತ್ರಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಹೋರಾತ್ರಾಣಿ ತಾವಂತಿ ಮಾಸಃ ಪಕ್ಷದ್ವಯಾತ್ಮಕಃ ।
[9]ಸ್ವಪ್ರಮಾಣೈಃ ಶತೈಃ ಸಂಧ್ಯಾ ಪೂರ್ವಾ ತತ್ರಾಭಿಧೀಯತೇ ॥ 6 ॥
ಸಂಧ್ಯಾಂಶಕಶ್ಚ ತತ್ತುಲ್ಯೋ ಯುಗಸ್ಯಾನಂತರೋ ಹಿ ಯಃ ।
ಸಂಧ್ಯಾಸಂಧ್ಯಾಂಶಯೋರಂತಃ ಕಾಲೋ ಯೋ ನೃಪಸತ್ತಮ ॥ 7 ॥

---

[9] ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೂ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೂ ನಡುವಿನ ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಹೋದಂತೆ ಇದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಪ್ರಥಮಾಂಶದ ಅಧ್ಯಾಯ 3 ರಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದೇನೆ: ತೈಃ ಷಡ್ಭಿರಯನಂ ವರ್ಷಂ ದ್ವೇಽಯನೇ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರೇ । ಅಯನಂ ದಕ್ಷಿಣಂ ರಾತ್ರಿರ್ದೇವಾನಾಮುತ್ತರಂ ದಿನಮ್ ॥ ದಿವ್ಯೈರ್ವರ್ಷಸಹಸ್ರೈಸ್ತು ಕೃತತ್ರೇತಾದಿಸಂಜ್ಞಕಮ್ । ಚತುರ್ಯುಗಂ ದ್ವಾದಶಭಿಸ್ತದ್ವಿಭಾಗಂ ನಿಬೋಧ ಮೇ ॥ ಚತ್ವಾರಿ ತ್ರೀಣಿ ದ್ವೇ ಚೈಕಂ ಕೃತಾದಿಷು ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ । ದಿವ್ಯಾಬ್ದಾನಾಂ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಯುಗೇಷ್ವಾಹುಃ ಪುರಾವಿದಃ ॥ ಅರ್ಥಾತ್: ಅಂತಹ ಎರಡು ಆರು ಮಾಸಗಳು – ದಕ್ಷಿಣ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಾಯಣಗಳು – ಸೇರಿ ಒಂದು ವರ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ. ದಕ್ಷಿಣಾಯನವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಾಯಣವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹಗಲು. ಹೀಗೆ ದೇವತೆಗಳ ಮಾನದಿಂದ 12,000 ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಚತುರ್ಯುಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕೃತ, ತ್ರೇತ, ದ್ವಾಪರ ಮತ್ತು ಕಲಿಯುಗಗಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕು, ಮೂರು, ಎರಡು, ಮತ್ತು ಒಂದು ಸಾವಿರ ದೇವಮಾನದ ವರ್ಷಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

ಅಂತಹ ಮೂವತ್ತು ಅಹೋರಾತ್ರಿಗಳು ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಒಂದು ಮಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯುಗಕ್ಕೂ ಅದರ ಸ್ವಂತ ಪ್ರಮಾಣದ ನೂರು ನೂರು ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಆರಂಭದ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲವಿದೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಅಂತ್ಯದ ಸಂಧ್ಯಾಂಶಕಾಲವೂ ಇದೆ. ನೃಪಸತ್ತಮನೇ! ಈ ಸಂಧ್ಯೆ ಮತ್ತು ಸಂಧ್ಯಾಂಶಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲವನ್ನೇ ಯುಗವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಯುಗಾಖ್ಯಃ ಸ ತು ವಿಜ್ಞೇಯಃ ಕೃತತ್ರೇತಾದಿಸಂಜ್ಞಿತಃ ।
ಕೃತಂ ತ್ರೇತಾ ದ್ವಾಪರಂ ಚ ಕಲಿಶ್ಚೈವ ಚತುರ್ಯುಗಮ್ ॥ 8 ॥
ಪ್ರೋಚ್ಯತೇ ತತ್ಸಹಸ್ರಂ ತು ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದಿವಸಂ ನೃಪ ।
ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದಿವಸೇ ರಾಜನ್ಮನವಶ್ಚ ಚತುರ್ದಶ ॥ 9 ॥
ಭವಂತಿ ಪರಿಮಾಣಂ ಚ ತೇಷಾಂ ಕಾಲಕೃತಂ ಶೃಣು ।
ಸಪ್ತರ್ಷಯಃ ಸುರಾಃ ಶಕ್ರೋ ಮನುಸ್ತತ್ಸೂನವೋ ನೃಪ ॥ 10 ॥
ಏಕಕಾಲೇ ಹಿ ಸೃಜ್ಯಂತೇ ಸಂಹ್ರಿಯಂತೇ ಚ ಪೂರ್ವವತ್ ।
ಚತುರ್ಯುಗಾನಾಂ ಸಂಖ್ಯಾತಾ ಸಾಧಿಕಾ ಹ್ಯೇಕಸಪ್ತತಿಃ ॥ 11 ॥
ಮನ್ವಂತರಂ ಮನೋಃ ಕಾಲಃ ಸುರಾದೀನಾಂ ಚ ಪಾರ್ಥಿವ ।

ಅಷ್ಟೌ ಶತಸಹಸ್ರಾಣಿ ದಿವ್ಯಯಾ ಸಂಖ್ಯಯಾ ಸ್ಮೃತಃ ॥ 12 ॥

ಸಂಧಿ ಮತ್ತು ಸಂಧ್ಯಾಂಶಗಳ ಮಧ್ಯದ ಕಾಲವೇ ಯುಗವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ; ಅದು ಕೃತ, ತ್ರೇತಾ, ದ್ವಾಪರ ಮತ್ತು ಕಲಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಕೃತ, ತ್ರೇತಾ, ದ್ವಾಪರ ಮತ್ತು ಕಲಿ – ಈ ನಾಲ್ಕು ಸೇರಿ ಒಂದು ಚತುರ್ಯುಗವಾಗುತ್ತದೆ. ನೃಪನೇ! ಇಂತಹ ಸಾವಿರ ಚತುರ್ಯುಗಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಒಂದು ಹಗಲು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ರಾಜನೇ! ಬ್ರಹ್ಮನ ಒಂದು ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮನುಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಕಾಲಮಿತಿಯನ್ನು ಈಗ ಕೇಳು. ನೃಪನೇ! ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳು, ದೇವತೆಗಳು, ಇಂದ್ರ, ಮನು ಮತ್ತು ಮನುವಿನ ಪುತ್ರರು – ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತಾರೆ; ಹಿಂದಿನಂತೆ ಒಂದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನೂ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಪಾರ್ಥಿವನೇ! ಎಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಚತುರ್ಯುಗಗಳಿಗಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧಿಕವಾದ ಕಾಲವನ್ನು ಮನು ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳ ಕಾಲವಾದ ಮನ್ವಂತರವೆಂದು ಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ದ್ವಾಪಂಚಾಶತ್ತಥಾನ್ಯಾನಿ ಸಹಸ್ರಾಣ್ಯಧಿಕಾನಿ ಚ ।
ತ್ರಿಂಶತ್ಕೋಟ್ಯಸ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣಾಃ ಸಂಖ್ಯಾತಾಃ ಸಂಖ್ಯಯಾ ನೃಪ ॥ 13 ॥

ಸಪ್ತಷಷ್ಟಿಸ್ತಥಾನ್ಯಾನಿ ನಿಯುತಾನಿ ಮಹಾಮತೇ ।
ವಿಂಶತಿಶ್ಚ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಕಾಲೋಽಯಮಧಿಕಂ ವಿನಾ ॥ 14 ॥
ಮನ್ವಂತರಸ್ಯ ಸಂಖ್ಯೇಯಂ ಮಾನುಷ್ಯೈರಿಹ ವತ್ಸರೈಃ ।

ನೃಪನೇ! ಮಹಾಮತೇ! ಮನುಷ್ಯವರ್ಷಗಳ ಗಣನೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮದಿನದ (ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮನ್ವಂತರಗಳ) ಕಾಲವು 30 ಕೋಟಿ, 67 ಲಕ್ಷ, 20 ಸಾವಿರ ಮತ್ತು 52 ವರ್ಷಗಳೆಂದು ಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ[10]. ಇದು ಸಂಧಿಕಾಲಗಳ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ಸೋಽಯಂ ಮನುಪ್ರಮಾಣೇನ ಕಾಲೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಮಹಃ ಸ್ಮೃತಮ್ ॥ 15 ॥
ಬ್ರಾಹ್ಮೋ ನೈಮಿತ್ತಿಕೋ ನಾಮ ತಸ್ಯಾಂತೇ ಪ್ರತಿಸಂಚರಃ ।
ತದಾಹಿ ದಹ್ಯತೇ ಸರ್ವಂ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಂ ಭೂರ್ಭುವಾದಿಕಮ್ ॥ 16 ॥
ಜನಂ ಪ್ರಯಾಂತಿ ತಾಪಾರ್ತಾ ಮಹರ್ಲೋಕನಿವಾಸಿನಃ ।

[10] ತ್ರಿಂಶತ್ಕೋಟಿ=30 ಕೋಟಿ + ಸಪ್ತಷಷ್ಟಿ ನಿಯುತಾನಿ=67 ಲಕ್ಷ + ವಿಂಶತಿಶ್ಚ ಸಹಸ್ರಾಣಿ=20 ಸಾವಿರ + ದ್ವಾಪಂಚಾಶತ್=52 = 30 ಕೋಟಿ, 67 ಲಕ್ಷ, 20 ಸಾವಿರ ಮತ್ತು 52.

ಏಕಾರ್ಣವೇ ತು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಂ ವರಃ ॥ 17 ॥
ಭೋಗಿಶಯ್ಯಾಗತಃ ಶೇತೇ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಗ್ರಾಸಬೃಂಹಿತಃ ।

ಇದೇ ಮನುಗಳ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಗಣಿಸಲ್ಪಡುವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಒಂದು ಹಗಲು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಾಹ್ಮ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪ್ರಳಯ'ವೆಂಬ ಪ್ರತಿಸಂಚಾರ (ಲಯ) ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭೂಃ, ಭುವಃ ಮತ್ತು ಸ್ವಃ ಮೊದಲಾದ ತ್ರಿಲೋಕಗಳೆಲ್ಲವೂ ದಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಉಷ್ಣತೆಯಿಂದ ಪೀಡಿತರಾದ ಮಹರ್ಲೋಕವಾಸಿಗಳು ಜನೋಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳುತ್ತಾರೆ. ತ್ರಿಲೋಕಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಜಲರಾಶಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾದಾಗ, ಬ್ರಹ್ಮವಿದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮನು (ಅಥವಾ ನಾರಾಯಣನು) ಸರ್ಪಶಯ್ಯೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ತ್ರಿಲೋಕಗಳನ್ನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಲೀನಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡವನಾಗಿ ಶಯನಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಜನಸ್ಥೈರ್ಯೋಗಿಭಿರ್ದೇವಶ್ಚಿಂತ್ಯಮಾನೋ ಜಗದ್ವಿಭುಃ ॥ 18 ॥
ತತ್ಪ್ರಮಾಣಾಂ ಹಿ ತಾಂ ರಾತ್ರಿಂ ತದಂತೇ ಸೃಜತೇ ಪುನಃ ।
ಏವಂ ತು ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವರ್ಷಮೇವಂ ವರ್ಷಶತಂ ಚ ಯತ್ ॥ 19 ॥
ಶತಂ ಹಿ ತಸ್ಯ ವರ್ಷಾಣಾಂ ಪರಮಾಯುರ್ಮಹಾತ್ಮನಃ ।

ಪ್ರಜಾಃ ಸಸರ್ಜ ಭಗವಾಂಸ್ತತ್ರಾದಿಸ್ಸರ್ವಸಂಭವಃ ॥ 20 ॥

ಜನೋಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಯೋಗಿಗಳಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಜಗದ್ವಿಭುವು, ಅಷ್ಟೇ ಪ್ರಮಾಣದ ಆ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆದ ನಂತರ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿಗಳ ಸಮೂಹವೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಒಂದು ವರ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ; ಇಂಥ ನೂರು ವರ್ಷಗಳು ಅವನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಆಯುಷ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಸರ್ವಸಂಭವನು, ಸಕಲ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲನಾದ ಭಗವಾನ್, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಬ್ರಹ್ಮದಿನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅತೀತಕಲ್ಪಾವಸಾನೇ ನಿಶಾಸುಪ್ತೋತ್ಥಿತಃ ಪ್ರಭುಃ ।
ಸತ್ತ್ವೋದ್ರಿಕ್ತಸ್ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಶೂನ್ಯಂ ಲೋಕಮಪಶ್ಯತ ॥ 21 ॥
ತೋಯಾಂತೇ ಸ ಮಹೀಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ನಿಮಗ್ನಾಂ ವಾರಿಸಂಪ್ಲವೇ ।
ಪ್ರವಿಚಿಂತ್ಯ ತದುದ್ಧಾರಂ ಕರ್ತುಕಾಮಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ॥ 22 ॥
ವಿಷ್ಣುರೂಪಂ ತದಾ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಪೃಥ್ವೀಂ ವೋಢುಂ ಸ್ವತೇಜಸಾ ।
ಮತ್ಸ್ಯಕೂರ್ಮಾದಿಕಾಂಶ್ಚಾನ್ಯಾನ್ವಾರಾಹೀಂ ತನುಮಾವಿಶತ್ ॥ 23 ॥
ವೇದಯಜ್ಞಮಯಂ ರೂಪಮಶೇಷಜಗತಸ್ಥಿತೌ ।

ಪ್ರವಿವೇಶೇ ತದಾ ತೋಯಂ ತೋಯಾಧಾರೇ ಧರಾಧರಃ ॥ 24 ॥
ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ತಂ ತದಾ ದೇವೀ ಪಾತಾಲತಲಮಾಗತಮ್ ।
ತುಷ್ಟಾವ ಪ್ರಣತಾ ಭೂತ್ವಾ ಭಕ್ತಿನಮ್ರಾ ವಸುಂಧರಾ ॥ 25 ॥

ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದ ರಾತ್ರಿಶಯನದಿಂದ ಎದ್ದ ಪ್ರಭುವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು, ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ಉತ್ಕಟಗೊಂಡವನಾಗಿ ಲೋಕವೆಲ್ಲವೂ ಶೂನ್ಯವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡನು. ಜಲಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯು ಮುಳುಗಿಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದು, ಅದನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವ ಕುರಿತು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಚಿಂತನೆಮಾಡಿದನು. ತನ್ನ ಸ್ವತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ವಿಷ್ಣುರೂಪವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ, ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಮೇಲೆತ್ತುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮತ್ಸ್ಯ, ಕೂರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ರೂಪಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ವರಾಹರೂಪವನ್ನು ಅವನು ಧರಿಸಿದನು. ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ, ವೇದ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದಿವ್ಯರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಧರಾಧರನು, ಆಗ ಜಲರಾಶಿಯೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಆ ದೇವನು ಪಾತಾಳತಳಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡ ಭೂದೇವಿಯು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿನಮ್ರಳಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದಳು.

ಪೃಥಿವ್ಯುವಾಚ ।
ನಮಸ್ತೇ ಸರ್ವಭೂತಾಯ ನಮಸ್ತೇ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ।
ಮಾಮುದ್ಧರಾಸ್ಮಾದದ್ಯ ತ್ವಂ ತ್ವತ್ತೋಽಹಂ ಪೂರ್ವಮುತ್ಥಿತಾ ॥ 26 ॥
ಪರಮಾತ್ಮನ್ನಮಸ್ತೇಽಸ್ತು ಪುರುಷಾಯ ನಮೋಽಸ್ತು ತೇ ।
ಪ್ರಧಾನವ್ಯಕ್ತರೂಪಾಯ ಕಾಲಭೂತಾಯ ತೇ ನಮಃ ॥ 27 ॥
ತ್ವಂ ಕರ್ತಾ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ತ್ವಂ ಪಾತಾ ತ್ವಂ ವಿನಾಶಕೃತ್ ।
ಸರ್ಗಾದೌ ಯಃ ಪರೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ವಿಷ್ಣುರುದ್ರಾತ್ಮರೂಪಧೃಕ್ ॥ 28 ॥
ಭವತೋ ಯತ್ಪರಂ ರೂಪಂ ತನ್ನ ಜಾನಾತಿ ಕಶ್ಚನ ।
ಅವತಾರೇಷು ಯದ್ರೂಪಂ ತದರ್ಚಂ ತ್ರಿದಿವೌಕಸಃ ॥ 29 ॥
ತ್ವಾಮಾರಾಧ್ಯ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಯಾತಾ ಮುಕ್ತಿಂ ಮುಮುಕ್ಷವಃ ।
ವಾಸುದೇವಮನಾರಾಧ್ಯ ಕೋ ಮೋಕ್ಷಂ ಸಮವಾಪ್ಸ್ಯತೇ ॥ 30 ॥
ಯದ್ರೂಪಂ ಮನಸಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಯದ್ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಚಕ್ಷುರಾದಿಭಿಃ ।
ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಚ ಯತ್ಪರಿಚ್ಛೇದ್ಯಂ ತದ್ರೂಪಮಖಿಲಂ ತವ ॥ 31 ॥
ತ್ವನ್ಮಯಾಹಂ ತ್ವದಾಧಾರಾ ತ್ವತ್ಸೃಷ್ಟಾ ತ್ವಾಮುಪಾಶ್ರಿತಾ ।
ಮಾಧವೀಮಿತಿ ಲೋಕೋಽಯಮಭಿಧತ್ತೇ ತತೋ ಹಿ ಮಾಮ್ ॥ 32 ॥

ಪೃಥ್ವಿಯು ಹೇಳಿದಳು: “ಸರ್ವಭೂತಸ್ವರೂಪನೇ! ನಿನಗೆ

ನಮಸ್ಕಾರ. ಪರಮಾತ್ಮನೇ! ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಇಂದು ನನ್ನನ್ನು ಈ ಜಲರಾಶಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತು. ಹಿಂದೆಯೂ ನಾನು ನಿನ್ನಿಂದಲೇ ಉದ್ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನೇ! ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಪುರುಷನೇ! ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಪ್ರಧಾನ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತರೂಪನಾದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಕಾಲಸ್ವರೂಪನಾದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಸರ್ವಭೂತಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು ನೀನೇ; ಅವುಗಳ ಪಾಲಕನೂ ನೀನೇ; ಅವುಗಳ ಸಂಹಾರಕನೂ ನೀನೇ. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿ, ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಾಗಿ, ಸಂಹಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ರುದ್ರರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ನೀನೇ. ನಿನ್ನ ಪರಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯಾರೂ ತಿಳಿಯಲಾರರು. ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ನಿನ್ನ ರೂಪಗಳ ನಿಜವಾದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ದೇವತೆಗಳೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರಿಯಲಾರರು. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸುವವರು ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಆರಾಧಿಸದೆ ಯಾರು ತಾನೇ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಬಲ್ಲರು? ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದಾದುದು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ

ಅನುಭವಿಸಬಹುದಾದುದು ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದಾದುದು—ಇವೆಲ್ಲವೂ ನಿನ್ನ ರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ನಾನು ನಿನ್ನಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಳಾಗಿದ್ದೇನೆ; ನೀನೇ ನನಗೆ ಆಧಾರನು; ನಿನ್ನಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ; ನಿನ್ನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಲೋಕವು ನನ್ನನ್ನು 'ಮಾಧವೀ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತದೆ."

ಸ ಚ ಸಂಸ್ತೂಯಮಾನಸ್ತು ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಪೃಥಿವೀಧರಃ ।
ಸಾಮಸ್ವರಧ್ವನಿಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ಜಗರ್ಜ ಪರಿಘರ್ಘರಮ್ ॥ 33 ॥
ತತಃ ಸಮುತ್ಕ್ಷಿಪ್ಯ ಧರಾಂ ಸ್ವಕೀಲಯಾ
ಮಹಾವರಾಹಃ ಸ್ಫುಟಪದ್ಮಲೋಚನಃ ।
ರಸಾತಲಾದುತ್ಪಲಫುಲ್ಲಸನ್ನಿಭಃ
ಸಮುತ್ಥಿತೋ ನೀಲ ಇವಾಚಲೋ ಮಹಾನ್ ॥ 34 ॥
ಉತ್ತಿಷ್ಠತಾ ತೇನ ಮುಖಾನಿಲಾಹತಾಂ
ಸ್ತದಾಪ್ಲುವಾಂಭೋಜನಲೋಕ ಸಂಶ್ರಯಾನ್ ।
ಸನಂದನಾದೀನಪಕಲ್ಮಷಾನ್ಮುನೀಂ-
ಶ್ಚಕಾರ ಭೂಯೋಽಪಿ ಪವಿತ್ರತಾಸ್ಪದಮ್ ॥ 35 ॥

ಪ್ರಯಾಂತಿ ತೋಯಾನಿ ಖುರಾಗ್ರವಿಕ್ಷತೇ
ರಸಾತಲೇಽಥ ಕೃತಶಬ್ದಸಂತತಿ ।
ಶ್ವಾಸಾನಿಲಾಸ್ತಾ ಪರಿತಃ ಪ್ರಯಾತಿ
ಸಿದ್ಧಾ ಜನಾ ಯೇ ನಿಯತಂ ವಸಂತಿ ॥ 36 ॥
ಉತ್ತಿಷ್ಠತಸ್ತಸ್ಯ ಜಲಾರ್ದ್ರಕುಕ್ಷೇ-
ರ್ಮಹಾವರಾಹಸ್ಯ ಮಹೀಂ ವಿದಾರ್ಯ ।
ವಿಧುನ್ವತೋ ವೇದಮಯಂ ಶರೀರಂ
ವ್ಯೋಮಾಂತರಸ್ಥಾ ಮುನಯೋ ಜುಷಂತಿ ॥ 37 ॥

ಪೃಥ್ವಿಯು ಹೀಗೆ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರಲು, ಶ್ರೀಮಾನ್ ಪೃಥ್ವೀಧರನು ಸಾಮವೇದದ ಸ್ವರವನ್ನು ಹೋಲುವ ಗಂಭೀರನಾದದಿಂದ ಮಹಾಗರ್ಜನೆ ಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಅರಳಿದ ಕಮಲದಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ನೇತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಮಹಾವರಾಹನು ತನ್ನ ಕೋರೆದಾಡೆಯಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ, ಅರಳಿದ ನೀಲೋತ್ಪಲದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ರಸಾತಲದಿಂದ ಹೊರಬಂದನು. ಅವನು ಮಹಾನ್ ನೀಲಪರ್ವತದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ಮೇಲೇಳುವಾಗ ಅವನ ಬಾಯಿಯಿಂದ

ಹೊರಟ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಚಿಮ್ಮಿದ ಜಲಬಿಂದುಗಳು ಜನೋಲೋಕವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದ ಸನಂದನಾದಿ ಪಾಪರಹಿತ ಮುನಿಗಳ ಮೇಲೂ ಬಿದ್ದವು. ಅವು ಅವರನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಪವಿತ್ರತೆಯ ಆಶ್ರಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತು. ಅವನ ಗೊರಸುಗಳ ತುದಿಗಳು ರಸಾತಲವನ್ನು ಛೇದಿಸಿದಾಗ ನಿರಂತರ ಘೋರಶಬ್ದವುಂಟಾಯಿತು. ಅವನ ಉಸಿರಿನಿಂದ ಹೊರಟ ಗಾಳಿಗಳು ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೂ ಹರಡಿ, ಸಿದ್ಧರು ವಾಸಿಸುವ ಲೋಕಗಳವರೆಗೂ ತಲುಪಿದವು. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಮೇಲೇಳುತ್ತಿದ್ದ, ಹೊಟ್ಟೆಯೆಲ್ಲವೂ ನೀರಿನಿಂದ ತೇವಗೊಂಡಿದ್ದ ಮಹಾವರಾಹನು ತನ್ನ ವೇದಮಯ ಶರೀರವನ್ನು ಕೊಡವುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಆಕಾಶಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಮುನಿಗಳು ಅವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು.

ಮುನಯ ಊಚುಃ ।

ಜನೇಶ್ವರಾಣಾಂ ಪರಮೇಶ ಕೇಶವಃ
ಪ್ರಭುರ್ಗದಾಶಂಖವರಾಸಿಚಕ್ರಧೃಕ್ ।
ಪ್ರಸೂತಿನಾಶಸ್ಥಿತಿಹೇತುರೀಶ್ವರ-
ಸ್ತ್ವಮೇವ ನಾನ್ಯತ್ಪರಮಂ ಚ ಯತ್ಪದಮ್ ॥ 38 ॥

ಪಾದೇಷು ವೇದಾಸ್ತವ ಯೂಪದಂಷ್ಟ್ರಾ
ದಂತೇಷು ಯಜ್ಞಾಃ ಶ್ರುತಯಶ್ಚ ವಕ್ತ್ರೇ ।
ಹುತಾಶಜಿಹ್ವೋಽಸಿ ತನೂರುಹಾಣಿ
ದರ್ಭಾಃ ಪ್ರಭೋ ಯಜ್ಞಪುಮಾಂಸ್ತ್ವಮೇವ ॥ 39 ॥
ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೋರತುಲಪ್ರಭಾವ
ಯದಂತರಂ ತದ್ವಪುಷಾ ತವೈವ ।
ವ್ಯಾಪ್ತಂ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಿ ಸಮಸ್ತಮೇತ-
ದ್ಧಿತಾಯ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ವಿಭೋ ಭವ ತ್ವಮ್ ॥ 40 ॥

ಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದರು: “ಕೇಶವನೇ! ಜನೇಶ್ವರರಿಗೂ ಪರಮೇಶ್ವರನಾದವನೇ! ಪ್ರಭುವೇ! ಗದಾ, ಶಂಖ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಖಡ್ಗ ಮತ್ತು ಚಕ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನೇ! ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಈಶ್ವರನೇ! ಪರಮಪದವು ನೀನೇ; ನಿನ್ನನ್ನು ಮೀರಿ ಇನ್ನಾವುದೇ ಪರಮತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ವೇದಗಳು ನೆಲೆಸಿವೆ. ನಿನ್ನ ಕೋರೆದಾಡೆಗಳೇ ಯೂಪಸ್ತಂಭಗಳು. ನಿನ್ನ ಹಲ್ಲುಗಳೇ ಯಜ್ಞಗಳು. ನಿನ್ನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ನೆಲೆಸಿವೆ. ನಿನ್ನ ನಾಲಿಗೆಯೇ ಅಗ್ನಿ. ನಿನ್ನ ರೋಮಗಳೇ ದರ್ಭೆಗಳು. ಪ್ರಭುವೇ!

ನೀನೇ ಯಜ್ಞಪುರುಷನು. ಅತುಲಪ್ರಭಾವನೇ! ದ್ಯುಲೋಕ ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯ ನಡುವೆ ಇರುವ ಅಂತರಿಕ್ಷವು ನಿನ್ನ ಶರೀರದಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಈ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತೇ ನಿನ್ನಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ವಿಭುವೇ! ನೀನು ವಿಶ್ವದ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇರುವವನು.

ಪರಮಾತ್ಮಾ ತ್ವಮೇವೈಕೋ ನಾನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ಜಗತಃ ಪತೇ ।
ತವೈಷ ಮಹಿಮಾ ಯೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಮೇತಚ್ಚರಾಚರಂ ॥ 41 ॥
ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಮಖಿಲಂ ಜಗದೇತದಬುದ್ಧಯಃ ।
ಅರ್ಥಸ್ವರೂಪಂ ಪಶ್ಯಂತೋ ಭ್ರಾಮ್ಯಂತೇ ತಮಸಃ ಪ್ಲವೇ ॥ 42 ॥
ಯೇ ತು ಜ್ಞಾನವಿದೋ ವೃದ್ಧಾಶ್ಚೇತಸಸ್ತೇಽಖಿಲಂ ಜಗತ್ ।
ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಂ ಪ್ರಪಶ್ಯಂತಿ ತ್ವದ್ರೂಪಂ ಪರಮೇಶ್ವರ ॥ 43 ॥
ಪ್ರಸೀದ ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನ್ಭವಾಯ ಜಗತಸ್ತ್ವಿಮಾಮ್ ।
ಉದ್ಧರೋರ್ವೀಮಮೇಯಾತ್ಮನ್ನಿಮಗ್ನಾಂ ಜಲಸಂಪ್ಲವೇ ॥ 44 ॥
ಸತ್ತ್ವೋದ್ರಿಕ್ತೋಽಸಿ ಭಗವನ್ಗೋವಿಂದ ಪೃಥಿವೀಮಿಮಾಮ್ ।
ಸಮುದ್ಧರ ಭವಾಯೇಶ ಕುರು ಸರ್ವಜಗದ್ಧಿತಂ ॥ 45 ॥

ಜಗತ್ತಿನ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ನೀನೊಬ್ಬನೇ. ನಿನ್ನ

ಹೊರತಾಗಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಲ್ಲ. ಈ ಚರಾಚರ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಖಿಲ ಜಗತ್ತೂ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅವಿವೇಕಿಗಳು ಅದರ ಬಾಹ್ಯ ವಸ್ತುರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೋಡಿ ಅಜ್ಞಾನರೂಪದ ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದ, ಪರಿಪಕ್ವಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಮಹಾತ್ಮರು ಈ ಅಖಿಲ ಜಗತ್ತನ್ನು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಾದ ನಿನ್ನ ರೂಪವೆಂದೇ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ, ಪರಮೇಶ್ವರನೇ! ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನೇ! ಪ್ರಸನ್ನನಾಗು. ಅಮೇಯಾತ್ಮನೇ! ಜಗತ್ತಿನ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಜಲಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತು. ಭಗವನ್! ಗೋವಿಂದನೇ! ಈಗ ನೀನು ಸತ್ತ್ವಗುಣದಿಂದ ಉದ್ರಿಕ್ತನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಈಶ್ವರನೇ! ಈ ಪೃಥ್ವಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನ ಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸು."

ಏವಂ ಸಂಸ್ತೂಯಮಾನಶ್ಚ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಮಹೀಧರಃ ।
ಉಜ್ಜಹಾರ ಕ್ಷಿತಿಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ನ್ಯಸ್ತವಾನ್ಸ ಮಹಾರ್ಣವೇ ॥ 46 ॥
ತಸ್ಯೋಪರಿ ಜಲೌಘಸ್ಯ ಮಹತೀ ನೌರಿವಾಸ್ಥಿತಾ ।
ತತಃ ಕ್ಷಿತಿಂ ಸಮಾಂ ಕೃತ್ವಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾಮುಚ್ಚಿನೋದ್ಗಿರೀನ್ ॥ 47 ॥

ಯಥಾವಿಭಾಗಂ ಭಗವಾನನಾದಿಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ।
ಭೂವಿಭಾಗಂ ತತಃ ಕೃತ್ವಾ ಸಪ್ತ ದ್ವೀಪಾನ್ಯಥಾತಥಂ ॥ 48 ॥
ಭೂರಾದ್ಯಾಂಶ್ಚತುರೋ ಲೋಕಾನ್ಪೂರ್ವವತ್ಸಮಕಲ್ಪಯತ್ ।
ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ವಿಷ್ಣುನಾ ಪೂರ್ವಮೇತದೇವ ಪ್ರದರ್ಶಿತಂ ॥ 49 ॥
ತುಷ್ಟೇನ ದೇವದೇವೇನ ತ್ವಂ ದೇವಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ।
ತ್ವಯಾ ಮಯಾ ಜಗಚ್ಚೇದಂ ಧಾರ್ಯಂ ಪಾಲ್ಯಂ ಚ ಯತ್ನತಃ ॥ 50 ॥
ಯೇಷಾಂ ತ್ವಸುರಮುಖ್ಯಾನಾಂ ವರೋ ದತ್ತೋ ಮಯಾಧುನಾ ।
ದೇವಾನಾಂ ಹಿತಕಾಮೇನ ಹಂತವ್ಯಾಸ್ತೇ ತ್ವಯಾ ವಿಭೋ ॥ 51 ॥
ಅಹಂ ಸೃಷ್ಟಿಂ ಕರಿಷ್ಯಾಮಿ ಸಾ ಚ ಪಾಲ್ಯಾ ತ್ವಯಾ ವಿಭೋ ।
ಏವಮುಕ್ತೋ ಗತೋ ವಿಷ್ಣುರ್ದೇವಾದೀನಸೃಜತ್ಪ್ರಭುಃ ॥ 52 ॥

ಹೀಗೆ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ಮಹೀಧರನು ಕ್ಷಿಪ್ರವಾಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಮಹಾಜಲರಾಶಿಯ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಆ ಜಲರಾಶಿಯ ಮೇಲೆ ಭೂಮಿಯು ಮಹಾನ್ ನೌಕೆಯಂತೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಂತಿತು. ನಂತರ ಭಗವಂತನು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಮತಟ್ಟುಗೊಳಿಸಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಉದ್ಭವಗೊಳಿಸಿದನು. ಅನಾದಿಯಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮ

ಭಗವಂತನು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಯಥಾವಿಭಾಗವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಏಳು ದ್ವೀಪಗಳನ್ನು ಅವುಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಅವನು ಭೂಃ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆಯೇ ಪುನಃ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿದನು. ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಷ್ಣುವು ಹಿಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ತೋರಿಸಿದ್ದನು.[11] ಆಗ ದೇವದೇವನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಳಿದನು: "ದೇವನೇ! ನೀನು ಪುರುಷೋತ್ತಮನು. ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ನೀನು ಮತ್ತು ನಾನು ಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಧರಿಸಬೇಕು ಮತ್ತು ಪಾಲಿಸಬೇಕು. ನಾನು ವರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅಸುರಮುಖ್ಯರು ಯಾರೇ ಇರಲಿ– ವಿಭುವೇ! ದೇವತೆಗಳ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ನಿನ್ನಿಂದ ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ನಾನು ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ; ಆ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೀನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು." ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನಂತರ ವಿಷ್ಣುವು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ

---

[11] ಈ ಭಾಗವು ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ವರಾಹಸೃಷ್ಟಿವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ತಾತ್ತ್ವಿಕ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದು, ಜಗತ್ತು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಎಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ತೆರಳಿದನು. ನಂತರ ಪ್ರಭುವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ದೇವತೆಗಳು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು.

ಅಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕಸ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಸ್ತಮೋಮಯಃ ।
ಅವಿದ್ಯೇಯಂ ಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಾ ಮಹಾತ್ಮನಃ ॥ 53 ॥
ಪಂಚಧಾವಸ್ಥಿತಃ ಸರ್ಗೋ ಧ್ಯಾಯತಃ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧವಾನ್ ।
ಬಹಿರಂತಶ್ಚಾಪ್ರಕಾಶಃ ಸಂವೃತಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮನಃ ॥ 54 ॥
ಮುಖ್ಯಾ ನಾಗಾ ಯತಶ್ಚೋಕ್ತಾ ಮುಖ್ಯಸರ್ಗಸ್ತತಸ್ತ್ವಯಂ ।
ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾಽಸಾಧಕಂ ಸರ್ಗಮಮನ್ಯದಪರಂ ಪ್ರಭುಃ ॥ 55 ॥
ತಸ್ಯಾಭಿಧ್ಯಾಯತೋಽನಸ್ತಸ್ತಿರ್ಯಕ್ಸ್ರೋತೋಽಭ್ಯವರ್ತತ ।
ಯಸ್ಮಾತ್ತಿರ್ಯಕ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಸ್ಸ್ಯಾತ್ತಿರ್ಯಕ್ಸ್ರೋತಸ್ತತಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥ 56 ॥
ಪಶ್ವಾದಯಸ್ತೇ ವಿಖ್ಯಾತಾಸ್ತಮಃ ಪ್ರಾಯಾ ಹ್ಯವೇದಿನಃ ।
ಉತ್ಪಥಗ್ರಾಹಿಣಶ್ಚೈವ ತೇಽಜ್ಞಾನೇ ಜ್ಞಾನಮಾನಿನಃ ॥ 57 ॥
ಅಹಂಕೃತಾಸ್ತ್ವಹಂಮಾನಾ ಅಷ್ಟಾವಿಂಶದ್ವಿಧಾತ್ಮಕಾಃ ।
ಅಂತಃಪ್ರಕಾಶಾಸ್ತೇ ಸರ್ವ ಆವೃತಾಸ್ತೇ ಪರಸ್ಪರಮ್ ॥ 58 ॥

ಮೊದಲಿಗೆ ಆ ಮಹಾತ್ಮನಿಂದ ಅಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾದ ತಮೋಮಯ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಅದೇ ಸರ್ವಜೀವರ

ಅವಿದ್ಯೆಯಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಯಿತು. ನಂತರ ಧ್ಯಾನನಿರತನಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಐದು ವಿಧವಾಗಿ ಸ್ಥಿತವಾಗಿದ್ದ ಒಂದು ಸೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಅದು ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಅಪ್ರಕಾಶವಾಗಿದ್ದು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ತಾನೇ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಸ್ಥಾವರಗಳು (ಪರ್ವತ, ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳು) ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಸೃಷ್ಟಿಯು 'ಮುಖ್ಯಸರ್ಗ'ವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಆ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಕಂಡ ಪ್ರಭುವು ಮತ್ತೊಂದು ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸಿದನು. ಅವನು ಹೀಗೆ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ತಿರ್ಯಕ್ಸ್ರೋತಸ್ ಎಂಬ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಅದರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಅಡ್ಡದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸಾಗುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತಿರ್ಯಕ್ಸ್ರೋತಸ್ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವು ಪಶು ಮೊದಲಾದ ಜೀವಿಗಳಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಮೋಗುಣವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿತ್ತು; ವಿವೇಕಜ್ಞಾನವು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅವು ತಪ್ಪುದಾರಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವುಗಳಾಗಿದ್ದು ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ತಮಗೆ ಜ್ಞಾನವಿದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವವುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಅವು

ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದವುಗಳಾಗಿದ್ದವು; ತಾವೇ ಮುಖ್ಯರೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವು ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ವಿಧಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಂತರಿಕ ಚೇತನಪ್ರಕಾಶವಿದ್ದರೂ ಅದು ಪರಸ್ಪರ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿತ್ತು.

ತಮಪ್ಯಸಾಧಕಂ ಮತ್ವಾ ಧ್ಯಾಯತೋಽನ್ಯಸ್ತತೋಭವತ್ ।
ಊರ್ಧ್ವಸ್ರೋತಸ್ತೃತೀಯಸ್ತು ಸಾತ್ತ್ವಿಕೋರ್ಧ್ವಮವರ್ತತ ॥ 59 ॥
ತೇ ಸುಖಪ್ರೀತಿಬಹುಲಾ ಬಹಿರಂತರನಾವೃತಾಃ ।
ಪ್ರಕಾಶಾ ಬಹಿರಂತಶ್ಚ ಊರ್ದ್ಧ್ವಸ್ರೋತಸ್ತತಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥ 60 ॥
ತುಷ್ಟಾತ್ಮನಸ್ತೃತೀಯಸ್ತು ದೇವಸರ್ಗಸ್ತು ಸಂಸ್ಮೃತಃ ।
ತಸ್ಮಿನ್ಸರ್ಗೇಽಭವತ್ಪ್ರೀತಿರ್ನಿಷ್ಪನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತದಾ ॥ 61 ॥

ಆ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನೆಗೆ ಅಯೋಗ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬ್ರಹ್ಮನು ಪುನಃ ಧ್ಯಾನಿಸಿದನು. ಆಗ ಮೂರನೆಯ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ಊರ್ಧ್ವಸ್ರೋತಸ್ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಅದು ಸಾತ್ತ್ವಿಕಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದಾಗಿದ್ದು ಮೇಲ್ಮುಖವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ಜೀವಿಗಳು ಸುಖ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಮೃದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ಅವು ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ

ಆವೃತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಪ್ರಕಾಶವಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಊರ್ಧ್ವಸ್ರೋತಸ್ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಯಿತು. ತೃಪ್ತಚಿತ್ತವುಳ್ಳವರಾದ ಆ ಮೂರನೆಯ ಸೃಷ್ಟಿಯು ದೇವಸೃಷ್ಟಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆ ಸೃಷ್ಟಿ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷ ಉಂಟಾಯಿತು.

ತತೋಽನ್ಯಂ ಸ ತದಾ ದಧ್ಯೌ ಸಾಧಕಂ ಸರ್ಗಮುತ್ತಮಮ್ ।
ಅಸಾಧಕಾಂಸ್ತು ತಾನ್ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಮುಖ್ಯಸರ್ಗಾದಿಸಂಭವಾನ್ ॥ 62 ॥
ತಥಾಭಿಧ್ಯಾಯತಸ್ತಸ್ಯ ಸತ್ಯಾಭಿಧ್ಯಾಯಿನಸ್ತತಃ ।
ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಸ್ತದಾ ವ್ಯಕ್ತಾದರ್ವಾಕ್ಸ್ರೋತಸ್ತು ಸಾಧಕಃ ॥ 63 ॥
ಯಸ್ಮಾದರ್ವಾಕ್ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ತತೋಽವಾಕ್ಸ್ರೋತಸಸ್ತು ತೇ ।
ತೇ ಚ ಪ್ರಕಾಶಬಹುಲಾಸ್ತಮೋದ್ರಿಕ್ತಾ ರಜೋಧಿಕಾಃ ॥ 64 ॥
ತಸ್ಮಾತ್ತೇ ದುಃಖಬಹುಲಾ ಭೂಯೋಭೂಯಶ್ಚ ಕಾರಿಣಃ ।
ಪ್ರಕಾಶಾ ಬಹಿರಂತಶ್ಚ ಮನುಷ್ಯಾಃ ಸಾಧಕಾಶ್ಚ ತೇ ॥ 65 ॥

ಅನಂತರ ಮುಖ್ಯಸರ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಪೂರ್ವಸೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನೆಗೆ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತವೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅವನು ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಾಧಕಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸಿದನು.

ಹೀಗೆ ಸತ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅವನಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಅರ್ವಾಕ್ಸ್ರೋತಸ್ ಎಂಬ ಸಾಧಕಸೃಷ್ಟಿಯು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಅವುಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಅಧೋಮುಖವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಅರ್ವಾಕ್ಸ್ರೋತಸ್ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶವೂ ಸಾಕಷ್ಟಿತ್ತು; ಆದರೆ ತಮೋಗುಣ ಮತ್ತು ರಜೋಗುಣಗಳೂ ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದವು. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರು ದುಃಖಗಳನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುವವರಾದರು ಮತ್ತು ನಿರಂತರ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವರಾದರು. ಆದರೂ ಅವರಿಗೆ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶವಿದೆ. ಅವರೇ ಮನುಷ್ಯರು; ಅವರೇ ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಜೀವಿಗಳು.[12]

---

[12] 53-65ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಪುರಾಣವು ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಹಂತಗಳಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ: (1) ಮುಖ್ಯಸರ್ಗ – ಸ್ಥಾವರಜಗತ್ತು (ವೃಕ್ಷ, ಪರ್ವತ ಮೊದಲಾದವು) (2) ತಿರ್ಯಕ್ಸ್ರೋತಸ್ – ಪಶುಪಕ್ಷ್ಯಾದಿ ಜಂತುಗಳು (3) ಊರ್ಧ್ವಸ್ರೋತಸ್ – ದೇವತೆಗಳು (4) ಅರ್ವಾಕ್ಸ್ರೋತಸ್ – ಮನುಷ್ಯರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಮೂರು ಸೃಷ್ಟಿಗಳು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಗುಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾಧಕವಲ್ಲ. ಆದರೆ

ಪಂಚಮೋಽನುಗ್ರಹಃ ಸರ್ಗಃ ಸ ಚತುರ್ಧಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ ।
ವಿಪರ್ಯಯೇಣ ಸಿದ್ಧ್ಯಾ ಚ ಶಕ್ತ್ಯಾ ತುಷ್ಟ್ಯಾ ತಥೈವ ಚ ॥ 66 ॥
ವಿವೃತ್ತಂ ವರ್ತಮಾನಂ ಚ ತೇಽನುಜಾನಂತಿ ವೈ ಪುನಃ ।
ಭೂತಾದಿಕಾನಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಷಷ್ಠಃ ಸರ್ಗಃ ಸ ಉಚ್ಯತೇ ॥ 67 ॥
ತೇ ಪರಿಗ್ರಾಹಿಣಃ ಸರ್ವೇ ಸವಿಭಾಗತರಾಸ್ತು ತೇ ।
ಚೋದನಾಜಾಪ್ಯಶೀಲಾಶ್ಚ ಜ್ಞೇಯಾ ಭೂತಾದಿಕಾಸ್ತು ತೇ ॥ 68 ॥

ಐದನೆಯದು ಅನುಗ್ರಹಸೃಷ್ಟಿ. ಅದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಾಗಗೊಂಡಿದೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ವಿಪರ್ಯಯ, ಸಿದ್ಧಿ, ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ತುಷ್ಟಿ. ಅವು ಭೂತಕಾಲವನ್ನೂ ವರ್ತಮಾನವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬಲ್ಲವು. ಭೂತಾದಿ ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಜೀವಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯು

ಮನುಷ್ಯಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವ, ರಜಸ್ ಮತ್ತು ತಮಸ್ ಮೂರೂ ಮಿಶ್ರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಧರ್ಮ, ಜ್ಞಾನ, ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುರಾಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯಸೃಷ್ಟಿಯೇ "ಸಾಧಕಸರ್ಗ" ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ.

ಆರನೆಯ ಸೃಷ್ಟಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ[13]. ಅವರು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವರು; ಭೇದವಿವೇಕವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರು. ಉಪದೇಶ, ಪ್ರೇರಣೆ ಮತ್ತು ಜಪಾದಿ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುವವರು. ಇವರನ್ನು ಭೂತಾದಿಕಸೃಷ್ಟಿಯವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇತ್ಯೇತೇ ಕಥಿತಾಃ ಸರ್ಗಾಃ ಷಡತ್ರ ನೃಪಸತ್ತಮ ।
ಪ್ರಥಮೋ ಮಹತಸ್ಸರ್ಗೋ ವಿಜ್ಞೇಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ಯಃ ॥ 69 ॥
ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಾಂ ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಭೂತಸರ್ಗೋ ಹಿ ಸ ಸ್ಮೃತಃ ।
ವೈಕಾರಿಕಸ್ತೃತೀಯಸ್ತು ಸರ್ಗಶ್ಚೈಂದ್ರಿಯಕಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥ 70 ॥
ಇತ್ಯೇಷ ಪ್ರಾಕೃತಃ ಸರ್ಗಃ ಸಂಭೂತೋಽಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕಃ ।
ಮುಖ್ಯಸರ್ಗಶ್ಚತುರ್ಥಸ್ತು ಮುಖ್ಯಾ ವೈ ಸ್ಥಾವರಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ ॥ 71 ॥
ತಿರ್ಯಕ್ಸ್ರೋತಶ್ಚ ಯಃ ಪ್ರೋಕ್ತಸ್ತಿರ್ಯಗ್ಯೋನಿಸ್ಸ ಉಚ್ಯತೇ ।

[13] ಶ್ಲೋಕ 67ರಲ್ಲಿ ಪಾಠ ಸ್ವಲ್ಪ ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಪುರಾಣಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಕೌಮಾರಸರ್ಗ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧಿ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಭೂತವನ್ನೂ ವರ್ತಮಾನವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾರೆ" ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಸೂಕ್ತ.

ತತೋರ್ಧ್ವಸ್ರೋತಸಾಂ ಷಷ್ಠೋ ದೇವಸರ್ಗಸ್ತು ಸ ಸ್ಮೃತಃ ॥ 72 ॥
ತತೋಽರ್ವಾಕ್ಸ್ರೋತಸಾಂ ಸರ್ಗಃ ಸಪ್ತಮಃ ಸ ತು ಮಾನುಷಃ ।
ಅಷ್ಟಮೋಽನುಗ್ರಹಃ ಸರ್ಗಃ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಸ್ತಾಮಸಸ್ತು ಸಃ ॥ 73 ॥
ಪಂಚೈತೇ ವೈಕೃತಾಃ ಸರ್ಗಾಃ ಪ್ರಾಕೃತಾಸ್ತು ತ್ರಯಃ ಸ್ಮೃತಾಃ ।
ಏತೇ ತವ ಸಮಾಖ್ಯಾತಾ ನವ ಸರ್ಗಾಃ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ॥ 74 ॥
ಪ್ರಾಕೃತಾ ವೈಕೃತಾಶ್ಚೈವ ಜಗತೋ ಮೂಲಹೇತವಃ ।
ಸೃಜತೋ ಜಗದೀಶಸ್ಯ ಕಿಮನ್ಯಚ್ಛ್ರೋತುಮಿಚ್ಛಸಿ ॥ 75 ॥

ನೃಪಸತ್ತಮನೇ ! ಹೀಗೆ ಆರು ವಿಧದ ಸೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆನು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದ ಸೃಷ್ಟಿ. ಎರಡನೆಯದು ತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ; ಅದನ್ನೇ ಭೂತಸೃಷ್ಟಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮೂರನೆಯದು ವೈಕಾರಿಕಸೃಷ್ಟಿ; ಅದು ಇಂದ್ರಿಯಸೃಷ್ಟಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂರು ಅಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಉಂಟಾದ ಪ್ರಾಕೃತಸೃಷ್ಟಿಗಳಾಗಿವೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯದು ಮುಖ್ಯಸರ್ಗ. ಸ್ಥಾವರಜಾತಿಗಳೇ ಅದರ ಮುಖ್ಯರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಸರ್ಗವೆಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಐದನೆಯದು ತಿರ್ಯಕ್ಸ್ರೋತಸ್; ಅದನ್ನೇ ತಿರ್ಯಗ್ಯೋನಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ ಎಂದು

ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆರನೆಯದು ಊರ್ಧ್ವಸ್ರೋತಸ್; ಅದು ದೇವಸೃಷ್ಟಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಏಳನೆಯದು ಅರ್ವಾಕ್ಸ್ರೋತಸ್ ಸೃಷ್ಟಿ; ಅದು ಮನುಷ್ಯಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದೆ. ಎಂಟನೆಯದು ಅನುಗ್ರಹಸೃಷ್ಟಿ; ಅದು ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಮತ್ತು ತಾಮಸ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಐದು ವೈಕೃತಸೃಷ್ಟಿಗಳಾಗಿವೆ. ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ಪ್ರಾಕೃತಸೃಷ್ಟಿಗಳಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಒಂಬತ್ತು ವಿಧದ[14] ಸೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ನಿನಗೆ ವಿವರಿಸಿದೆನು. ಈ ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ವೈಕೃತ ಸೃಷ್ಟಿಗಳೇ ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಜಗದೀಶ್ವರನು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ನಿನಗೆ ವಿವರಿಸಿದೆನು. ಈಗ ಇನ್ನೇನನ್ನು ಕೇಳಲು ಬಯಸುತ್ತೀಯೆ?”

ಭೀಷ್ಮ ಉವಾಚ ।
ಸಂಕ್ಷೇಪಾತ್ಕಥಿತಾಃ ಸರ್ಗಾ ದೇವಾದೀನಾಂ ಗುರೋ ತ್ವಯಾ ।

---

[14] ಇಲ್ಲಿ ಎಂಟೇ ವಿಧದ ಸೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಒಂಬತ್ತಲ್ಲ. ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಸೃಷ್ಟಿ ಕುರಿತು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೌಮಾರಸರ್ಗ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕ 67-68ರ ಭೂತಾದಿಕಸರ್ಗವೇ ಆ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ವಿಸ್ತರಾಚ್ಛ್ರೋತುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ತ್ವತ್ತೋ ಮುನಿವರೋತ್ತಮ ॥ 76 ॥

ಭೀಷ್ಮನು ಹೇಳಿದನುಃ "ಗುರುದೇವ! ದೇವತೆಗಳು ಮೊದಲಾದವರ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೀನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ಮುನಿವರೋತ್ತಮನೇ! ಅದನ್ನು ಈಗ ನಿನ್ನಿಂದ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಕೇಳಲು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ."

ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಉವಾಚ ।
ಕರ್ಮಭಿರ್ಭಾವಿತಾಃ ಸರ್ವೇ ಕುಶಲಾಕುಶಲಾಸ್ತು ತೇ ।
ಖ್ಯಾತಾಸ್ತ್ವಯಾ ಹ್ಯನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ ಸಂಹಾರಾದ್ಯುಪಸಂಹತಾಃ ॥ 77 ॥
ಸ್ಥಾವರಾದ್ಯಾಸ್ಸುರಾದ್ಯಾಸ್ತು ಪ್ರಜಾ ರಾಜಂಶ್ಚತುರ್ವಿಧಾಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕುರ್ವತಃ ಸೃಷ್ಟಿಂ ಜಜ್ಞಿರೇ ಮಾನಸಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ ॥ 78 ॥
ತತೋ ದೇವಾಸುರಪಿತೄನ್ಮಾನುಷಾಂಸ್ತು ಚತುಷ್ಟಯಂ ।
ಸಿಸೃಕ್ಷುರಂಭಸ್ಯೇತಾನಿ ಸ್ವಮಾತ್ಮಾನಮಯೂಯುಜತ್ ॥ 79 ॥
ಮುಕ್ತಾತ್ಮನಸ್ತತೋ ಜಾತಾ ದುರಾತ್ಮಾನಃ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ।
ಸಿಸೃಕ್ಷೋರ್ಜಘನಾತ್ಪೂರ್ವಂ ಜಜ್ಞಿರೇ ತ್ವಸುರಾಸ್ತತಃ ॥ 80 ॥
ತತ್ಯಾಜಾಥ ತತೋ ದುಷ್ಟಾಂ ತಮೋಮಾತ್ರಾತ್ಮಿಕಾಂ ತನುಂ ।
ಸಾ ಚ ತ್ಯಕ್ತಾ ತತಸ್ತೇನ ರಾಜೇಂದ್ರಾಭೂದ್ವಿಭಾವರೀ ॥ 81 ॥

ಸಿಸೃಕ್ಷುರನ್ಯದೇಹಸ್ಥಃ ಪ್ರೀತಿಮಾಪುಸ್ತತಃ ಸುರಾಃ ।
ಸತ್ತ್ವೋದ್ರಿಕ್ತಾಃ ಸಮುದ್ಭೂತಾ ಮುಖತೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಯಃ ॥ 82 ॥
ತ್ಯಕ್ತಾ ಸಾಪಿ ತನುಸ್ತೇನ ಸತ್ತ್ವಪ್ರಾಯಮಭೂದ್ದಿನಂ ।
ತತೋ ಹಿ ಬಲಿನೋ ರಾತ್ರಾವಸುರಾ ದೇವತಾ ದಿವಾ ॥ 83 ॥
ಸತ್ತ್ವಮಾತ್ರಾತ್ಮಿಕಾಂ ಚೈವ ತತೋಽನ್ಯಾಂ ಜಗೃಹೇ ತನುಮ್ ।
ಪಿತೃವನ್ಮನ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಪಿತರಸ್ತಸ್ಯ ಜಜ್ಞಿರೇ ॥ 84 ॥
ಉತ್ಸಸರ್ಜ ಪಿತೄನ್ಸೃತ್ವಾ ತತಸ್ತಾಮಪಿ ಸ ಪ್ರಭುಃ ।
ಸಾ ಚೋತ್ಸೃಷ್ಟಾಽಭವತ್ಸಂಧ್ಯಾ ದಿನನಕ್ತಾಂತರಸ್ಥಿತಿಃ ॥ 85 ॥
ರಜೋಮಾತ್ರಾತ್ಮಿಕಾಮನ್ಯಾಂ ಜಗೃಹೇ ಸ ತನುಂ ತತಃ ।
ರಜೋಮಾತ್ರೋತ್ಕಟಾ ಜಾತಾ ಮನುಷ್ಯಾಃ ಕುರುಸತ್ತಮ ॥ 86 ॥
ತಾಮಪ್ಯಾಶು ಸ ತತ್ಯಾಜ ತನುಮಾದ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ।
ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾ ಸಮಭವಚ್ಚಾಪಿ ಪ್ರಾಕ್ಸಂಧ್ಯಾಥಾಭಿಧೀಯತೇ ॥ 87 ॥
ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾಗಮೇ ತು ಬಲಿನೋ ಮನುಷ್ಯಾಃ ಪಿತರಸ್ತಥಾ ।
ರಾಜೇಂದ್ರ ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯೇ ತಸ್ಮಾತ್ತೇ ಪ್ರಭವಂತಿ ವೈ ॥ 88 ॥

ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಹೇಳಿದನು: "ನೀನು ಕೇಳಿದ ಈ ಜೀವಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಶುಭಾಶುಭ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ರೂಪುಗೊಂಡವರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಅವರು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಸಂಹಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹೃತರಾಗಿ ಉಳಿದವರೇ ಈಗ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.[15] ರಾಜನ್! ಸ್ಥಾವರಗಳಿಂದ

---

[15] 77ನೇ ಶ್ಲೋಕವು ಮೊದಲ ನೋಟಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಇದು 78-88ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ದೇವ-ಅಸುರ-ಪಿತೃ-ಮಾನವ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಒಂದು ತಾತ್ತ್ವಿಕ ಮುನ್ನುಡಿ (philosophical preface) ಯಾಗಿದೆ. ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಮತ್ತೆ ನೋಡೋಣಃ ಕರ್ಮಭಿರ್ಭಾವಿತಾಃ ಸರ್ವೇ ಕುಶಲಾಕುಶಲಾಸ್ತು ತೇ ।
ಖ್ಯಾತಾಸ್ತ್ವಯಾ ಹ್ಯನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ ಸಂಹಾರಾದ್ಯುಪಸಂಹತಾಃ ॥ 77 ॥
ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಗಮನಿಸಿಃ 76ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮನುಃ "ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ; ಈಗ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿ" ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ತಕ್ಷಣ ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ದೇವರು, ಅಸುರರು, ಪಿತೃಗಳು, ಮನುಷ್ಯರು ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿದರು ಎಂಬ ಕಥೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲು ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮುಂದಿನ ಸೃಷ್ಟಿವರ್ಣನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕೀಲಿಕೈ.

ಕರ್ಮಭಿರ್ಭಾವಿತಾಃ ಸರ್ವೇಃ ಇಲ್ಲಿ "ಸರ್ವೇ" ಎಂದರೆ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವಃ ದೇವತೆಗಳು, ಅಸುರರು, ಪಿತೃಗಳು, ಮನುಷ್ಯರು. ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಸ್ಥಾವರ,

---

ತಿರ್ಯಕ್, ದೇವ, ಮಾನವ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಸೃಷ್ಟಿಗಳೂ. ಅವರನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರೂ, ಅವರು ಕರ್ಮಭಿರ್ಭಾವಿತಾಃ ಅಂದರೆ "ಹಿಂದಿನ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ರೂಪುಗೊಂಡವರು" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಹೇಳಿಕೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ: "ಅಸುರರನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಘನದಿಂದ ಏಕೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು?" "ದೇವರನ್ನು ಮುಖದಿಂದ ಏಕೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು?" "ಒಬ್ಬನು ದೇವನಾಗಿ, ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಅಸುರನಾಗಿ ಏಕೆ ಹುಟ್ಟಿದನು?" ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಮೊದಲೇ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ: ಅದು ಬ್ರಹ್ಮನ ಪಕ್ಷಪಾತವಲ್ಲ; ಅವರವರ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲ.

ಕುಶಲಾಕುಶಲಾಃ: ಇಲ್ಲಿ ಕುಶಲ = ಶುಭಕರ್ಮ. ಅಕುಶಲ = ಅಶುಭಕರ್ಮ. ಅಂದರೆ: ದೇವತ್ವ, ಅಸುರತ್ವ, ಮಾನವತ್ವ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧಿತ. ಇದು ಗೀತೆಯ *ಕಾರಣಂ ಗುಣಸಂಗೋಽಸ್ಯ ಸದಸದ್ಯೋನಿಜನ್ಮಸು* ಎಂಬ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಿದೆ.

ಅನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ: ಇದು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ ಪದ. ಅರ್ಥ: "ಇನ್ನೂ ಮುಕ್ತರಾಗಿಲ್ಲ." ಇಲ್ಲಿ ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು: ದೇವತೆಗಳೂ ಮುಕ್ತರಲ್ಲ. ಅಸುರರೂ ಮುಕ್ತರಲ್ಲ. ಪಿತೃಗಳೂ ಮುಕ್ತರಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯರೂ ಮುಕ್ತರಲ್ಲ. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಇನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಚಕ್ರದೊಳಗೇ ಇದ್ದಾರೆ. ಇದು ಪುರಾಣಗಳ ಪ್ರಮುಖ ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಅನೇಕ ಕಡೆ ದೇವಲೋಕವನ್ನು ಅಂತಿಮ ಗುರಿಯಂತೆ ಭಾವಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ

ಕಂಡರೂ, ಇಲ್ಲಿ ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: ದೇವಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಇನ್ನೂ ಸಂಸಾರಚಕ್ರದ ಭಾಗವೇ.

"ಅನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ" ಎಂಬುದು ಯಾರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ? ಮೊದಲ ಸಾಧ್ಯತೆ: ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸಲ್ಪಡುವ ದೇವತೆಗಳು, ಅಸುರರು, ಪಿತೃಗಳು, ಮನುಷ್ಯರು ಇವರನ್ನೆಲ್ಲ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ: "ಇವರು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಸಾರಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ" ಎಂಬ ಅರ್ಥ. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ತಾತ್ತ್ವಿಕವಾಗಿ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಅನೇಕ ಪುರಾಣಗಳು ಮತ್ತು ಗೀತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದೇವಲೋಕವೂ ಅನಿತ್ಯವೇ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ತಕ್ಷಣದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೆಚ್ಚು ಸಹಜವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಎರಡನೇ ಸಾಧ್ಯತೆ: ಇಲ್ಲಿ ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಹೊಸದಾಗಿ ದೇವ-ಅಸುರ-ಪಿತೃ-ಮಾನವ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು: "ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಜೀವಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡೇ ಉಳಿದಿದ್ದಾರೆ." ಅಂದರೆ:

- ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ ಭೂಃ-ಭುವಃ-ಸ್ವಃ ಲೋಕಗಳು ಲಯಗೊಂಡಿವೆ.
- ಜೀವಿಗಳ ಕರ್ಮಗಳು ಲಯಗೊಂಡಿಲ್ಲ.
- ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯದ ಜೀವಿಗಳು ಉಳಿದಿವೆ.

- ಈಗ ಹೊಸ ಕಲ್ಪದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಅವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿ ನಡೆಯಲಿದೆ.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ: ಅನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ = ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಉಳಿದ ಜೀವಿಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬಹಳ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂದಿನ ಪಾದ:

ಸಂಹಾರಾದ್ಯುಪಸಂಹತಾಃ ಅಂದರೆ "ಹಿಂದಿನ ಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹೃತರಾದವರು" ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಬರಬಹುದು. ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ 77: ಕರ್ಮಭಿರ್ಭಾವಿತಾಃ... ಅನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ...ಸಂಹಾರಾದ್ಯುಪಸಂಹತಾಃ...78: ಸ್ಥಾವರಾದ್ಯಾಸ್ಸುರಾದ್ಯಾಸ್ತು...79: ದೇವಾಸುರಪಿತ್ರ್ಯಾನ್ಮಾನುಷಾನ್... ಇಲ್ಲಿ 77ನೇ ಶ್ಲೋಕವು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೊದಲು ಇರುವ ಜೀವಸಮೂಹದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ: ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವಶರಾದ, ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯದ, ಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹೃತರಾದ ಜೀವಿಗಳೇ ಈಗ ಪುನಃ ದೇವ, ಅಸುರ, ಪಿತೃ, ಮಾನವ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳಲಿದ್ದಾರೆ. ಎಂಬ ಅರ್ಥಸರಣಿ ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿ ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

"ಭೂಃ ಭುವಃ ಸ್ವಃ" ಲೋಕಗಳ ನಿವಾಸಿಗಳು? ಇದೂ ಸಾಧ್ಯ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೊದಲ ಭಾಗದಲ್ಲೇ: ಮಹರ್ಲೋಕವಾಸಿಗಳು ಜನೋಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳುತ್ತಾರೆ. ಎಂದು ಬಂದಿದೆ. ಅಂದರೆ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ: ಭೂಃ, ಭುವಃ, ಸ್ವಃ ಲೋಕಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಲಯಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ಜೀವಿಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಬೀಜಗಳೊಂದಿಗೆ ಉಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ: ಅನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ = ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಉಳಿದ ಜೀವಿಗಳು ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಈ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಉಳಿದ ಜೀವಿಗಳು; ಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹೃತರಾಗಿ ಈಗ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವವರು ಎಂಬುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ನನಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದು ಸೃಷ್ಟಿ-ಪ್ರಳಯ ಚಕ್ರದ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಶ್ಲೋಕವಾಗಿದೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಇನ್ನೊಂದು ಉದ್ದೇಶ ಬಹುಷಃ ಸೃಷ್ಟಿಚರ್ಚೆಯನ್ನು ಲಯದೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸಲು. ಈ ಅಧ್ಯಾಯವು ಕೇವಲ "ಸೃಷ್ಟಿ ಹೇಗೆ ಆಯಿತು?" ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆರಂಭದಲ್ಲೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ: ಇವರು ಎಲ್ಲರೂ ಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವವರು. ಅಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಲಯದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕುರಿತು ಹೇಳುವ ಮೊದಲ ವಾಕ್ಯವೇ: "ಇವರು ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಡುವವರು." ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ನಿಜವಾದ ಮಹತ್ವ ಸೃಷ್ಟಿವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಸೃಷ್ಟಿವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕರ್ಮ, ಸಂಸಾರ ಮತ್ತು ಲಯಗಳ ಚೌಕಟ್ಟಿನೊಳಗೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಇದು ಮುಂದಿನ

ಆರಂಭಿಸಿ ದೇವ-ಅಸುರಾದಿ ಪ್ರಜೆಗಳವರೆಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಮುಖ ವರ್ಗಗಳಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವಾಗ ಮೊದಲು ಮಾನಸಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ನಂತರ ದೇವತೆಗಳು, ಅಸುರರು, ಪಿತೃಗಳು ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರು ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಂಯೋಜಿಸಿದನು. ಆ ಬಳಿಕ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಲು ಬಯಸಿದ, ಸ್ವರೂಪತಃ ನಿರ್ಲೇಪನಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಜಘನಭಾಗದಿಂದ ಮೊದಲು ತಮೋಗುಣಪ್ರಧಾನರಾದ ಅಸುರರು ಹುಟ್ಟಿದರು. ನಂತರ ಅವನು ತಮೋಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪವಾದ ಆ ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದನು. ರಾಜೇಂದ್ರ! ಅವನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ಆ ದೇಹವೇ ರಾತ್ರಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಅದಾದ ಬಳಿಕ ಅವನು ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಲು ಬಯಸಿದನು. ಆಗ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿತ್ತು. ಅವನ ಮುಖದಿಂದ ಸತ್ತ್ವಗುಣವು

ದೇವ-ಅಸುರ-ಪಿತೃ-ಮಾನವ ಸೃಷ್ಟಿಕಥೆಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಗತ್ಯವಾದ ತಾತ್ತ್ವಿಕ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರವಾಗಿದೆ.

ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ವರ್ಣಗಳೂ ಉದ್ಭವಿಸಿದವು. ಆ ಸತ್ತ್ವಪ್ರಧಾನ ದೇಹವನ್ನೂ ಅವನು ತ್ಯಜಿಸಿದನು; ಅದು ಹಗಲಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸುರರು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠರಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ದೇವತೆಗಳು ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದಾದ ಬಳಿಕ ಅವನು ಸತ್ತ್ವಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. 'ಇವರು ನನ್ನ ಪಿತೃಗಳಂತೆ ಪೂಜ್ಯರು' ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಲು ಮುಂದಾದಾಗ ಪಿತೃಗಳು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ನಂತರ ಆ ದೇಹವನ್ನೂ ಅವನು ತ್ಯಜಿಸಿದನು. ಅವನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ಆ ದೇಹವೇ ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿಗಳ ನಡುವಿನ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಅನಂತರ ಅವನು ರಜೋಗುಣಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. ಕುರುಸತ್ತಮ! ಆ ದೇಹದಿಂದ ರಜೋಗುಣವು ಉತ್ಕಟವಾಗಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯರು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಆ ದೇಹವನ್ನೂ ತಕ್ಷಣ ತ್ಯಜಿಸಿದನು. ಅದು ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆಯಾಗಿ, ಪ್ರಾಕ್ಸಂಧ್ಯೆ (ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆ, ನಸುಕಿನ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ) ಎಂದು

ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ರಾಜೇಂದ್ರ! ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆಯ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಬಲಿಷ್ಠರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ; ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳು ಬಲಿಷ್ಠರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆ ಸಂಧ್ಯಾರೂಪ ದೇಹಗಳಿಂದಲೇ ಉದ್ಭವಿಸಿದವರಾಗಿದ್ದಾರೆ.[16]

---

[16] ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಸೂತ್ರ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ: ಬ್ರಹ್ಮನ ದೇಹಗಳಿಂದ ಕೇವಲ ಜೀವವರ್ಗಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಕಾಲಚಕ್ರದ ಅಥವಾ ವಿಶ್ವಕಾಲದ ವಿಭಾಗಗಳು ಅಥವಾ ಸೃಷ್ಟಿಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಗೊಳ್ಳುವ ಕಾಲದ ಅವಸ್ಥೆಗಳು (ರಾತ್ರಿ, ಹಗಲು, ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆ, ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆ) ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಕಾಲ ಪರಸ್ಪರ ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿರುವಂತೆ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ:

- ರಾತ್ರಿ = ಬ್ರಹ್ಮನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ತಾಮಸ ದೇಹ
- ಹಗಲು = ತ್ಯಜಿಸಿದ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ದೇಹ
- ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆ = ಪಿತೃಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ದೇಹ
- ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆ (ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆ) = ಮಾನವಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ದೇಹ

ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇವು ಕೇವಲ ಮನುಷ್ಯನ ದಿನನಿತ್ಯದ 24 ಗಂಟೆಗಳ ಕಾಲಮಾಪನದ ಘಟಕಗಳಲ್ಲ. ಬದಲಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಅಂತರ್ನಿಹಿತ

ಕಾಲವ್ಯವಸ್ಥೆಯ (Cosmic Temporal Order) ಭಾಗಗಳಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲವು ಮೂರು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ:

1. ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಕಾಲ
   - ಕ್ಷಣ, ಮುಹೂರ್ತ, ದಿನ, ತಿಂಗಳು, ವರ್ಷ.
   - ಮನುಷ್ಯರು ಅನುಭವಿಸುವ ಕಾಲ.
2. ದೈವಿಕ ಕಾಲ
   - ದೇವರ ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿ, ಯುಗಗಳು, ಮನ್ವಂತರಗಳು.
   - ಮಾನವಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ವಿಶಾಲ.
3. ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲ ಅಥವಾ ವಿಶ್ವಕಾಲ
   - ಕಲ್ಪ, ಬ್ರಹ್ಮನ ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿ, ಸೃಷ್ಟಿ-ಸ್ಥಿತಿ-ಲಯ ಚಕ್ರ.
   - ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಕ್ರಿಯೆಗಳೇ ಕಾಲದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿ-ಸಂಧ್ಯೆಗಳು ಮೊದಲ ಹಂತದ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಕಾಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವು ಮೂರನೇ ಹಂತದ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದ ಆದಿರೂಪಗಳು. ನಂತರ ಅವೇ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನ ಕಾಣುವ ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿ-ಸಂಧ್ಯೆಗಳಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿವಿಧ ದೇಹಗಳಿಂದ ಕೇವಲ ದೇವತೆಗಳು, ಅಸುರರು, ಪಿತೃಗಳು ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ವಿಶ್ವಕಾಲಚಕ್ರದ ಮೂಲಭೂತ ವಿಭಾಗಗಳಾದ ರಾತ್ರಿ,

---

ಹಗಲು, ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆಗಳೂ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಲವು ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಂತರ ಬಂದ ಘಟಕವಲ್ಲ; ಸೃಷ್ಟಿಯೊಡನೆ ಸಹಜವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ವಿಶ್ವವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಒಂದು ಅಂಗವಾಗಿದೆ.
ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಆರಂಭವೇ ಬಹುಷಃ ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆಯಾಗಿರಬಹುದು. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆರಂಭವೇ ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆಯಾಗಿರಬಹುದು. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯೇ:

- ಅಸುರಸೃಷ್ಟಿಯ ನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ದೇಹ → ರಾತ್ರಿ
- ದೇವಸೃಷ್ಟಿಯ ನಂತರ ತ್ಯಜಿಸಿದ ದೇಹ → ಹಗಲು
- ಪಿತೃಸೃಷ್ಟಿಯ ನಂತರ ತ್ಯಜಿಸಿದ ದೇಹ → ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆ
- ಮಾನವಸೃಷ್ಟಿಯ ನಂತರ ತ್ಯಜಿಸಿದ ದೇಹ → ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆ/ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆ

ಎಂದು ಬಂದಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯವೆಂದರೆ ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆಗಳು ಕೇವಲ ದಿನದ ಎರಡು ಹೊತ್ತಲ್ಲ. ಅವು ಒಂದು ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸಾಗುವ ಸಂಧಿಕಾಲಗಳು. ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಳಯ: ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆ ಎಂದರೆ: ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿಗಳ ನಡುವಿನ ಸಂಧಿ. ವಿಶ್ವಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೆ: ಸೃಷ್ಟಿ-ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಲಯದ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗುವ ಸಂಧಿಕಾಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಳಯದ ಆರಂಭವನ್ನು ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆಗೆ ಹೋಲಿಸುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಸಹಜ.
ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ, ಭಾಗವತ ಮತ್ತು ಇತರ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ದಿನದ

ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪ್ರಳಯ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನ "ಹಗಲು" ಮುಗಿದು "ರಾತ್ರಿ" ಆರಂಭವಾಗುವ ಮಧ್ಯಂತರವೇ ವಿಶ್ವದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಒಂದು ಮಹಾಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆ ಎಂದು ಕಾಣಬಹುದು.

ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆ ಮತ್ತು ಸೃಷ್ಟಿ: ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆ:

ರಾತ್ರಿಯಿಂದ ಹಗಲಿಗೆ ಸಾಗುವ ಸಂಧಿ. ವಿಶ್ವಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ: ಅವ್ಯಕ್ತ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಸೃಷ್ಟಿಯ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗುವ ಸಂಧಿ. ಬ್ರಹ್ಮನ ರಾತ್ರಿಯ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತು ಪುನಃ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಲು ಆರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆರಂಭವು ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದು ತುಂಬಾ ಸಹಜ.

ಪಿತೃಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆ: ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಂಗತಿಯಿದೆ. ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ: ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ, ದಕ್ಷಿಣಾಯನ, ಅಸ್ತಮಯದ ದಿಕ್ಕು, ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿದೆ.

ಹೀಗಾಗಿ ಪಿತೃಸೃಷ್ಟಿಯ ನಂತರ ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆಯ ಉದ್ಭವವು ಕೇವಲ ಯಾದೃಚ್ಛಿಕವಲ್ಲ. ಪಿತೃಗಳು ಸ್ವಭಾವತಃ ಒಂದು ಮಧ್ಯವರ್ತಿ ಲೋಕದ ಅಧಿಪತಿಗಳು. ಅವರು ದೇವತೆಗಳೂ ಅಲ್ಲ, ಮನುಷ್ಯರೂ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಧಿಕಾಲದೊಂದಿಗೆ ಅವರ ಸಂಬಂಧ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ.

ಮಾನವರು ಮತ್ತು ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆ: ಮಾನವಸೃಷ್ಟಿಯ ನಂತರ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾ ಅಥವಾ ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆಯ ಉದ್ಭವವೂ ಗಮನಾರ್ಹ. ಮಾನವನು: ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿ

“ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಿ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳನ್ನು

ಮೇಲೇರಬಹುದಾದವನು, ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದಾದವನು, ಸೃಷ್ಟಿಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಆರಂಭಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆಯು ಒಂದು ಹೊಸ ಚಟುವಟಿಕೆಯ ಆರಂಭವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು:

ಕಾಲಚಕ್ರದ ವಿಭಾಗ	ವಿಶ್ವಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮಾನಾರ್ಥ
ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆ	ಸೃಷ್ಟಿಯ ಉದಯ, ವ್ಯಕ್ತೀಕರಣದ ಆರಂಭ
ಹಗಲು	ಸ್ಥಿತಿ, ಪ್ರಪಂಚದ ಪೂರ್ಣ ವಿಕಾಸ
ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆ	ಪ್ರಳಯದ ಆರಂಭ, ಉಪಸಂಹಾರದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ
ರಾತ್ರಿ	ಅವ್ಯಕ್ತಾವಸ್ಥೆ, ಲೀನಸ್ಥಿತಿ

ಹೀಗಾಗಿ – "ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಆರಂಭವೇ ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆ, ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆರಂಭವೇ ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆ" – ಪುರಾಣಗಳ ಕಾಲಚಕ್ರದ ಸಾಂಕೇತಿಕ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಹಳ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ದಿನದ ಹೊತ್ತುಗಳ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲ; ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೀಯ ಸೃಷ್ಟಿ-ಸ್ಥಿತಿ-ಲಯ ಚಕ್ರದ ನಾಲ್ಕು ಮೂಲ ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಪ್ರತೀಕಾತ್ಮಕ ನಿರೂಪಣೆ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. ನೀನು ಕೇಳಿದವರು ಮುಕ್ತರಲ್ಲ. ಸಂಹಾರದಿಂದ ನಾಶವಾಗತಕ್ಕವರು. ರಾಜನ್! ಸ್ಥಾವರಾದಿ, ಅಸುರಾದಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳು. ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನು ಮಾನಸಪ್ರಜೆಗಳನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಿಸಿದನು. ನಂತರ ದೇವ-ಅಸುರ-ಪಿತೃಗಳು ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಜೀವವರ್ಗಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮನು ತನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನು ಜಲದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಜಿಸಿದನು. ಸೃಷ್ಟಿಸಲು ಬಯಸಿದ ಮುಕ್ತಾತ್ಮ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಜಘನದಿಂದ ಮೊದಲು ದುರಾತ್ಮರಾದ ಅಸುರರು ಹುಟ್ಟಿದರು. ನಂತರ ಅವನು ತಮೋಮಾತ್ರಾತ್ಮಿಕವಾದ ಆ ದುಷ್ಟ ಶರೀರವನ್ನು ತೊರೆದನು. ರಾಜೇಂದ್ರ! ಹಾಗೆ ಅವನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ಶರೀರವೇ ರಾತ್ರಿಯಾಯಿತು. ಅನ್ಯದೇಹದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡ ಬಯಸಿ ಪ್ರೀತಮನಸ್ಕನಾದ ಅವನ ಮುಖದಿಂದ ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ಅಧಿಕವಾಗಿರುವ ಸುರರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳೂ ಹುಟ್ಟಿದರು. ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದ ಆ ಶರೀರವನ್ನೂ ತೊರೆಯಲು ಅದು ಹಗಲಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅಸುರರೂ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಬಲಿಷ್ಠರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಸತ್ತ್ವಗುಣಯುಕ್ತವಾದ

ಇನ್ನೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು, ಹಿರಿಯರು ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸೃಷ್ಟಿಸಲು ಪಿತೃಗಳು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡಿ ತ್ಯಜಿಸಿದ ಆ ದೇಹವು ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ಸಾಯಂಕಾಲವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ನಂತರ ಅವನು ರಜೋಗುಣಯುಕ್ತವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡನು. ಕುರುಸತ್ತಮ ! ಅದರಿಂದ ರಜೋಗುಣವು ಉತ್ಕಟವಾಗಿರುವ ಮನುಷ್ಯರು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಆ ಶರೀರವನ್ನೂ ತೊರೆಯಲು ಅದು ರಾತ್ರಿ-ಹಗಲುಗಳ ಮಧ್ಯದ ಪ್ರಾಕ್ಸಂಧ್ಯೆ ಅಥವಾ ನಸುಕಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ರಾಜೇಂದ್ರ ! ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ಆ ಸಂಧ್ಯಾ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳು ಬಲಿಷ್ಠರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ದೇಹದಿಂದ ಅವರು ಹುಟ್ಟಿದರಷ್ಟೇ?

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ಶರೀರಾಣಿ ತ್ರಿಗುಣೋಪಾಶ್ರಯಾಣಿ ಚ ।
ರಜೋಮಾತ್ರಾತ್ಮಿಕಾಮೇವ ತತೋಽನ್ಯಾಂ ಜಗೃಹೇ ತನುಂ ॥ 89 ॥
ತತಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಾತಾ ಜಜ್ಞೇ ಕೋಪಸ್ತಥಾಕೃತಃ ।
ಕ್ಷುತ್ಕ್ಷಾಮೋ ಹ್ಯಂಧಕಾರೇ ತು ತೇಽಸೃಜದ್ಭಗವಾಂಸ್ತತಃ ॥ 90 ॥

ವಿರೂಪಾಶ್ಶ್ಮಶ್ರುಜಾತಾಸ್ತೇ ಸಮಧಾವಂತ ತಂ ಪ್ರಭುಮ್ ।
ರಕ್ಷತಾಮೇಷ ಯ್ಯೆರುಕ್ತಂ ರಾಕ್ಷಸಾಸ್ತೇ ತತೋಽಭವನ್ ॥ 91 ॥
ಊಚುಃ ಖಾದಾಮ ಇತ್ಯನ್ಯೇ ಯೇ ತೇ ಯಕ್ಷಾಸ್ತು ತೇಽಭವನ್ ।
ಅಪಿ ಏನಾಸ್ಯ ತಾಂದೃಷ್ಟ್ವಾ ಕೇಶಾಃ ಶೀರ್ಯಂತಿ ವೇಧಸಃ ॥ 92 ॥
ಹೀನಾಶ್ಚ ಶಿರಸೋ ಭೂಯಃ ಸಮಾರೋಹಂತಿ ತೇ ಶಿರಃ ।
ಸರ್ಪಣಾತ್ತೇಽಭವನ್ಸರ್ಪಾ ಹೀನತ್ವಾದಹಯಃ ಸ್ಮೃತಾಃ ॥ 93 ॥
ತತಃ ಕ್ರುದ್ಧೇನ ವೈ ಸ್ರಷ್ಟ್ರಾ ಕ್ರೋಧಾತ್ಮಾನೋ ವಿನಿರ್ಮಿತಾಃ ।
ವರ್ಣೇನ ಕಪಿಶೇನೋಗ್ರಾ ಭೂತಾಸ್ತೇ ಪಿಶಿತಾಶಿನಾಃ ॥ 94 ॥

ಬ್ರಹ್ಮನ ಶರೀರಗಳು ತ್ರಿಗುಣಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವವು. ಅನಂತರ ಅವನು ರಜೋಗುಣಪ್ರಧಾನವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೋಪವುಂಟಾಯಿತು. ಹಸಿವಿನಿಂದ ಕ್ಷೀಣನಾಗಿದ್ದ ಅವನು ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ವಿರೂಪರೂಪಿಗಳಾಗಿಯೂ ದಾಡಿ-ಮೀಸೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದ ಅವರು ಪ್ರಭುವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಕಡೆಗೆ ಓಡಿಬಂದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರುः "ಇವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸೋಣ" (*ರಕ್ಷತಾಮ್*) ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅವರು ರಾಕ್ಷಸರು ಆದರು.

ಇತರರು: "ತಿನ್ನೋಣ" (ಖಾದಾಮ) ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅವರು ಯಕ್ಷರು ಆದರು. ಅವರನ್ನು ಕಂಡ ಬ್ರಹ್ಮನ ತಲೆಯ ಕೂದಲುಗಳು ಉದುರಿದವು. ತಲೆಯಿಂದ ಬಿದ್ದ ಆ ಕೂದಲುಗಳು ಮತ್ತೆ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿದವು. ಹೀಗೆ ಹಾವಿನಂತೆ ಸರಿದು ಹತ್ತಿದುದರಿಂದ ಅವು ಸರ್ಪಗಳು ಆದವು. ಬಿದ್ದವುಗಳಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವು ಅಹಿಗಳು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವು. ಆ ಬಳಿಕ ಕೋಪಗೊಂಡ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು ಕ್ರೋಧಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಕಪಿಲವರ್ಣದ ಆ ಉಗ್ರಭೂತಗಳು ಮಾಂಸಭಕ್ಷಕರಾಗಿದ್ದವು.

ಧಯಂತೋ ಗಾಂ ಸಮುದ್ಭೂತಾ ಗಂಧರ್ವಾಸ್ತಸ್ಯ ತತ್ಕ್ಷಣಾತ್ ।
ಪಿಬಂತೋ ಜಜ್ಞಿರೇ ವಾಚಂ ಗಂಧರ್ವಾಸ್ತೇನ ತೇಽಭವನ್ ॥ 95 ॥
ಏತಾನಿ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಭಗವಾನ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ತಚ್ಛಕ್ತಿಚೋದಿತಃ ।
ತತಃ ಸ್ವಚ್ಛಂದತೋಽನ್ಯಾನಿ ವಯಾಂಸಿ ವಯಸೋಽಸೃಜತ್ ॥ 96 ॥
ಅವಯೋ ಬಾಹುತಶ್ಚಕ್ರೇ ಮುಖತೋಽಜಾಂಶ್ಚ ಸೃಷ್ಟವಾನ್ ।
ಸೃಷ್ಟವಾನುದರಾದ್ಗಾಶ್ಚ ಮಹಿಷಾಂಶ್ಚ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ॥ 97 ॥
ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ಚಾಶ್ವಾನ್ಸಮಾತಂಗಾನ್ರಾಸಭಾನ್ಗವಯಾನ್ಮೃಗಾನ್ ।
ಉಷ್ಟ್ರಾನಶ್ವತರಾಂಶ್ಚೈವ ಪಶೂನನ್ಯಾಶ್ಚ ಜಾತಯಃ ॥ 98 ॥

ಓಷಧ್ಯಃ ಫಲಮೂಲಾನಿ ರೋಮಭ್ಯಸ್ತಸ್ಯ ಜಜ್ಞಿರೇ ।
ತ್ರೇತಾಯುಗಮುಖೇ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಕಲ್ಪಸ್ಯಾದೌ ನೃಪೋತ್ತಮ ॥ 99 ॥
ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಪಶ್ವೋಷಧೀಸ್ಸಮ್ಯಕ್ಸ ಯುಯೋಜ ತದಾಧ್ವರೇ ।
ಗೌರಜಃ ಪುರುಷೋ ಮೇಷ ಅಶ್ವಾಶ್ವತರಗರ್ದಭಾಃ ॥ 100 ॥
ಏತಾನನ್ಯಾನ್ಪಶೂನಾಹುರಾರಣ್ಯಾಂಶ್ಚ ನಿಬೋಧ ಮೇ ।
ಶ್ವಾಪದಂ ದ್ವಿಖುರಂ ಹಸ್ತೀ ವಾನರಂ ಪಕ್ಷಿಪಂಚಮಮ್ ॥ 101 ॥
ಕ್ಷುದ್ರಕಾಃ ಪಶವಷ್ಷಷ್ಠಾಸ್ಸಪ್ತಮಾಸ್ತು ಸರೀಸೃಪಾಃ ।

ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಾಣಿಯನ್ನು ಪಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವರು ತಕ್ಷಣ ಗಂಧರ್ವರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರು. ವಾಣಿಯನ್ನು (ಗಾಂ = ವಾಚಂ) ಕುಡಿಯುತ್ತಾ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಗಂಧರ್ವರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದರು. ಹೀಗೆ ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮನು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ, ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಅನೇಕ ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ತನ್ನ ಬಾಹುಗಳಿಂದ ಕುರಿಗಳನ್ನು, ಮುಖದಿಂದ ಆಡುಗಳನ್ನು, ಉದರದಿಂದ ಗೋವುಗಳು ಮತ್ತು ಎಮ್ಮೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ತನ್ನ ಪಾದಗಳಿಂದ ಕುದುರೆಗಳು, ಆನೆಗಳು, ಕತ್ತೆಗಳು, ಗವಯಗಳು, ಜಿಂಕೆಗಳು, ಒಂಟೆಗಳು,

ಹೇಸರಗತ್ತೆಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಅನೇಕ ಪಶುಜಾತಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಅವನ ರೋಮಗಳಿಂದ ಓಷಧಿಗಳು[17], ಫಲಗಳು ಮತ್ತು ಮೂಲಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು. ನೃಪೋತ್ತಮನೇ! ಕಲ್ಪದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ, ತ್ರೇತಾಯುಗದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಇವುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಪಶುಗಳು ಮತ್ತು ಓಷಧಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ನಂತರ ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯೋಜಿಸಿದನು[18]. ಹಸು, ಆಡು, ಮನುಷ್ಯ, ಟಗರು (ಕುರಿ), ಕುದುರೆ, ಹೇಸರಗತ್ತೆ ಮತ್ತು ಕತ್ತೆ – ಇವು ಯಜ್ಞಪಶುಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇದೀಗ ಆರಣ್ಯಪಶುಗಳ (ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿಗಳ) ವಿಭಾಗವನ್ನು ಕೇಳು. ಶ್ವಾಪದಗಳು (ಸಿಂಹ, ಹುಲಿ, ಚಿರತೆ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರೂರಮೃಗಗಳು), ದ್ವಿಖುರಗಳು (ಗೊರಸು ಸೀಳಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು), ಆನೆಗಳು, ವಾನರಗಳು, ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಕ್ಷುದ್ರಪ್ರಾಣಿಗಳು (ನರಿ, ತೋಳ ಮೊದಲಾದವು),

---

[17] ಓಷಧಿಗಳು=ಧಾನ್ಯಗಳು.

[18] ಕಲ್ಪದ ಮೊದಲನೇ ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಯಜ್ಞಗಳು ಕಲ್ಪದ ಮೊದಲನೇ ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಗೊಂಡವು.

ಸರೀಸೃಪಗಳು.[19]

---

[19] ಈ ಭಾಗದ ವಿಶೇಷತೆ ಏನೆಂದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಕೇವಲ ತತ್ತ್ವಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜೀವಜಾತಿಗಳ ವರ್ಗೀಕರಣ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸ್ಥಾಪನೆ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿವರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ 99-100ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಶುಗಳು ಮತ್ತು ಓಷಧಿಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ತಕ್ಷಣ ಅವುಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ನಿಯೋಜಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಉದ್ದೇಶ ಕೇವಲ ಜೀವಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲ; ಯಜ್ಞಮಯ ವಿಶ್ವವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸ್ಥಾಪನೆ ಎಂಬ ಅಂಶವೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ಕಲ್ಪದ ಮೊದಲನೇ ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಯಜ್ಞಗಳು ಕಲ್ಪದ ಮೊದಲನೇ ತ್ರೇಯಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಗೊಂಡವು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದೇ?

ಹೌದು, ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅಂತಹ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಎತ್ತುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಹ ನಾವು ನಮ್ಮ ಹೊಸ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕು. ಮೊದಲು ಪಠ್ಯ ಏನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡೋಣ. ತ್ರೇತಾಯುಗಮುಖೇ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಕಲ್ಪಸ್ಯಾದೌ ನೃಪೋತ್ತಮ । ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಪಶ್ವೋಷಧೀಸ್ಸಮ್ಯಕ್ಸ ಯುಯೋಜ ತದಾಧ್ವರೇ ॥ 99 ॥ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು:

"ಕಲ್ಪದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ, ತ್ರೇತಾಯುಗದ ಮುಖದಲ್ಲಿ (ಆರಂಭದಲ್ಲಿ), ಬ್ರಹ್ಮನು ಪಶುಗಳನ್ನೂ ಓಷಧಿಗಳನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಧ್ವರ (ಯಜ್ಞ) ದಲ್ಲಿ ನಿಯೋಜಿಸಿದನು." ಇದು ನೇರವಾದ ಹೇಳಿಕೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಸಿಗುವ ನಿರ್ಣಯ ಈ ಕಲ್ಪದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ: ಪಶುಗಳು ಮತ್ತು ಓಷಧಿಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾದವು. ಅವುಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತ್ರೇತಾಯುಗದ ಆರಂಭಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಆದರೆ "ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಗಳೇ ಇರಲಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದೇ?

ಇಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ಲೋಕವು ಹೇಳುವುದು: ತ್ರೇತಾಯುಗದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಅದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ: "ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ ಇರಲಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಪುರಾಣಗಳ ಇತರ ನಿರೂಪಣೆಗಳು: ನಾವು ಹಿಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಿದ್ದೇವೆ. ಅಲ್ಲಿಯೂ: ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಿಂದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಜನರು ಸಹಜಧರ್ಮನಿಷ್ಠರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ನಂತರ ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ. ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ವಿಷಯವು: ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ, ಭಾಗವತ,

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಕಡೆ ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ: ಧ್ಯಾನ, ತಪಸ್ಸು, ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧರ್ಮ

ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ: ಯಜ್ಞ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಮಹತ್ವವೇನು? ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇದು: "ಯಜ್ಞದ ಆವಿಷ್ಕಾರ ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಆಯಿತು" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಬದಲಾಗಿ: ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ಅಗತ್ಯವಾದ ಪಶು-ಓಷಧಿ-ದ್ರವ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಘಟಿತ ಯಜ್ಞವ್ಯವಸ್ಥೆ ತ್ರೇತಾಯುಗದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಯಿತು. ಎಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ 7ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವಾದ ಲೋಕಜ್ಞಾನವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೆ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಸಂಗತಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣದ ಮುಖ್ಯ ಶ್ಲೋಕ: ಜ್ಞಾನಂ ವರಂ ಕೃತಯುಗೇ ತ್ರೇತಾಯಾಂ ಯಜ್ಞ ಉಚ್ಯತೇ । ಪ್ರವೃತ್ತಂ ದ್ವಾಪರೇ ಯುದ್ಧಂ ಸ್ತೇಯಮೇವ ಕಲೌ ಯುಗೇ ॥ 58 ॥ ಇಲ್ಲಿ "ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಗಳೇ ಇರಲಿಲ್ಲ" ಎಂದು ನೇರವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದರೆ "ಕೃತಯುಗದ ಪ್ರಧಾನ ಸಾಧನ ಜ್ಞಾನ", "ತ್ರೇತಾಯುಗದ ಪ್ರಧಾನ ಸಾಧನ ಯಜ್ಞ" ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಕೃತಯುಗದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

- ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲ.
- ಶುಭ-ಪಾಪ ಕರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಲ್ಲ.
- ಲಾಭ-ಅಲಾಭ ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲ.
- ಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಜೀವನ ಸಾಗುತ್ತದೆ.
- ಮಾನಸೀ ಸಿದ್ಧಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ.

ಆದರೆ ತ್ರೇತಾಯುಗದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ:

- ಮಳೆ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.
- ವೃಕ್ಷ, ಓಷಧಿ, ಆಹಾರ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.
- ಮೈಥುನ ಮತ್ತು ಗರ್ಭೋತ್ಪತ್ತಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕ್ರಮ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.
- ಮನೆ, ಗ್ರಾಮ, ನಗರಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆ.
- ಕೃಷಿ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.
- ವರ್ಣವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗುತ್ತದೆ.
- ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಶೂದ್ರರ ಕರ್ಮಗಳು ನಿಯೋಜಿತವಾಗುತ್ತವೆ.

ಇವೆಲ್ಲದರ ನಂತರವೇ ಯಜ್ಞಪ್ರಧಾನ ಸಮಾಜದ ರೂಪು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪದ್ಮಪುರಾಣದ: "ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಪಶ್ವೋಷಧೀಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಸ ಯುಯೋಜ ತದಾಧ್ವರೇ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಒಂದು ಆಸಕ್ತಿಕರ ಚಿತ್ರಣ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಂಶವೂ ಇಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.
ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣದ ಈ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ತ್ರೇತಾಯುಗದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ:

1. ಆಹಾರ ವ್ಯವಸ್ಥೆ
2. ಕೃಷಿ
3. ಭೂಸ್ವಾಮ್ಯ
4. ವರ್ಣವ್ಯವಸ್ಥೆ
5. ಕರ್ಮವಿಭಾಗ
6. ಯಜ್ಞ

ಇವು ಒಂದೇ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಭಾಗಗಳಾಗಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞದ ಉದಯವು ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಘಟನೆಯಲ್ಲ; ಮಾನವಸಮಾಜವು ಮಾನಸೀ-ಸಿದ್ಧಿ ಆಧಾರಿತ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಕರ್ಮ-ಆಧಾರಿತ ನಾಗರಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬಂತೆ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಪದ್ಮಪುರಾಣದ "ತ್ರೇತಾಯುಗಮುಖೇ ... ಯುಯೋಜ ತದಾಧ್ವರೇ" ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣದ ಈ ದೀರ್ಘ ವರ್ಣನೆಯೊಂದಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

[20]ಗಾಯತ್ರವತ್ಸ್ಯವಶ್ಚೈವ ಬೃಹತ್ಸಾಮ ರಥಂತರಮ್ ॥ 102 ॥[21]
ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಂ ಚ ಯಜ್ಞಾನಾಂ ನಿರ್ಮಮೇ ಪ್ರಥಮಾನ್ಮುಖಾತ್ ।
ಯಜೂಂಷಿ ತ್ರೈಷ್ಟುಭಂ ಛಂದಸ್ತೋಮಂ ಪಂಚದಶಂ ತಥಾ ॥ 103 ॥
ಬೃಹತ್ಸಾಮ ತಥೋಕ್ಥ್ಯಂ ಚ ದಕ್ಷಿಣಾದಸೃಜನ್ಮುಖಾತ್ ।
ಸಾಮಾನಿ ಜಗತೀಛಂದಸ್ತೋಮಂ ಸಪ್ತದಶಂ[22] ತಥಾ ॥ 104 ॥
ವೈರೂಪಮತಿರಾತ್ರಂ ಚ ಪಶ್ಚಿಮಾದಸೃಜನ್ಮುಖಾತ್ ।
ಏಕವಿಂಶಮಥರ್ವಾಣಂ ಸಾಮೋರ್ಯಾಮಾನಮೇವ ಚ ॥ 105 ॥
ಆನುಷ್ಟುಭಂ ಸವೈರಾಜಮುತ್ತರಾದಸೃಜನ್ಮುಖಾತ್ ।

---

[20] ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೋಕ 102-105 ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಪ್ರಥಮಾಂಶದ ಅಧ್ಯಾಯ 5 ರ ಶ್ಲೋಕ 53-56ನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ.

[21] ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಧವು ಹೀಗಿದೆ: ಗಾಯತ್ರಂ ಚ ಋಚಶ್ಚೈವ ತ್ರಿವೃತ್ಸೋಮಂ ರಥಂತರಮ್ ।

[22] ಅರಮನೆ ಪ್ರಕಾಶನದ ಶ್ಲೋಕ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಪಂಚದಶ ಎಂದಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪಂಚದಶ ಸ್ತೋಮದ ಕುರಿತು ಬಂದಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಸಪ್ತದಶಂ ಎನ್ನುವುದೇ ಸರಿ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದೇನೆ.

ಬ್ರಹ್ಮನು ತನ್ನ ಪ್ರಥಮ ಮುಖದಿಂದ[23] ಗಾಯತ್ರೀ ಛಂದಸ್ಸು[24],

---

[23] ಪ್ರಥಮಾನ್ಮುಖಾತ್ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಮುಖ ಎಂದೂ ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

[24] ಛಂದಸ್ಸು ಎಂದರೆ ಋಕ್ಕಿನ ಛಂದೋವಿನ್ಯಾಸ, ಅಂದರೆ ಅದರ ಓಟ, ಲಯ, ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯೆಯ ಕ್ರಮಬದ್ಧ ವಿನ್ಯಾಸ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಛಂದಸ್ಸು ಎಂದರೆ ಪದ್ಯದ ಲಯ ಅಥವಾ ಛಂದೋಮಾಪನ (metrical pattern or rhythm). ಛಾದನ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಛಂದಸ್ಸು ಎಂಬ ಪದವು ಬಂದಿದೆ. ಆವರಣ ಅಥವಾ ಸುಂದರವಾದ ವಿನ್ಯಾಸ ಎಂದರ್ಥ. ಋಕ್ಕಿನ ಛಂದಸ್ಸು ಅದರ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಆವರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಛಂದಸ್ಸು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಋಕ್ಕುಗಳು ಅಥವಾ ವೇದಮಂತ್ರಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದೊಂದು ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ (metre) ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಋಗ್ವೇದದ ಮಂತ್ರಗಳು ಬಹುತೇಕ ಗಾಯತ್ರಿ, ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್, ಜಗತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿವೆ. ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಿಶ್ರಛಂದಸ್ಸುಗಳಿವೆ. ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ಗಾನಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವ ಛಂದಸ್ಸುಗಳಿವೆ. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಛಂದಸ್ಸುಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವ ಏಳು ಪ್ರಮುಖ ಛಂದಸ್ಸುಗಳು ವೇದಾಧ್ಯಯನದ ಆಧಾರವಾಗಿವೆ.

ಛಂದಸ್ಸಿನ	ಪ್ರತಿ	ಒಟ್ಟು	ವೇದದ ಉದಾಹರಣೆ

ಹೆಸರು	ಪಾದದ ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯೆ	ಅಕ್ಷರಗಳು	
ಗಾಯತ್ರಿ	8	24	ಅಗ್ನಿಮೀಳೇ ಪುರೋಹಿತಮ್... (ಋಗ್ವೇದ 1.1.1)
ಉಷ್ಣಿಕ್	8,8,12	28	ಇಂದ್ರಂ ವೋ ವೀರಂ ಹವಾಮಹೇ...
ಅನುಷ್ಟುಪ್	8,8,8,8	32	ಪುರಾಣ ಇತಿಹಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇರುವ ಶ್ಲೋಕಗಳು
ಬೃಹತೀ	8,8,12,8	36	ಇಂದ್ರಂ ಮದೇಶೂ...
ಪಂಕ್ತಿ	8,8,8,8,8	40	ಅಗ್ನಯೇ ಸ್ವಾಹಾ...
ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್	11	44	ಇಂದ್ರಂ ವೃತ್ರಹರಣಂ ವಜ್ರಿಣಂ...
ಜಗತೀ	12	48	ಅಗ್ನಿರ್ಮೂರ್ಧಾ ದಿವಃ ಕಕುದ್

ಇವೂ ಅಲ್ಲದೇ ವೇದ, ಪುರಾಣ, ಇತಿಹಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹಲವು ವಿಶೇಷ ಛಂದಸ್ಸುಗಳಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಅತಿಜಗತೀ, ಅತಿಶಕ್ವರೀ, ಮೊದಲಾದವುಗಳು; ವಿಭಿನ್ನ ಗಾನ ಅಥವಾ ಪ್ರಯೋಗಶೈಲಿಗಳಿರುವ ಮಹಾತಿ,

---

ದ್ವಿಪದಾ, ಆರ್ಷ, ರಥಂತರೀ, ಪವಮಾನೀ ಮೊದಲಾದವು. ಛಂದಸ್ಸುಗಳು ದೇವತೆಗಳ ರೂಪಕ ಎಂದು ವೇದಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಛಂದೋಭ್ಯೋ ಹ ವ್ಯಾಹೃತಯಃ । ವ್ಯಾಹೃತಿಭ್ಯೋ ಲೋಕಾಃ । ಅರ್ಥಾತ್: ಛಂದಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ವ್ಯವಹಾರವು ಉಂಟಾಗಿದೆ.

ಅತ್ಸ್ಯವ ಸ್ತೋಮ[25], ಬೃಹತ್ ಸಾಮ, ರಥಂತರ ಸಾಮ[26], ಮತ್ತು

---

[25] ಸ್ತೋಮವು ವೇದಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸೋಮಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ತೋತ್ರಗಳ ವಿನ್ಯಾಸ (pattern) ಅಥವಾ ಗಾನಪದ್ಧತಿ ಅಥವಾ ಹಾಡಿನ ವಿನ್ಯಾಸ. ಸೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ ಋಗ್ವೇದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರವಾಗಿ ಪಠಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಸಾಮಗಾನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಗಾಯನದ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಸ್ತೋಮಗಳು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅತ್ಸ್ಯವ ಸ್ತೋಮವು ಸಾಮಗಾನದ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವಿಧವಾದ ಸ್ತುತಿ ಕ್ರಮವು. ಕೆಲವೊಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ "ಅತ್ಸ್ಯವ" ಎಂಬ ಪದವು "ಅತಿ-ಶ್ರುತಿ-ಸಾಮ" ಅಥವಾ "ಅತಿ-ಸ್ವರ-ಗಾನ" ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ವಿವರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ – ಅಂದರೆ ಗಾನದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಉಚ್ಚಾರ / ಉನ್ನತಸ್ವರ ವಿಧಾನ. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸ್ತೋಮಗಳು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ: (1) ಏಕವಿಂಶ ಸ್ತೋಮ – 21 ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿರುವುದು (2) ತ್ರಿವಿಂಶಸ್ತೋಮ – 33 ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿರುವವು (3) ಪಂಚದಶಸ್ತೋಮ – 15 ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿರುವವು (4) ಸಪ್ತದಶಸ್ತೋಮ – 17 ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿರುವವು (5) ಚತುರ್ವಿಂಶ ಸ್ತೋಮ – 24 ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿರುವವು (6) ಶೋಧಶಿ ಸ್ತೋಮ (7) ಏಕತ್ರಿಂಶಸ್ತೋಮ – 31 ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿರುವವು. ಪ್ರತಿ ಸ್ತೋಮದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಥವಾ ಕ್ರಮದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು (chants) ಇರುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸ್ತೋಮವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಶ್ರೌತಸೂತ್ರಗಳು ನಿಯಮಿಸುತ್ತವೆ. ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ರಾಗವು ಹೇಗೆ

ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತೋಮಗಳು ವಿಭಿನ್ನ ಸ್ತೋತ್ರಗಾನಶೈಲಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ.

[26] ಸಾಮ ಎಂದರೆ ಗಾನರೂಪದ ಋಕ್ ಅಥವಾ ಮಂತ್ರ. ಅಂದರೆ ಹಾಡಿನ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಸ್ತೋತ್ರ. ಇದು ಸಂಗಾನಂ ಎಂಬ ಮೂಲದಿಂದ ಬಂದಿದ್ದು, ಅರ್ಥ "ಸುಮಧುರವಾಗಿ ಹಾಡುವುದು". ಋಗ್ವೇದಗಳಲ್ಲಿನ ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನೇ ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ಗಾನರೂಪದಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಮಗರು (ಸಾಮವೇದದ ಪಂಡಿತರು) ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರಗಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ: ಸಾಮಗಾನದಲ್ಲಿ "ಓಂ ಅಗ್ನಾಯೇ ಸ್ವಾಹಾ" ಎಂಬ ಋಕ್ಕನ್ನು ಸಂಗೀತಮಯವಾಗಿ "ಓಂಮಾ ಅಘ್ನಾಯೇಯೇ ಸ್ವಾಹಾ" ಎಂದು ಗಾನರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ಸಾಮಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವುಗಳ ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಅರ್ಥ/ದೇವತೆಗಳು ಹೀಗಿವೆ: (1) ರಥಂತರ ಸಾಮ – ಸೂರ್ಯ/ಪ್ರಜಾಪತಿ – ಪ್ರಾಣಸ್ವರೂಪ (2) ಬೃಹತ್ ಸಾಮ – ಇಂದ್ರ/ವಿಶ್ವದ ವ್ಯಾಪಕತೆಯ ಪ್ರತೀಕ (3) ವಾಮದೇವ್ಯ ಸಾಮ – ವಾಮದೇವ ಋಷಿಯು ಪಠಿಸಿದ ಸಾಮ (4) ಆರ್ಯ ಸಾಮ – ಆರ್ಯ ಋಷಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸಾಮ (5) ದೇವರಥ ಸಾಮ – ದೇವತೆಯ ಸ್ತುತಿಗಾನ (6) ವೈರೂಪ ಸಾಮ (7) ವೈಶ್ವದೇವ ಸಾಮ (8) ಅಘಮರ್ಷಣ ಸಾಮ, ಮೊದಲಾದವುಗಳು. "ಬೃಹತ್" ಎಂದರೆ "ಮಹತ್ತರ, ವಿಶಾಲ". "ಸಾಮ" ಎಂದರೆ "ಗಾನ" ಅಥವಾ

ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ ಯಾಗವನ್ನು[27] ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ

"ಸ್ತುತಿ". ಆದ್ದರಿಂದ ಬೃಹತ್ ಸಾಮ ಎಂದರೆ "ಮಹೋನ್ನತ ಸಾಮಗಾನ" – ಅತ್ಯಂತ ಉನ್ನತ ಶ್ರೇಣಿಯ ವೇದಗಾನ. ಬೃಹತ್ ಸಾಮವು ಸಾಮವೇದದ ಉದ್ಗೀತ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೆ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ರಥಂತರ ಸಾಮದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡನ್ನೂ "ಸಾಮಗಳ ಜೋಡಿ" ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

[27] ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ ಯಾಗವು ಏಳು ವಿಧದ ಸೋಮಯಾಗಗಳ ಮೂಲಯಾಗ. ಅಂದರೆ ಇತರ ಸೋಮಯಾಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇದರ ಆಧಾರದಿಂದಲೇ ರೂಪಗೊಂಡಿವೆ. ಅಗ್ನಿ ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿ ದೇವತೆ. ಷ್ಟೋಮ ಎಂದರೆ ಸ್ತುತಿ ಅಥವಾ ಸ್ತೋತ್ರಗಾನ (ಗಾನರೂಪದ ಸ್ತುತಿ). ಹೀಗಾಗಿ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿದೇವನಿಗೆ ಸ್ತುತಿಗಾನಮಾಡುವ ಯಜ್ಞ ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ತುತಿಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಸೋಮಯಾಗ. ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮವು ಒಂದು ಸೋಮಯಾಗ. ಸೋಮಯಾಗ ಎಂದರೆ ಸೋಮಲತೆಯಿಂದ ಪಡೆದ ಸೋಮರಸವನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಯಜ್ಞ. ಏಳು ವಿಧದ ಸೋಮಯಾಗಳು: (1) ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ (2) ಅತ್ಯಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ (3) ಉಕ್ಥ್ಯ (4) ಶೋದಶೀ (5) ವಾಜಪೇಯ (6) ಅತಿರಾತ್ರ (7) ಅಪ್ತೋರ್ಯಾಮ. ಈ ಎಲ್ಲ ಸೋಮಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮವು ಪ್ರಥಮ ಮತ್ತು ಮೂಲರೂಪ. ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವ ಉಕ್ಥ್ಯ, ಶೋದಶೀ, ವಾಜಪೇಯೀ, ಅತಿರಾತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲವೂ

ಮುಖದಿಂದ ಯಜು, ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಛಂದಸ್ಸು, ಪಂಚದಶಸ್ತೋಮ, ಬೃಹತ್ ಸಾಮ, ಮತ್ತು ಉಕ್ಥ್ಯ[28]ವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಮುಖದಿಂದ ಸಾಮವೇದ, ಜಗತೀ ಛಂದಸ್ಸು, ಸಪ್ತದಶಸ್ತೋಮ, ವೈರೂಪವೆಂಬ ಸಾಮ, ಅತಿರಾತ್ರವೆಂಬ ಯಜ್ಞ – ಇವುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಮುಖದಿಂದ ಅಥರ್ವವೇದ,

---

ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮದ ವಿಸ್ತಾರರೂಪಗಳೇ. ವೇದಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಯಾಗವನ್ನು ಜೀವನದ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಯಜ್ಞ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಮನಸ್ಸು, ಪ್ರಾಣ, ವಚನ, ಕ್ರಿಯೆ, ಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳನ್ನು ದೇವತ್ವದತ್ತ ಏರಿಸುವ ಒಂದು ಉಪಚಾರ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ । ಅರ್ಥಾತ್: ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಿಯು ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮದಿಂದ ಯಜ್ಞಮಾಡಲಿ.

[28] ಉಕ್ಥ್ಯ ಎಂಬ ಪದವು ಉಕ್ತ (ಉಚ್ಚರಿಸು, ಪಠಿಸು) ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಬಂದಿದೆ. ಏಳು ವಿಧದ ಸೋಮಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ಥ್ಯ ಎನ್ನುವ ಯಾಗವು ಮೂರನೆಯದು. ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಯಾಗದಂತೆಯೇ ಇರುವ ಉಕ್ಥ್ಯ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಉಕ್ತಿಗಳು ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಉಕ್ಥ್ಯ ಯಾಗವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವತಾಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಂ, ಸ್ವರ್ಗಲಾಭ ಅಥವಾ ಪುಣ್ಯವರ್ಧನೆಗಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಏಕವಿಂಶತಿಸ್ತೋಮ, ಅನುಷ್ಟುಪ್ ಛಂದಸ್ಸು, ಅಪ್ತೋರ್ಯಾಮ ಯಜ್ಞ, ವೈರಾಜವೆಂಬ ಸಾಮಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು.

[29]ಉಚ್ಚಾವಚಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಗಾತ್ರೇಭ್ಯಸ್ತಸ್ಯ ಜಜ್ಞಿರೇ ॥ 106 ॥
ದೇವಾಸುರಪಿತೄನ್ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಮನುಷ್ಯಾಂಶ್ಚ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ।
ತತಃ ಪುನಃ ಸಸರ್ಜಾಸೌ ಸ ಕಲ್ಪಾದೌ ಪಿತಾಮಹಃ ॥ 107 ॥
ಯಕ್ಷಾನ್ಪಿಶಾಚಾನ್ಗಂಧರ್ವಾಂಸ್ತಥೈವಾಪ್ಸರಸಾಂ ಗಣಾನ್ ।
ಸಿದ್ಧಕಿನ್ನರರಕ್ಷಾಂಸಿ ಸಿಂಹಾನ್ಪಕ್ಷಿಮೃಗೋರಗಾನ್ ॥ 108 ॥
ಅವ್ಯಯಂ ಚ ವ್ಯಯಂ ಚೈವ ಯದಿದಂ ಸ್ಥಾಣುಜಂಗಮಮ್ ।
ತತ್ತತ್ಸಮಸೃಜದ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ಭಗವಾನಾದಿಕೃದ್ವಿಭುಃ ॥ 109 ॥

ನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮನ ಶರೀರದಿಂದ ಉಚ್ಚ-ನೀಚರಾದ ಭೂತಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು. ದೇವ-ಅಸುರ-ಪಿತೃಗಳು ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ವಿಭು, ಆದಿಕೃತ್, ಭಗವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕಲ್ಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಯಕ್ಷರು, ಪಿಶಾಚರು, ಗಂಧರ್ವರು, ಅಪ್ಸರಗಣಗಳು,

---

[29] ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೋಕ 106-109 ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಪ್ರಥಮಾಂಶದ ಅಧ್ಯಾಯ 5 ರ ಶ್ಲೋಕ 57-59ನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ.

ಸಿದ್ಧರು, ಕಿನ್ನರರು, ರಾಕ್ಷಸರು, ಸಿಂಹಗಳು, ಮೃಗ-ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಉರಗರು, ಚರಾಚರರೂಪವಾಗಿರುವ, ದೀರ್ಘಕಾಲ ಉಳಿಯುವ ಮತ್ತು ಶೀಘ್ರ ನಾಶವಾಗುವ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲ ಭೂತಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ಆದಿಕರ್ತೃ, ವಿಭು, ಭಗವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು.

[30]ತೇಷಾಂ ಚ ಯಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಪ್ರಾಕ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಪೇದಿರೇ ।
ತಾನ್ಯೇವ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ ಸೃಜ್ಯಮಾನಾಃ ಪುನಃ ಪುನಃ ॥ 110 ॥
ಹಿಂಸ್ರಾಹಿಂಸ್ರೇ ಮೃದುಕ್ರೂರೇ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೇ ಋತಾನೃತೇ ।
ತದ್ಭಾವಿತಾಃ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ ತಸ್ಮಾತ್ತತ್ತಸ್ಯ ರೋಚತೇ ॥ 111 ॥
ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಶರೀರೇಷು ಚ ಸ ಪ್ರಭುಃ ।
ನಾನಾತ್ವಂ ವಿನಿಯೋಗಂ ಚ ಧಾತೈವ ವ್ಯಸೃಜತ್ಸ್ವಯಂ ॥ 112 ॥
ನಾಮ ರೂಪಂ ಚ ಭೂತಾನಾಂ ಕೃತ್ಯಾನಾಂ ಚ ಪ್ರಪಂಚನಮ್ ।
ವೇದಶಬ್ದೇಭ್ಯ ಏವಾದೌ ದೇವಾದೀನಾಂ ಚಕಾರ ಸಃ ॥ 113 ॥

---

[30] ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೋಕ 110-116 ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಪ್ರಥಮಾಂಶದ ಅಧ್ಯಾಯ 5 ರ ಶ್ಲೋಕ 60-66ನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ.

ಋಷೀಣಾಂ ನಾಮಧೇಯಾನಿ ಯಥಾವೇದಶ್ರುತಾನಿ ವೈ ।
ಯಥಾಯೋಗಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯಾನಿ ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ಸೋಽಕರೋತ್ ॥ 114 ॥
ಯಥಾಯತರ್ಥುಲಿಂಗಾನಿ ನಾನಾರೂಪಾಣಿ ಪರ್ಯಯೇ ।
ದೃಶ್ಯಂತೇ ತಾನಿ ತಾನ್ಯೇವ ತಥಾ ಭಾವಾ ಯುಗಾದಿಷು ॥ 115 ॥[31]
ಕರೋತ್ಯೇವಂವಿಧಾಂ ಸೃಷ್ಟಿಂ ಕಲ್ಪಾದೌ ಸ ಪುನಃ ಪುನಃ ।
ಸಿಸೃಕ್ಷುಃ ಶಕ್ತಿಯುಕ್ತೋಽಸೌ ಸೃಜ್ಯಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಚೋದಿತಃ ॥ 116 ॥

ಹಿಂದಿನ ಸೃಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಯಾವ ಯಾವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ್ದರೋ, ಪುನಃ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಾಗ ಅವೇ ಕರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂಸೆ-ಅಹಿಂಸೆ, ಮೃದು-ಕ್ರೂರ, ಧರ್ಮ-ಅಧರ್ಮ, ಸತ್ಯ-ಅಸತ್ಯ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಅವರು ರೂಪುಗೊಂಡಿದ್ದಾರೋ, ಪುನಃ ಅದೇ ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅದೇ

[31] ಇದೇ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹಾಭಾರತದ ಆದಿಪರ್ವದ ಅನುಕ್ರಮಣೀಪರ್ವದ ಅಧ್ಯಾಯ 1ರಲ್ಲಿ (ಶ್ಲೋಕ 37) ಬಂದಿದೆ.

ರುಚಿಸುತ್ತದೆ.[32] ಆ ಪ್ರಭುವೇ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ವಿವಿಧ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಉಪಯೋಗವನ್ನೂ ಸ್ವತಃ ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು. ಆದಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಎಲ್ಲ ಭೂತಗಳ ಹೆಸರು, ರೂಪ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಅವನು ವೇದಶಬ್ದಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾಗಿರುವಂತೆ ಋಷಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇತರರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ಅವನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದನು. ಹೇಗೆ ಋತುಗಳು ಬಂದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಮತ್ತು ರೂಪಗಳು ಪುನಃ ಪುನಃ ಕಾಣಿಸುತ್ತವೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಯುಗಗಳ ಆರಂಭದಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಭಾವಗಳು (ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು, ಹೆಸರುಗಳು, ರೂಪಗಳು) ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕಾದ ಜೀವಿಗಳ ಸಂಚಿತ ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ, ಸೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ ಅವನು

[32] ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವವಾಸನೆಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಕಲ್ಪದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ."[33]

---

[33] ಇಲ್ಲಿ 110-116ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದವು. ಏಕೆಂದರೆ ಇವು ಮೂರು ಮೂಲಭೂತ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ: (1) ಕಲ್ಪಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವಾಸನೆಗಳ ನಿರಂತರತೆ: 110-111ರಲ್ಲಿ: ಹಿಂದಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಜೀವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ಸೃಷ್ಟಿಗೂ ತರುತ್ತಾರೆ. ಇದು ನಾವು ಹಿಂದೆ ಚರ್ಚಿಸಿದ "ಅನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ ಸಂಹಾರಾದ್ಯುಪಸಂಹತಾಃ" ಎಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ. (2) ಹೆಸರು-ರೂಪ-ಕಾರ್ಯಗಳ ಪುನರಾವರ್ತನೆ 113-114ರಲ್ಲಿ: ದೇವತೆಗಳು, ಋಷಿಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಭೂತಗಳ ಹೆಸರು, ರೂಪ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಗಳು ವೇದಶಬ್ದಗಳ ಅನುಸಾರ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. (3) ಋತುಚಕ್ರದಂತೆ ಕಲ್ಪಚಕ್ರ: 115ರಲ್ಲಿ: ಋತುಗಳು ಪುನಃ ಪುನಃ ಬಂದಾಗ ಅವೇ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾಣುವಂತೆ, ಯುಗಗಳು ಮತ್ತು ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವೇ ಮಾದರಿಗಳು ಪುನರಾವರ್ತಿಸುತ್ತವೆ. ಇದು ನಿಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ರಾವಣ-ರಾಮ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸಹ ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸೂಚಿಸುವುದು: ಸೃಷ್ಟಿಯು ಸಂಪೂರ್ಣ ಹೊಸದಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಹೆಸರು-ರೂಪ-ಕರ್ಮ-ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಪುನಃ ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆದರೆ, ಅದೇ ಜೀವಿಯೇ ಅದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಬರುತ್ತಾನೆಯೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನೇರ ಉತ್ತರ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ

ಭೀಷ್ಮ ಉವಾಚ ।
[34]ಅರ್ವಾಕ್ಸ್ರೋತಾಶ್ಚ ಕಥಿತೋ ಭವತಾ ಯಶ್ಚ ಮಾನುಷಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮನ್ವಿಸ್ತರತೋ ಬ್ರೂಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಾ ತಮಸೃಜದ್ಯಥಾ ॥ 117 ॥
ಯಥಾ ವರ್ಣಾನ್ಸಮಸೃಜದ್ಗುಣಾಂಶ್ಚ ಸ ಮಹಾಮುನೇ ।
ಯಚ್ಚ ತೇಷಾಂ ಸ್ಮೃತಂ ಕರ್ಮ ವಿಪ್ರಾದೀನಾಂ ತದುಚ್ಯತಾಮ್ ॥ 118 ॥

ಭೀಷ್ಮನು ಹೇಳಿದನು: "ಬ್ರಹ್ಮನ್! ಅರ್ವಾಕ್ಸ್ರೋತಸ್ಸೆಂಬ ಮಾನವಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೀನು ವಿವರಿಸಿದ್ದೀ. ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅದನ್ನು ಹೇಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನೆಂಬುದನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳು. ಮಹಾಮುನೇ! ಅವನು ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು? ಅವುಗಳ ಗುಣಗಳು ಯಾವುವು? ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಯಾವ

ಹೆಸರು-ರೂಪ-ಕಾರ್ಯಗಳ ಪುನರಾವರ್ತನೆ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬಹಳ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತವೆ. ಇದು ನಿಮ್ಮ ಸೃಷ್ಟಿ-ಕಾಲ-ಲಯ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದಾಖಲಿಸಬೇಕಾದ ಮಹತ್ವದ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.

[34] ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೋಕ 117-118 ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಪ್ರಥಮಾಂಶದ ಅಧ್ಯಾಯ 6 ರ ಶ್ಲೋಕ 1-2ನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ.

ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು? ಅದನ್ನೂ ವಿವರಿಸು.”

ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಉವಾಚ ।
[35]ಸತ್ತ್ವಾಭಿಧ್ಯಾಯಿನಸ್ತಸ್ಯ ಸಿಸೃಕ್ಷೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಜಾಃ ।
ಅಜಾಯಂತ ಕುರುಶ್ರೇಷ್ಠ ಸತ್ತ್ವೋದ್ರಿಕ್ತಾ ಮುಖಾದ್ವಿಜಾಃ ॥ 119 ॥
ವಕ್ಷಸೋ ರಜಸೋದ್ರಿಕ್ತಾಸ್ತಥಾನ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಭವನ್ ।
ರಾಜನ್ಯಾಸ್ತಮಸಾ ವೈಶ್ಯಾಸ್ತಮೋದ್ರಿಕ್ತಾಸ್ತಥೋರುತಃ ॥ 120 ॥
ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ಸಮಸೃಜದ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ಶೂದ್ರಾನ್ನೃಪವರೋತ್ತಮ ।
ತಮಃ ಪ್ರಧಾನಾಸ್ತೇ ಸರ್ವೇ ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯಮಿದಂ ತತಃ ॥ 121 ॥
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾ ವೈಶ್ಯಾಃ ಶೂದ್ರಾಶ್ಚ ನೃಪಸತ್ತಮ ।
ಪಾದೋರುವಕ್ಷಸ್ಥಲಜಾ ಮುಖತಶ್ಚ ಸಮುದ್ಭವಾಃ ॥ 122 ॥

ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಹೇಳಿದನು: “ಕುರುಶ್ರೇಷ್ಠ! ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಲು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸತ್ತ್ವಗುಣವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಅವನ ಮುಖದಿಂದ ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು

---

[35] ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೋಕ 119-126 ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಪ್ರಥಮಾಂಶದ ಅಧ್ಯಾಯ 6 ರ ಶ್ಲೋಕ 3-10ನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ.

ಹುಟ್ಟಿದರು. ಅವನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಿಂದ ರಜೋಗುಣವು ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಅವನ ತೊಡೆಗಳಿಂದ ತಮೋಗುಣ ಮಿಶ್ರಿತರಾದ ವೈಶ್ಯರು ಹುಟ್ಟಿದರು. ನೃಪವರೋತ್ತಮ! ಅವನ ಪಾದಗಳಿಂದ ತಮೋಗುಣವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದ ಶೂದ್ರರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಮುಖ, ವಕ್ಷಸ್ಥಳ, ತೊಡೆ ಮತ್ತು ಪಾದಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ ಮತ್ತು ಶೂದ್ರರೆಂಬ ಈ ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯವು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು.

ಯಜ್ಞನಿಷ್ಪತ್ತಯೇ ಸರ್ವಮೇತದ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚಕಾರ ಹ ।
ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯಂ ಮಹಾಭಾಗ ಯಜ್ಞಸಾಧನಮುತ್ತಮಮ್ ॥ 123 ॥
ಯಜ್ಞೇನಾಪ್ಯಾಯಿತಾ ದೇವಾ ವೃಷ್ಟ್ಯುತ್ಸರ್ಗೇಣ ಮಾನವಾಃ ।
ಆಪ್ಯಾಯನಂ ವೈ ಕುರ್ವಂತಿ ಯಜ್ಞಾಃ ಕಲ್ಯಾಣಹೇತವಃ ॥ 124 ॥
ನಿಷ್ಪಾದ್ಯಂತೇ ನರೈಸ್ತೇ ತು ಸ್ವಕರ್ಮನಿರತೈಸ್ಸದಾ ।
ವಿಶುದ್ಧಾಚರಣೋಪೇತೈಃ ಸದ್ಭಿಸ್ಸನ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿಭಿಃ ॥ 125 ॥
ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗೌ ಮಾನುಷ್ಯಾತ್ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ ನರಾ ನೃಪ ।
ಯಚ್ಚಾಭಿರುಚಿತಂ ಸ್ಥಾನಂ ತದ್ಯಾಂತಿ ಮನುಜಾ ವಿಭೋ ॥ 126 ॥

ಮಹಾಭಾಗ! ಬ್ರಹ್ಮನು ಯಜ್ಞಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿಯೇ ಈ ಉತ್ತಮವಾದ

ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಮಳೆಯ ಮೂಲಕ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಯಜ್ಞಗಳು ಲೋಕಕ್ಷೇಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ವಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುವ, ವಿಶುದ್ಧ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ, ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಸತ್ಪುರುಷರಿಂದ ಆ ಯಜ್ಞಗಳು ನಿರಂತರವಾಗಿ ನೆರವೇರುತ್ತವೆ. ನೃಪ! ಮನುಷ್ಯಜನ್ಮದಿಂದಲೇ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನೂ ಅಪವರ್ಗವನ್ನೂ (ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ) ಪಡೆಯಬಹುದು. ಮನುಷ್ಯರು ತಮಗೆ ಅಭಿಲಷಿತವಾದ ಯಾವ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾರೋ ಅದನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

[36]ಪ್ರಜಾಸ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸೃಷ್ಟಾಶ್ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಿತೌ ।
ಸಮ್ಯಕ್ಶ್ರದ್ಧಾಸಮಾಚಾರಾಚರಣಾನ್ನೃಪಸತ್ತಮ ॥ 127 ॥
ಯಥೇಚ್ಛಾಚಾರನಿರತಾಃ ಸರ್ವಬಾಧಾವಿವರ್ಜಿತಾಃ ।

---

[36] ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೋಕ 127-129 ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಪ್ರಥಮಾಂಶದ ಅಧ್ಯಾಯ 6 ರ ಶ್ಲೋಕ 11-13ನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ.

ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣಾ ಪುಣ್ಯಾ ಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನನಿರ್ಮಲಾಃ ॥ 128 ॥
ಶುದ್ಧೇ ಚ ತಾಸಾಂ ಮನಸಿ ಶುದ್ಧೇಂತಃಕರಣೇ ಹರೌ ।
ಶುದ್ಧಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಪಶ್ಯಂತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಖ್ಯಂ ಯೇನ ತತ್ಪದಮ್ ॥ 129 ॥

ನೃಪಸತ್ತಮ! ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೀಗೆ ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಆ ಪ್ರಜೆಗಳು ಉತ್ತಮ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನೂ, ಶುದ್ಧವಾದ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ್ದವು. ಅವು ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊಂಡರೂ ಎಲ್ಲ ವಿಧದ ಬಾಧೆಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿದ್ದವು. ಅವರ ಅಂತಃಕರಣವು ಶುದ್ಧವಾಗಿತ್ತು; ಅವರು ಪುಣ್ಯಶಾಲಿಗಳೂ, ಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಅಂತಃಕರಣ ಶುದ್ಧವಾದಾಗ, ಅಲ್ಲಿ ಹರಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿ, ಅವರು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಆ ಶುದ್ಧಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಅವರು ಆ ಪರಮಪದವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದರು.[37]

---

[37] ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ, ಈ ಭಾಗವು (ಶ್ಲೋಕ 119-129) ವರ್ಣಸೃಷ್ಟಿಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಕೇವಲ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಯಜ್ಞಾಧಾರಿತ ಧಾರ್ಮಿಕ

[38]ತತಃ ಕಾಲಾತ್ಮಕೋ ಯೋಸೌ ವಿರಿಂಚ್ಯಾವಾಸ ಉಚ್ಯತೇ ।
ಸಂಸಾರಪಾತಮತ್ಯರ್ಥಂ ಘೋರಮಲ್ಪಾಲ್ಪಸಾರವತ್ ॥ 130 ॥
ಅಧರ್ಮಬೀಜಭೂತಂ ಚ ಮೋಹಲೋಭಸಮನ್ವಿತಮ್ ।
ಪ್ರಜಾಸು ತಾಸು ರಾಜೇಂದ್ರ ಜರಾದಿಕ್ರಮಸಾಧಕಮ್ ॥ 131 ॥

ನಂತರ 'ವಿರಿಂಚ್ಯಾವಾಸ'[39] ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ

ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರ ಪರಮ ಫಲವಾಗಿ ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿ → ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ → ಪರಮಪದಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂಬ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯವು ಅಂತಿಮ ಗುರಿಯಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮ, ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆಗೆ ಸಾಧನ ಎಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯ ಆಶಯವಾಗಿದೆ.

[38] ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೋಕ 130-136 ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಪ್ರಥಮಾಂಶದ ಅಧ್ಯಾಯ 6 ರ ಶ್ಲೋಕ 14-20ನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ.

[39] ಕೆಲವರು “ವಿರಿಂಚ್ಯಾವಾಸ” ವನ್ನು "ಬ್ರಹ್ಮನ ಉಡುಗೆಯೆಂದು ಹೇಳುವ ಕಾಲ..." ಎಂದು ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ಕಾಲದ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಅವಸ್ಥೆ ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಕಾಲಸ್ವರೂಪ ಎಂಬ ನಾಮರೂಪವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅನುವಾದಿಸದೆ "ವಿರಿಂಚ್ಯಾವಾಸ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ" ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ.

ಕಾಲಸ್ವರೂಪವು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಅದು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಪತನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ, ಭಯಂಕರವಾದ, ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಸಾರವುಳ್ಳ (ಅಂದರೆ ನಿಜವಾದ ಮೌಲ್ಯ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿರುವ) ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅದು ಅಧರ್ಮದ ಬೀಜರೂಪವಾಗಿದ್ದು, ಮೋಹ ಮತ್ತು ಲೋಭಗಳಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು. ರಾಜೇಂದ್ರ! ಅದು ಆ ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಜರಾ (ಮುಪ್ಪು) ಮೊದಲಾದ ಪರಿವರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ತತಃ ಸಾ ಸಹಜಾಸಿದ್ಧಿಸ್ತಾಸಾಂ ಚಾತೀವ ಜಾಯತೇ ।
ರಸೋಲ್ಲಾಸಾದಯಶ್ಚಾನ್ಯಾಸ್ಸಿದ್ಧಯೋಽಷ್ಟೌ[40] ಭವಂತಿ ಯಾಃ ॥ 132 ॥
ತಾಸು ಕ್ಷೀಣಾಸ್ವಶೇಷಾಸು ವರ್ಧಮಾನೇ ಚ ಪಾತಕೇ ।
ದ್ವಂದ್ವಾಭಿನವದುಃಖಾರ್ತಾಸ್ತಾ ಭವಂತಿ ತತಃ ಪ್ರಜಾಃ ॥ 133 ॥

---

[40] ಅರಮನೆ ಪ್ರಕಾಶನದ ಮೂಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ರಾಗೋಽಲಸಾದಯಶ್ಚಾನ್ಯಾಃ" ಎಂದಿದೆ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಪ್ರಥಮಾಂಶದ 6ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ 16ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ "ರಸೋಲ್ಲಾಸಾದಯಶ್ಚಾನ್ಯಾಸ್ಸಿದ್ಧಯೋಽಷ್ಟೌ" ಎನ್ನುವುದೇ ಸರಿಯೆಂದು ಆ ಪದವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದೇನೆ.

ಆಗ ಅವರಲ್ಲಿದ್ದ ಸಹಜಸಿದ್ಧಿಯು ಕ್ರಮೇಣ ಕ್ಷೀಣಿಸತೊಡಗಿತು. ರಸೋಲ್ಲಾಸ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಎಂಟು ಸಿದ್ಧಿಗಳೂ[41] ಅದೇ

---

[41] ರಸೋಲ್ಲಾಸಾದಿ ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳು ಎನ್ನುವುದು ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಠ ಶಕ್ತಿಗಳ (ಅಲೌಕಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳ) ಗುಂಪಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಎಂಟು ಸಾಧನೆಗಳು ಅಥವಾ ಎಂಟು ಅಲೌಕಿಕ ಶಕ್ತಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಆದರೆ ರಸೋಲ್ಲಾಸಾದಿ ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವ ಅಣಿಮಾ, ಮಹಿಮಾ, ಗರಿಮಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಯೋಗದ ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲ. ಇದು ರಸ, ತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಯೋಗದ ಅನುಭವಾತ್ಮಕ ಶಕ್ತಿಗಳ ಒಂದು ವರ್ಗ. ಈ ರಸದ ಉದಯದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಏಳು ಶಕ್ತಿಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ರಸೋಲ್ಲಾಸಾದಿ ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳೂ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿವರಣೆಗಳು ಹೀಗಿವೆ: (1) ರಸೋಲ್ಲಾಸಾ – ಕುಂಡಲಿನಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಿ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದದ ಕಂಪನದ ಅನುಭವ (2) ರಸಸಿದ್ಧಿ – ದೇಹದ ರಸ (ಜಲ, ಪ್ರಾಣ, ಚೇತನ) ಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧೀಕರಿಸಿ ಅಮೃತಸ್ವರೂಪವಾಗುವ ಶಕ್ತಿ (3) ರಸಜ್ಞಾನ – ಅಂತರಂಗದ ಆನಂದ ಮತ್ತು ಪರಮ ತತ್ತ್ವದ ರಸದ ಜ್ಞಾನವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು (4) ರಸಪ್ರವಾಹ – ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿಯು ದೇಹದೊಳಗೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಆನಂದಧಾರೆ (5) ರಸಾನುಭವ – ಯೋಗಿಯು ಆ ರಸದ ಮೂಲಕ ಪರಮಾನುಭವದಲ್ಲಿ ಲೀನನಾಗುವುದು (6) ರಸಸ್ಫೂರ್ತಿ – ಚೈತನ್ಯವು ದೇಹದ

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಗದಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು (7) ರಸಲಹರಿ – ಭಾವಾತ್ಮಕ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯ ಉಲ್ಲಾಸ, ತಾತ್ವಿಕ ಮಿಲನ (8) ರಸಸಮಾಧಿ – ರಸರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮನೊಂದಿಗಿನ ಏಕೀಭಾವ – ಪರಮಾನಂದದ ಸ್ಥಿತಿ. ತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ರಸಹೃದಯತಂತ್ರದಲ್ಲಿ (ಪಾಠಾಂತರಾನುಸಾರ ಅಧ್ಯಾಯ 11 ಅಥವಾ 12) ರಸೋಲ್ಲಾಸಾದಿ ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳ ಕುರಿತು ಬರುತ್ತದೆ. ರಸಸ್ಯಸ್ವತ ಏವಾಂತರುಲ್ಲಾಸಸ್ಸ್ಯಾತ್ಕೃತೇಯುಗೇ । ರಸೋಲ್ಲಾಸಾಖ್ಯಕಾಸಿದ್ಧಿಸ್ತಯಾ ಹಂತಿಕ್ಷುಧನಂ ನರಃ ॥ ಸ್ತ್ರ್ಯಾದೀನಾಂ ನೈರಪೇಕ್ಷ್ಯೇಣ ಸದಾತೃಪ್ತಾಃ ಪ್ರಜಾಸ್ತಥಾ । ದ್ವಿತೀಯಾ ಸಿದ್ಧಿರುದ್ದಿಷ್ಟಾಸಾತೃಪ್ತಿರ್ಮುನಿಸತ್ತಮೈಃ ॥ ಧರ್ಮೋತ್ತಮಂಚನಾಸ್ತ್ಯಾಸಾಂ ಸಾತೃತೀಯಾಭಿಧೀಯತೇ । ಚತುರ್ಥೀತುಲ್ಯತಾತಾ ಸಾಮಾಯುಷಸ್ಸುಖರೂಪಯೋಃ ॥ ಐಕಾಂತ ಬಲಬಾಹುಲ್ಯಂ ವಿಶೋಕಾನಾಮ ಪಂಚಮೀ । ಪರಮಾತ್ಮ ಪರತ್ವೇನ ತಪೋಧ್ಯಾನಾದಿ ನಿಷ್ಠಿತಾ ॥ ಷಷ್ಠೀ ಚ ಕಾಮಚಾರಿತ್ವಂ ಸಪ್ತಮೀ ಸಿದ್ಧಿರುಚ್ಯತೇ । ಅಷ್ಟಮೀ ಚ ಯಥಾಪ್ರೋಕ್ತಾಯತ್ರಕ್ವಚನ ಶಾಯಿತಾ ॥ ಅರ್ಥಾತ್: (1) ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ರಸ (ಚೈತನ್ಯರಸ)ವು ಸ್ವತಃ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಾಸಗೊಂಡಾಗ ರಸೋಲ್ಲಾಸವೆಂಬ ಮೊದಲನೇ ಸಿದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಿದ್ಧಿಯು ಸಾಧಕನ ಹಸಿವು, ದೇಹದ ಕ್ಷುಧೆ ಆಯಾಸ ಇವುಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುತ್ತದೆ. (2) ಸ್ತ್ರೀ ಮುಂತಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲೆ ಯಾವುದೇ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೇ ಯೋಗಿಯು ಸದಾ ಆಂತರಿಕ ತೃಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದಾಗ ಅದು ದ್ವಿತೀಯ ಸಿದ್ಧಿ ಅಥವಾ ಅತೃಪ್ತ ಸಿದ್ಧಿ ಎಂದು

ರೀತಿಯಾಗಿ ಕ್ಷಯಿಸಿದವು. ಆ ಸಿದ್ಧಿಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತಾ ಪಾಪವು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ಆ ಪ್ರಜೆಗಳು ಹೊಸಹೊಸ ದ್ವಂದ್ವಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದುಃಖಗಳಿಂದ

ಮುನಿಸತ್ತಮರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (3) ಮೂರನೆಯ ಸಿದ್ಧಿಯು ಧರ್ಮೋತ್ತಮಾ. ಇದು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಧರ್ಮದ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೇ ಅಶುದ್ಧಿ ಅಥವಾ ಅಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಸ್ಥಿತಿ. (4) ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಿದ್ಧಿ ತತ್ಸಾಮ್ಯಾ – ಯೋಗಿಯು ಆಯುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಸುಖದಲ್ಲಿ ಸಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಜನನ-ಮರಣ ಅಥವಾ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. (5) ಐದನೆಯ ಸಿದ್ಧಿ ವಿಶೋಕಾ. ಇದರಿಂದ ಯೋಗಿಯು ದೈಹಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಬಲದಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ದುಃಖ, ಶೋಕ ಅಥವಾ ದುರ್ಬಲತೆಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. (6) ಆರನೆಯದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಷ್ಠಾ ಸಿದ್ಧಿ. ಅವನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಥಿರನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ತಪಸ್ಸು, ಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಚಿಂತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನೆಲೆಸಿರುತ್ತಾನೆ. (7) ಏಳನೆಯ ಸಿದ್ಧಿ ಕಾಮಾಚಾರಾ ಸಿದ್ಧಿಯು. ಇದರಿಂದ ಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಸಂಚರಿಸಲು, ರೂಪಾಂತರಗೊಳ್ಳಲು, ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ ಮಾಡಲು ಶಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. (8) ಎಂಟನೆಯದು ಯಥಾಪ್ರೋಕ್ತಾ ಸಿದ್ಧಿ. ಇದು ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಿಗಳ ಸಮಪೂರ್ಣ ಸ್ಥಿತಿ. ಯೋಗಿಯು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಸ್ಥಿತನಾಗುವ, ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವದೊಂದಿಗೆ ಏಕೀಭವಗೊಳ್ಳುವ ಪರಮ ಸ್ಥಿತಿ.

ಪೀಡಿತರಾದರು.

ತತೋ ದುರ್ಗಾಣಿ ತಾಶ್ಚಕ್ರುರ್ವಾರ್ಕ್ಷಂ ಪಾರ್ವತಮೌದಕಮ್ ।
ಕೃತ್ರಿಮಂ ಚ ತಥಾ ದುರ್ಗಂ ಪುರಂ ಖರ್ವಟಕಾದಿಕಮ್ ॥ 134 ॥
ಗೃಹಾಣಿ ಚ ಯಥಾನ್ಯಾಯಂ ತೇಷು ಚಕ್ರುಃ ಪುರಾದಿಷು ।
ಶೀತತಾಪಾದಿಬಾಧಾನಾಂ ಪ್ರಶಮಾಯ ಮಹಾಮತೇ ॥ 135 ॥
ಪ್ರತೀಹಾರಮಿಮಂ ಕೃತ್ವಾ ಶೀತಾದೇಸ್ತಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಪುನಃ ।
ವಾರ್ತೋಪಾಯಂ ತತಶ್ಚಕ್ರುರ್ಹಸ್ತಸಿದ್ಧಿಂ ಚ ಕರ್ಮಜಾಮ್ ॥ 136 ॥

ಆಗ ಅವರು ನಾಲ್ಕು ವಿಧದ ದುರ್ಗಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು—ಕಾಡಿನ ದುರ್ಗ, ಪರ್ವತದುರ್ಗ, ಜಲದುರ್ಗ ಮತ್ತು ಕೃತಕದುರ್ಗ. ಪುರಗಳು[42], ಖರ್ವಟಗಳು[43] ಮೊದಲಾದ ವಾಸಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ಮಹಾಮತೇ! ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಶೀತ, ಉಷ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಬಾಧೆಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯಥಾವಿಧಿಯಾಗಿ

---

[42] ಪುರಿ=ರಾಜನು ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳ.

[43] ಖರ್ವಟ=ಒಂದೆಡೆ ಗ್ರಾಮವೂ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ನಗರವೂ ಇರುವ ನದೀತೀರ ಪ್ರದೇಶ

ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರು. ಶೀತಾದಿ ಬಾಧೆಗಳನ್ನು ತಡೆಯುವ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ನಂತರ, ಆ ಪ್ರಜೆಗಳು ಜೀವನೋಪಾಯಕ್ಕಾಗಿ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು (ಕೃಷಿ, ಪಶುಪಾಲನೆ, ವಾಣಿಜ್ಯ ಮೊದಲಾದ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿದರು. ಹಾಗೆಯೇ ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ಹಸ್ತಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೂ (ಕೈಚಳಕ, ಕೌಶಲ್ಯ, ಕೈಗಾರಿಕೆ) ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು.[44]

[45]ವ್ರೀಹಯಶ್ಚ ಯವಾಶ್ಚೈವ ಗೋಧೂಮಾ ಅಣವಸ್ತಿಲಾಃ ।
ಪ್ರಿಯಂಗುಕೋವಿದಾರಾಶ್ಚ ಕೋರದೂಷಾಸ್ಸತೀನಕಾಃ ॥ 137 ॥

---

[44] ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಚಿಂತನೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಸಹಜಸಿದ್ಧಿಗಳು ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಂತೆ ಮನುಷ್ಯನು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಮನೆ, ಕೋಟೆ, ನಗರ, ಕೃಷಿ, ವಾಣಿಜ್ಯ, ಕೈಗಾರಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅಂದರೆ ಪುರಾಣವು ಮಾನವ ನಾಗರಿಕತೆಯ ವಿಕಾಸವನ್ನು ಧರ್ಮಕ್ಷಯ ಮತ್ತು ಸಹಜಶಕ್ತಿಗಳ ಕ್ಷಯದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿದೆ.

[45] ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೋಕ 137-141 ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಪ್ರಥಮಾಂಶದ ಅಧ್ಯಾಯ 6 ರ ಶ್ಲೋಕ 21-25ನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ.

ಮಷಮುದ್ಗಾ ಮಸೂರಾಶ್ಚ ನಿಷ್ಪಾವಾಶ್ಚ ಕುಲುತ್ಥಕಾಃ ।
ಆಢಕ್ಯಶ್ಚಣಕಾಶ್ಚೈವ ಶಣಾಸ್ಸಪ್ತದಶ ಸ್ಮೃತಾಃ ॥ 138 ॥
ಇತ್ಯೇತಾ ಓಷಧೀನಾಂ ತು ಗ್ರಾಮ್ಯಾಣಾಂ ಜಾತಯೋ ನೃಪ ।
ಓಷಧ್ಯೋ ಯಾಜ್ಞಿಯಾಶ್ಚೈವ ಗ್ರಾಮ್ಯಾರಣ್ಯಾಶ್ಚತುರ್ದಶ ॥ 139 ॥
ವ್ರೀಹಯಸ್ಸಯವಾ ಮಾಷಾ ಗೋಧೂಮಾ ಅಣವಸ್ತಿಲಾಃ ।
ಪ್ರಿಯಂಗುಸಪ್ತಮಾ ಹ್ಯೇತಾ ಅಷ್ಟಮಾಸ್ತು ಕುಲುತ್ಥಕಾಃ ॥ 140 ॥
ಶ್ಯಾಮಾಕಸ್ತ್ವಥ ನೀವಾರಾ ಜರ್ತಿಲಾಶ್ಚ ಗವೇಧುಕಾಃ ।
ತಥಾ ವೇಣುಯವಾಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾಸ್ತದ್ವನ್ಮರ್ಕಟಕಾ ನೃಪ ॥ 141 ॥
ಗ್ರಾಮ್ಯಾರಣ್ಯಾಃ ಸ್ಮೃತಾ ಹ್ಯೇತಾ ಓಷಧ್ಯಶ್ಚ ಚತುರ್ದಶ ।

ವ್ರೀಹಿ (ಭತ್ತ), ಯವ (ಬಾರ್ಲಿ), ಗೋಧೂಮ (ಗೋಧಿ), ಅಣವ (ಸಣ್ಣ ಜೋಳ/ಬರಗು), ತಿಲ (ಎಳ್ಳು), ಪ್ರಿಯಂಗು, ಕೋವಿದಾರ, ಕೋರದೂಷ, ಸತೀನಕ, ಮಾಷ (ಉದ್ದು), ಮುದ್ಗ (ಹೆಸರು), ಮಸೂರ, ನಿಷ್ಪಾವ (ಅವರೆಕಾಳು), ಕುಲುತ್ಥ, ಆಢಕಿ, ಚಣಕ (ಕಡಲೆ) ಮತ್ತು ಶಣ—ಇವು ಹದಿನೇಳು ವಿಧದ ಗ್ರಾಮ್ಯ ಓಷಧಿಗಳು (ಬೆಳೆಗಳು) ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ನೃಪ! ಇವು ಮಾನವರು ಬೆಳೆಯುವ ಗ್ರಾಮ್ಯ ಓಷಧಿಗಳ ವರ್ಗಗಳಾಗಿವೆ.

ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಗ್ರಾಮ್ಯ ಮತ್ತು ಅರಣ್ಯ ಓಷಧಿಗಳು ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳಾಗಿವೆ. ವ್ರೀಹಿ, ಯವ, ಮಾಷ, ಗೋಧೂಮ, ಅಣವ, ತಿಲ, ಪ್ರಿಯಂಗು ಮತ್ತು ಕುಲುತ್ಥ—ಇವು ಎಂಟು ಗ್ರಾಮ್ಯ ಯಾಜ್ಞೀಯ ಓಷಧಿಗಳು. ಶ್ಯಾಮಾಕ, ನೀವಾರ, ಜರ್ತಿಲ, ಗವೇಧುಕ, ವೇಣುಯವ ಮತ್ತು ಮರ್ಕಟಕ—ಇವುಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಗ್ರಾಮ್ಯ ಹಾಗೂ ಅರಣ್ಯ ಯಾಜ್ಞೀಯ ಓಷಧಿಗಳು ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಯಜ್ಞನಿಷ್ಪತ್ತಯೇ ತದ್ವತ್ತಥಾಽಽಸಾಂ ಹೇತುರುತ್ತಮಃ ॥ 142 ॥
ಏತಾಶ್ಚ ಸಹಯಜ್ಞೇನ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಕಾರಣಂ ಪರಮ್ ।
ಏತೇರ್ರೈವ ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞಸ್ತತೋ ಯಜ್ಞಾನ್ವಿತನ್ವತೇ ॥ 143 ॥
ಅಹನ್ಯಹನ್ಯನುಷ್ಠಾನಂ ಯಜ್ಞಾನಾಂ ಪಾರ್ಥಿವೋತ್ತಮ ।
ಉಪಕಾರಂ ಪರಂ ಪುಂಸಾಂ ಕ್ರಿಯಮಾಣಂ ಚ ಶಾಂತಿದಮ್ ॥ 144 ॥
ಯೇಷಾಂ ಚಕಾರ ಸೃಷ್ಟೋಽಸೌ ಪರಬಿಂದುರ್ಮಹಾಮತೇ ।
ಮರ್ಯಾದಾಂ ಸ್ಥಾಪಯಾಮಾಸ ಯಥಾಸ್ಥಾನಂ ಯಥಾಗುಣಮ್ ॥ 145 ॥
ವರ್ಣಾನಾಮಾಶ್ರಮಾಣಾಂ ಚ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಭೃತಾಂವರ ।
ಲೋಕಾನಾಂ ಸರ್ವವರ್ಣಾನಾಂ ಸಮ್ಯಗ್ಧರ್ಮಾನುಪಾಲಿನಾಮ್ ॥ 146 ॥

ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಂ ಸ್ಮೃತಂ ಸ್ಥಾನಂ ತು ಪಾರ್ಥಿವ ।
ಸ್ಥಾನಮೈಂದ್ರಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣಾಂ ಸಂಗ್ರಾಮೇಷ್ವನಿವರ್ತಿನಾಮ್ ॥ 147 ॥
ವೈಶ್ಯಾನಾಂ ಮಾರುತಂ ಸ್ಥಾನಂ ಸ್ವಧರ್ಮಮನುವರ್ತಿನಾಮ್ ।
ಗಾಂಧರ್ವಂ ಸರ್ವಶೂದ್ರಾಣಾಂ ಪರಿಚರ್ಯಾನುವರ್ತಿನಾಮ್ ॥ 148 ॥

ಇವುಗಳೇ ಯಜ್ಞಗಳ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಸಾಧನಗಳಾಗಿವೆ. ಯಜ್ಞಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿ ಇವೇ ಪ್ರಜೆಗಳ ಪರಮ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞ! ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ಜನರು ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪಾರ್ಥಿವೋತ್ತಮ! ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುವ ಈ ಯಜ್ಞಗಳು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮಹೋಪಕಾರವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಮಹಾಮತೇ! ಬ್ರಹ್ಮನು ತಾನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವರಿಗಾಗಿ, ಅವರವರ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಗುಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಧರ್ಮಶ್ರೇಷ್ಠ! ವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಮಗಳಿಗೂ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದನು. ಸಕಲ ವರ್ಣಗಳವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಮ್ಯಕವಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿದನು. ಪಾರ್ಥಿವ!

ಧರ್ಮವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ ಲೋಕವನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಹಿಂದಿರುಗದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಐಂದ್ರಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ವೈಶ್ಯರಿಗೆ ಮಾರುತಸ್ಥಾನವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಪರಿಚರ್ಯಾಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಶೂದ್ರರಿಗೆ ಗಾಂಧರ್ವಸ್ಥಾನವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಷ್ಟಾಶೀತಿಸಹಸ್ರಾಣಾಂ ಯತೀನಾಮೂರ್ಧ್ವರೇತಸಾಮ್ ।
ಸ್ಮೃತಂ ಯೇಷಾಂ ತು ಯತ್ಸ್ಥಾನಂ ತದೇವ ಗುರುವಾಸಿನಾಮ್ ॥ 149 ॥
ಸಪ್ತರ್ಷೀಣಾಂ ಚ ಯತ್ಸ್ಥಾನಂ ಸ್ಮೃತಂ ತದ್ವೈ ವನೌಕಸಾಮ್ ।
ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಂ ಗೃಹಸ್ಥಾನಾಂ ನ್ಯಾಸಿನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಜ್ಞಿತಮ್ ॥ 150 ॥
ಯೋಗಿನಾಮಮೃತಂ ಸ್ಥಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪರಮಂ ಪದಂ ।
ಏಕಾಂತಿನಸ್ಸದೋದ್ಯುಕ್ತಾ ಧ್ಯಾಯಿನೋ ಯೋಗಿನೋ ಹಿ ಯೇ ॥ 151 ॥
ತೇಷಾಂ ತತ್ಪರಮಂ ಸ್ಥಾನಂ ಯತ್ತತ್ಪಶ್ಯಂತಿ ಸೂರಯಃ ।
ಗತಾಗತಾ ನಿವರ್ತಂತೇ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಾದಯೋ ಗ್ರಹಾಃ ॥ 152 ॥
ಅದ್ಯಾಪಿ ನೋ ನಿವರ್ತಂತೇ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಪರಾಯಣಾಃ ।

ಊರ್ಧ್ವರೇತಸ್ಸುಳ್ಳ ಎಂಭತ್ತೆಂಟು ಸಾವಿರ ಯತಿಗಳಿಗೆ ಯಾವ

ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಅದೇ ಸ್ಥಾನವು ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಿಗೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ವಾನಪ್ರಸ್ಥರಿಗೆ ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳ ಸ್ಥಾನ, ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಸ್ಥಾನವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಅಮೃತಸ್ವರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪರಮಪದವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಸದಾ ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತರಾಗಿ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುವ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ, ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವ ಆ ಪರಮಸ್ಥಾನವೇ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಹಗಳು ಗತಾಗತಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತವೆ; ಆದರೆ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಪರಾಯಣರಾದ ಆ ಯೋಗಿಗಳು ಆ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಇಂದಿಗೂ ಹಿಂದಿರುಗುವುದಿಲ್ಲ.[46]

---

[46] ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಶ್ವವ್ಯವಸ್ಥೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ: ಯಜ್ಞಸಾಧನಗಳು, ಯಜ್ಞ, ವರ್ಣವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಆಶ್ರಮವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಲೋಕಗಳು, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದ - ಅಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣ → ಆಶ್ರಮ → ಯಜ್ಞ → ಧರ್ಮ → ಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿ → ಬ್ರಹ್ಮಪದ ಎಂಬ ಕ್ರಮವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ, ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅಂತಿಮ ಗುರಿ ಕೇವಲ ಸ್ವರ್ಗವಲ್ಲ. ಕ್ರಮೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ, ನಂತರ

ತಾಮಿಸ್ರಮಂಧತಾಮಿಸ್ರಂ ಮಹಾರೌರವರೌರವಮ್ ॥ 153 ॥
ಅಸಿಪತ್ರವನಂ ಘೋರಂ ಕಾಲಸೂತ್ರಮವೀಚಿಮತ್ ।
ವಿನಿಂದಕಾನಾಂ ವೇದಸ್ಯ ಯಜ್ಞವ್ಯಾಘಾತಕಾರಿಣಾಮ್ ॥ 154 ॥
ಸ್ಥಾನಮೇತತ್ಸಮಾಖ್ಯಾತಂ ಸ್ವಧರ್ಮತ್ಯಾಗಿನಶ್ಚ ಯೇ ।

ವೇದವನ್ನು ನಿಂದಿಸುವವರಿಗೆ, ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ವಿಘ್ನಗೊಳಿಸುವವರಿಗೆ ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವವರಿಗೆ ತಾಮಿಸ್ರ[47],

---

ಬ್ರಹ್ಮನ ಪರಮಪದ, ಮತ್ತು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿರುಗದ ಯೋಗಿಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯವರೆಗೆ ವಿವರಣೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧ್ಯಾಯವು ಕೇವಲ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಮಾನವನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಗಮ್ಯಸ್ಥಾನಗಳ ಹಂತಗಳನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

[47] ತಾಮಿಸ್ರ=ಕತ್ತಲೆ. ಇದು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ದ್ರೋಹದ ಕತ್ತಲೆಯ ಸಂಕೇತ. ಪರದಾರೆಯನ್ನು ಮೋಸದಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವವರು ಅಥವಾ ಇತರರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕಪಟದಿಂದ ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವವರು ಈ ನರಕಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಕತ್ತಲಾದ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಧಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆಹಾರ-ನೀರು ಇಲ್ಲದೇ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ದೇಹವು ಬಲಹೀನವಾಗುತ್ತದೆ. ನರಕದ ರಕ್ಷಕರು ಅವರನ್ನು ಬಲತ್ಕಾರವಾಗಿ ಬಡಿದು ಎಳೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಅಂಧತಾಮಿಸ್ರ[48], ರೌರವ[49], ಮಹಾರೌರವ[50], ಘೋರವಾದ

---

[48] ಅಂಧತಾಮಿಸ್ರ=ಸಂಪೂರ್ಣಕತ್ತಲೆ. ಇದು ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ದುಷ್ಟಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ. ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ದೇವ-ಗುರು-ಪಿತೃಗಳ ಗೌರವವನ್ನು ಕಳೆದು ಇತರರನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸುವವರು ಈ ನರಕಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಅಂಧಕಾರದೊಳಗೆ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಕಣ್ಣು ಕಾಣದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಬಾಧೆ ಮತ್ತು ಭಯದಿಂದ ಚಿತ್ತಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

[49] ರೌರವ ನರಕದಲ್ಲಿ "ರುರು" ಎಂಬ ಭಯಾನಕ ಮಾಂಸಾಹಾರೀ ಸರ್ಪಾಕಾರದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುತ್ತವೆ. ಅವರ ಕೂಗಿನಿಂದ ಈ ನರಕಕ್ಕೆ "ರೌರವ" ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಇತರರಿಗೆ ಭಯಂಕರ ಹಾನಿಯನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಅಥವಾ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಹಿಂಸಿಸುವವರು ಇಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ.

[50] ಮಹಾರೌರವ ನರಕದಲ್ಲಿ ರೌರವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಯಾನಕ ಕೃಮಿಸರ್ಪಗಳು ಪಾಪಿಯನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಯೇ ಕಡಿಯುತ್ತವೆ. ಪಾಪಿಯ ಚಿತ್ತವು ನಿರಂತರ ನೋವಿನಲ್ಲಿ ತೊಳಲುತ್ತದೆ. ಸ್ವಂತ ಜೀವ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇತರರ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಲಿಕೊಡುವವರು ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವವರು ಇಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಸಿಪತ್ರವನ[51], ಕಾಲಸೂತ್ರ[52] ಮತ್ತು ಅವೀಚಿ[53] ಎಂಬ

---

[51] ಅಸಿ=ಕತ್ತಿ, ಪತ್ರ=ಎಲೆ. ಅಸಿಪತ್ರ ನರಕದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿಯಂತೆ ಉರಿಯುವ ಎಲೆಗಳಿರುವ ಮರಗಳ ಕಾಡಿದೆ. ಪಾಪಿಗಳು ಅದರೊಳಗೆ ಓಡಾಡುವಾಗ ಕತ್ತಿಯ ಎಲೆಗಳು ದೇಹವನ್ನು ಕಡಿಯುತ್ತವೆ. ಅವರು ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಪುನಃ ಎದ್ದು ಹೋಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಸಹನೀಯ ಕಷ್ಟ. ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವವರು, ಸನಾತನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನಿಂದಿಸುವವರು, ನಾಸ್ತಿಕರು ಮತ್ತು ದುರ್ಜನರು ಈ ನರಕಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ.

[52] ಕಾಲಸೂತ್ರ ಎಂದರೆ ಕಾಲವೇ ಬಂಧನ. ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಯಾತನೆ. ಅಲ್ಲಿ ನೆಲವು ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಅಗ್ಗಿಯಂತೆ ಕಾವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯನ ತಾಪವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದವರು ದಿನರಾತ್ರಿ ಉಷ್ಣತೆಯಿಂದ ಸುಡುತ್ತಾ, ಕಾಡಿನಿಂದ, ಹುಳಗಳಿಂದ, ಶೋಕದಿಂದ ನರಳುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮ ತಾಯ್ತಂದೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಅಥವಾ ಗುರುವಿನ ವಿರುದ್ಧ ಪಾಪಮಾಡುವವರು, ಹಾಗೂ ಧರ್ಮನಿಂದಕರು ಈ ನರಕಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ.

[53] ಅ-ವೀಚಿ ಎಂದರೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದುದು. ಅಲ್ಲಿ ಪಾಪಿಯು ಆಳವಾದ ಕುಣಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ; ಅದರ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಉರಿ-ಅಗ್ನಿ, ಮೇಲೆ ಕಲ್ಲಿನ ಮಳೆ. ಅವರು ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ತಕ್ಷಣ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದಲ್ಪಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ – ಅನಂತ ಚಕ್ರ. ಅತಿ ಕ್ರೂರರು – ದೇವನಿಂದಕರು, ಶರಣಾಗತರ ಹತ್ಯಾಕಾರರು,

ನರಕಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ತತೋಽಭಿಧ್ಯಾಯತಸ್ತಸ್ಯ ಜಜ್ಞಿರೇ ಮಾನಸೀ ಪ್ರಜಾಃ ॥ 155 ॥
ತಚ್ಛರೀರಸಮುತ್ಪನ್ನೈಃ ಕಾಯಸ್ಥೈಃ ಕರಣೈಸ್ಸಹ ।
ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಾಸ್ಸಮವರ್ತಂತ ಗಾತ್ರೇಭ್ಯಸ್ತಸ್ಯ ಧೀಮತಃ ॥ 156 ॥
ತೇ ಸರ್ವೇ ಸಮವರ್ತಂತ ಯೇ ಮಯಾ ಪ್ರಾಗುದಾಹೃತಾಃ ।
ದೇವಾದ್ಯಾಃ ಸ್ಥಾವರಾದ್ಯಾಶ್ಚ ತ್ರೈಗುಣ್ಯವಿಷಯೇಸ್ಥಿತಾಃ ॥ 157 ॥
ಏವಂ ಭೂತಾನಿ ಸೃಷ್ಟಾನಿ ಸ್ಥಾವರಾಣಿ ಚರಾಣಿ ಚ ।
ಯದಾಸ್ಯ ತಾಃ ಪ್ರಜಾಸ್ಸರ್ವಾ ನ ವ್ಯವರ್ಧಂತ ಧೀಮತಃ ॥ 158 ॥
ಅಥಾನ್ಯಾನ್ಮಾನಸಾನ್ಪುತ್ರಾನ್ಸದೃಶಾನಾತ್ಮನಾಸೃಜತ್ ।
ಭೃಗುಂ ಚ ಪುಲಹಂ ಚೈವ ಕ್ರತುಮಂಗಿರಸಂ ತಥಾ ॥ 159 ॥
ಮರೀಚಿಂ ದಕ್ಷಮತ್ರಿಂ ಚ ವಸಿಷ್ಠಂ ಚೈವಮಾನಸಾನ್ ।
ನವಬ್ರಹ್ಮಾಣ ಇತ್ಯೇತೇಪುರಾಣೇ ನಿಶ್ಚಯಂ ಗತಾಃ ॥ 160 ॥

ನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮನು ಧ್ಯಾನಮಗ್ನನಾಗಿದ್ದಾಗ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಾನಸಪ್ರಜೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು. ಅವನ ದೇಹದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ

ಪಾಪವನ್ನು ಧರ್ಮವೆಂದು ಬೋಧಿಸುವವರು ಈ ನರಕಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ.

ಕರಣಗಳ (ಇಂದ್ರಿಯಗಳ) ಸಹಿತವಾದ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ, ಆ ಧೀಮಂತನ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞರು (ಜೀವಿಗಳು) ಪ್ರಕಟವಾದರು. ನಾನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸ್ಥಾವರಗಳವರೆಗೆ ಇರುವ ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳೂ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕ ಪ್ರಕೃತಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಗೊಂಡರು. ಹೀಗೆ ಸ್ಥಾವರ-ಜಂಗಮ ಭೂತಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ, ಆ ಧೀಮಂತ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಜೆಗಳು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಅವನು ತನಗೆ ಸಮಾನರಾದ ಮತ್ತಿತರ ಮಾನಸಪುತ್ರರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಭೃಗು, ಪುಲಹ, ಕ್ರತು, ಅಂಗಿರಸ, ಮರೀಚಿ, ದಕ್ಷ, ಅತ್ರಿ ಮತ್ತು ವಸಿಷ್ಠ—ಇವರು ಮಾನಸಪುತ್ರರು. ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ನವಬ್ರಹ್ಮರು ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಸನಂದನಾದಯೋ ಯೇ ಚ ಪೂರ್ವಂ ಸೃಷ್ಟಾಶ್ಚ ವೇಧಸಾ ।
ನ ತೇ ಲೋಕೇಷ್ವಸಜ್ಯಂತ ನಿರಪೇಕ್ಷಾಃ ಪ್ರಜಾಸು ತೇ ॥ 161 ॥
ಸರ್ವೇ ಹ್ಯಾಗತವಿಜ್ಞಾನಾ ವೀತರಾಗಾ ವಿಮತ್ಸರಾಃ ।
ತೇಷ್ವೇವಂ ನಿರಪೇಕ್ಷೇಷು ಲೋಕಸೃಷ್ಟೌ ಮಹಾತ್ಮನಃ ॥ 162 ॥
ಬ್ರಹ್ಮಣೋಭೂನ್ಮಹಾನ್ಕ್ರೋಧಸ್ತ್ರೈಲೋಕ್ಯದಹನಕ್ಷಮಃ ।

ತಸ್ಯ ಕ್ರೋಧಾತ್ಸಮುದ್ಭೂತಂ ಜ್ವಾಲಾಮಾಲಾವದೀಪಿತಮ್ ॥ 163 ॥
ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ತದಾ ಜ್ಯೋತಿಸ್ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಖಿಲಂ ದಹತ್ ।
ಭ್ರುಕುಟೀಕುಟಿಲಾತ್ತಸ್ಯ ಲಲಾಟಾತ್ಕ್ರೋಧದೀಪಿತಾತ್ ॥ 164 ॥
ಸಮುತ್ಪನ್ನಸ್ತದಾ ರುದ್ರೋ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಾರ್ಕಸಮಪ್ರಭಃ ।
ಅರ್ಧನಾರೀನರವಪುಃ ಪ್ರಚಂಡೋಽತಿಶರೀರವಾನ್ ॥ 165 ॥

ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಮೊದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದ ಸನಂದನಾದಿಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೋತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಹುಟ್ಟಿದೊಡನೆಯೇ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರೂ, ವೀತರಾಗರೂ, ವಿಮತ್ಸರರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಲೋಕಸೃಷ್ಟಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಅನಾಸಕ್ತಿ ಇದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ದಹಿಸುವಷ್ಟು ಪ್ರಬಲವಾದ ಮಹಾಕ್ರೋಧವುಂಟಾಯಿತು. ಆ ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಜ್ವಾಲಾಮಾಲೆಯಂತೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಹಾತೇಜಸ್ಸು ಉಂಟಾಗಿ, ಅದು ಸಮಸ್ತ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವನ್ನೇ ದಹಿಸತೊಡಗಿತು. ಆಗ ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಗಂಟುಕಟ್ಟಿದ್ದ ಅವನ ಹುಬ್ಬುಗಳ ಮಧ್ಯದ

ಹಣೆಯಿಂದ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ರುದ್ರನು ಪ್ರಕಟನಾದನು. ಅವನು ಅರ್ಧನಾರೀ-ಅರ್ಧಪುರುಷ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರಚಂಡನೂ ಮಹಾಕಾಯನೂ ಆಗಿದ್ದನು.

ವಿಭಜಾತ್ಮಾನಮಿತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತರ್ದಧೇ ತತಃ ।
ತಥೋಕ್ತೋಽಸೌ ದ್ವಿಧಾ ಸ್ತ್ರೀತ್ವಂ ಪುರುಷತ್ವಂ ತಥಾಕರೋತ್ ॥ 166 ॥
ಬಿಭೇದ ಪುರುಷತ್ವಂ ಚ ದಶಧಾ ಚೈಕಧಾ ಚ ಸಃ ।
ಸೌಮ್ಯಾಸೌಮ್ಯೈಸ್ತಥಾ ರೂಪೈಃ ಶಾಂತ್ಯೈಃ ಸ್ತ್ರೀತ್ವಂ ಚ ಸ ಪ್ರಭುಃ ॥ 167 ॥
ಬಿಭೇದ ಬಹುಧಾ ಚೈವ ಸ್ವರೂಪೈರಸಿತೈಸ್ಸಿತೈಃ ।

ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವನಿಗೆ, “ನಿನ್ನನ್ನು ನೀನೇ ವಿಭಜಿಸಿಕೋ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಂತರ್ಧಾನನಾದನು. ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಅವನು ಮೊದಲು ತನ್ನನ್ನು ಸ್ತ್ರೀ ಮತ್ತು ಪುರುಷ ಎಂಬ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಿಕೊಂಡನು. ನಂತರ ಪುರುಷರೂಪವನ್ನು ಹನ್ನೊಂದು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಿಕೊಂಡನು. ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಪ್ರಭುವು ಸ್ತ್ರೀರೂಪವನ್ನೂ ಸೌಮ್ಯ ಮತ್ತು ಅಸೌಮ್ಯ, ಶಾಂತ ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಕಪ್ಪು-ಬಿಳಿ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಾಗಿ ಬಹುವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಿಕೊಂಡನು.

ತತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸ್ವಸಂಭೂತಂ ಸರ್ವಂ ಸ್ವಾಯಂಭುವಂ ಪ್ರಭುಮ್ ॥ 168 ॥
ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಕೃತವಾನ್ಪ್ರಜಾಪತ್ಯೇ ಮನುಂ ನೃಪ ।
ಶತರೂಪಾಂ ಚ ತಾಂ ನಾರೀಂ ತಪೋನಿರ್ಧೂತಕಲ್ಮಷಾಮ್ ॥ 169 ॥
ಸ್ವಾಯಂಭುವೋ ಮನುರ್ನಾಮ ಪತ್ನೀತ್ವೇ ಜಗೃಹೇ ಪ್ರಭುಃ ।
ತಸ್ಮಾಚ್ಚ ಪುರುಷಾದ್ದೇವೀಸ್ವರೂಪಾಚ್ಚ ವ್ಯಜಾಯತ ॥ 170 ॥
ಪ್ರಿಯವ್ರತೋತ್ತಾನಪಾದಪ್ರಸೂತ್ಯಾಕೂತಿಸಂಜ್ಞಿತಮ್ ।
ದದೌ ಪ್ರಸೂತಿಂ ದಕ್ಷಾಯ ಆಕೂತಿಂ ರುಚಯೇ ಪುರಾ ॥ 171 ॥
ಪ್ರಜಾಪತಿಸ್ಸ ಜಗ್ರಾಹ ತಯೋರ್ಜಜ್ಞೇ ಸದಕ್ಷಿಣಃ ।
ಪುತ್ರೋ ಯಜ್ಞೋ ಮಹಾಭಾಗ ದಂಪತ್ಯೋರ್ಮಿಥುನಂ ತತಃ ॥ 172 ॥
ಯಜ್ಞಸ್ಯ ದಕ್ಷಿಣಾಯಾಂ ತು ಪುತ್ರಾ ದ್ವಾದಶ ಜಜ್ಞಿರೇ ।
ಯಾಮಾ ಇತಿ ಸಮಾಖ್ಯಾತಾ ದೇವಾಃ ಸ್ವಾಯಂಭುವೇ ಮನೌ ॥ 173 ॥

ನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮನು ತನ್ನಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವನ್ನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದನು. ನೃಪ! ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಲ್ಮಷಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಶತರೂಪೆಯನ್ನು ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಆ ಪುರುಷನಾದ ಮನುವಿನಿಂದ ಮತ್ತು ಆ ದೇವೀಸ್ವರೂಪಿಣಿಯಾದ

ಶತರೂಪೆಯಿಂದ ಪ್ರಿಯವ್ರತ, ಉತ್ತಾನಪಾದ, ಪ್ರಸೂತಿ ಮತ್ತು ಆಕೂತಿ ಎಂಬ ಸಂತಾನಗಳು ಜನಿಸಿದವು. ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸೂತಿಯನ್ನು ದಕ್ಷನಿಗೂ, ಆಕೂತಿಯನ್ನು ರುಚಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಗೂ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು. ರುಚಿ ಮತ್ತು ಆಕೂತಿಯ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞನೆಂಬ ಪುತ್ರನೂ, ದಕ್ಷಿಣೆಯೆಂಬ ಪುತ್ರಿಯೂ ಜನಿಸಿದರು. ಆ ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣೆ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ ಪುತ್ರರು ಜನಿಸಿದರು. ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಅವರು 'ಯಾಮ'ರೆಂಬ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದರು.

ಪ್ರಸೂತ್ಯಾಂ ಚ ತದಾ ಜಾತಾಶ್ಚತ್ವಾರೋ ವಿಂಶತಿಸ್ತಥಾ ।
ಸಸರ್ಜ ಕನ್ಯಾಸ್ತಾಸಾಂ ತು ಸಮ್ಯಙ್ನಾಮಾನಿ ಮೇ ಶೃಣು ॥ 174 ॥
ಶ್ರದ್ಧಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀರ್ಧೃತಿಃ ಪುಷ್ಟಿಸ್ತುಷ್ಟಿರ್ಮೇಧಾ ಕ್ರಿಯಾ ತಥಾ ।
ಬುದ್ಧಿರ್ಲಜ್ಜಾ ವಪುಃ ಶಾಂತಿಃ ಸಿದ್ಧಿಃ ಕೀರ್ತಿಸ್ತ್ರಯೋದಶೀ ॥ 175 ॥
ಪತ್ನ್ಯರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಜಗ್ರಾಹ ಧರ್ಮೋ ದಾಕ್ಷಾಯಿಣೀಂ ಪ್ರಭುಃ ।
ತಾಭ್ಯಸ್ಸ್ಪಷ್ಟಾ ಯವೀಯಸ್ಯ ಏಕಾದಶ ಸುಲೋಚನಾಃ ॥ 176 ॥
ಖ್ಯಾತಿಶ್ಶ್ಯಾಂತ್ಯಥ ಸಂಭೂತಿಃ ಸ್ಮೃತಿಃ ಪ್ರೀತಿಃ ಕ್ಷಮಾ ತಥಾ ।
ಸನ್ನತಿಶ್ಚಾನಸೂಯಾ ಚ ಊರ್ಜಾ ಸ್ವಾಹಾ ಸ್ವಧಾ ತಥಾ ॥ 177 ॥

ಭೃಗುರ್ಭಗೋ ಮರೀಚಿಶ್ಚ ತಥಾ ಚೈವಾಂಗಿರಾ ಮುನಿಃ ।
ಅಹಂ ಚ ಪುಲಹಶ್ಚೈವ ಕ್ರತುಶ್ಚರ್ಷಿವರಸ್ತಥಾ ॥ 178 ॥
ಅತ್ರಿರ್ವಸಿಷ್ಠೋ ವಹ್ನಿಶ್ಚ ಪಿತರಶ್ಚ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ ।
ಖ್ಯಾತ್ಯಾದ್ಯಾ ಜಗೃಹುಃ ಕನ್ಯಾ ಮುನಯೋ ರಾಜಸತ್ತಮ ॥ 179 ॥

ಪ್ರಸೂತಿಯಿಂದ ದಕ್ಷನಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಕನ್ಯೆಯರು ಜನಿಸಿದರು. ಅವರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕೇಳು. ಶ್ರದ್ಧಾ, ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಧೃತಿ, ಪುಷ್ಟಿ, ತುಷ್ಟಿ, ಮೇಧಾ, ಕ್ರಿಯಾ, ಬುದ್ಧಿ, ಲಜ್ಜಾ, ವಪು, ಶಾಂತಿ[54], ಸಿದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಹದಿಮೂರನೆಯವಳಾದ ಕೀರ್ತಿ—ಈ ಹದಿಮೂರು ದಾಕ್ಷಾಯಣಿಯರನ್ನು ಪ್ರಭುವಾದ ಧರ್ಮನು ಪತ್ನಿಯರಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಉಳಿದ ಹನ್ನೊಂದು ಕನ್ಯೆಯರು ಖ್ಯಾತಿ, ಸತಿ, ಸಂಭೂತಿ, ಸ್ಮೃತಿ, ಪ್ರೀತಿ, ಕ್ಷಮಾ, ಸನ್ನತಿ, ಅನಸೂಯಾ, ಊರ್ಜಾ, ಸ್ವಾಹಾ ಮತ್ತು ಸ್ವಧಾ. ರಾಜಸತ್ತಮ ! ಭೃಗು, ಭಗ (ಇಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಪಾಠಭೇದವಿದ್ದು 'ಭವ' ಅಥವಾ 'ರುಚಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಇರಬಹುದೆಂಬ

---

[54] ಮೂಲಪಾಠದಲ್ಲಿ "ಶಾಂತಿ" ಎಂದು ಇದೆ. ಅದರೆ ಅನೇಕ ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ "ಸತಿ" ಎಂದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಾಠಬೇಧದ ಸಂದೇಹವಿದೆ.

ಸಂದೇಹವಿದೆ), ಮರೀಚಿ, ಅಂಗಿರಸ ಮುನಿ, ನಾನು (ಪುಲಸ್ತ್ಯ), ಪುಲಹ, ಕ್ರತು, ಅತ್ರಿ, ವಸಿಷ್ಠ, ವಹ್ನಿ ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಖ್ಯಾತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಈ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಪತ್ನಿಯರಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು[55]. [56]

---

[55] ಖ್ಯಾತಿ-ಭೃಗು, ಶಾಂತಿ-ಭಗ (ಅಥವಾ ಪಾಠಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಸತಿ-ಭವ), ಸಂಭೂತಿ-ಮರೀಚಿ, ಸ್ಮೃತಿ-ಅಂಗಿರಸ, ಪ್ರೀತಿ-ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ಕ್ಷಮಾ-ಪುಲಹ, ಸನ್ನತಿ-ಕ್ರತು, ಅನಸೂಯ-ಅತ್ರಿ, ಊರ್ಜಾ-ವಸಿಷ್ಠ, ಸ್ವಾಹಾ-ಅಗ್ನಿ, ಮತ್ತು ಸ್ವಧಾ-ಪಿತೃಗಳು.

[56] ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಶ್ಲೋಕ 168-179) ಒಂದು ವಂಶಾವಳಿ (genealogical) ಕ್ರಮವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ: ಬ್ರಹ್ಮ → ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು + ಶತರೂಪೆ → ಪ್ರಿಯವ್ರತ, ಉತ್ತಾನಪಾದ, ಪ್ರಸೂತಿ, ಆಕೂತಿ → ರುಚಿ + ಆಕೂತಿ → ಯಜ್ಞ + ದಕ್ಷಿಣೆ → ಯಾಮ ದೇವತೆಗಳು. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ದಕ್ಷ + ಪ್ರಸೂತಿ → 24 ಕನ್ಯೆಯರು → ಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಇತರ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ವಿವಾಹ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಂಶಶಾಖೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ, ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಉದ್ದೇಶವು ಕೇವಲ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ನೀಡುವುದಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ಪ್ರಜಾಸೃಷ್ಟಿಯು ಯಾವ ಯಾವ ಋಷಿ-ಪ್ರಜಾಪತಿ-ದೇವತಾ ಪರಂಪರೆಗಳ ಮೂಲಕ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮೂಲಭೂತ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು (framework)

ಶ್ರದ್ಧಾ ಕಾಮಂ ತಥಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀರ್ದರ್ಪಂ ಚ ನಿಯಮಂ ಧೃತಿಃ ।
ಸಂತೋಷಂ ಚ ತಥಾ ತುಷ್ಟಿರ್ಲೋಭಂ ಪುಷ್ಟಿರಸೂಯತ ॥ 180 ॥
ಮೇಧಾ ಶ್ರಿಯಂ ಕ್ರಿಯಾ ದಂಡಂ ನಯಂ ವಿನಯಮವೇವ ಚ ।
ಬೋಧಂ ಬುದ್ಧಿಸ್ತಥಾ ಲಜ್ಜಾ ವಿನಯಂ ವಪುರಾತ್ಮಜಮ್ ॥ 181 ॥
ವ್ಯವಸಾಯಂ ಕ್ರಿಯಾ ಜಜ್ಞೇ ಕ್ಷೇಮಂ ಶಾಂತಿರಸೂಯತ ।
ಸುಖಂ ಸಿದ್ಧಿರ್ಯಶಃ ಕೀರ್ತಿರಿತ್ಯೇತೇ ಧರ್ಮಸೂನವಃ ॥ 182 ॥

ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಕಾಮನನ್ನು, ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ದರ್ಪನನ್ನು, ಧೃತಿಯು ನಿಯಮನನ್ನು, ತುಷ್ಟಿಯು ಸಂತೋಷನನ್ನು, ಪುಷ್ಟಿಯು ಲೋಭನನ್ನು ಹೆತ್ತಳು. ಮೇಧೆಯು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು, ಕ್ರಿಯೆಯು ದಂಡ ಮತ್ತು ನಯರನ್ನು, ಬುದ್ಧಿಯು ಬೋಧನನ್ನು, ಲಜ್ಜೆಯು ವಿನಯನನ್ನು, ವಪುವು ವ್ಯವಸಾಯನನ್ನು ಹೆತ್ತಳು. ಶಾಂತಿಯು ಕ್ಷೇಮನನ್ನು, ಸಿದ್ಧಿಯು ಸುಖನನ್ನು, ಕೀರ್ತಿಯು ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಹೆತ್ತಳು. ಇವರೇ

ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದೇ ಇದರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಮನು, ದಕ್ಷ, ಧರ್ಮ, ರುಚಿ, ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಯಾಮ ದೇವತೆಗಳ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಜೋಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಧರ್ಮನ ಪುತ್ರರು.

ಕಾಮಾನ್ನಂದೀ ಸುತಂ ಹರ್ಷಂ ಧರ್ಮಪುತ್ರಾದಸೂಯತ ।
ಹಿಂಸಾ ಭಾರ್ಯಾ ತ್ವಧರ್ಮಸ್ಯ ತಸ್ಯಾಂ ಜಜ್ಞೇ ತದಾನೃತಂ ॥ 183 ॥
ಕನ್ಯಾ ಚ ನಿಕೃತಿಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಭಯಂ ನರಕಮೇವ ಚ ।
ಮಾಯಾಥ ವೇದನಾ ಚೈವ ಮಿಥುನಂ ದ್ವಂದ್ವಮೇವ ಚ ॥ 184 ॥
ತತೋ ಜಜ್ಞೇ ತಥಾ ಮಾಯಾಂ ಮೃತ್ಯುಂ ಭೂತಾಪಹಾರಿಣಮ್ ।
ವೇದನಾ ಸ್ವಸುತಂ ಚಾಪಿ ದುಃಖಂ ಜಜ್ಞೇಽಥ ರೌರವಾನ್ ॥ 185 ॥
ಮೃತ್ಯೋರ್ವ್ಯಾಧಿಜರಾಶೋಕ ತೃಷ್ಣಾಕ್ರೋಧಾಶ್ಚ ಜಜ್ಞಿರೇ ।
ದುಃಖೋತ್ತರಾಸ್ಸ್ಮೃತಾ ಹ್ಯೇತೇ ಸರ್ವೇ ಚಾಧರ್ಮಲಕ್ಷಣಾಃ ॥ 186 ॥
ನೈಷಾಂ ಭಾರ್ಯಾಸ್ತಿ ಪುತ್ರೋ ವಾ ತೇ ಸರ್ವೇ ಹ್ಯೂರ್ಧ್ವರೇತಸಃ ।
ರೌದ್ರಾಣ್ಯೇತಾನಿ ರೂಪಾಣಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನೃವರಾತ್ಮಜ ॥ 187 ॥
ನಿತ್ಯಂ ಪ್ರಲಯಹೇತುತ್ವಂ ಜಗತೋಽಸ್ಯ ಪ್ರಯಾಂತಿ ವೈ ।
ರುದ್ರಸರ್ಗಂ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚಕಾರ ಹ ॥ 188 ॥

ಧರ್ಮನ ಪುತ್ರನಾದ ಕಾಮನಿಗೆ ನಂದಿಯಲ್ಲಿ ಹರ್ಷನೆಂಬ ಪುತ್ರನು ಜನಿಸಿದನು. ಅಧರ್ಮನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಹಿಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಅನೃತನು ಜನಿಸಿದನು. ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೆ ನಿಕೃತಿ ಎಂಬ ಕನ್ಯೆಯೂ, ಭಯ ಮತ್ತು

ನರಕ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪುತ್ರರೂ ಜನಿಸಿದರು. ಭಯ ಮತ್ತು ನಿಕೃತಿಯ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಮಾಯೆ ಮತ್ತು ವೇದನೆ ಎಂಬ ದಂಪತಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಮಾಯೆಯಿಂದ ಭೂತಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವ ಮೃತ್ಯುವು ಹುಟ್ಟಿದನು. ವೇದನೆಯಿಂದ ದುಃಖ ಮತ್ತು ರೌರವ ಎಂಬವರು ಜನಿಸಿದರು. ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ವ್ಯಾಧಿ, ಜರಾ, ಶೋಕ, ತೃಷ್ಣೆ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧರು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವರೂ ಅಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ನೃವರಾತ್ಮಜ! ಇವರಿಗೆ ಹೆಂಡತಿ-ಮಕ್ಕಳು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ; ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಊರ್ಧ್ವರೇತಸರು. ಇವು ಬ್ರಹ್ಮನ ರೌದ್ರರೂಪಗಳಾಗಿದ್ದು, ನಿತ್ಯವೂ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರಲಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮನು ಮಾಡಿದ ರುದ್ರಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ.

ಕಲ್ಪಾದಾವಾತ್ಮನಸ್ತುಲ್ಯಂ ಸುತಂ ಪ್ರಧ್ಯಾಯತಸ್ತತಃ ।
ಪ್ರಾದುರಾಸೀತ್ಪ್ರಭೋರಂಕೇ ಕುಮಾರೋ ನೀಲಲೋಹಿತಃ ॥ 189 ॥
ರುದನ್ವೈ ಸುಸ್ವರಂ ಸೋಽಥ ದ್ರವಂಶ್ಚ ನೃಪಸತ್ತಮ ।
ಕಿಂ ರೋದಿಷೀತಿ ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾ ರುದಂತಂ ಪ್ರತ್ಯುವಾಚ ವೈ ॥ 190 ॥

ನಾಮ ದೇಹೀತಿ ತಂ ಸೋऽಥ ಪ್ರತ್ಯುವಾಚ ಪ್ರಜಾಪತಿಮ್ ।
ರುದ್ರಸ್ತ್ವಂ ದೇವನಾಮಾಸಿ ಮಾರೋದೀರ್ಧೈರ್ಯಮಾವಹ ॥ 191 ॥
ಏವಮುಕ್ತಃ ಪುನಸ್ಸೋऽಥ ಸಪ್ತಕೃತ್ವೋ ರುರೋದ ಹ ।
ತತೋऽನ್ಯಾನಿ ದದೌ ತಸ್ಮೈ ಸಪ್ತನಾಮಾನಿ ವೈ ಪ್ರಭುಃ ॥ 192 ॥

ಕಲ್ಪದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ತನಗೆ ಸಮಾನನಾದ ಪುತ್ರನನ್ನು ಬಯಸಿ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಅವನ ಮಡಿಲಿನಲ್ಲಿ ನೀಲಲೋಹಿತನೆಂಬ[57] ಕುಮಾರನು ಪ್ರಕಟನಾದನು. ನೃಪಸತ್ತಮ! ಅವನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳುತ್ತಾ ಅತ್ತನು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮನು, "ಏಕೆ ಅಳುತ್ತಿರುವೆ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಅದಕ್ಕೆ ಆ ಕುಮಾರನು, "ನನಗೆ ಒಂದು ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಡು" ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮನು, "ನೀನು ರುದ್ರನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ದೇವನಾಗು. ಅಳಬೇಡ; ಧೈರ್ಯದಿಂದಿರು" ಎಂದನು. ಆದರೂ ಅವನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಏಳು ಬಾರಿ ಅತ್ತನು. ಆಗ ಪ್ರಭುವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಏಳು ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

---

[57] ನೀಲಲೋಹಿತ=ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದವನು.

ಸ್ಥಾನಾನಿ ಚೈಷಾಮಷ್ಟಾನಾಂ ಪತ್ನೀಃ ಪುತ್ರಾಂಸ್ತಥೈವ ಚ ।
ಭವಂ ಶರ್ವಮಥೇಶಾನಂ ಶಿವಂ ಪಶುಪತೀಂ ನೃಪ ॥ 193 ॥
ಭೀಮಮುಗ್ರಂ ಮಹಾದೇವಮುವಾಚ ಸ ಪಿತಾಮಹಃ ।
ಸೂರ್ಯೋ ಜಲಂ ಮಹೀವಹ್ನಿರ್ವಾಯುರಾಕಾಶಮೇವ ಚ ॥ 194 ॥
ದೀಕ್ಷಿತೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಸೋಮ ಇತ್ಯೇತಾಸ್ತನವಃ ಕ್ರಮಾತ್ ।
ಸುವರ್ಚಲಾ ತಥಾ ಚೋಷಾ ವಿಕೇಶೀ ಚ ತಥಾ ಶಿವಾ ॥ 195 ॥
ಸ್ವಾಹಾದೇಶಸ್ತಥಾ ದೀಕ್ಷಾ ರೋಹಿಣೀ ಚ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ ।
ಸೂರ್ಯಾದೀನಾಂ ನರಶ್ರೇಷ್ಠ ರುದ್ರಾದ್ಯೈರ್ನಾಮಭಿಃ ಕ್ರಮಾತ್ ॥ 196 ॥
ಪತ್ನ್ಯಶ್ಚ ತಾ ಮಹಾಭಾಗಾಸ್ತದಪತ್ಯಾನಿ ಮೇ ಶೃಣು ।
ಯೇಷಾಂ ಸೂತಿಃ ಪ್ರಸೂತಿಶ್ಚ ಇದಮಾಪೂರಿತಂ ಜಗತ್ ॥ 197 ॥
ಶನೈಶ್ಚರಸ್ತಥಾ ಶುಕ್ರೋ ಲೋಹಿತಾಂಗೋ ಮನೋಜವಃ ।
ಸ್ವರ್ಗಾಸ್ಕಂದೋಽಥ ಸಂತಾನೋ ಬುಧಶ್ಚಾನುಕ್ರಮಾತ್ಸುತಾಃ ॥ 198 ॥

ನೃಪ ! ಪಿತಾಮಹನು ಆ ಎಂಟು ರೂಪಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ, ಪತ್ನಿಯರನ್ನೂ, ಪುತ್ರರನ್ನೂ ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದನು. ಅವುಗಳಿಗೆ ಭವ, ಶರ್ವ, ಈಶಾನ, ಶಿವ, ಪಶುಪತಿ, ಭೀಮ, ಉಗ್ರ ಮತ್ತು ಮಹಾದೇವ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸೂರ್ಯ,

ಜಲ, ಭೂಮಿ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ದೀಕ್ಷಿತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮತ್ತು ಸೋಮ—ಇವು ಅವರ ಎಂಟು ತನುವುಗಳಾದವು. ನರಶ್ರೇಷ್ಠ! ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸುವರ್ಚಲಾ, ಉಷಾ, ವಿಕೇಶೀ, ಶಿವಾ, ಸ್ವಾಹಾ, ದಿಶಾ, ದೀಕ್ಷಾ ಮತ್ತು ರೋಹಿಣಿಯರು ಅವರ ಪತ್ನಿಯರಾದರು. ಈ ಮಹಾಭಾಗೆಯರಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಸಂತಾನಗಳ ಕುರಿತು ಕೇಳು. ಅವರ ಸಂತತಿಯಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತು ತುಂಬಿದೆ. ಶನೈಶ್ಚರ, ಶುಕ್ರ, ಲೋಹಿತಾಂಗ, ಮನೋಜವ, ಸ್ವರ್ಗ, ಸ್ಕಂದ, ಸಂತಾನ ಮತ್ತು ಬುಧ—ಇವರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅವರ ಪುತ್ರರು.

ಏವಂ ಪ್ರಕಾರೋ ರುದ್ರೋಽಸೌ ಸತೀಂ ಭಾರ್ಯಾಮವಿಂದತ ।
ದಕ್ಷಕೋಪಾಚ್ಚ ತತ್ಯಾಜ ಸಾ ಸತೀ ಸ್ವಂ ಕಲೇವರಮ್ ॥ 199 ॥
ಹಿಮವತಸ್ತು ಸಾ ಭೂತಾ ಮೇನಾಯಾಂ ದ್ವಿಜಸತ್ತಮ ।
ಉಪಯೇಮೇ ಪುನಶ್ಚೈವ ಯಾಚಿತ್ವಾ ಭಗವಾನುತ ॥ 200 ॥

ನಂತರ ರುದ್ರನು ಸತಿಯನ್ನು ಪತ್ನಿಯಾಗಿ ಪಡೆದನು. ದಕ್ಷನ ಮೇಲಿನ ಕೋಪದಿಂದ ಸತಿಯು ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದಳು. ದ್ವಿಜಸತ್ತಮ! ನಂತರ ಅವಳು ಹಿಮವಂತನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮೇನೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದಳು. ಪುನಃ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ವರಿಸಿ ಅವನನ್ನು

ವಿವಾಹವಾದಳು.

ದೇವೌ ಧಾತೃವಿಧಾತಾರೌ ಭೃಗೋಃ ಖ್ಯಾತಿರಸೂಯತ ।
ಶ್ರಿಯಂ ಚ ದೇವದೇವಸ್ಯ ವಾಸುದೇವಪರಿಗ್ರಹಮ್ ॥ 201 ॥

ಭೃಗುವಿನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಖ್ಯಾತಿಯಲ್ಲಿ ಧಾತೃ ಮತ್ತು ವಿಧಾತೃ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪುತ್ರರೂ, ದೇವದೇವನಾದ ವಾಸುದೇವನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಯೂ ಜನಿಸಿದರು."

ಇತಿ ಶ್ರೀಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾದ್ಮೇ ಪಂಚಮೇ ಸೃಷ್ಟಿಖಂಡೇ ತೃತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥
ಇದು ಶ್ರೀಪದ್ಮಮಹಾಪುರಾಣದ ಐದನೇ ಸೃಷ್ಟಿಖಂಡದಲ್ಲಿ ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ಅಧ್ಯಾಯ 36

ಭೀಷ್ಮ ಉವಾಚ ।
ಕಥಿತಂ ರಾಮದೇವಸ್ಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ವಿಸ್ತರೇಣ ವೈ ।
ಪುನಸ್ತಸ್ಯೈವ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ವದಸ್ವ ಮೇ ॥ 1 ॥

ಪದ್ಮರೂಪಮಭೂದೇತತ್ಕಥಂ ಹೇಮಮಯಂ ಜಗತ್ ।
ಕಥಂ ಚ ವೈಷ್ಣವೀ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಪದ್ಮಮಧ್ಯೇಽಭವತ್ಪುರಾ ॥ 2 ॥
ಕಥಂ ಪಾದ್ಮೇ ಮಹಾಕಲ್ಪೇಽಭವತ್ಪದ್ಮಮಯಂ ಜಗತ್ ।
ಜಲಾರ್ಣವಗತಸ್ಯೇಹ ನಾಭೌ ಜಾತಂ ಜಲೋದ್ಭವಮ್ ॥ 3 ॥
ಪ್ರತಾಪಂ ಪದ್ಮನಾಭಸ್ಯ ಸ್ವಪತಸ್ಸಾಗರಾಂಭಸಿ ।
ಪುಷ್ಕರೇ ತು ಕಥಂ ಜಾತಾ ದೇವಾ ಋಷಿಗಣಾಃ ಪುರಾ ॥ 4 ॥
ಏತದಾಖ್ಯಾಹಿ ನಿಖಿಲಂ ಯೋಗಂ ಯೋಗವಿದಾಂ ವರ ।
ಶೃಣ್ವತಸ್ತಸ್ಯ ಮೇ ಕೀರ್ತಿಂ ನ ತೃಪ್ತಿರುಪಜಾಯತೇ ॥ 5 ॥
ಕಿಯತಾ ಚೈವ ಕಾಲೇನ ಶೋಭತೇ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ।
ಕಿಯಂತಿ ವೈ ಸ್ವಪಿತಿ ಚ ಕತಿ ಕಾಲಸ್ಯ ಸಂಭವಾಃ ॥ 6 ॥
ಕಿಯತಾ ವಾಥ ಕಾಲೇನ ಉತ್ತಿಷ್ಠತಿ ಮಹಾಯಶಾಃ ।
ಕಥಂ ಚೋತ್ಥಾಯ ಭಗವಾನ್ಸೃಜತೇ ನಿಖಿಲಂ ಜಗತ್ ॥ 7 ॥
ಕೇ ಪ್ರಜಾಪತಯಸ್ತಾವದಾಸನ್ಪೂರ್ವೇ ಮಹಾಮುನೇ ।
ಕಥಂ ನಿರ್ಮಿತವಾಂಶ್ಚೈವ ಚಿತ್ರಂ ಲೋಕಂ ಸನಾತನಮ್ ॥ 8 ॥
ಕಥಮೇಕಾರ್ಣವೇ ಶೂನ್ಯೇ ನಷ್ಟೇ ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮೇ ।
ನಷ್ಟದೇವಾಸುರವರೇ ಪ್ರಣಷ್ಟೋರಗರಾಕ್ಷಸೇ ॥ 9 ॥

ನಷ್ಟಾನಲಾನಿಲೇ ಲೋಕೇ ನಷ್ಟಧರ್ಮೇ ಮಹೀತಲೇ ।
ಕೇವಲೇ ಗಹ್ವರೀಭೂತೇ ಮಹಾಭೂತವಿಪರ್ಯಯೇ ॥ 10 ॥
ವಿಭುರ್ಭೂತಪತಿಸ್ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮಹಾತೇಜಾ ಮಹಾಕೃತಿಃ ।
ಸುಪ್ತಸ್ಸುರವರಶ್ರೇಷ್ಠೋ ವಿಧಿಮಾಸ್ಥಾಯ ಯೋಗವಿತ್ ॥ 11 ॥
ಶೃಣ್ವತಃ ಪರಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮನ್ನೇತದಶೇಷತಃ ।
ವಕ್ತುಮರ್ಹಸಿ ಧರ್ಮಿಷ್ಠ ಯಶೋ ನಾರಾಯಣಾತ್ಮಕಮ್ ।
ಶ್ರದ್ಧಿನಶ್ಚೋಪವಿಷ್ಟಸ್ಯ ಭಗವನ್ವಕ್ತುಮರ್ಹಸಿ ॥ 12 ॥

ಭೀಷ್ಮನು ಹೇಳಿದನು: “ರಾಮದೇವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ನೀನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದೀ. ಈಗ ಅದೇ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮತ್ತೊಂದು ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ನನಗೆ ತಿಳಿಸು. ಈ ಜಗತ್ತು ಹೇಗೆ ಸುವರ್ಣಮಯವಾದ ಪದ್ಮರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು? ಹಿಂದೆ ಆ ಪದ್ಮದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವೀ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಹೇಗೆ ಉದ್ಭವಿಸಿತು? ಪದ್ಮಕಲ್ಪವೆಂಬ ಮಹಾಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಈ ಜಗತ್ತು ಹೇಗೆ ಪದ್ಮಮಯವಾಯಿತು? ಜಲಪ್ರಳಯದ ಅರ್ಣವದಲ್ಲಿ ಶಯನಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಭಗವಂತನ ನಾಭಿಯಿಂದ ಆ ಜಲೋದ್ಭವ ಪದ್ಮವು ಹೇಗೆ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿತು? ಸಾಗರಜಲದ ಮೇಲೆ

ಯೋಗನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಶಯನಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪದ್ಮನಾಭನ ಮಹಿಮೆಯೇನು? ಮತ್ತು ಆ ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಹಾಗೂ ಋಷಿಗಣಗಳು ಹಿಂದೆ ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿದರು? ಯೋಗವಿದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನೇ! ಈ ಸಮಸ್ತ ವಿಷಯವನ್ನು ನನಗೆ ವಿವರಿಸು. ನಿನ್ನ ಬಾಯಿಂದ ಅವನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಇದ್ದರೂ ನನಗೆ ಇನ್ನೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಭಗವಂತನು ಎಷ್ಟು ಕಾಲ ಯೋಗನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಾನೆ? ಅವನು ಎಷ್ಟು ಕಾಲ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ? ಕಾಲದ ವಿಭಾಗಗಳು ಎಷ್ಟು? ಮಹಾಯಶಸ್ವಿಯಾದ ಭಗವಂತನು ಎಷ್ಟು ಕಾಲದ ನಂತರ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ? ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ ಬಳಿಕ ಅವನು ಈ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ಹೇಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ? ಮಹಾಮುನಿಯೇ! ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳು ಯಾರು? ಮತ್ತು ಅವರು ಈ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಸನಾತನ ಜಗತ್ತನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದರು? ಏಕಾರ್ಣವವು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದು, ಸ್ಥಾವರ-ಜಂಗಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಗಿ, ದೇವರು, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅಸುರರು, ನಾಗರು ಹಾಗೂ ರಾಕ್ಷಸರೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿದ್ದಾಗ, ಅಗ್ನಿಯೂ, ವಾಯುವೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿ, ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವೂ

ಲೋಪಗೊಂಡು, ಎಲ್ಲವೂ ಶೂನ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದು, ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳೆಲ್ಲವೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಆ ಮಹಾಪ್ರಲಯದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ, ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳ ಅಧಿಪತಿಯಾದ, ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯಾದ, ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಭಗವಂತನು ಯೋಗವಿಧಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಯೋಗನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಶಯನಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಬ್ರಹ್ಮನ್! ಪರಮಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಿರುವ ನನಗೆ ನಾರಾಯಣಸ್ವರೂಪನಾದ ಭಗವಂತನ ಈ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಏನನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿಡದೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿವರಿಸಬೇಕು. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನಿನ್ನ ಎದುರು ಕುಳಿತಿರುವ ನನಗೆ, ಭಗವನ್! ಇದನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ನೀನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕು."

ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಉವಾಚ ।
ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಯಶಸಃ ಶ್ರವಣೇ ಯಾ ತವ ಸ್ಪೃಹಾ ।
ಸದ್ವಂಶಾನ್ವಯಭೂತಸ್ಯ ನ್ಯಾಯ್ಯಂ ಕುರುಕುಲೋದ್ವಹ ॥ 13 ॥
ಶೃಣುಷ್ವಾದಿಪುರಾಣೇಷು ದೇವೇಭ್ಯಶ್ಚ ಯಥಾ ಶ್ರುತಿ ।
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಂ ಚ ವದತಾಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಚೈತನ್ಮಹಾತ್ಮನಾಮ್ ॥ 14 ॥

ಯಥಾ ಚ ತಪಸಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಸಮದ್ಯುತಿಃ ।
ಪರಾಶರಸುತಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ಗುರುರ್ದ್ವೈಪಾಯನೋಽಬ್ರವೀತ್ ॥ 15 ॥
ತತ್ತೇಽಹಂ ಕಥಯಿಷ್ಯಾಮಿ ಯಥಾಮತಿ ಯಥಾಶ್ರುತಮ್ ।
ಯದಿ ಜ್ಞಾತಂ ಮಯಾ ಸಮ್ಯಗೃಷಿಮಾತ್ರೇಣ ಸತ್ತಮ ॥ 16 ॥

ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಹೇಳಿದನು: "ಕುರುಕುಲಶ್ರೇಷ್ಠನೇ! ನಾರಾಯಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆಂಬ ನಿನಗಿರುವ ಈ ತೀವ್ರ ಆಸಕ್ತಿಯು ನಿನ್ನ ಸಜ್ಜನ ವಂಶಪರಂಪರೆಗೆ ತಕ್ಕದ್ದೇ ಆಗಿದೆ.
ಆದಿಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ, ದೇವತೆಗಳಿಂದ, ಹಾಗೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮಹಾತ್ಮರು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಹೇಳುವುದನ್ನು ನಾನು ಹೇಗೆ ಕೇಳಿದ್ದೇನೋ, ಅದನ್ನು ಈಗ ನೀನು ಕೇಳು. ಬೃಹಸ್ಪತಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ, ತಪಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕ ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿದ್ದ, ಪರಾಶರ ಮುನಿಯ ಪುತ್ರನೂ, ಶ್ರೀಮಂತನೂ, ನಮ್ಮ ಗುರುವೂ ಆದ ದ್ವೈಪಾಯನ ವ್ಯಾಸರು ಇದನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಸತ್ತಮನೇ! ನಾನು ಹೇಗೆ ಕೇಳಿದ್ದೇನೋ, ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಗ್ರಹಿಕೆಯಾಗಿದೆಯೋ, ಋಷಿಯಾಗಿ ನನಗೆ ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ತಿಳಿದಿದೆಯೋ, ಅಷ್ಟನ್ನೇ ಈಗ ನಿನಗೆ

ವಿವರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಕಸ್ಸಮುತ್ಸಹತೇ ಜ್ಞಾತುಂ ಪರಂ ನಾರಾಯಣಾತ್ಮಕಮ್ ।
ವಿಶ್ವಂ ಪಿತಾ ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಪಿ ನ ವೇದಯತಿ ತತ್ತ್ವತಃ ॥ 17 ॥
ತತ್ಕರ್ಮ ವಿಶ್ವದೇವಾನಾಂ ತದ್ರಹಸ್ಯಂ ಮಹರ್ಷಿಣಾಮ್ ।
ತದಿಜ್ಯಂ ಸರ್ವಯಜ್ಞಾನಾಂ ತತ್ತತ್ತ್ವಂ ಸರ್ವದರ್ಶಿನಾಮ್ ॥ 18 ॥
ತದಧ್ಯಾತ್ಮಮಧ್ಯಾತ್ಮವಿದಾಂ ನರಕಂ ಚ ವಿಕರ್ಮಿಣಾಮ್ ।
ಅಧಿದೈವಂ ಚ ತದ್ದೈವಮಧಿದೈವತಸಂಜ್ಞಿತಮ್ ॥ 19 ॥
ಅಧಿಭೂತಂ ಚ ತದ್ರೂಪಂ ಪರಂ ಚ ಪರಮರ್ಷಿಣಾಮ್ ।
ಸ ಯಜ್ಞೋ ವೇದನಿರ್ದಿಷ್ಟಸ್ತತ್ತಪಃ ಕವಯೋ ವಿದುಃ ॥ 20 ॥
ಯಃ ಕರ್ತಾ ಕಾರಕಂ ಬುದ್ಧಿಃ ಮನಃ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಏವ ಚ ।
ಪ್ರಣವಃ ಪುರುಷಃ ಶಾಸ್ತಾ ಏಕಶ್ಚೇತಿ ವಿಭಾವ್ಯತೇ ॥ 21 ॥
ಪ್ರಾಣಃ ಪಂಚವಿಧಶ್ಚೈವ ಧ್ರುವಮಕ್ಷರಮೇವ ಚ ।
ಕಾಲಃ ಪಾಕಶ್ಚ ಯಜ್ಞಶ್ಚ ದ್ರಷ್ಟಾ ಚಾಧೀತ ಏವ ಚ ॥ 22 ॥
ಉಚ್ಯತೇ ವಿವಿಧೈರ್ಭಾವೈಃ ಸ ಏವಾಯಂ ತು ತತ್ಪರಮ್ ।
ಸ ಏವ ಭಗವಾನ್ಸರ್ವಂ ಕರೋತಿ ನ ಕರೋತಿ ಚ ॥ 23 ॥

ಈ ವಿಶ್ವದ ಪಿತಾಮಹನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ನಾರಾಯಣನ

ಪರಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿರುವಾಗ, ಆ ಪರತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಯಾರು ಸಮರ್ಥರಾಗಬಲ್ಲರು? ಅವನೇ ವಿಶ್ವದೇವತೆಗಳ ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಗಳ ಮೂಲ. ಅವನೇ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಗುಹ್ಯರಹಸ್ಯ. ಅವನೇ ಎಲ್ಲಾ ಯಜ್ಞಗಳ ಆರಾಧ್ಯ. ಅವನೇ ಸರ್ವದರ್ಶಿಗಳ ಪರಿಶೀಲನೆಯ ಪರಮತತ್ತ್ವ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಅವನೇ ಅಧ್ಯಾತ್ಮತತ್ತ್ವ. ದುಷ್ಕರ್ಮಿಗಳಿಗೆ ಅವನೇ ನರಕದ ಫಲಸ್ವರೂಪ. ಅಧಿದೈವತತ್ತ್ವವೂ ಅವನೇ; ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾದ ಅಧಿದೈವತವೂ ಅವನೇ. ಅಧಿಭೂತರೂಪವೂ ಅವನೇ. ಪರಮರ್ಷಿಗಳು ಅರಿಯುವ ಪರತತ್ತ್ವವೂ ಅವನೇ. ವೇದಗಳು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವ ಯಜ್ಞವೂ ಅವನೇ. ಕವಿಗಳು (ಜ್ಞಾನಿಗಳು) ಅರಿತಿರುವ ತಪಸ್ಸೂ ಅವನೇ. ಕರ್ತನೂ ಅವನೇ; ಕರಣಗಳನ್ನೂ ಕಾರ್ಯಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಚಲಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಅವನೇ; ಬುದ್ಧಿಯೂ ಅವನೇ; ಮನಸ್ಸೂ ಅವನೇ; ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನೂ ಅವನೇ; ಪ್ರಣವವೂ ಅವನೇ; ಪುರುಷನೂ ಅವನೇ; ಶಾಸ್ತೃ (ನಿಯಾಮಕ)ನೂ ಅವನೇ; ಏಕೈಕ ಪರತತ್ತ್ವವೂ

ಅವನೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಐದು ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಾಣವೂ ಅವನೇ. ಧ್ರುವನೂ ಅವನೇ. ಅಕ್ಷರ (ಅವಿನಾಶಿ ತತ್ತ್ವ)ವೂ ಅವನೇ. ಕಾಲವೂ ಅವನೇ. ಪಾಕ (ಪರಿಪಾಕಗೊಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿ)ವೂ ಅವನೇ. ಯಜ್ಞವೂ ಅವನೇ. ದ್ರಷ್ಟೃ (ಸಾಕ್ಷಿ)ಯೂ ಅವನೇ. ವೇದಾಧ್ಯಯನದ ವಿಷಯವೂ ಅವನೇ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ನಾಮಗಳಿಂದಲೂ ಅವನನ್ನೇ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ಅವನೇ ಆ ಪರಮತತ್ತ್ವ. ಅವನೇ ಭಗವಂತನು. ಅವನೇ ಸಮಸ್ತವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಆದರೂ ತಾನು ಕರ್ತನಲ್ಲದವನಂತೆ (ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಅಸಂಗನಾಗಿ) ಇರುತ್ತಾನೆ.

ಸೋಽಸ್ಮಾನ್ಕಾರಯತೇ ಸರ್ವಾನನ್ಯೇಽಪಿ ವ್ಯಾಕುಲೀಕೃತಾ ।
ಯಜಾಮಹೇ ತಮೇವಾದ್ಯಂ ತಮೇವೇಚ್ಛಾಮಿ ನಿರ್ವೃತಃ ॥ 24 ॥
ಯೋ ವಕ್ತಾ ಯಶ್ಚ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಯಶ್ಚಾಯಂ ತದ್ಬ್ರವೀಮಿ ತೇ ।
ಶ್ರೂಯತೇ ಯಚ್ಚ ವೈ ಶ್ರಾವ್ಯಂ ಯಚ್ಚಾನ್ಯತ್ಪರಿಜಲ್ಪಿತಮ್ ॥ 25 ॥
ಯಾ ಕಥಾ ಯಾಶ್ಚ ಶ್ರುತಯೋ ಯೋ ಧರ್ಮೋ ಧರ್ಮತತ್ಪರಃ ।
ವಿಶ್ವಂ ವಿಶ್ವಪತಿರ್ಯಶ್ಚ ಸ ತು ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥ 26 ॥

ಯತ್ಸತ್ಯಂ ಯದನೃತಮಾದಿಮಧ್ಯಭೂತಂ
ಯಚ್ಚಾಂತ್ಯಂ ನಿರವಧಿಕಂ ಚ ಯದ್ಭವಿಷ್ಯಮ್ ।
ಯತ್ಕಿಂಚಿಚ್ಚರಮಚರಂ ಯದಸ್ತಿ ವಾನ್ಯ
ತ್ತತ್ಸರ್ವಂ ಪುರುಷವರಃ ಪ್ರಧಾನಭೂತಃ ॥ 27 ॥

ಅವನೇ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನು ವಿವಿಧ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯೋಜಿಸುತ್ತಾನೆ; ಇತರರನ್ನೂ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿ ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ. ಆದಕಾರಣ ನಾವು ಆ ಆದಿಪುರುಷನನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸುತ್ತೇವೆ. ನಾನು ಕೂಡ ಕೃತಾರ್ಥನಾಗಿ ಅವನನ್ನೇ ಪಡೆಯಲು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ಯಾರು ಉಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಅವನೂ ಅವನೇ; ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಡುವ ವಿಷಯವೂ ಅವನೇ; ಈಗ ನಾನು ನಿನಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದೂ ಅವನೇ. ಕೇಳಲ್ಪಡುವುದೂ ಅವನೇ; ಕೇಳತಕ್ಕ ವಿಷಯವೂ ಅವನೇ; ಬೇರೆ ಯಾವ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ಆಡಿದರೂ ಅವುಗಳ ಸಾರವೂ ಅವನೇ. ಎಲ್ಲ ಕಥೆಗಳೂ ಅವನೇ; ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಅವನೇ; ಧರ್ಮವೂ ಅವನೇ; ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪರಮ ನಿಷ್ಠನೂ ಅವನೇ. ಈ ವಿಶ್ವವೂ, ವಿಶ್ವದ ಅಧಿಪತಿಯೂ ಅವನೇ. ಅವನೇ ನಾರಾಯಣನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನು. ಯಾವುದು ಸತ್ಯವೋ,

ಯಾವುದು ಅಸತ್ಯವೋ, ಆದಿಯೂ ಮಧ್ಯವೂ ಆಗಿರುವುದು, ಅಂತ್ಯವೂ ಆಗಿರುವುದು, ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದ ಭವಿಷ್ಯವೂ ಆಗಿರುವುದು, ಚರಾಚರರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದೆಲ್ಲವೂ, ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರುವುದು ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಏನೇ ಇರಲಿ – ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಧಾನಸ್ವರೂಪನಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ನಾರಾಯಣನೇ.

ಚತ್ವಾರ್ಯಾಹುಸ್ಸಹಸ್ರಾಣಿ ವರ್ಷಾಣಾಂ ತತ್ಕೃತಂ ಯುಗಮ್ ।
ತಸ್ಯ ತಾವಚ್ಛತೀ ಸಂಧ್ಯಾ ದ್ವಿಗುಣಾ ಕುರುನಂದನ ॥ 28 ॥
ಯತ್ರ ಧರ್ಮಶ್ಚತುಷ್ಪಾದಸ್ತ್ವಧರ್ಮಃ ಪಾದವಿಗ್ರಹಃ ।
ಸ್ವಧರ್ಮನಿರತಾಃ ಶಾಂತಾ ಜಾಯಂತೇ ಯತ್ರ ಮಾನವಾಃ ॥ 29 ॥
ವಿಪ್ರಾಸ್ಸ್ಥಿತಾ ಧರ್ಮಪರಾ ರಾಜವೃತ್ತಿಸ್ಥಿತಾ ನೃಪಾಃ ।
ಕೃಷ್ಯಾಮಭಿರತಾ ವೈಶ್ಯಾಃ ಶೂದ್ರಾಶ್ಶುಶ್ರೂಷವಸ್ತಥಾ ॥ 30 ॥
ತದಾ ಸತ್ಯಂ ಚ ಶೌಚಂ ಚ ಧರ್ಮಶ್ಚೈವ ವಿವರ್ಧತೇ ।
ಸದ್ಭಿರಾಚರಿರಂ ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯತೇ ಕಾರ್ಯತೇ ಚ ಯತ್ ॥ 31 ॥
ಏತತ್ಕೃತಯುಗೇ ವೃತ್ತಂ ಸರ್ವೇಷಾಮೇವ ಪಾರ್ಥಿವ ।
ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಧರ್ಮಶೀಲಾನಾಂ ನರಾಣಾಂ ನೀಚಜನ್ಮನಾಮ್ ॥ 32 ॥

ಕುರುನಂದನನೇ! ಕೃತಯುಗವು ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳೆಂದು

ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಸಂಧ್ಯೆಯೂ, ಅದರ ಎರಡು ಪಟ್ಟು (ಎಂಟು ನೂರು ವರ್ಷಗಳ) ಸಂಧ್ಯಾಂಶವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಆ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ; ಅಧರ್ಮವು ಒಂದು ಪಾದದಷ್ಟೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಜನರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ವಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿ, ಶಾಂತಸ್ವಭಾವಿಗಳಾಗಿ ಬದುಕುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ರಾಜರು ರಾಜಧರ್ಮವನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಪಾಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ವೈಶ್ಯರು ಕೃಷಿ ಮತ್ತು ವಾಣಿಜ್ಯಾದಿ ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಶೂದ್ರರು ಸೇವಾಧರ್ಮವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ, ಶೌಚ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಗಳು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸಜ್ಜನರು ಆಚರಿಸುವ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕರ್ಮಗಳೂ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಜನರಿಂದ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ರಾಜನೇ! ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ-ಅಧಮ ಎಂಬ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ, ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳವರೂ ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳೂ ಧರ್ಮಶೀಲರಾಗಿದ್ದು, ಈ ರೀತಿಯ ಜೀವನವನ್ನೇ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ತ್ರೀಣಿವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಣಿ ತ್ರೇತಾಯುಗಮಿಹೋಚ್ಯತೇ ।
ತಸ್ಯ ತಾವಚ್ಛತೀ ಸಂಧ್ಯಾ ದ್ವಿಗುಣಾ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾ ॥ 33 ॥
ದ್ವಾಭ್ಯಾಮಧರ್ಮಃ ಪಾದಾಭ್ಯಾಂ ತ್ರಿಭಿರ್ಧರ್ಮೋ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ ।
ಯತ್ರ ಸತ್ಯಂ ಚ ಶೌಚಂ ಚ ಕ್ರಿಯಾಧರ್ಮೋ ವಿಧೀಯತೇ ॥ 34 ॥
ತ್ರೇತಾಯಾಂ ವಿಕೃತಿಂ ಯಾಂತಿ ವರ್ಣಾ ಲೋಭೇನ ಸಂಯುತಾಃ ।
ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯಸ್ಯ ವೈಕೃತ್ಯಾಃ ಯಾಂತಿ ದೌರ್ಬಲ್ಯಮಾಶ್ರಮಾಃ ॥ 35 ॥
ಏಷಾ ತ್ರೇತಾಯುಗಗತಿರ್ವಿಚಿತ್ರಾ ದೇವನಿರ್ಮಿತಾ ।
ದ್ವಾಪರಂ ದ್ವಿಸಹಸ್ರಂ ತು ವರ್ಷಾಣಾಂ ಕುರುನಂದನ ॥ 36 ॥

ತ್ರೇತಾಯುಗವು ಮೂರು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೂ ಮೂರು ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಸಂಧ್ಯೆಯೂ, ಅದರ ಎರಡು ಪಟ್ಟು (ಆರು ನೂರು ವರ್ಷಗಳ) ಸಂಧ್ಯಾಂಶವೂ ಇವೆ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಮೂರು ಪಾದಗಳಿಂದ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಅಧರ್ಮವು ಒಂದು ಪಾದದಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ, ಶೌಚ ಮತ್ತು ವೈದಿಕ ಕ್ರಿಯಾರೂಪ ಧರ್ಮಗಳು ಇನ್ನೂ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಜನರು ಲೋಭಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವುದರಿಂದ

ವರ್ಣವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವಿಕಾರಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಉಂಟಾಗಿ, ಆಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳೂ ತಮ್ಮ ಬಲವನ್ನು ಕ್ರಮೇಣ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಕುರುನಂದನನೇ! ದೇವರಿಂದ ನಿಯೋಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ತ್ರೇತಾಯುಗದ ಗತಿಯಿದು. ದ್ವಾಪರಯುಗವು ಎರಡು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ತಸ್ಯ ತಾವಚ್ಛತೀ ಸಂಧ್ಯಾ ದ್ವಿಗುಣಂ ಯುಗಮುಚ್ಯತೇ ।
ತತ್ರಾಪ್ಯತೀವಾರ್ಥಪರಾಃ ಪ್ರಾಣಿನೋ ರಜಸಾ ಹತಾಃ ॥ 37 ॥
ಶಠಾ ನೈಷ್ಕೃತಿಕಾಃ ಕ್ಷುದ್ರಾ ಜಾಯಂತೇ ಕುರುನಂದನ ।
ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಧರ್ಮಃಸ್ಥಿತಃ ಪದ್ಭ್ಯಾಮಧರ್ಮಸ್ತ್ರಿಭಿರುತ್ಥಿತಃ ॥ 38 ॥

ಅದಕ್ಕೂ ಎರಡು ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಸಂಧ್ಯೆಯಿದ್ದು, ಅದರ ಎರಡು ಪಟ್ಟು (ನಾಲ್ಕು ನೂರು ವರ್ಷಗಳ) ಸಂಧ್ಯಾಂಶವಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಗಳು ರಜೋಗುಣದಿಂದ ಆವೃತರಾಗಿ, ಧನಸಂಪತ್ತಿನ ಮೇಲೆಯೇ ಅತ್ಯಧಿಕ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಕುರುನಂದನನೇ! ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಟಿಲರೂ, ವಂಚಕರೂ, ನೀಚಸ್ವಭಾವದವರೂ ಜನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಧರ್ಮವು ಎರಡು ಪಾದಗಳ

ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ನಿಂತಿರುತ್ತದೆ; ಅಧರ್ಮವು ಮೂರು ಪಾದಗಳಿಂದ ಬಲವನ್ನು ಪಡೆದು ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ವಿಪರ್ಯಯಶತ್ಯೈರ್ಧರ್ಮಃ ಕ್ಷಯಮೇತಿ ಕಲೌ ಯುಗೇ ।
ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಭಾವೋ ವ್ಯಯತೇ ತಥಾಸ್ತಿಕ್ಯೇ ವಿವರ್ಜಿತೇ ॥ 39 ॥
ವ್ರತೋಪವಾಸಾಸ್ತ್ಯಜ್ಯಂತೇ ಕಲೌ ವೈ ಯುಗಪರ್ಯಯೇ ।
ತದಾ ವರ್ಷಸಹಸ್ರಂ ತು ವರ್ಷಾಣಾಂ ದ್ವೇಶತಂ ತಥಾ ॥ 40 ॥
ಸಂಧ್ಯಯಾ ಸಹ ಸಂಖ್ಯಾತಂ ಕ್ರೂರಂ ಕಲಿಯುಗಂ ತಥಾ ।
ಯತ್ರಾಧರ್ಮಶ್ಚತುಷ್ಪಾದಃ ಸ್ಯಾದ್ಧರ್ಮಃ ಪಾದವಿಗ್ರಹಃ ॥ 41 ॥
ಕಾಮಿನಸ್ತಾಮಸಾಃ ಕ್ಷುದ್ರಾ ಜಾಯಂತೇ ಯತ್ರ ಮಾನವಾಃ ।
ನೈವಾತ್ರ ಸಾಧಕಃ ಕಶ್ಚಿನ್ನ ಸಾಧುರ್ನ ಚ ಸತ್ಯವಾಕ್ ॥ 42 ॥
ನಾಸ್ತಿಕಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಭಕ್ತಾ ಜಾಯಂತೇ ಯತ್ರ ಮಾನವಾಃ ।
ಅಹಂಕಾರಗೃಹೀತಾಶ್ಚ ಪ್ರಕ್ಷೀಣಸ್ನೇಹಬಂಧನಾಃ ॥ 43 ॥
ವಿಪ್ರಾಶ್ಶೂದ್ರಸಮಾಚಾರಾಸ್ಸಂತಿ ಸರ್ವೇ ಕಲೌ ಯುಗೇ ।
ಆಶ್ರಮಾಣಾಂ ವಿಪರ್ಯಾಸಃ ಕಲೌ ಸಂಪ್ರತಿ ವರ್ತತೇ ॥ 44 ॥
ವರ್ಣಾನಾಂ ಚೈವ ಸಂದೇಹೋ ಯುಗಾಂತೇ ಕುರುನಂದನ ।
ಏಷಾ ದ್ವಾದಶಸಾಹಸ್ರೀ ಯುಗಾಖ್ಯಾ ಪೂರ್ವನಿರ್ಮಿತಾ ॥ 45 ॥

ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ವಿಧದ ವಿಪರ್ಯಾಸಗಳಿಂದ ಧರ್ಮವು ಕ್ರಮೇಣ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವದ ಮೇಲಿನ ಭಕ್ತಿಯೂ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತದೆ; ಹಾಗೆಯೇ ಆಸ್ತಿಕಭಾವವೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಲಿಯುಗದ ಅಂತ್ಯದ ವೇಳೆಗೆ ವ್ರತಗಳು ಮತ್ತು ಉಪವಾಸಗಳು ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಕಲಿಯುಗವು ಒಂದು ಸಾವಿರ ಎರಡು ನೂರು ವರ್ಷಗಳೆಂದು, ಸಂಧ್ಯೆ ಮತ್ತು ಸಂಧ್ಯಾಂಶಗಳೊಡನೆ ಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಕ್ರೂರಯುಗದಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮವು ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತದೆ; ಧರ್ಮವು ಒಂದು ಪಾದದಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಕಾಮಾಸಕ್ತರೂ, ತಾಮಸಪ್ರಧಾನರೂ, ನೀಚಸ್ವಭಾವದವರೂ ಆದ ಮಾನವರು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಸಾಧಕನೆಂಬವನಿಲ್ಲ; ಸಾಧುವೂ ಇಲ್ಲ; ಸತ್ಯವನ್ನು ಮಾತನಾಡುವವನೂ ಇಲ್ಲ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಸ್ತಿಕರು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಗೌರವಿಸದವರು ಜನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿರುತ್ತಾರೆ; ಪರಸ್ಪರದ ಸ್ನೇಹ ಮತ್ತು ಬಂಧುತ್ವದ ಸಂಬಂಧಗಳು ಕ್ಷೀಣಿಸಿರುತ್ತವೆ. ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಶೂದ್ರರ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಆಶ್ರಮವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಪರ್ಯಾಸ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಕುರುನಂದನನೇ! ಯುಗಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಗೊಂದಲ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ನಾಲ್ಕು ಯುಗಗಳ ಒಟ್ಟು ಪ್ರಮಾಣವು ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳೆಂದು ಪೂರ್ವದಿಂದಲೇ ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಏವಂ ಸಹಸ್ರಪರ್ಯಂತಂ ತದಹೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಮುಚ್ಯತೇ ।
ತತೋಽಹನಿ ಗತೇ ತಸ್ಮಿನ್ಸರ್ವೇಷಾಮೇವ ಜೀವಿನಾಮ್ ॥ 46 ॥
ಶರೀರನಿರ್ವೃತಿಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಕಾಲಸ್ಸಂಹಾರಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ।
ದೇವತಾನಾಂ ಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಂ ಮಹೀಪತೇ ॥ 47 ॥
ದೈತ್ಯಾನಾಂ ದಾನವಾನಾಂ ಚ ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸಪಕ್ಷಿಣಾಮ್ ।
ಗಂಧರ್ವಾಣಾಮಪ್ಸರಸಾಂ ಭುಜಂಗಾನಾಂ ಚ ಪಾರ್ಥಿವ ॥ 48 ॥
ಪರ್ವತಾನಾಂ ನದೀನಾಂ ಚ ಪಶೂನಾಂ ಚೈವ ಸತ್ತಮ ।
ತಿರ್ಯಗ್ಯೋನಿಗತಾನಾಂ ಚ ಸತ್ವಾನಾಂ ಕೃಮಿಣಾಂ ತಥಾ ॥ 49 ॥
ಮಹಾಭೂತಪತಿಃ ಪಂಚ ಭೂತ್ವಾ ಭೂತಾನಿ ಭೂತಕೃತ್ ।
ಜಗತ್ಸಂಹರಣಾರ್ಥಾಯ ಕುರುತೇ ವೈಶಸಂ ಮಹತ್ ॥ 50 ॥

ಹೀಗೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಚತುರ್ಯುಗಗಳ ಅವಧಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ

ಒಂದು ಹಗಲೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮದಿನವು ಮುಗಿದ ನಂತರ, ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಗಳಿಗೂ ಶರೀರಗಳ ಅಂತ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಸಂಹಾರಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಕಾಲವು, ಮಹೀಪತೇ ! ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೂ, ದೈತ್ಯರಿಗೂ, ದಾನವರಿಗೂ, ಯಕ್ಷರಿಗೂ, ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ, ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೂ, ಗಂಧರ್ವರಿಗೂ, ಅಪ್ಸರೆಯರಿಗೂ ಹಾಗೂ ನಾಗರಿಗೂ, ಸತ್ತಮನೇ ! ಪರ್ವತಗಳಿಗೂ, ನದಿಗಳಿಗೂ, ಪಶುಗಳಿಗೂ, ತಿರ್ಯಕ್‌ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಗಳಿಗೂ, ಕೀಟಾದಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ, ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ, ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಆ ಐದು ಮಹಾಭೂತಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಧರಿಸಿ, ಜಗತ್ತಿನ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಹಾಭಯಂಕರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭೂತ್ವಾ ಸೂರ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷೀ ಚಾದದಾನೋ
        ಭೂತ್ವಾ ವಾಯುಃ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಪ್ರಾಣಿಜಾತಮ್ ।
ಭೂತ್ವಾ ವಹ್ನಿರ್ನಿರ್ದಹನ್ಸರ್ವಲೋಕಾ-
        ನ್ಭೂತ್ವಾ ಮೇಘೋ ಭೂಯ ಏವಾಭ್ಯವರ್ಷತ್ ॥ 51 ॥

ಭೂತ್ವಾ ನಾರಾಯಣೋ ಯೋಗೀ ಸರ್ವಮೂರ್ತಿರ್ವಿಭಾವಸುಃ ।
ಗಭಸ್ತಿಭಿಃ ಪ್ರದೀಪ್ತಾಭಿಃ ಸಂಶೋಷಯತಿ ಸಾಗರಾನ್ ॥ 52 ॥
ತತಃ ಪೀತ್ವಾರ್ಣವಾನ್ಸರ್ವಾನ್ನದೀಕೂಪಾಂಸ್ತು ಸರ್ವಶಃ ।
ಪರ್ವತಾನಾಂ ಚ ಸಲಿಲಂ ಸರ್ವಮಾದಾಯ ರಶ್ಮಿಭಿಃ ॥ 53 ॥
ಪೀತ್ವಾ ಸಹಸ್ರಭಿಶ್ಚೈವ ಮಹೀಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಸಾತಲೇ ।
ರಸಾತಲಾತ್ಸಮಾದಾಯ ಪಿಬತೇ ರಸಮುತ್ತಮಮ್ ॥ 54 ॥
ಮೂತ್ರಶುಕ್ರೇ ತದನ್ಯಚ್ಚ ಯದಸ್ತಿ ಪ್ರಾಣಿಷು ಧ್ರುವಂ ।
ತತ್ಸರ್ವಮರವಿಂದಾಕ್ಷ ಆದತ್ತೇ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ॥ 55 ॥
ವಾಯುಶ್ಚ ಬಲವಾನ್ಭೂತ್ವಾ ವಿಧುನ್ವಾನೋಽಖಿಲಂ ಜಗತ್ ।
ಪ್ರಾಣಾಪಾನಸಮಾನಾದ್ಯವಾಯುನಾಕ್ರಮತೇ ಹರಿಃ ॥ 56 ॥

ಸೂರ್ಯರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ವಾಯುರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ಅಗ್ನಿರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳನ್ನು ದಹಿಸುತ್ತಾನೆ; ಬಳಿಕ ಮೇಘರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಪುನಃ ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಮಳೆ ಸುರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅನಂತರ ಸರ್ವರೂಪನೂ, ಯೋಗೇಶ್ವರನೂ, ತೇಜೋಮಯನೂ ಆದ

ನಾರಾಯಣನು ತನ್ನ ಪ್ರಜ್ವಲಿತ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಸಾಗರಗಳನ್ನು ಒಣಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲಾ ಸಾಗರಗಳನ್ನೂ, ನದಿಗಳನ್ನೂ, ಬಾವಿಗಳನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತ ಜಲವನ್ನೂ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಹೀರಿಕೊಂಡು, ಸಾವಿರಾರು ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಣಗಿಸಿ, ಅದು ರಸಾತಲದವರೆಗೂ ಒಣಗಿದ ಬಳಿಕ, ಅಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ತಮ ರಸವನ್ನೂ ಹೀರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮೂತ್ರ, ಶುಕ್ರ ಮತ್ತು ಇತರ ಎಲ್ಲ ದ್ರವರೂಪ ಸಾರವನ್ನೂ ಕಮಲನಯನನಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ನಂತರ ಹರಿಯು ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ವಾಯುರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಕಂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ಸಮಾನ ಮೊದಲಾದ ವಾಯುಗಳ ರೂಪದಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆಯನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ತತೋ ದೇವಗಣಾನಾಂ ಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಚೈವ ದೇಹಿನಾಮ್ ।
ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗುಣಾಸ್ಸರ್ವೇ ಭೂತಾನ್ಯೇವ ಚ ಯಾನಿ ಚ ॥ 57 ॥
ಘ್ರೇಯಂ ಘ್ರಾಣಂ ಶರೀರಂ ಚ ಪೃಥಿವೀಸಂಶ್ರಿತಾ ಗುಣಾಃ ।

ಜಿಹ್ವಾ ರಸಶ್ಚ ಸ್ನೇಹಶ್ಚ ಸಂಶ್ರಿತಾಸ್ಸಲಿಲೇ ಗುಣಾಃ ॥ 58 ॥
ರೂಪಂ ಚಕ್ಷುರ್ವಿಕಾರಶ್ಚ ನೇತ್ರಂ ಜ್ಯೋತಿಶ್ರಿತಾ ಗುಣಾಃ ।
ಸ್ಪರ್ಶಃ ಪ್ರಾಣಶ್ಚ ಚೇಷ್ಟಾ ಚ ಪವನಂ ಸಂಶ್ರಿತಾ ಗುಣಾಃ ॥ 59 ॥
ಶಬ್ದಶ್ರೋತ್ರೇ ಚ ಶ್ರವಣಂ ಗಗನಂ ಸಂಶ್ರಿತಾ ಗುಣಾಃ ।
ಲೋಕಯಾತ್ರಾ ಭಗವತಾ ಮುಹೂರ್ತೇನ ವಿನಾಶಿತಾ ॥ 60 ॥
ಮನೋ ಬುದ್ಧಿಶ್ಚ ಚಿತ್ತಂ ಚ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಶ್ಚೇತಿ ಸಂಶ್ರಿತಾಃ ।
ಪರೇಣ ಪರಮೇಷ್ಠೀ ಚ ಹೃಷೀಕೇಶಮುಪಾಶ್ರಿತಾಃ ॥ 61 ॥

ಆಗ ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹಗಳಿಗೂ, ಸಮಸ್ತ ದೇಹಧಾರಿಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯಗಳೂ, ಅವುಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮೂಲತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗತೊಡಗುತ್ತವೆ. ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ, ಗಂಧಗ್ರಾಹ್ಯ ವಿಷಯ ಹಾಗೂ ಸ್ಥೂಲಶರೀರ – ಇವು ಭೂಮಿಯ ಆಶ್ರಿತ ಗುಣಗಳಾಗಿವೆ. ಜಿಹ್ವೆ, ರಸ ಹಾಗೂ ಸ್ನಿಗ್ಧತೆ – ಇವು ಜಲದ ಆಶ್ರಿತ ಗುಣಗಳಾಗಿವೆ. ರೂಪ, ಚಕ್ಷು, ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ನೇತ್ರ – ಇವು ತೇಜಸ್ಸಿನ ಆಶ್ರಿತ ಗುಣಗಳಾಗಿವೆ. ಸ್ಪರ್ಶ, ಪ್ರಾಣ ಹಾಗೂ ಚಲನೆ – ಇವು ವಾಯುವಿನ ಆಶ್ರಿತ ಗುಣಗಳಾಗಿವೆ. ಶಬ್ದ, ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ,

ಶ್ರವಣಶಕ್ತಿ – ಇವು ಆಕಾಶದ ಆಶ್ರಿತ ಗುಣಗಳಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಭಗವಂತನು ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರವನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ ಹಾಗೂ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ – ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪರಮಪದಸ್ಥನಾದ ಹೃಷೀಕೇಶನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತವೆ.

ತತೋ ಭಗವತಸ್ತಸ್ಯ ರಶ್ಮಿಭಿಃ ಪರಿವಾರಿತಾಃ ।
ವಾಯುನಾಕ್ರಮ್ಯಮಾಣಾಶ್ಚ ದ್ರುಮಶಾಖಾಮುಪಾಶ್ರಿತಾಃ ॥ 62 ॥
ತೇಷಾಂ ಸಂಹರಣೋದ್ಭೂತಃ ಪಾವಕಶ್ಶತಧಾ ಜ್ವಲನ್ ।
ಅದಹನ್ನಖಿಲಂ ವಿಶ್ವಂ ವೃತ್ತಸ್ಸಂವರ್ತಕೋಽನಲಃ ॥ 63 ॥
ಸಪರ್ವತದ್ರುಮಾನ್ಗುಲ್ಮಾನ್ಲತಾವಲ್ಲೀಸ್ತೃಣಾನಿ ಚ ।
ವಿಮಾನಾನಿ ಚ ದಿವ್ಯಾನಿ ಪುರಾಣಿ ವಿವಿಧಾನಿ ಚ ॥ 64 ॥
ಯಾನಿ ಚಾಶ್ರಯಣೀಯಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಸೋದಹೇತ್ ।
ಭಸ್ಮೀಕೃತ್ವಾ ತತಸ್ಸರ್ವಾಂಲ್ಲೋಕಾನ್ಲೋಕಗುರೋರ್ಗುರುಃ ॥ 65 ॥
ಸ ಭೂತಿಂ ಧಾರಯಾಮಾಸ ಯುಗಾಂತೇ ಲೋಕಸಂಭವಾಮ್ ।
ಸಹಸ್ರವೃಷ್ಟಿಃ ಶತಧಾ ಭೂತ್ವಾ ಕೃಷ್ಣೋ ಮಹಾಘನಃ ॥ 66 ॥
ದಿವ್ಯತೋಯೇನ ಹವಿಷಾ ತರ್ಪಯಾಮಾಸ ಮೇದಿನೀಂ ।

ತತಃ ಕ್ಷೀರನಿಕಾಶೇನ ಸ್ವಾದುನಾ ಪರಮಾಂಭಸಾ ॥ 67 ॥

ಅನಂತರ ಆ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಜ್ವಲಿತ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಬಲವಾದ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಬೀಸಲ್ಪಡುತ್ತಾ, ಅವೆಲ್ಲವೂ ಮರಗಳ ಕೊಂಬೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆಯುವಂತಾಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಸಂಹಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಸಂವರ್ತಕಾಗ್ನಿಯು ನೂರಾರು ಜ್ವಾಲೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ, ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ದಹಿಸಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಅದು ಪರ್ವತಗಳು, ವೃಕ್ಷಗಳು, ಪೊದೆಗಳು, ಲತೆಗಳು, ಬಳ್ಳಿಗಳು, ಹುಲ್ಲುಗಳು, ದಿವ್ಯ ವಿಮಾನಗಳು ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ನಗರಗಳನ್ನು ದಹಿಸುತ್ತದೆ. ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅದು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಗುರುವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಭಸ್ಮವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ನಂತರ, ಯುಗಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಲೋಕಗಳಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಭೂತತತ್ತ್ವವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲೇ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ನಂತರ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣದ ಮಹಾಮೇಘವಾಗಿ ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡು, ಸಾವಿರಾರು ಧಾರೆಗಳಾಗಿ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ದಿವ್ಯಜಲರೂಪ ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

ನಂತರ ಹಾಲಿನಂತೆ ಶುಭ್ರವೂ, ಅತ್ಯಂತ ಮಧುರವೂ ಆದ ಪರಮಜಲದಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಆವರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಶಿಶಿರೇಣ ಚ ದಿವ್ಯೇನ ಮಹೀ ನಿರ್ವಾಣಮಾಗಮತ್ ।
ತೇನ ತೋಯೇನ ಸಂಛನ್ನಾ ಪಯಸ್ಸಾಧರ್ಮ್ಯತೋ ಧರಾ ॥ 68 ॥
ಏಕಾರ್ಣವಜಲೀಭೂತಾ ಸರ್ವಸತ್ತ್ವವಿವರ್ಜಿತಾ ।
ಮಹಾಸತ್ತ್ವಾನ್ಯಪಿ ವಿಭುಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾನ್ಯಮಿತೌಜಸಮ್ ॥ 69 ॥
ನಷ್ಟಾರ್ಕಪವನಾಕಾಶೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇ ಜಗತಿ ಸಂವೃತೇ ।
ಸಂಶೋಷಮಾತ್ಮನಾ ಕೃತ್ವಾ ಸಮುದ್ರಾಣಾಂ ಚ ದೇಹಿನಃ ॥ 70 ॥
ದಗ್ಧ್ವಾ ಸಂಕೋಚ್ಯ ಚ ತಥಾ ಸ್ವಪಿತ್ಯೇಕಸ್ಸನಾತನಃ ।
ಪೌರಾಣಂ ರೂಪಮಾಸ್ಥಾಯ ಸ್ವಪಿತ್ಯಮಿತವಿಕ್ರಮಃ ॥ 71 ॥

ಆ ದಿವ್ಯವಾದ, ಶೀತಲ ಜಲವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭೂಮಿಯು ತಾಪಮುಕ್ತವಾಗಿ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಆ ಜಲದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆವೃತವಾದ ಭೂಮಿಯು ಹಾಲಿನಂತೆಯೇ ಏಕರೂಪದ ಜಲಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿತು. ಆಗ ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಮಹಾಸಮುದ್ರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಗಳೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿ, ಮಹಾಬಲಶಾಲಿಗಳಾದ ಎಲ್ಲ ಸತ್ವಗಳೂ ಅಸೀಮ

ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳ ಪರಮವಿಭುವಿನಲ್ಲೇ ಲೀನವಾದವು. ಸೂರ್ಯ, ವಾಯು ಮತ್ತು ಆಕಾಶಗಳೂ ವ್ಯಕ್ತರೂಪದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾಗಿ, ಜಗತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗ, ಸಮುದ್ರಗಳನ್ನೂ, ಸಮಸ್ತ ದೇಹಧಾರಿಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲೇ ಶೋಷಿಸಿಕೊಂಡು, ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ದಹಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ತನ್ನೊಳಗೆ ಸಂಕುಚಿತಗೊಳಿಸಿ, ಸನಾತನನಾದ ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ತನ್ನ ಆದಿರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಯೋಗನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಶಯನಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಏಕಾರ್ಣವಜಲವ್ಯಾಪೀ ಯೋಗೀ ಯೋಗಮುಪಾಸತೇ ।
ಅನೇಕಾನಿ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಯುಗಾನ್ಯೇಕಾರ್ಣವಾಂಭಸಿ ॥ 72 ॥
ನ ಚೈವ ಕಶ್ಚಿದವ್ಯಕ್ತಂ ವ್ಯಕ್ತೋ ವೇದಿತುಮರ್ಹತಿ ।
ಕಶ್ಚೈಷ ಪುರುಷೋ ನಾಮ ಕಿಂ ಯೋಗಃ ಕಶ್ಚ ಯೋಗವಾನ್ ॥ 73 ॥
ಅಸೌ ಕಿಯಂತಂ ಕಾಲಂ ಚ ಏಕಾರ್ಣವವಿಧಿಂ ವಿಭುಃ ।
ಕರಿಷ್ಯತೀತಿ ಭಗವಾನಿತಿ ಕಶ್ಚಿನ್ನ ಬುದ್ಧ್ಯತೇ ॥ 74 ॥
ನ ಪೃಷ್ಠೇ ನೈವಮಭಿತೋ ನೈವ ಪಾರ್ಶ್ವೇ ನ ಚಾಗ್ರತಃ ।
ತಸ್ಯ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಕಶ್ಚಿತ್ತಮೃತೇ ದೇವಸತ್ತಮಮ್ ॥ 75 ॥

ನಭಃ ಕ್ಷಿತಿಂ ಪವನಮಪಃ ಪ್ರಕಾಶನಂ
ಪ್ರಜಾಪತಿಂ ಭುವನಧರಂ ಸುರೇಶ್ವರಮ್ ।
ಪಿತಾಮಹಂ ಶ್ರುತಿನಿಲಯಂ ಮುನಿಃ ಪ್ರಶಾಮ್ಯ
ಭೂಯಶ್ಶಯನಮರೋಚಯತ್ಪ್ರಭುಃ ॥ 76 ॥
ಏವಮೇಕಾರ್ಣವೀಭೂತೇ ಶೇತೇ ಲೋಕೇ ಮಹಾದ್ಯುತಿಃ ।
ಪ್ರಚ್ಛಾದ್ಯ ಸಲಿಲೇನೋರ್ವೀಂ ಹಂಸೋ ನಾರಾಯಣಾಯತೇ ॥ 77 ॥
ಮಹತೋ ರಜಸೋ ಮಧ್ಯೇ ಮಹಾರ್ಣವ ಸಮಸ್ಯ ವೈ ।
ವಿರಜಸ್ಕೋ ಮಹಾಬಾಹುರಕ್ಷಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಯದ್ವಿದುಃ ॥ 78 ॥

ಏಕಾರ್ಣವಜಲದಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ಮಹಾಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಯೋಗೇಶ್ವರನಾದ ಅವನು ಯೋಗನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ, ಅನೇಕ ಸಹಸ್ರ ಯುಗಗಳ ಕಾಲ ಶಯನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ವ್ಯಕ್ತಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಯಾರಿಗೂ ಆ ಅವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪನನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವನು ಯಾರು? 'ಪುರುಷ' ಎಂದು ಏಕೆ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ? ಯೋಗವೆಂದರೇನು? ಯೋಗವಂತನು ಯಾರು? – ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಯಾರೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಲಾರರು. ಈ ವಿಭುವು ಎಷ್ಟು ಕಾಲ ಈ

ಏಕಾರ್ಣವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆ? ಯಾವಾಗ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ? – ಇದನ್ನೂ ಯಾರೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನ ಹಿಂದೆ, ಮುಂದೆ, ಎರಡೂ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ, ಅಥವಾ ಯಾವುದೇ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಅವನ ಮಿತಿಯನ್ನು ಯಾರೂ ತಿಳಿಯಲಾರರು. ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅವನನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಅವನ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಅರಿಯುವವರೇ ಇಲ್ಲ. ಆಗ ಪ್ರಭುವು ಆಕಾಶವನ್ನೂ, ಭೂಮಿಯನ್ನೂ, ವಾಯುವನ್ನೂ, ಜಲವನ್ನೂ, ತೇಜಸ್ಸನ್ನೂ, ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನೂ, ಲೋಕಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ದೇವತೆಗಳ ಅಧಿಪತ್ಯವನ್ನೂ, ಪಿತಾಮಹನನ್ನೂ, ವೇದಗಳ ಆಶ್ರಯವನ್ನೂ ತನ್ನೊಳಗೆ ಉಪಸಂಹರಿಸಿ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಶಾಂತನಾಗಿ ಪುನಃ ಯೋಗನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಹೀಗೆ ಇಡೀ ಜಗತ್ತು ಒಂದೇ ಮಹಾಸಮುದ್ರವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾದಾಗ, ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಭಗವಂತನು ಜಲದಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆವರಿಸಿ, ಹಂಸಸ್ವರೂಪನಾದ ನಾರಾಯಣನಾಗಿ ಯೋಗನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಶಯನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮಹಾಸಮುದ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವೆಂಬ ರಜಸ್ಸನ್ನು ಮೀರಿ,

ರಜೋಗುಣರಹಿತನಾಗಿ, ಮಹಾಬಾಹುವಾಗಿ, ಅಕ್ಷಯ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿದಿರುವ ಪರಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಅವನು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಆತ್ಮರೂಪಪ್ರಕಾಶೇನ ತಮಸಾ ಸಂವೃತಃ ಪ್ರಭುಃ ।
ಮನಸ್ಸಾತ್ತ್ವಿಕಮಾದಾಯ ಯತ್ರ ತತ್ಸತ್ವಮಾಹಿತಂ ॥ 79 ॥
ಯಥಾ ತಥ್ಯಂ ಪರಂ ಜ್ಞಾನಂ ಭೂತಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮತಮ್ ।
ರಹಸ್ಯಾರಣ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟಂ ಯಥೋಪನಿಷದಂ ಸ್ಮೃತಮ್ ॥ 80 ॥
ಪುರುಷೋ ಯಜ್ಞ ಇತ್ಯೇವ ಯತ್ಪರಂ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಮ್ ।
ಯಶ್ಚಾನ್ಯತ್ಪುರುಷಾಖ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ಸ ಏವ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ॥ 81 ॥
ಯೇ ಚ ಯಜ್ಞಕರಾ ವಿಪ್ರಾ ಯೇ ಋತ್ವಿಜ ಇತಿ ಸ್ಮೃತಾಃ ।
ಅಸ್ಮಾದೇವ ಪುರಾಭೂತಾ ಯಜ್ಞೇಭ್ಯಃ ಶ್ರೂಯತೇ ಯಥಾ ॥ 82 ॥
ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಪ್ರಥಮಂ ವಕ್ತ್ರಾದುದ್ಗಾತಾರಂ ಚ ಸಾಮಗಂ ।
ಹೋತಾರಂ ಚ ತಥಾದ್ಧ್ವರ್ಯುಂ ಬಾಹುಭ್ಯಾಮಸೃಜತ್ಪ್ರಭುಃ ॥ 83 ॥
ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಛಂಸೀ ಪ್ರಸ್ತೋತಾರೌ ಚ ಸರ್ವಶಃ ।
ಮೇಢ್ರಾಚ್ಚ ಮೈತ್ರಾವರುಣಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾತಾರಮೇವ ಚ ॥ 84 ॥
ಉದರಾತ್ಪ್ರತಿಹರ್ತಾರಂ ಪೋತಾರಂ ಚೈವ ಪಾರ್ಥಿವ ।

ಪಾಣಿಭ್ಯಾಮಥವಾಗ್ನೀಧ್ರಮುನ್ನೇತಾರಂ ಚ ಯಾಜುಷಮ್ ॥ 85 ॥
ಅಚ್ಛಾವಾಕಮಥೋರುಭ್ಯಾಂ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಚ ಜಾನುಷು ।
ಏವಮೇವಂ ಸ ಭಗವಾನ್ಷೋಡಶೈತಾನ್ಜಗತ್ಪತಿಃ ॥ 86 ॥
ಸ್ವಯಂಭೂಃ ಸರ್ವಯಜ್ಞಾನಾಮೃತ್ವಿಜೋಽಸೃಜದುತ್ತಮಾನ್ ।
ತದಾ ಸ ವೈ ವೇದಮಯಃ ಪುರುಷೋ ಯಜ್ಞಸಂಜ್ಞಿತಃ ॥ 87 ॥
ವೇದಾಶ್ಚೈತೇಽಭಯಾಸ್ಸರ್ವೇ ಸಹಾಂಗೋಪನಿಷತ್ಕ್ರಿಯಾಃ ।
ಸ್ವಪಿತ್ಯೇಕಾರ್ಣವೇ ಚೈವ ಯದಾಶ್ಚರ್ಯಮಭೂತ್ಪುರಾ ॥ 88 ॥

ಆ ಪ್ರಭುವು ತನ್ನ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೇ (ಇತರ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾಶಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸಿ), ತಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಆವೃತನಾದವನಂತೆ ಯೋಗನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಸಾತ್ತ್ವಿಕಸ್ವರೂಪದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲೇ ಅಧಿಷ್ಠಾಪಿಸಿಕೊಂಡು, ಸತ್ತ್ವವು ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುವ ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪರಮಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರಹಸ್ಯವಿದ್ಯೆಯಾಗಿ ಅದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. 'ಪುರುಷನೇ ಯಜ್ಞ' ಎಂದು

ಯಾವ ಪರಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆಯೋ, 'ಪುರುಷ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ತತ್ತ್ವವೂ ಸಹ ಅವನೇ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ವಿಪ್ರರು ಹಾಗೂ ಋತ್ವಿಜರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಯಜ್ಞಪುರೋಹಿತರು ಸಹ ಅವನಿಂದಲೇ ಹಿಂದೆ ಉಂಟಾದವರು ಎಂದು ಯಜ್ಞಸಂಬಂಧಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಭುವು ತನ್ನ ಮುಖದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು (ಬ್ರಹ್ಮ ಋತ್ವಿಜನನ್ನು), ಸಾಮಗಾನವನ್ನು ಹಾಡುವ ಉದ್ಗಾತೃವನ್ನು, ಹೋತೃವನ್ನು ಹಾಗೂ ಅಧ್ವರ್ಯುವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಛಂಸಿಯನ್ನು, ಪ್ರಸ್ತೋತೃವನ್ನು, ಮೈತ್ರಾವರುಣನನ್ನು ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾತೃವನ್ನು ಸಹ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ರಾಜನೇ! ತನ್ನ ಉದರದಿಂದ ಪ್ರತಿಹರ್ತೃ ಮತ್ತು ಪೋತೃಗಳನ್ನು, ತನ್ನ ಕೈಗಳಿಂದ ಅಗ್ನೀಧ್ರ ಮತ್ತು ಉನ್ನೇತೃ ಎಂಬ ಯಾಜುಷ ಋತ್ವಿಜರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ತೊಡೆಗಳಿಂದ ಅಚ್ಛಾವಾಕನನ್ನು ಮತ್ತು ಮೊಣಕಾಲುಗಳಿಂದ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಜಗದ್ಪತಿಯಾದ ಭಗವಂತನು ಈ ಹದಿನಾರು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಋತ್ವಿಜರನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಸ್ವಯಂಭುವಾದ ಭಗವಂತನೇ

ಸರ್ವಯಜ್ಞಗಳಿಗಾಗಿ ಈ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಋತ್ವಿಜರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನು ವೇದಮಯನೂ, 'ಯಜ್ಞ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಪುರುಷನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಆ ವೇದಗಳೂ, ಅವುಗಳ ಸಮಸ್ತ ಅಂಗಗಳೂ, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೂ, ಯಜ್ಞಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಸಹ ಆ ಏಕಾರ್ಣವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ಲೀನವಾಗಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಆಗ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಅದ್ಭುತ ಘಟನೆ ನಡೆಯಿತು.

ಶ್ರೂಯತಾಂ ತತ್ತಥಾ ವಿಪ್ರೋ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಃ ಕುತೂಹಲಾತ್ ।
ಗೀರ್ಣೋ ಭಗವತಸ್ತಸ್ಯ ಕುಕ್ಷಾವಾಸೀನ್ಮಹಾಮುನಿಃ ॥ 89 ॥
ಬಹುವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಯುಸ್ತಸ್ಯೈವ ವರತೇಜಸಾ ।
ಅಟಂಸ್ತೀರ್ಥಪ್ರಸಂಗೇನ ಪೃಥಿವೀತೀರ್ಥಗೋಚರಮ್ ॥ 90 ॥
ಆಶ್ರಮಾಣಿ ಚ ಪುಣ್ಯಾನಿ ದೇವತಾಯತನಾನಿ ಚ ।
ದೇಶಾನ್ರಾಷ್ಟ್ರಾಣಿ ಚಿತ್ರಾಣಿ ಪುರಾಣಿ ವಿವಿಧಾನಿ ಚ ॥ 91 ॥
ಜಪಹೋಮಪರಶ್ಶಾಂತಃ ತಪೋರತಿಮಯಸ್ಸ್ಮೃತಃ ।
ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಸ್ತತಸ್ತಸ್ಯ ಶನೈರ್ವಕ್ತ್ರಾದ್ವಿನಿಸ್ಸೃತಃ ॥ 92 ॥
ನಿಷ್ಕ್ರಾಮಂತಂ ಸಚಾತ್ಮಾನಂ ಜಾನೀತೇ ದೇವಮಾಯಯಾ ।
ನಿಷ್ಕ್ರಮ್ಯ ತಸ್ಯ ವದನಾದೇಕಾರ್ಣವಮಥೋ ಜಗತ್ ॥ 93 ॥

ಅದನ್ನು ಈಗ ಕೇಳು. ಮಹರ್ಷಿ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಭಗವಂತನಿಂದ ನುಂಗಲ್ಪಟ್ಟು, ಅವನ ಉದರದಲ್ಲಿಯೇ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಭಗವಂತನ ವರತೇಜಸ್ಸಿನ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನು ಅನೇಕ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದನು. ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪವಿತ್ರ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ಪುಣ್ಯಮಯವಾದ ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನೂ, ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನೂ, ವಿವಿಧ ದೇಶಗಳನ್ನೂ, ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನೂ, ವಿಚಿತ್ರವಾದ ನಗರಗಳನ್ನೂ ಸಂದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಜಪ ಮತ್ತು ಹೋಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿ, ಶಾಂತಚಿತ್ತನಾಗಿ, ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನು, ನಂತರ ಭಗವಂತನ ಬಾಯಿಯಿಂದ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹೊರಬಂದನು. ಹೊರಬರುತ್ತಿದ್ದ ಅವನು, ದೇವಮಾಯೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ತಾನು ಭಗವಂತನ ಬಾಯಿಯಿಂದ ಹೊರಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡನು. ಹೊರಬಂದ ಕೂಡಲೇ, ಏಕಾರ್ಣವರೂಪವಾಗಿದ್ದ ಇಡೀ ಜಗತ್ತನ್ನು ಕಂಡನು.

ಸರ್ವತಸ್ತಮಸಾಚ್ಛನ್ನಂ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯೋನ್ವವೈಕ್ಷತ ।

ತಸ್ಯೋತ್ಪನ್ನಂ ಭಯಂ ತೀವ್ರಂ ವ್ಯತ್ಯಯಂ ಚಾತ್ಮಜೀವಿತಮ್ ॥ 94 ॥
ದೇವದರ್ಶನಸಂಹೃಷ್ಟೋ ವಿಸ್ಮಯಂ ಪರಮಂ ಗತಃ ।
ಸೋಽಚಿಂತಯತ ಮಧ್ಯಸ್ಥೋ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯೋಥ ಶಂಕಿತಃ ॥ 95 ॥
ಕಿನ್ನು ಸ್ಯಾಚ್ಚಿತ್ತಸಂಮೋಹಃ ಕಿನ್ನು ಸ್ವಪ್ನೋನುಭೂಯತೇ ।
ವ್ಯಕ್ತಮನ್ಯತರೋ ಭಾವಃ ಏತಯೋರ್ಭವಿತಾ ಮಮ ॥ 96 ॥
ನಹಿ ಸ್ವಪ್ನೋಹ್ಯಯಂ ಸತ್ಯಯುಕ್ತಂ ಯತ್ಸತ್ಯಮರ್ಹತಿ ।
ನಷ್ಟಚಂದ್ರಾರ್ಕಪವನೋ ನಷ್ಟಪರ್ವತಭೂತಲಃ ॥ 97 ॥
ಕತಮಸ್ಸ್ಯಾದಯಂ ಲೋಕಃ ಇತಿ ಚಿಂತಾಮವಸ್ಥಿತಃ ।
ದದರ್ಶ ಚಾಪಿ ಪುರುಷಂ ಸ್ವಪಂತಂ ಪರ್ವತೋಪಮಮ್ ॥ 98 ॥
ಸಲಿಲೇಽರ್ಧಮಥೋನ್ಮಗ್ನಂ ಜೀಮೂತಮಿವ ಸಾಗರೇ ।
ತಪಂತಮಿವ ತೇಜೋಭಿರ್ಗೋಮುಕ್ತಮಿವ ಭಾಸ್ಕರಮ್ ॥ 99 ॥
ಗಾಂಭೀರ್ಯಾತ್ಸಾಗರಮಿವ ಭಾಸಹಸ್ರಮಿವೌಜಸಾ ।
ದೇವಂ ಚಂದ್ರಮಿವಾಯಾಂತಂ ಕೋ ಭವಾನಿತಿ ವಿಸ್ಮಯಾತ್ ॥ 100 ॥

ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದಟ್ಟ ಅಂಧಕಾರದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದ್ದ ಆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನು ನೋಡಿದನು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನಲ್ಲಿ ತೀವ್ರವಾದ ಭಯವುಂಟಾಯಿತು; ತನ್ನ ಜೀವದ ಸ್ಥಿತಿಯ

ಬಗ್ಗೆಯೂ ಗಾಢವಾದ ಗೊಂದಲವು ಉಂಟಾಯಿತು. ಆದರೆ ಭಗವಂತನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಆನಂದಗೊಂಡಿದ್ದ ಅವನು, ಜೊತೆಗೆ ಅಪಾರವಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೂ ಒಳಗಾದನು. ಆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಸಂಶಯಭರಿತ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹೀಗೆ ಚಿಂತಿಸಿದನು: "ಇದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಭ್ರಮೆಯೇ? ಅಥವಾ ನಾನು ಕನಸನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆಯೇ? ಇಲ್ಲವೇ ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಸ್ಥಿತಿಯೇ ನನಗೆ ಉಂಟಾಗಿದೆಯೇ? ಆದರೆ ಇದು ಕನಸಾಗಿರಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ನಿಜವೆಂದು ಭಾಸವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನಿಲ್ಲ, ಸೂರ್ಯನಿಲ್ಲ, ವಾಯುವಿಲ್ಲ; ಪರ್ವತಗಳೂ ಭೂಮಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಇದು ಯಾವ ಲೋಕ?" ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಅವನು ಒಂದು ಮಹಾಪುರುಷನನ್ನು ಯೋಗನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಶಯನಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡನು. ಅವನ ದೇಹವು ಪರ್ವತದಂತೆ ವಿಶಾಲವಾಗಿತ್ತು. ಅವನ ದೇಹದ ಅರ್ಧಭಾಗವು ಜಲದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದು, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಿರುವ ಮಹಾಮೋಡದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದನು; ಮೋಡಗಳಿಂದ ಹೊರಬಂದ

ಭಾಸ್ಕರನಂತೆ ದೀಪ್ತಿಮಾನನಾಗಿದ್ದನು. ಗಾಂಭೀರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದಂತೆಯೂ, ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಸೂರ್ಯರಿಗೆ ಸಮನಾಗಿಯೂ ಕಂಡ ಆ ದೇವನನ್ನು ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ, "ಭಗವಂತನೇ! ನೀನು ಯಾರು?" ಎಂದು ಕೇಳಿದನು.

ತಥೈವ ಚ ಮುನಿಃ ಕುಕ್ಷಿಂ ಪುನರೇವ ಪ್ರವೇಶಿತಃ ।
ಸ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಪುನಃ ಕುಕ್ಷಿಂ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಸ್ಸವಿಸ್ಮಯಮ್ ॥ 101 ॥
ತಥೈವ ಚ ಪುನರ್ಭೂಯೋ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನಮ್ ।
ಸ ತಥೈವ ಯಥಾಪೂರ್ವಂ ಪೃಥಿವೀಮಟತೇ ವನಮ್ ॥ 102 ॥
ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಜಲೋಪೇತಂ ವಿವಿಧಾನ್ಯಾಶ್ರಮಾಣಿ ಚ ।
ಕ್ರತುಭಿರ್ಯಜಮಾನಾಂಶ್ಚ ಸಮಾಪ್ತವರದಕ್ಷಿಣೈಃ ॥ 103 ॥
ಅಪಶ್ಯದ್ದೇವಕುಕ್ಷಿಸ್ಥಾನ್ಯಜ್ಞಸ್ಥಾನ್ಯತಶೋ ದ್ವಿಜಾನ್ ।
ಸದ್ವೃತ್ತಮಾಸ್ಥಿತಾಸ್ಸರ್ವೇ ವರ್ಣಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪೂರ್ವಕಾಃ ॥ 104 ॥
ಚತ್ವಾರಶ್ಚಾಶ್ರಮಾಸ್ಸಮ್ಯಗ್ಯಥೋದ್ದಿಷ್ಟಾಃ ಪುರಾ ಮಮ ।
ಏವಂ ವರ್ಷಶತಂ ಸಾಗ್ರಂ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯೇನ ಧೀಮತಾ ॥ 105 ॥
ಚರತಾ ಪೃಥಿವೀಂ ಸರ್ವಾಂ ತತ್ಕುಕ್ಷೌ ಹಿ ಸಮೀಕ್ಷತೇ ।
ತತಃ ಕದಾಚಿದಥ ವೈ ಪುನರ್ವಕ್ತ್ರಾದ್ವಿನಿಸ್ಸೃತಃ ॥ 106 ॥

ತದನಂತರ ಆ ಮಹರ್ಷಿಯು ಮತ್ತೆ ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಉದರದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಪುನಃ ಭಗವಂತನ ಕುಕ್ಷಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನು ಪರಮಾಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆ ಕಂಡಂತೆಯೇ ಮತ್ತೆ ಜಗತ್ತಿನ ದರ್ಶನವಾಯಿತು. ಅವನು ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಭೂಮಿಯನ್ನೂ, ಅರಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಗಳ ಜಲದಿಂದ ಸಮೃದ್ಧವಾದ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನೂ, ನಾನಾ ವಿಧದ ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನೂ, ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ಸಮರ್ಪಕವಾದ ದಕ್ಷಿಣೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರನ್ನೂ ಅವನು ಕಂಡನು. ಭಗವಂತನ ಉದರದೊಳಗೆಯೇ ನೂರಾರು ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ದ್ವಿಜರನ್ನು ಅವನು ನೋಡಿದನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಾಲ್ಕೂ ವರ್ಣಗಳ ಜನರು ಸದಾಚಾರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾನು ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ನಾಲ್ಕೂ ಆಶ್ರಮಗಳೂ ಸಮ್ಯಕವಾಗಿ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದವು. ಹೀಗೆ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನು ನೂರು ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚು

ಕಾಲ ಆ ಭಗವಂತನ ಉದರದಲ್ಲಿಯೇ ಇಡೀ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಂಚರಿಸಿ ನೋಡಿದನು. ಅನಂತರ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಭಗವಂತನ ಬಾಯಿಯಿಂದ ಹೊರಬಂದನು.

ಸುಪ್ತಂ ನ್ಯಗ್ರೋಧಶಾಖಾಯಾಂ ಬಾಲಮೇಕಂ ನಿರೈಕ್ಷತ ।
ತಥೈವೈಕಾರ್ಣವಜಲೇ ನೀಹಾರೇಣಾ ವೃತಾಂತರೇ ॥ 107 ॥
ಅವ್ಯಕ್ತಕ್ರೀಡನೇ ಲೋಕೇ ಸರ್ವಭೂತವಿವರ್ಜಿತೇ ।
ಸಮುನಿರ್ವಿಸ್ಮಯಾವಿಷ್ಟಃ ಕೌತೂಹಲಸಮನ್ವಿತಃ ॥ 108 ॥
ಬಾಲಮಾದಿತ್ಯಸಂಕಾಶಂ ನ ಶಕ್ನೋತ್ಯಭಿವೀಕ್ಷಿತುಮ್ ।
ಸೋಪ್ಯಚಿಂತಯದೇಕಾಂತೇ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಸಲಿಲಸನ್ನಿಧೌ ॥ 109 ॥
ಪೂರ್ವದೃಷ್ಟಮಿದಂ ಮೇನೇ ಶಂಕಿತೋ ದೇವಮಾಯಯಾ ।
ಅಗಾಧೇ ಸಲಿಲೇ ಮಗ್ನೋ ಮಾರ್ಕಂಡೇಸ್ಸವಿಸ್ಮಯಃ ॥ 110 ॥

ಹೊರಬಂದಾಗ, ಏಕಾರ್ಣವಜಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಮಂಜಿನಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದ್ದ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ, ಆಲದ ಮರದ (ನ್ಯಗ್ರೋಧ) ಒಂದು ಕೊಂಬೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ್ದ ಒಂದು ದಿವ್ಯಬಾಲಕನನ್ನು ಕಂಡನು. ವ್ಯಕ್ತಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಇಲ್ಲದ, ಕೇವಲ ಲೀಲಾಮಾತ್ರವಾಗಿ ಅವ್ಯಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದ, ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಆ

ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಆ ಮಹರ್ಷಿಯು ಮಹಾಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೂ ಕುತೂಹಲಕ್ಕೂ ಒಳಗಾದನು. ಆ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಬಾಲಕನನ್ನು ಅವನು ನೇರವಾಗಿ ನೋಡಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಜಲದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಏಕಾಂತವಾಗಿ ನಿಂತು ಹೀಗೆ ಚಿಂತಿಸಿದನು: "ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನಾನು ಹಿಂದೆ ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಇದು ದೇವಮಾಯೆಯ ಪರಿಣಾಮವೇ ಇರಬೇಕು" ಎಂದು ಸಂಶಯಗೊಂಡನು. ಅಪಾರವಾದ ಆ ಜಲರಾಶಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನು ಅಪಾರವಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ತುಂಬಿಬಿಟ್ಟನು.

ಪೂರ್ವವೃತ್ತಮಥೋ ದ್ರಷ್ಟುಮವ್ರಜತ್ತ್ರಸ್ತಲೋಚನಃ ।
ಸ ತಸ್ಮೈ ಭಗವಾನಾಹ ಸ್ವಾಗತೋ ಬಾಲಯೋಗವಾನ್ ॥ 111 ॥
ಬಭಾಷೇ ಮೇಘತುಲ್ಯೇನ ಸ್ವರೇಣ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ।
ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ ನ ಭೇತವ್ಯಮಾಗಚ್ಛಸ್ವ ಮಮಾಂತಿಕಮ್ ॥ 112 ॥

ಹಿಂದೆ ತಾನು ಕಂಡಿದ್ದ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯಿಂದ, ಭಯಭರಿತ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನು ಆ ಬಾಲಕನ ಕಡೆಗೆ ಹೋದನು. ಆಗ ಯೋಗಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಆ ದಿವ್ಯಬಾಲಕನಾದ ಭಗವಂತನು ಅವನಿಗೆ, “ಸುಸ್ವಾಗತ !” ಎಂದು

ಹೇಳಿದನು. ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಭಗವಂತನು ಮೇಘಗರ್ಜನೆಯಂತಿದ್ದ ಗಂಭೀರಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದನು: "ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನೇ! ಭಯಪಡಬೇಡ. ನನ್ನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಾ."

ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ ಉವಾಚ ।
ಕೋ ನಾಮ್ನಾ ಕೀರ್ತಯತಿ ಮಾಂ ಕುರ್ವನ್ಪರಿಭವಂ ಮಮ ।
ದಿವ್ಯಂ ವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಖ್ಯಂ ವರ್ಷಾಣಾಂ ಚೈವ ಮೇ ವಯಃ ॥ 113 ॥
ನ ಹ್ಯೇಷ ಚ ಸದಾಚಾರೋ ದೇವೇಷ್ವಪಿ ಮಮೋಚಿತಃ ।
ಮಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಪಿ ಹಿ ಸ ಸ್ನೇಹೋ ದೀರ್ಘಾಯುರಿತಿ ಭಾಷತೇ ॥ 114 ॥
ಕಸ್ತಪೋ ಘೋರಮಾಸಾದ್ಯ ಮಮಾದ್ಯ ತ್ಯಕ್ತಜೀವಿತಃ ।
ಮಾರ್ಕಂಡೇಯೇತಿ ಮಾಮುಕ್ತ್ವಾ ಮೃತ್ಯುಮೀಕ್ಷಿತುಮರ್ಹತಿ ॥ 115 ॥

ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನು ಹೇಳಿದನು: "ನನ್ನನ್ನು ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆದು ನನ್ನ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ತರುವ ಈತನು ಯಾರು? ನನಗೆ ದಿವ್ಯಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಆಯಸ್ಸಾಗಿದೆ. ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ನನ್ನನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಕರೆಯುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೂ ಕೂಡ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು 'ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಮಾನ್' ಎಂದೇ ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಘೋರತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿ

ನನ್ನಂತವನಾದ ನನ್ನನ್ನು 'ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ' ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಕರೆಯುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ತ್ಯಜಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾದವನು ಯಾರು?"

ಏವಮಾಭಾಷಿತಃ ಕ್ರೋಧಾನ್ಮಾರ್ಕಂಡೇಯೋ ಮಹಾಮುನಿಃ ।
ತದ್ಯೈನಂ ಭಗವಾನ್ಭೂಯೋ ಬಭಾಷೇ ಮಧುಸೂದನಃ ॥ 116 ॥

ಹೀಗೆ ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಮಾತನಾಡಿದ ಮಹಾಮುನಿ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನಿಗೆ ಮಧುಸೂದನನಾದ ಭಗವಂತನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿದನು.

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ।
ಅಹಂ ತೇ ಜನಕೋ ವತ್ಸ ಹೃಷೀಕೇಶಃ ಪಿತಾಮಹಃ ।
ಆಯುಷ್ಪ್ರದಾತಾ ಪೌರಾಣಃ ಕಿಂ ಮಾಂ ತ್ವಂ ನೋಪಸರ್ಪಸಿ ॥ 117 ॥
ಮಾಂ ಪುತ್ರಕಾಮಃ ಪ್ರಥಮಂ ಪಿತಾ ತೇಽಂಗಿರಸೋ ಮುನಿಃ ।
ಪೂರ್ವಮಾರಾಧಯಾಮಾಸ ತಪಸ್ತೀವ್ರಂ ಸಮಾಶ್ರಿತಃ ॥ 118 ॥
ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಘೋರತಪಸಾ ಪ್ರಾವೃಣ್ಹೋತ್ತ್ವಾಂ ಸುತೇಜಸಮ್ ।
ಉಕ್ತವಾಂಸ್ತಮಹಂ ಸತ್ಯಂ ಮಹರ್ಷಿಮಮಿತೌಜಸಮ್ ॥ 119 ॥

ಕಸ್ಸಮುತ್ಸಹತೇ ಚಾನ್ಯೋ ಯೇನ ಭೂತಾತ್ಮಕಾತ್ಮಕಃ ।
ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಚೈಕಾರ್ಣವಗತಂ ಕ್ರೀಡಂತಂ ಯೋಗವರ್ತ್ಮನಾ ॥ 120 ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದನು: "ವತ್ಸನೇ! ನಾನು ನಿನ್ನ ಜನಕನು. ನಾನು ಹೃಷೀಕೇಶನು, ಪಿತಾಮಹನು, ಪುರಾತನನೂ, ನಿನಗೆ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದವನೂ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನೀನು ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಏಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ? ನಿನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಅಂಗಿರಸಗೋತ್ರದ ಮಹರ್ಷಿಯು ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಬಯಸಿ, ಹಿಂದೆ ನನ್ನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಘೋರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ್ದನು. ಅವನ ಆ ಘೋರ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಕಂಡು, ತೇಜೋಮಯನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಅವನಿಗೆ ವರವಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದೆನು. ಆಗ ಅಸೀಮ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳ ಆ ಮಹರ್ಷಿಗೆ ನಾನು ಸತ್ಯವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದೆನು. "ಭೂತಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಈ ಏಕಾರ್ಣವದಲ್ಲಿ ಯೋಗಮಾಯೆಯಿಂದ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಯಾರು ನೋಡಬಲ್ಲರು? ಯಾರು ಅದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥರು?" ಎಂದು ನಾನು ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದೆನು."

ತತಃ ಪ್ರಹೃಷ್ಟಹೃದಯೋ ವಿಸ್ಮಯೋತ್ಫುಲ್ಲಲೋಚನಃ ।

ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಪುಟೋ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯೋ ಮಾಹಾತಪಾಃ ॥ 121 ॥
ನಾಮಗೋತ್ರೇಣ ತತ್ಪ್ರೋಕ್ತೋ ದೀರ್ಘಾಯುರ್ಲೋಕಪೂಜಿತಃ ।
ತಸ್ಮೈ ಭಗವತೇ ಭಕ್ತ್ಯಾ ನಮಸ್ಕಾರಾನ್ಪ್ರಕುರ್ವತ ॥ 122 ॥

ಆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ ಮಹಾತಪಸ್ವಿಯು ಹೃದಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹರ್ಷಗೊಂಡನು. ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಅರಳಿದವು. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅಂಜಲಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಿಂತನು. ಲೋಕಪೂಜಿತನೂ, ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯನೂ ಆದ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನು, ತನ್ನ ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಗೋತ್ರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿದ್ದ ಆ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಪರಮಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪುನಃ ಪುನಃ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದನು.

ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ ಉವಾಚ ।
ಇಚ್ಛಾಮಿ ತತ್ತ್ವತೋ ಜ್ಞಾತುಮಿಮಾಂ ಮಾಯಾಂ ತವಾನಘ ।
ಯದೇಕಾರ್ಣವಮಧ್ಯಸ್ಥಃ ಶೇಷೇ ತ್ವಂ ಬಾಲರೂಪವಾನ್ ॥ 123 ॥
ಕಿಂ ಸಂಜ್ಞಶ್ಚೈವ ಭಗವಾನ್ಲೋಕೇ ವಿಜ್ಞಾಯಸೇ ಪ್ರಭೋ ।
ತರ್ಕಯೇ ತ್ವಂ ಮಹಾತ್ಮಾನಂ ಕೋಽನ್ಯೋವಸ್ಥಾತುಮರ್ಹತಿ ॥ 124 ॥

ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನು ಹೇಳಿದನು: "ಅನಘನೇ! ನೀನು ಏಕಾರ್ಣವದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಾಲರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಶಯನಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ನಿನ್ನ ಮಾಯಾತತ್ತ್ವವನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ನಾನು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ಪ್ರಭೋ! ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಯಾವ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ? ನೀನು ಮಹಾತ್ಮನೆಂದು ನಾನು ಊಹಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ನಿನ್ನ ಹೊರತು ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಲು ಇನ್ನಾರು ಸಮರ್ಥರು?"

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ।
ಅಹಂ ನಾರಾಯಣೋ ಬ್ರಹ್ಮನ್ಸರ್ವಭೂತವಿನಾಶನಃ ।
ಅಹಂ ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷೋ ಯಃ ಪಾದಸಾಹಸ್ರ ಸಂಜ್ಞಿತಃ ॥ 125 ॥
ಆದಿತ್ಯವರ್ಣಃ ಪುರುಷೋ ಮುಖೇ ಬ್ರಹ್ಮಮಯೋಹ್ಯಹಮ್ ।
ಅಹಮಗ್ನಿರ್ಹವ್ಯವಾಹಃ ಸಪ್ತಸಪ್ತಿಭಿರನ್ವಿತಃ ॥ 126 ॥
ಅಹಮಿಂದ್ರಪದೇ ಶಕ್ರಃ ಋತೂನಾಂ ಪರಿವತ್ಸರಃ ।
ಅಹಂ ಯೋಗಿಷು ಸಂಖ್ಯಾಖ್ಯೋ ಯುಗಾಂತಶ್ಚಾಂತ ಏವ ಚ ॥ 127 ॥
ಅಹಂ ಸರ್ವಾಣಿ ಸತ್ವಾನಿ ದೈವತಾನ್ಯಖಿಲಾನಿ ಚ ।
ಉರಗಾಣಾಮಹಂ ಶೇಷಸ್ತಾರ್ಕ್ಷೋಽಹಂ ಸರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾಮ್ ॥ 128 ॥

ಕೃತಾಂತಸ್ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ವಿಜ್ಞೇಯಃ ಕಾಲಸಂಜ್ಞಿತಃ ।
ಅಹಂ ಧರ್ಮಸ್ತಪಶ್ಚಾಹಂ ಸರ್ವಾಶ್ರಮನಿವಾಸಿನಾಮ್ ॥ 129 ॥
ಅಹಂ ದಯಾಪರೋ ಧರ್ಮಃ ಕ್ಷೀರೋದೋಽಹಂ ಮಹಾರ್ಣವಃ ।
ಯತ್ತತ್ಸತ್ಯಂ ಚ ಪರಮಹಮೇಕಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ॥ 130 ॥
ಅಹಂ ಸಾಂಖ್ಯಮಹಂ ಯೋಗಮಹಂ ತತ್ಪರಮಂ ಪದಮ್ ।
ಅಹಮಿಜ್ಯಾ ಕ್ರಿಯಾ ಚಾಹಮಹಂ ವಿದ್ಯಾಧಿಪಸ್ಸ್ಮೃತಃ ॥ 131 ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದನು: "ಬ್ರಹ್ಮನ್! ನಾನು ನಾರಾಯಣನು. ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳ ಸಂಹಾರಕನೂ ನಾನು. ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷನೆಂದು, ಸಹಸ್ರಪಾದನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಪುರುಷನೂ ನಾನೇ. ಆದಿತ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ಪುರುಷನೂ ನಾನೇ. ನನ್ನ ಮುಖವು ಬ್ರಹ್ಮಮಯವಾಗಿದೆ. ಹವ್ಯಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಒಯ್ಯುವ ಅಗ್ನಿಯೂ ನಾನೇ. ಏಳು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸೂರ್ಯನೂ ನಾನೇ. ಇಂದ್ರಪದದಲ್ಲಿ ಶಕ್ರನೂ ನಾನೇ. ಋತುಗಳ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿವತ್ಸರವೂ ನಾನೇ. ಯೋಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಜ್ಞಾನವೂ ನಾನೇ. ಯುಗಗಳ ಅಂತ್ಯವೂ, ಅವುಗಳ ಪರಮಾಂತ್ಯವೂ ನಾನೇ. ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಗಳೂ ನಾನೇ. ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ನಾನೇ.

ನಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಶೇಷನೂ ನಾನೇ. ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯ (ಗರುಡ)ನೂ ನಾನೇ. ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಗಳ ಅಂತ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕೃತಾಂತನೂ, ಕಾಲನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವವನೂ ನಾನೇ. ಎಲ್ಲ ಆಶ್ರಮವಾಸಿಗಳ ಧರ್ಮವೂ, ಅವರ ತಪಸ್ಸೂ ನಾನೇ. ಕರುಣಾಪರನಾದ ಧರ್ಮವೂ ನಾನೇ. ಕ್ಷೀರಸಾಗರವೂ ನಾನೇ. ಪರಮಸತ್ಯವೂ ನಾನೇ. ಏಕೈಕ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೂ ನಾನೇ. ಸಾಂಖ್ಯವೂ ನಾನೇ. ಯೋಗವೂ ನಾನೇ. ಆ ಪರಮಪದವೂ ನಾನೇ. ಯಜ್ಞಾರಾಧನೆಯೂ ನಾನೇ. ಯಜ್ಞಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ನಾನೇ. ಸಮಸ್ತ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಅಧಿಪತಿಯೂ ನಾನೇ.

ಅಹಂ ಜ್ಯೋತಿರಹಂ ವಾಯುರಹಂ ಭೂಮಿರಹಂ ನಭಃ ।
ಅಹಮಾಪಸ್ಸಮುದ್ರಶ್ಚ ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ ದಿಶೋ ದಶ ॥ 132 ॥
ಅಹಂ ವರ್ಷಮಹಂ ಸೋಮಃ ಪರ್ಜನ್ಯೋಽಹಮಹಂ ಹರಿಃ ।
ಕ್ಷೀರೋದಸಾಗರೇ ಚಾಹಂ ಸಮುದ್ರೇ ಬಡಬಾಮುಖೇ ॥ 133 ॥
ವಹ್ನಿಸ್ಸಂವರ್ತಕೋ ಭೂತ್ವಾ ಪಿಬಂಸ್ತೋಯಮಹಂ ರವಿಃ ।
ಅಹಂ ಪುರಾಣಂ ಪರಮಂ ತಥೈವಾಹಂ ಪರಾಯಣಮ್ ॥ 134 ॥
ಭವಿಷ್ಯೇ ಚಾಪಿ ಸರ್ವತ್ರ ಭವಿಷ್ಯತ್ಸರ್ವಸಂಭವಃ ।
ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಪಶ್ಯಸೇ ವಿಪ್ರ ಯಚ್ಛೃಣೋಷಿ ಚ ಕಿಂಚನ ॥ 135 ॥

ಯಶ್ಚಾನುಭವಸೇ ಲೋಕೇ ತತ್ಸರ್ವಂ ಮಾಮನುಸ್ಮರ ।
ವಿಶ್ವಂ ಸೃಷ್ಟಂ ಮಯಾ ಪೂರ್ವಂ ಸೃಜೇ ಚಾದ್ಯಾಪಿ ಪಶ್ಯ ಮಾಮ್ ॥ 136 ॥
ಯುಗೇಯುಗೇ ಚ ರಕ್ಷಾಮಿ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಾಖಿಲಂ ಜಗತ್ ।
ತದೇತದಖಿಲಂ ಸರ್ವಂ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಾವಧಾರಯ ॥ 137 ॥
ಶುಶ್ರೂಷುರಪಿ ಧರ್ಮೇಷು ಕುಕ್ಷೌ ಚರ ಸುಖಂ ಮಮ ।
ಮಮ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಶರೀರಸ್ಥೋ ದೇವಾಶ್ಚ ಋಷಿಭಿಸ್ಸಹ ॥ 138 ॥
ವ್ಯಕ್ತಮವ್ಯಕ್ತಯೋಗಂ ಮಾಮವಗಚ್ಛಾಸುರದ್ವಿಷಮ್ ।
ಅಹಮೇಕಾಕ್ಷರೋ ಮಂತ್ರಸ್ತ್ರ್ಯಕ್ಷರಶ್ಚ ಪಿತಾಮಹಃ ॥ 139 ॥
ಪರಸ್ತ್ರಿವರ್ಗಾದೋಂಕಾರಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರದರ್ಶನಃ ।
ಏವಮಾದಿಪುರಾಣೋಸೌ ವದನ್ನೇವ ಮಹಾಮತಿಃ ॥ 140 ॥
ವಕ್ತ್ರಮಾಹೃತವಾನಾಶು ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಂ ಮಹಾಮುನಿಮ್ ।
ತತೋ ಭಗವತಃ ಕುಕ್ಷಿಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ಮುನಿಸತ್ತಮಃ ॥ 141 ॥
ನೇನಾಸಮ್ಮುಖಮೇಕಾಂತೇ ಶುಶ್ರೂಷುಃ ಹಂಸಮವ್ಯಯಮ್ ॥ 142 ॥

ನಾನೇ ಜ್ಯೋತಿ. ನಾನೇ ವಾಯು. ನಾನೇ ಭೂಮಿ. ನಾನೇ ಆಕಾಶ. ನಾನೇ ಜಲ. ನಾನೇ ಸಮುದ್ರ. ನಕ್ಷತ್ರಗಳೂ ನಾನೇ. ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕುಗಳೂ ನಾನೇ. ನಾನೇ ವರ್ಷ (ಸಂವತ್ಸರ). ನಾನೇ ಸೋಮ.

ನಾನೇ ಪರ್ಜನ್ಯ. ನಾನೇ ಹರಿ. ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿಯೂ ನಾನೇ ಇದ್ದೇನೆ. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಬಡಬಾಗ್ನಿಯೂ ನಾನೇ. ಸಂವರ್ತಕಾಗ್ನಿಯಾಗಿ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಲವನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಸೂರ್ಯನೂ ನಾನೇ. ನಾನೇ ಆದಿಪುರಾಣ. ನಾನೇ ಪರಮತತ್ತ್ವ. ನಾನೇ ಪರಮಗತಿ. ಮುಂದೆಯೂ ಸರ್ವತ್ರ ನಾನೇ ಇರುತ್ತೇನೆ. ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಮಸ್ತ ಸೃಷ್ಟಿಗೂ ನಾನೇ ಮೂಲ. ವಿಪ್ರನೇ ! ನೀನು ಏನನ್ನು ನೋಡುತ್ತೀಯೋ, ಏನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತೀಯೋ, ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಏನನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತೀಯೋ, ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿ. ಈ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಹಿಂದೆ ನಾನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದೇನೆ; ಈಗಲೂ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನನ್ನು ನೋಡು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯುಗದಲ್ಲಿಯೂ, ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನೇ ! ನಾನು ಈ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲವೂ ನನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಢವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸು. ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುವ ನೀನು ನನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿಯೇ ಸುಖವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸು. ನನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮನೂ, ದೇವತೆಗಳೂ, ಋಷಿಗಳೊಡನೆ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಕ್ತ ಮತ್ತು ಅವ್ಯಕ್ತಗಳೆರಡರ

ಏಕೀಭೂತ ಸ್ವರೂಪನಾದ, ಅಸುರಸಂಹಾರಿಯಾದ ನನ್ನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೋ. ನಾನೇ ಏಕಾಕ್ಷರಮಂತ್ರ (ಓಂ). ನಾನೇ ತ್ರ್ಯಕ್ಷರಮಂತ್ರ. ನಾನೇ ಪಿತಾಮಹ. ಧರ್ಮ–ಅರ್ಥ–ಕಾಮ ಎಂಬ ತ್ರಿವರ್ಗಕ್ಕೂ ಅತೀತನಾದ ಓಂಕಾರಸ್ವರೂಪ ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ನಾನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿದ್ದೇನೆ." ಹೀಗೆ ಆದಿಪುರಾಣಸ್ವರೂಪನಾದ ಭಗವಂತನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಮಹಾಮುನಿ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನನ್ನು ಪುನಃ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ತನ್ನ ಬಾಯಿಯ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಉದರದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಪಡಿಸಿದನು. ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನು ಅವನ ಉದರದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಯನಾದ ಹಂಸಸ್ವರೂಪ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದನು.

ಯದಕ್ಷಯಂ ವಿವಿಧಮುಪಾಶ್ರಿತಂ ತನುಂ
ಮನ್ಮಹಾರ್ಣವೇ ವ್ಯಪಗತಚಂದ್ರಭಾಸ್ಕರೇ ।
ಶನೈಶ್ಚರನ್ವಿಭುರಥಹಂಸಸಂಜ್ಞಿತಃ
ಸೃಜನ್ಜಗದ್ವಿಹರತಿ ಕಾಲಪರ್ಯಯೇ ॥ 143 ॥

ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರ ಪ್ರಕಾಶವೂ ಇಲ್ಲದ ಮಹಾಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಅನೇಕ

ರೂಪಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಅಕ್ಷಯಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಾ, ಹಂಸ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಆ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಕಾಲಚಕ್ರವು ಪ್ರವರ್ತಿಸಿದಾಗ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾ ಲೀಲೆಯಿಂದ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಥ ಏವಂ ಶುಚಿರ್ಭೂತ್ವಾ ಚರಯಾಮಾಸ ವೈ ತಪಃ ।
ಛಾದಯಿತ್ವಾತ್ಮನೋ ದೇಹಂ ಪಯಸಾಂಬುಜಸಂಭವಃ ॥ 144 ॥
ತತೋ ಮಹಾತ್ಮಾ ವಿಮಲೋ ಮತಿಂ ಲೋಕವಿಸರ್ಜನೇ ।
ಉತ್ಪತ್ತಿಂ ಚೈವ ಭೂತಾನಾಂ ವಿಶ್ವೋ ವಿಶ್ವಮಚಿಂತಯತ್ ॥ 145 ॥
ತಸ್ಯ ಚಿಂತಯಮಾನಸ್ಯ ನಿಯತೇ ಸಂಸ್ಥಿತೇರ್ಣವೇ ।
ನಿರಾಕಾಶೇ ತೋಯಮಯೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇ ಜಗತಿ ಗಹ್ವರೇ ॥ 146 ॥
ಈಶಸ್ಸಂಕ್ಷೋಭಯಾಮಾಸ ಆರ್ಣವಂ ಸಲಿಲಂ ಗತಃ ।
ತಥಾಂತರಾದಪಾಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮಥ ಛಿದ್ರಮಭೂತ್ಪುರಾ ॥ 147 ॥
ಶಬ್ದಂ ಪ್ರತಿತತೋಭೂತೋ ಮಾರುತಚ್ಛಿದ್ರಸಂಭವಃ ।
ಸ ಸಪ್ತಾರ್ಣವಮಾಕ್ಷೋಭ್ಯ ವ್ಯವರ್ಧತ ಸಮೀರಣಃ ॥ 148 ॥
ನಭಸ್ವತಾ ಬಲವತಾ ವೇಗಾದ್ವಿಕ್ಷೋಭಿತೋರ್ಣವಃ ।
ತಸ್ಯಾರ್ಣವಸ್ಯ ಕ್ಷುಬ್ಧಸ್ಯ ತಸ್ಮಿನ್ನಭಸಿ ಕ್ಷುಭ್ಯತಿ ॥ 149 ॥

ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮಾ ಸಮಭವತ್ಪ್ರಭುರ್ವೈಶ್ವಾನರೋ ಮಹಾನ್ ।
ತತಃ ಸಂಶೋಷಯಾಮಾಸ ಪಾವಕಸ್ಸಲಿಲಂ ಬಹು ॥ 150 ॥
ಹ್ರಿಯಮಾಣಮಿವ ಛಿದ್ರಮಭವದ್ವಿವೃತಂ ನಭಃ ।
ಆತ್ಮತೇಜೋಭವಾಃ ಪುಣ್ಯಾ ಆಪೋಮೃತರಸೋಪಮಾಃ ॥ 151 ॥
ಆಕಾಶಂ ಛಿದ್ರಸಂಭೂತಂ ವಾಯುರಾಕಾಶಸಂಭವಃ ।
ಆಭ್ಯಾಂ ಸಂಘರ್ಷಸಂಭೂತಂ ಪಾವಕಂ ಚಾಸ್ಯಸಂಭವಮ್ ॥ 152 ॥

ಅನಂತರ ಆ ಕಮಲಸಂಭವನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶುದ್ಧನಾಗಿ, ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಜಲದಿಂದ ಆವೃತಗೊಳಿಸಿ, ಪುನಃ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದನು. ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತನಾದ ಆ ಮಹಾತ್ಮನು ಲೋಕಗಳ ಲಯವನ್ನು ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತನೆ ನಡೆಸತೊಡಗಿದನು. ವಿಶ್ವರೂಪನಾದ ಅವನು ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಮನನ ಮಾಡಿದನು. ಹೀಗೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅವನಿಗೆ, ನಿಯತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಆ ಅಸೀಮ ಜಲರಾಶಿಯಲ್ಲಿ, ಆಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲದ, ಕೇವಲ ಜಲಮಯವಾದ, ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದ, ಗಹನವಾದ ಆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಆ ಜಲದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದ ಈಶ್ವರನು ಆ ಮಹಾಸಮುದ್ರವನ್ನು

ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸಿದನು. ಆಗ ಆ ಜಲರಾಶಿಯೊಳಗೆ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರಂಧ್ರ (ಛಿದ್ರ) ಉಂಟಾಯಿತು. ಆ ರಂಧ್ರದಿಂದ ಮೊದಲು ಶಬ್ದವು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಅದರ ನಂತರ ಆ ಛಿದ್ರದಿಂದ ವಾಯು ಉದ್ಭವಿಸಿತು. ಆ ಸಮೀರಣವು ಏಳು ಸಮುದ್ರಗಳನ್ನೂ ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ಕ್ರಮೇಣ ಪ್ರಬಲವಾಯಿತು. ಆ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ವಾಯುವಿನ ವೇಗದಿಂದ ಮಹಾಸಮುದ್ರವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡಿತು. ಆ ಸಮುದ್ರವು ಕ್ಷುಬ್ಧವಾದಾಗ, ಅದರ ಮೇಲಿನ ಆಕಾಶವೂ ಚಲಿಸತೊಡಗಿತು. ಆಗ ಕಪ್ಪು ಜ್ವಾಲಾಪಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಮಹಾನ್ ವೈಶ್ವಾನರ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿತು. ಆ ಪಾವಕನು ಅಪಾರವಾದ ಜಲರಾಶಿಯನ್ನು ಒಣಗಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದನು. ಜಲವು ಹೀರಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಆ ರಂಧ್ರವು ಮತ್ತಷ್ಟು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಆಕಾಶವು ವ್ಯಕ್ತವಾಯಿತು. ಆಗ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ, ಅಮೃತರಸದಂತೆ ಪವಿತ್ರವಾದ ಜಲಗಳು ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದವು. ಆ ಛಿದ್ರದಿಂದ ಆಕಾಶವು ಉಂಟಾಯಿತು; ಆಕಾಶದಿಂದ ವಾಯು ಉದ್ಭವಿಸಿತು; ಆಕಾಶ ಮತ್ತು ವಾಯುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಘರ್ಷದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು

ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು.

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪಿತಾಮಹೋ ದೇವೋ ಮಹಾಭೂತವಿನಾಶನಃ ।
ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಭೂತಾನಿ ಭಗವಾನ್ಲೋಕಸೃಷ್ಟ್ಯರ್ಥಮುತ್ತಮಮ್ ॥ 153 ॥
ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜನ್ಮಸಹಿತಂ ಬಹುರೂಪೋ ಹ್ಯಚಿಂತಯತ್ ।
ತತೋ ಯುಗಾನಾಂ ಸಂಖ್ಯಾ ತೇ ಸಹಸ್ರಯುಗಪರ್ಯಯೇ ॥ 154 ॥

ಆ ಮಹಾಭೂತಗಳ ಲಯವನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದ ಪಿತಾಮಹನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು, ಈಗ ಲೋಕಸೃಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಭಗವಂತನು ಮಹಾಭೂತಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡನು. ಆಗ ಬಹುರೂಪನಾದ ಭಗವಂತನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಜನ್ಮವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಸಹಸ್ರ ಚತುರ್ಯುಗಗಳ ಕಾಲವಿಭಾಗವನ್ನು ಪುನಃ ನಿಯೋಜಿಸಿದನು.

ಯತ್ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ದ್ವಿಜೇಂದ್ರಾಣಾಂ ತಪಸಾ ಭಾವಿತಾತ್ಮನಾಮ್ ।
ಬಹುಜನ್ಮವಿಶುದ್ಧಾತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಹರಿರುಚ್ಯತೇ ॥ 155 ॥
ಜ್ಞಾನಂ ತು ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾ ಯೋಗಿನಾಂ ಯಾತಿ ಯೋಗ್ಯತಾಮ್ ।
ತಂ ಯೋಗವಂತಂ ವಿಜ್ಞಾಯ ಸಂಪೂರ್ಣೈಶ್ವರ್ಯಮುತ್ತಮಮ್ ॥ 156 ॥

ಪದೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ನ್ಯಯೋಜಯತಿ ಯೋಗವಿತ್ ।
ತತಸ್ತಸ್ಮಿನ್ಮಹಾತೋಯೇ ಮಹೇಶೋ ಹರಿರಚ್ಯುತಃ ॥ 157 ॥

ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಪರಿಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ದ್ವಿಜರಲ್ಲಿ, ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶುದ್ಧನಾದವನನ್ನು ಹರಿಯ ಸ್ವರೂಪದ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವಿಶ್ವಾತ್ಮನಾದ ಭಗವಂತನು ಅವನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಂಡು, ಅವನನ್ನು ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಯೋಗಸಂಪನ್ನನೂ, ಪರಿಪೂರ್ಣ ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ ಆಗಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದು, ಯೋಗಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಭಗವಂತನು ಅವನನ್ನು ವಿಶ್ವದ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಲ್ಲಿ ನಿಯೋಜಿಸುತ್ತಾನೆ.[58]

[58] 155–157ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಾಶ್ವತ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲ; ಬಹುಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದ ಜೀವನು ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ನ್ಯಯೋಜಯತಿ ಪದೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ" ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು.

ಜಲಕ್ರೀಡಾಂ ಚ ವಿಧಿವತ್ಸಚಕ್ರೇ ಸರ್ವಲೋಕಕೃತ್ ।
ಪದ್ಮಂ ನಾಭ್ಯುದ್ಭವಂ ಚೈಕಂ ಸಮುತ್ಪಾದಿತವಾಂಸ್ತಥಾ ।
ಬಹುವರ್ಣಂ ವಿರಾಜತ್ತದ್ಭಾಸ್ಕರಾಭಂ ಹಿರಣ್ಮಯಮ್ ॥ 158 ॥
ಹುತಾಶನಜ್ವಲಿತಶಿಖೋಜ್ಜ್ವಲಪ್ರಭಂ
ಸಮುತ್ಥಿತಂ ಶರದಮಲಾರ್ಕತೇಜಸಮ್ ।
ವಿರಾಜತೇ ಕಮಲಮುದಾರವರ್ಚಸಂ
ಮಹಾತ್ಮನಸ್ತನುರುಹ ಚಾರುಶ್ಚೈವಲಮ್ ॥ 159 ॥

ನಂತರ ಆ ಮಹಾಜಲರಾಶಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಹೇಶ್ವರನೂ, ಹರಿಯೂ, ಅಚ್ಯುತನೂ ಆದ ಭಗವಂತನು, ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾಗಿ, ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಜಲಕ್ರೀಡೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ನಂತರ ತನ್ನ ನಾಭಿಯಿಂದ ಒಂದು ಪದ್ಮವನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡಿದನು. ಅದು ಅನೇಕ ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ, ಸುವರ್ಣಮಯ ಪದ್ಮವಾಗಿತ್ತು. ಅದರ ಕಾಂತಿಯು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿರುವ

ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಭಗವಂತನ ನಿಯೋಗದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಅಧಿಕಾರಪದ ಎಂದು ಈ ಪುರಾಣವು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಗ್ನಿಶಿಖೆಯಂತೆ ದೀಪ್ತವಾಗಿತ್ತು; ಶರತ್ಕಾಲದ ನಿರ್ಮಲ ಸೂರ್ಯನ ತೇಜಸ್ಸಿನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಮಹಾತ್ಮನ ನಾಭಿಯಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಆ ಕಮಲವು ಮನೋಹರವಾದ ಶೈವಲದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿ, ಉದಾತ್ತವಾದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು.[59]"[60]

---

[59] ಕೊನೆಯ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮದ ವರ್ಣನೆಯು ಕೇವಲ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರವಲ್ಲ. ಹಿರಣ್ಮಯ – ಸೃಷ್ಟಿಯ ತೇಜೋಮಯ ಬೀಜ. ಭಾಸ್ಕರಾಭ – ಚೈತನ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಕಾಶದ ಸಂಕೇತ. ಹುತಾಶನಶಿಖೋಪಮ – ಸೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ. ಶರದರ್ಕತೇಜಸ್ – ನಿರ್ಮಲ, ಕಲ್ಮಷರಹಿತ ಜ್ಞಾನ. ನಾಭ್ಯುದ್ಭವ – ಸಮಸ್ತ ಸೃಷ್ಟಿಯು ನಾರಾಯಣನಿಂದಲೇ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ. ಹೀಗಾಗಿ ಪದ್ಮವು ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಸನವಲ್ಲ; ಅವ್ಯಕ್ತದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಕ್ಕೆ ಆಗುವ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೊದಲ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ.

[60] ಈ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ, ಅದರ ನಿರೂಪಣೆ ಸುಸಂಘಟಿತವಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ: (1) ಭೀಷ್ಮನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು – ಪದ್ಮನಾಭ, ಪದ್ಮಸೃಷ್ಟಿ, ಕಾಲಚಕ್ರ, ಪ್ರಳಯ ಮತ್ತು ಪುನಃಸೃಷ್ಟಿಯ ಕುರಿತು. (2) ಯುಗಚಕ್ರ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದಿನ – ಕೃತ, ತ್ರೇತಾ, ದ್ವಾಪರ, ಕಲಿ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ಹಗಲಿನ ವಿವರಣೆ. (3) ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪ್ರಳಯ – ಸೂರ್ಯ, ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ,

ಸಂವರ್ತಕಮೇಘ, ಏಕಾರ್ಣವ ಮತ್ತು ಯೋಗನಿದ್ರೆ. (4) ಮಾರ್ಕಂಡೇಯೋಪಾಖ್ಯಾನ – ಭಗವಂತನ ಉದರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವದರ್ಶನ ಮತ್ತು ಬಾಲನಾರಾಯಣನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ. (5) ನಾರಾಯಣನ ಸ್ವರೂಪೋಪದೇಶ – ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ವೇದ, ಯಜ್ಞ, ಕಾಲ, ಧರ್ಮ, ಓಂಕಾರ ಮತ್ತು ಪರಬ್ರಹ್ಮಗಳ ಏಕತ್ವ. (6) ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪುನರಾರಂಭ – ಬ್ರಹ್ಮನ ನಿಯೋಗ, ಜಲಕ್ರೀಡೆ, ನಾಭಿಕಮಲದ ಉದ್ಭವ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ವೇದಿಕೆಯ ಸಿದ್ಧತೆ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ, ಕಾಲ, ಪ್ರಳಯ, ಯೋಗ, ವೇದ, ಯಜ್ಞ, ಬ್ರಹ್ಮಪದ ಮತ್ತು ಪದ್ಮಸೃಷ್ಟಿ—ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ನಿರಂತರ ಕಥಾನಕದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿ, ಸೃಷ್ಟಿ–ಸ್ಥಿತಿ–ಲಯಗಳು ನಾರಾಯಣನ ಏಕೈಕ ಪರತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಗಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಲಯಗೊಂಡು, ಪುನಃ ಅದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಮೂಲಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಾಗಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾದ್ಮೇ ಸೃಷ್ಟಿಖಂಡೇ
ಪದ್ಮಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೋ ನಾಮ ಷಟ್ತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥
ಇದು ಶ್ರೀಪದ್ಮಮಹಾಪುರಾಣದ ಸೃಷ್ಟಿಖಂಡದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮದ
ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತಾರನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ಅಧ್ಯಾಯ 37

ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಉವಾಚ ।
ಅಥ ಯೋಗವತಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಮಸೃಜದ್ಭೂರಿವರ್ಚಸಮ್ ।
ಸ್ರಷ್ಟಾರಂ ಸರ್ವಲೋಕಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಸರ್ವತೋಮುಖಮ್ ॥ 1 ॥
ತಸ್ಮಿನ್ಹಿರಣ್ಮಯೇ ಪದ್ಮೇ ಬಹುಯೋಜನವಿಸ್ತೃತೇ ।
ಸರ್ವತೇಜೋಗುಣಮಯೇ ಪಾರ್ಥಿವೈರ್ಲಕ್ಷಣೈರ್ವೃತೇ ॥ 2 ॥
ತಚ್ಚ ಪದ್ಮಂ ಪುರಾಣಜ್ಞಾ ಪೃಥಿವೀರೂಪಮುತ್ತಮಮ್ ।
ನಾರಾಯಣಸಮುದ್ಭೂತಂ ಪ್ರವದಂತಿ ಮಹರ್ಷಯಃ ॥ 3 ॥
ಯಾ ಪದ್ಮಸಾರತಾ ದೇವ ಪೃಥಿವೀ ಪರಿಚಕ್ಷತೇ ।
ಯೇ ಪದ್ಮಸಾರಗುರವಸ್ತಾನ್ ದಿವ್ಯಾನ್ಪರ್ವತಾನ್ವಿದುಃ ॥ 4 ॥
ಹಿಮವಂತಂ ಚ ಮೇರುಂ ಚ ನೀಲಂ ನಿಷಧಮೇವ ಚ ।

ಕೈಲಾಸಂ ಶೃಂಗವಂತಂ ಚ ತಥಾದ್ರಿಂ ಗಂಧಮಾದನಮ್ ॥ 5 ॥
ಪುಣ್ಯಂ ತ್ರಿಶಿಖರಂ ಚೈವ ಕಾಂತಂ ಮಂದರಮೇವ ಚ ।
ಉದಾರಂ ಪಿಂಜರಂ ಚೈವ ವಿಂಧ್ಯಮಸ್ತಂ ಚ ಪರ್ವತಮ್ ॥ 6 ॥
ಏತೇ ದಿವ್ಯಗಣಾನಾಂ ಚ ಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಚ ಮಹಾತ್ಮನಾಮ್ ।
ಆಶ್ರಯಾಃ ಪುಣ್ಯಶೀಲಾನಾಂ ಸರ್ವಕಾಮಫಲಪ್ರದಾಃ ॥ 7 ॥
ಏತೇಷಾಮಂತರೇ ದೇಶೋ ಜಂಬುದ್ವೀಪ ಇತಿ ಸ್ಮೃತಃ ।
ಜಂಬೂದ್ವೀಪಸ್ಯ ಸಂಸ್ಥಾನಂ ಯಜ್ಞಿಯಾ ಯತ್ರ ವೈ ಕ್ರಿಯಾಃ ॥ 8 ॥

ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಹೇಳಿದನು: "ಅನಂತರ ಭಗವಂತನು ಯೋಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ, ಅಪಾರ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ, ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೂ, ಚತುರ್ಮುಖನೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಆ ಅನೇಕ ಯೋಜನಗಳಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾದ, ಸುವರ್ಣಮಯವಾದ, ಸಮಸ್ತ ತೇಜೋಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಪಾರ್ಥಿವ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಆ ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ, ಪುರಾಣತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಮಹರ್ಷಿಗಳು, ನಾರಾಯಣನಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಆ ಪದ್ಮವನ್ನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭೂಮಿಯ ಸ್ವರೂಪ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ದೇವನೇ! ಆ ಪದ್ಮದ ಸಾರಭೂತ ಭಾಗವೇ

ಭೂಮಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಪದ್ಮದ ಸಾರದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಎತ್ತರವಾದ ಭಾಗಗಳನ್ನೇ ದಿವ್ಯ ಪರ್ವತಗಳೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಮವಂತ, ಮೇರು, ನೀಲ, ನಿಷಧ, ಕೈಲಾಸ, ಶೃಂಗವಂತ ಹಾಗೂ ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತಗಳು, ಪುಣ್ಯಮಯವಾದ ತ್ರಿಶಿಖರ, ಕಾಂತ, ಮಂದರ, ಉದಾರ, ಪಿಂಜರ, ವಿಂಧ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಸ್ತಪರ್ವತಗಳು, ಇವೆಲ್ಲವೂ ದಿವ್ಯಗಣಗಳಿಗೂ, ಸಿದ್ಧಮಹಾತ್ಮರಿಗೂ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿವೆ. ಪುಣ್ಯಶೀಲರಿಗೆ ಇವು ಸರ್ವಕಾಮಫಲಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಪರ್ವತಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಜಂಬೂದ್ವೀಪ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಯೇ ವೈದಿಕ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳು ನೆರವೇರುತ್ತವೆ.

ತೇಭ್ಯೋ ಯದ್ದ್ರವತೇ ತೋಯಂ ದಿವ್ಯಾಮೃತರಸೋಪಮಮ್ ।
ದಿವ್ಯತೀರ್ಥಶತಾಯಾಮಾಃ ಸರಸ್ಯ ಸರಿತಸ್ಸ್ಮೃತಾಃ ॥ 9 ॥
ಯಾನ್ಯೇತಾನೀಹ ಪದ್ಮಸ್ಯ ಕೇಸರಾಣಿ ಸಮಂತತಃ ।
ಅಸಂಖ್ಯೇಯಾಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ತೇ ವಿವಿಧಾಶ್ಚೈವ ಪರ್ವತಾಃ ॥ 10 ॥

ಈ ಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಅಮೃತರಸದಂತೆ ದಿವ್ಯವಾದ ಜಲವು

ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ನೂರಾರು ದಿವ್ಯತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಸರೋವರಗಳು ಮತ್ತು ನದಿಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಪದ್ಮದ ಸುತ್ತಲೂ ಹರಡಿರುವ ಕೇಸರಗಳಿರುವಂತೆ, ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆಯೂ ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ವಿವಿಧ ಪರ್ವತಗಳು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ.

ಯಾನಿ ಪದ್ಮಸ್ಯ ಪರ್ಣಾನಿ ಭೂರಿ ಪರ್ವಾಣಿ ಪಾರ್ಥಿವ ।
ತೇ ದುರ್ಗಮಾಶ್ಶೈಲಚಿತಾಃ ಮ್ಲೇಚ್ಛದೇಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ॥ 11 ॥
ಯಾನ್ಯಧೋಭಾಗಪತ್ರಾಣಿ ತಾ ನಿವಾಸಾಸ್ತು ಭಾಗಶಃ ।
ದೈತ್ಯಾನಾಮಸುರಾಣಾಂ ಚ ಪನ್ನಗಾನಾಂ ಚ ಪಾರ್ಥಿವ ॥ 12 ॥
ತೇಷಾಂ ಮಧ್ಯೇಂತರಂ ಯತ್ತು ತತ್ರಾಸಹ್ಯೇತಿ ಸಂಜ್ಞಿತಮ್ ।
ಮಹಾಪಾತಕ ಕರ್ಮಾಣೋ ಮಜ್ಜಂತೇ ಯತ್ರ ಮಾನವಾಃ ॥ 13 ॥
ಪದ್ಮಸ್ಯ ಚಾಂತರೇ ಪದ್ಮ ಏಕಾರ್ಣವಗತಾ ಮಹೀ ।
ಪ್ರೋಕ್ತಾಸ್ತೇ ದಿಕ್ಷು ಸಂಘಾತಾಶ್ಚತ್ವಾರಸ್ಸಲಿಲಾಕರಾಃ ॥ 14 ॥
ಏವಂ ನಾರಾಯಣಸ್ಯಾರ್ಥೇ ಮಹೀ ಪುಷ್ಕರಸಂಭವಾ ।
ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೋಪ್ಯಯಂ ತಸ್ಮಾನ್ನಾಮ್ನಾ ಪುಷ್ಕರ ಸಂಜ್ಞಿತಃ ॥ 15 ॥
ಏತಸ್ಮಾತ್ಕಾರಣಾದ್ಯಜ್ಞೇ ಪುರಾಣೈಃ ಪರಮರ್ಷಿಭಿಃ ।

ಯಜ್ಞೈರ್ಯೈರ್ವೇದದೃಷ್ಟಾಂತೈರ್ಯಜ್ಞೇಷು ವಿಚಿತಿಃ ಕೃತಾ ॥ 16 ॥
ಏವಂ ಭಗವತಾ ತೇನ ವಿಜ್ಞೇಯಾಥ ಧರಾ ಚಿತಾ ।
ಪರ್ವತಾನಾಂ ನದೀನಾಂ ಚ ರಚನಾ ಚೈವ ನಿರ್ಮಿತಾ ॥ 17 ॥
ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಯಶ್ಚಾಪ್ರತಿಮಪ್ರಭಾವಃ
ಪ್ರಭಾಕರಾಭೋ ವರುಣಾಮಿತದ್ಯುತಿಃ ।
ಶನೈಸ್ಸ್ವಯಂಭೂರ್ವ್ಯಸೃಜನ್ಮಹಾತ್ಮಾ
ಜಗನ್ಮಯಃ ಪದ್ಮನಿಧಿಂ ಮಹಾರ್ಣವೇ ॥ 18 ॥

ರಾಜನೇ ! ಆ ಪದ್ಮದ ಎಲೆಗಳಿಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ವಿಶಾಲ ಪ್ರದೇಶಗಳು, ದುರ್ಗಮವಾದ ಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದ್ದು, ಮ್ಲೇಚ್ಛದೇಶಗಳು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಆ ಪದ್ಮದ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ದೈತ್ಯರು, ಅಸುರರು ಹಾಗೂ ನಾಗರು ವಾಸಿಸುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಅಸಹ್ಯ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮಹಾಪಾತಕಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮಾನವರು ಮುಳುಗುತ್ತಾರೆ (ಬೀಳುತ್ತಾರೆ). ಈ ಪದ್ಮದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಮತ್ತೊಂದು ಪದ್ಮದಂತೆ ಏಕಾರ್ಣವದೊಳಗೆ ಭೂಮಿಯು ನೆಲೆಗೊಂಡಿದೆ.

ಅದರ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಮಹಾಜಲಾಶಯಗಳು (ಸಮುದ್ರಗಳು) ಇವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಾರಾಯಣನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಭೂಮಿಯು ಪುಷ್ಕರ (ಪದ್ಮ)ದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿತು. ಆದಕಾರಣವೇ ಅದರ ಉದ್ಭವದ ಕಾರಣದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ 'ಪುಷ್ಕರ' ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಪರಮರ್ಷಿಗಳು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ, ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಯಜ್ಞದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ವಿಚಿತಿ (ಪದ್ಮಾಕಾರದ ಯಜ್ಞವೇದಿ/ವಿನ್ಯಾಸ)ಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಭಗವಂತನಿಂದ ಈ ಭೂಮಿಯ ವಿನ್ಯಾಸವು ರೂಪುಗೊಂಡಿತು. ಪರ್ವತಗಳ ರಚನೆಯೂ, ನದಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಅಪ್ರತಿಮವಾದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ, ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ, ವರುಣನಂತೆ ಅಸೀಮ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳ, ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಮಹಾತ್ಮ ಸ್ವಯಂಭುವು, ಕ್ರಮೇಣ ಮಹಾಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಪದ್ಮನಿಧಿಯನ್ನು (ಪದ್ಮರೂಪ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು) ಪ್ರಕಟಿಸಿದನು.

ವಿಷ್ಣುಸ್ತಮಸಿ ಸಂಭೂತೋ ಮಧುರ್ನಾಮ ಮಹಾಸುರಃ ।
ಕಥಾ ರಜಸಿ ಸಂಭೂತೋ ಹ್ಯಸುರೋ ನಾಮ ಕೈಟಭಃ ॥ 19 ॥
ತೌ ರಜಸ್ತಮಸೋರ್ಭೂತೌ ಸಂಭೂತೌ ತಾಮಸೌ ಗುಣೈಃ ।
ಏಕಾರ್ಣವಂ ಜಗತ್ಸರ್ವಂ ಕ್ಷೋಭಯೇತಾಂ ಮಹಾಬಲೌ ॥ 20 ॥
ದಿವ್ಯರಕ್ತಾಂಬರಧರೌ ಶ್ವೇತದೀಪ್ತ್ಯುಗ್ರದಂಷ್ಟ್ರಿಣೌ ।
ಕಿರೀಟಮಕುಟೋದಗ್ರೌ ಕೇಯೂರವಲಯೋಜ್ವಲೌ ॥ 21 ॥
ಮಹಾವಿವೃತತಾಮ್ರಾಕ್ಷೌ ಪೀನೋರಸ್ಕೌ ಮಹಾಭುಜೌ ।
ಮಹಾಗಿರೇಸ್ಸಂಹನನೌ ಜಂಗಮಾವಿವ ಪರ್ವತೌ ॥ 22 ॥
ನವಮೇಘಪ್ರತೀಕಾಶೌ ಆದಿತ್ಯಪ್ರತಿಮಾನಸೌ ।
ವಿದ್ಯುದಾಭೌ ಗದೋಗ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಕರಾಭ್ಯಾಮರಿಕರ್ಷಿಣೌ ॥ 23 ॥

ಅನಂತರ ತಮೋಗುಣದಿಂದ ಮಧು ಎಂಬ ಮಹಾಸುರನು ಉದ್ಭವಿಸಿದನು. ಅದೇ ರೀತಿ ರಜೋಗುಣದಿಂದ ಕೈಟಭ ಎಂಬ ಅಸುರನು ಜನಿಸಿದನು. ರಜಸ್ಸು ಮತ್ತು ತಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರಾದ ಆ ಇಬ್ಬರು ಮಹಾಬಲಶಾಲಿಗಳಾದ ಅಸುರರು, ಇಡೀ ಏಕಾರ್ಣವಮಯ ಜಗತ್ತನ್ನೇ ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸಿದರು. ಅವರು ದಿವ್ಯವಾದ ಕೆಂಪು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರು. ಬಿಳಿಯ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ

ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ, ಭಯಂಕರ ದಂಷ್ಟ್ರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಎತ್ತರವಾದ ಕಿರೀಟಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಕೇಯೂರಗಳು ಮತ್ತು ಬಳೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳು ಬಹಳವಾಗಿ ತೆರೆದು ತಾಮ್ರವರ್ಣದಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ವಿಶಾಲವಾದ ಎದೆಯನ್ನೂ, ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಭುಜಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಮಹಾಪರ್ವತಗಳಂತೆ ದೃಢವಾದ ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಅವರು, ಚಲಿಸುವ ಪರ್ವತಗಳಂತೆಯೇ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೊಸ ಮಳೆಮೋಡಗಳಂತೆ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣದಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು; ಸೂರ್ಯನಂತೆ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಭಯಂಕರ ಗದೆಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು.

ಪಾದಸಂಚಾರವಿನ್ಯಾಸೈಃ ಪ್ರಕ್ಷಿಪಂತಾವಿಮಾರ್ಣವೌ ।
ಕಂಪಯಂತೌ ಹರಿವರಂ ಶಯಾನಂ ಮಧುಸೂದನಮ್ ॥ 24 ॥
ತೌ ತತ್ರ ವಿಚರಂತೌ ತು ಪುಷ್ಕರೇ ವಿಶ್ವತೋಮುಖೌ ।
ಯೋಗಿನಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಮತ್ಯಂತಂ ದೀಪ್ತಂ ದದೃಶತುಸ್ತದಾ ॥ 25 ॥

ನಾರಾಯಣಂ ಸಮಾಜ್ಞಾತಂ ಸೃಜಂತಮಖಿಲಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ।
ದೈವತಾನಿ ಚ ವಿಶ್ವಾನಿ ಮಾನಸಾಂಶ್ಚ ಶುಭಾನೃಷೀನ್ ॥ 26 ॥
ತತಸ್ತಾವೂಚತುಸ್ತತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಸುರೋಪಮೌ ।
ದೃಪ್ತೌ ಯುಯುತ್ಸಾ ಸಂಕ್ರುದ್ಧೌ ರೋಷವ್ಯಾಕುಲಿತೇಕ್ಷಣೌ ॥ 27 ॥

ತಮ್ಮ ಬಲಿಷ್ಠ ಹೆಜ್ಜೆಗಳ ಸಂಚಾರದಿಂದ ಮಹಾಸಮುದ್ರದ ಜಲವನ್ನು ಎಸೆದು ಚಿಮ್ಮಿಸುತ್ತಾ, ಯೋಗನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಶಯನಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಹರಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಮಧುಸೂದನನನ್ನೂ ಕಂಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಇಬ್ಬರು ಅಸುರರು, ಆ ಪದ್ಮದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯೋಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ, ಅತ್ಯಂತ ದೀಪ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಕಂಡರು. ಅವನು ನಾರಾಯಣನಿಂದ ನಿಯೋಜಿತನಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು, ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಶುಭಸ್ವಭಾವದ ಮಾನಸಪುತ್ರ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಅವರು ನೋಡಿದರು. ಆಗ ಅಸುರರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಆ ಇಬ್ಬರೂ, ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ, ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು:

ಕಸ್ತ್ವಂ ಪುಷ್ಕರಮಧ್ಯಸ್ಥಃ ಸಿತೋಷ್ಣೀಷಶ್ಚತುರ್ಭುಜಃ ।
ಆವಾಮಗಣಯನ್ಮೋಹಾದಾಸ್ಸೇ ತ್ವಂ ವಿಗತಸ್ಪೃಹಃ ॥ 28 ॥
ಏಹ್ಯಾಗಚ್ಛಾವಯೋರ್ಯುದ್ಧಂ ದೇಹಿ ತ್ವಂ ಕಮಲೋದ್ಭವ ।
ಆವಾಭ್ಯಾಂ ಪರಮೇಶಾಭ್ಯಾಮಶಕ್ತಸ್ಥಾತುಮರ್ಣವೇ ॥ 29 ॥
ತತ್ರ ಕಶ್ಚ ಭವೇತ್ತುಭ್ಯಂ ಯೇನ ಚಾತ್ರ ನಿಯೋಜಿತಃ ।
ಕಸ್ಸ್ರಷ್ಟಾ ಕಶ್ಚ ತೇ ಗೋಪ್ತಾ ಕೇನ ನಾಮ್ನಾಭಿಧೀಯತೇ ॥ 30 ॥

"ಪದ್ಮದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ನೀನು ಯಾರು? ಬಿಳಿಯ ಉಷ್ಣೀಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ನಾಲ್ಕು ಭುಜಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನೇ! ನಮ್ಮನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ, ಮೋಹದಿಂದ ನಿರ್ಭಯನಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವೆಯಲ್ಲ! ಕಮಲೋದ್ಭವನೇ! ಬಾ, ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧಮಾಡು. ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಂತಹ ಪರಮಬಲಶಾಲಿಗಳ ಎದುರು ನೀನು ಈ ಮಹಾಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ನೇಮಿಸಿದವನು ಯಾರು? ನಿನ್ನ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ ಯಾರು? ನಿನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು ಯಾರು? ನಿನ್ನ ಹೆಸರು ಏನು?"

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ ।
ಏಕ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಲೋಕೇ ರವಿಸ್ತ್ವನ್ಯಃ ಸಹಸ್ರಭುಕ್ ।

ಯತ್ತತ್ಸಂಯೋಗವಂತಂ ಚ ಕರ್ಮ ನಮ್ನಾವಗಚ್ಛತೇ ॥ 31 ॥

ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಳಿದನು: "ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿದ್ದಾನೆ. ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಸಾವಿರ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸೂರ್ಯ. ಯಾವುದು ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕರ್ಮರೂಪವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆಯೋ, ಅದು ತನ್ನ ತನ್ನ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ."

ಮಧುಕೈಟಭಾವೂಚತುಃ ।
ನಾವಯೋಃ ಪರಮಂ ಲೋಕೇ ಕಿಂಚಿದಸ್ತಿ ಮಹಾಮುನೇ ।
ಆವಾಭ್ಯಾಂ ಛಾದಿತಂ ವಿಶ್ವಂ ತಮಸಾ ರಜಸಾ ಚ ವೈ ॥ 32 ॥
ರಜಸ್ತಮೋಮಯಾವಾವಾಮೃಷೀಣಾಮವಿಲಂಬಿತೌ ।
ಛಾದ್ಯಮಾನೌ ಧರ್ಮಶೀಲೌ ದುಸ್ತರೌ ಸರ್ವದೇಹಿನಾಮ್ ॥ 33 ॥
ಆವಾಭ್ಯಾಂ ಮುಹ್ಯತೇ ಲೋಕೋ ದುಷ್ಕರಾಭ್ಯಾಂ ಯುಗೇ ಯುಗೇ ।
ಆವಾಮರ್ಥಶ್ಚ ಕಾಮಶ್ಚ ಯಜ್ಞಸ್ಸರ್ವಪರಿಗ್ರಹಃ ॥ 34 ॥
ಸುಖಂ ಯತ್ರ ಮುದಾ ಯುಕ್ತಂ ಯತ್ರ ಶ್ರೀಃ ಕೀರ್ತಿರೇವ ಚ ।
ಯೇಷಾಂ ಯತ್ಕಾಂಕ್ಷಿತಂ ಕಿಂಚಿತ್ತತ್ತದಾವಾಂ ವಿಚಿಂತಯ ॥ 35 ॥

ಮಧು ಮತ್ತು ಕೈಟಭರು ಹೇಳಿದರು: "ಮಹಾಮುನಿಯೇ! ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ರಜೋಗುಣ ಮತ್ತು ತಮೋಗುಣಗಳಿಂದ ನಾವು ಇಡೀ ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ಆವರಿಸಿದ್ದೇವೆ. ನಾವು ರಜಸ್ಸು ಮತ್ತು ತಮಸ್ಸಿನ ಸ್ವರೂಪಿಗಳು. ಋಷಿಗಳಿಗೂ ನಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿ ಪಾರಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರನ್ನೂ ನಾವು ಆವರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ನಾವು ದುಸ್ತರರು. ಯುಗಯುಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಮ್ಮಿಂದಲೇ ಲೋಕವು ಮೋಹಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥವೂ ನಾವೇ; ಕಾಮವೂ ನಾವೇ; ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಎಲ್ಲ ಪರಿಗ್ರಹಗಳೂ ನಾವೇ. ಎಲ್ಲಿ ಸುಖವಿದೆಯೋ, ಎಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವಿದೆಯೋ, ಎಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಮತ್ತು ಕೀರ್ತಿಗಳಿವೆಯೋ, ಜನರು ಏನನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾರೋ – ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಾವೇ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೋ."

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ ।
ಆವಾಭ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತೌ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಯುವಾಂ ಪೂರ್ವಂ ಮಯಾ ಜಿತೌ ।
ತಂ ಸಮಾಧಾಯ ಗುಣವತ್ಸತ್ವೇ ಚಾಸ್ಮಿ ಸಮಾಶ್ರಿತಃ ॥ 36 ॥
ಯಃ ಪರೋ ಯೋಗಮತಿನಾಂ ಯೋಕ್ಷರಃ ಸತ್ವಮೇವ ಚ ।

ರಜಸಸ್ತಮಸಶ್ಚೈವ ಯಸ್ಸ್ರಷ್ಟಾ ವಿಶ್ವಸಂಭವಃ ॥ 37 ॥
ತತೋ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ ಸಾತ್ವಿಕಾನೀತರಾಣಿ ಚ ।
ಸ ಏವ ಹಿ ಯುವಾಂ ನಾಶಂ ವಾಸುದೇವಃ ಕರಿಷ್ಯತಿ ॥ 38 ॥

ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಳಿದನು: "ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ ನಾನು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ. ನೀವು ರಜಸ್ಸು ಮತ್ತು ತಮಸ್ಸಿನ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದವರು. ನಿಮ್ಮನ್ನು ಅರಿತ ನಂತರವೇ ನಾನು ಸತ್ವಗುಣವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಯೋಗಿಗಳ ಧ್ಯಾನದ ಪರಮವಿಷಯನೂ, ಅಕ್ಷರಸ್ವರೂಪನೂ, ಸತ್ವಗುಣದ ಮೂಲವೂ ಆಗಿರುವ, ರಜಸ್ಸು ಮತ್ತು ತಮಸ್ಸಿನ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೂ, ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವದ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣನೂ ಒಬ್ಬನೇ ಇದ್ದಾನೆ. ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಜೀವಿಗಳೂ ಹಾಗೂ ಇತರ ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳೂ ಅವನಿಂದಲೇ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ. ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಸಂಹಾರವನ್ನೂ ಆ ವಾಸುದೇವನೇ ಮಾಡುವನು."

ಸ್ವಯಮೇವ ತತಶ್ರೀಮಾನ್ಬಹುಯೋಜನವಿಸ್ತೃತೌ ।
ಬಾಹೂ ನಾರಾಯಣೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಕೃತವಾನಾತ್ಮಮಾಯಯಾ ॥ 39 ॥
ಕೃಷ್ಯಮಾಣೌ ತತಸ್ತಸ್ಯ ಬಾಹೂನಾ ಬಾಹುಶಾಲಿನೌ ।
ಚೇರತುಸ್ತೌ ವಿಗಲಿತೌ ಶಕುನಾವಿವ ಧೀವರೌ ॥ 40 ॥

ತತಸ್ತಾವೂಚತುರ್ಗತ್ವಾ ತತೋ ದೇವಂ ಸನಾತನಮ್ ।
ಪದ್ಮನಾಭಂ ಹೃಷೀಕೇಶಂ ಪ್ರಣಿಪತ್ಯ ನರಾವುಭೌ ॥ 41 ॥
ಜಾನೀವಸ್ತ್ವಾಂ ವಿಶ್ವಯೋನಿಂ ತ್ವಾಮೇಕಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಮ್ ।
ತ್ವನ್ಮಾಯಾಜಾತಿಹೇತುಸ್ತ್ವಮಿಮೌ ತೌ ಬುದ್ಧಿಕಾರಣೇ ॥ 42 ॥
ಆವಯೋರ್ದರ್ಶನಂ ಸತ್ಯಂ ಯತಸ್ತ್ವಾಂ ವಿಸ್ಮಯಾನಿತಮ್ ।
ತತಸ್ತ್ವಮಭಿತೋ ದೇವ ತ್ವಯಾ ಹಿತಮರಿಂದಮ ॥ 43 ॥
ಅಮೋಘದರ್ಶನಂ ಸಿದ್ಧಂ ಯಸ್ಮಾತ್ತ್ವಂ ವಿದ್ವಶ್ಚ ಶಾಶ್ವತಮ್ ।
ತತಸ್ತ್ವಾಮಭಿತೋ ದೇವಾಃ ಕಾಂಕ್ಷಂತಿ ಪ್ರಸಮೀಕ್ಷಿತುಮ್ ॥ 44 ॥
ತಮಿಚ್ಛಾವೋ ವರಂ ದೇವ ತ್ವಯಾ ಹಿತಮರಿಂದಮ ।
ಅಮೋಘದರ್ಶನೋಽಸಿ ತ್ವಂ ನಮಸ್ತೇ ಸಮಿತಿಂಜಯ ॥ 45 ॥

ಅದಾದ ನಂತರ ಶ್ರೀಮಂತನಾದ ನಾರಾಯಣನು ತನ್ನ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅನೇಕ ಯೋಜನಗಳಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ತನ್ನ ಭುಜಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದನು. ಅವನ ಬಲಿಷ್ಠ ಭುಜಗಳಿಂದ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ಇಬ್ಬರು ಬಾಹುಬಲಶಾಲಿಗಳಾದ ಅಸುರರು, ಬಲೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದ ಎರಡು ಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ಅಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಅಲೆದಾಡತೊಡಗಿದರು. ಆಗ ಆ ಇಬ್ಬರೂ ಸನಾತನನಾದ ದೇವರ

ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಪದ್ಮನಾಭನಿಗೂ, ಹೃಷೀಕೇಶನಿಗೂ ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು: "ವಿಶ್ವದ ಮೂಲನಾದ, ಏಕೈಕ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ನೀನನ್ನೇ ನಾವು ಈಗ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ. ನಮ್ಮ ಉದ್ಭವಕ್ಕೂ, ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗೂ ಕಾರಣನಾದವನು ನೀನೇ. ನಿನ್ನ ದರ್ಶನ ನಮಗೆ ಲಭಿಸಿರುವುದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾಗ್ಯ. ಅರಿಂದಮನಾದ ದೇವನೇ! ಈಗ ನಮ್ಮ ಹಿತವಾಗುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸು. ನಿನ್ನ ದರ್ಶನ ಎಂದಿಗೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಸಿದ್ಧಿದಾಯಕವಾಗಿದೆ. ಶಾಶ್ವತನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ತಿಳಿದ ದೇವತೆಗಳೂ ನಿನ್ನ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಅರಿಂದಮನಾದ ದೇವನೇ! ನಿನ್ನಿಂದ ಒಂದು ವರವನ್ನು ನಾವು ಬಯಸುತ್ತೇವೆ. ಸಮರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಜಯಶಾಲಿಯಾದವನೇ! ನಿನಗೆ ನಮ್ಮ ನಮಸ್ಕಾರ."

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ।
ಕಿಮರ್ಥಂ ಮಾಮನುಬ್ರೂತಂ ವರಂ ಹ್ಯಸುರಸತ್ತಮೌ ।
ಗತಾಯುಷ್ಕೌ ಯುವಾಂ ಭೂಯೋಪ್ಯಹೋ ಜೀವಿತುಮಿಚ್ಛತಮ್ ॥ 46 ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದನು: "ಅಸುರಶ್ರೇಷ್ಠರೇ! ನನ್ನಿಂದ ಯಾವ

ವರವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತೀರಿ? ನಿಮ್ಮ ಆಯುಷ್ಯವು ಈಗ ಮುಗಿದಿದೆ. ಈಗಲೂ ನೀವು ಮತ್ತೆ ಬದುಕಲು ಬಯಸುತ್ತೀರೇನು?"

ಮಧುಕೈಟಭಾವೂಚತುಃ ।
ಯಸ್ಮಿನ್ನ ಕಶ್ಚಿನ್ಮೃತವಾನ್ವಾಸಂ ತಸ್ಮಿನ್ವರಂ ಪ್ರಭೋ ।
ಇಚ್ಛಾವಃ ಪುತ್ರತಾಂ ಚೈವ ಭವತಸ್ಸುಮಹಾತಪಃ ॥ 47 ॥

ಮಧು ಮತ್ತು ಕೈಟಭರು ಹೇಳಿದರು: "ಪ್ರಭೋ! ಎಂದಿಗೂ ಮರಣ ಸಂಭವಿಸದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ನಿವಾಸವು ದೊರೆಯಲಿ ಎಂಬುದೇ ನಮ್ಮ ವರ. ಮತ್ತೂ, ಮಹಾತಪಸ್ವಿಯಾದ ನಿನ್ನ ಪುತ್ರರಾಗಿ ಜನಿಸುವ ಭಾಗ್ಯವೂ ನಮಗೆ ದೊರಕಲಿ."

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ।
ಬಾಢವೇತದ್ಯುವಾಂ ತಸ್ಮಾದ್ಭವಿಷ್ಯೌ ಕಲಿಸಂಭವೇ ।
ಭವಿಷ್ಯೇತಾಂ ನ ಸಂದೇಹಃ ಸತ್ಯಮೇತದ್ಬ್ರವೀಮಿ ವಾಮ್ ॥ 48 ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದನು: "ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ. ಕಲ್ಪಾಂತ್ಯದ ಕಲಿಸಂಭವದಲ್ಲಿ ನೀವು ನನ್ನ ಪುತ್ರರಾಗಿ ಜನಿಸುವಿರಿ. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ನಿಮಗೆ ನಾನು ಸತ್ಯವನ್ನೇ

ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ."

ವರಂ ಪ್ರದಾಯಾಥ ಮಹಾಸುರಾಭ್ಯಾಂ
ಸನಾತನೋ ವಿಶ್ವಧರಃ ಸುರೋತ್ತಮಃ ।
ರಜಸ್ತಮಸ್ಕೌ ಚ ತದಾಂಜನೋಪಮೌ
ಮಮಂಥ ತಾವೂರುತಲೇಽಮರಪ್ರಭುಃ ॥ 49 ॥
ಹತೌ ತೌ ತುಮುಲೇ ತಸ್ಮಿನ್ಯುದ್ಧೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಂ ವರಃ ।
ಊರ್ಧ್ವಬಾಹುರ್ಮಹಾತೇಜಾಸ್ತಪೋ ಘೋರಂ ಸಮಾಶ್ರಿತಃ ॥ 50 ॥
ಪ್ರಜ್ವಲನ್ನಿವ ತೇಜೋಭಿರ್ಭಾಸ್ವಾಮೊವ ತಮೋನುದಃ ।
ಬಭಾಸೇ ಸತ್ಯಧರ್ಮಾತ್ಮಾ ಸಹಸ್ರಾಂಶುರಿವಾಂಶುಭಿಃ ॥ 51 ॥

ಹೀಗೆ ಸನಾತನನೂ, ವಿಶ್ವವನ್ನು ಧರಿಸುವವನೂ, ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆದ ಭಗವಂತನು ಆ ಇಬ್ಬರು ಮಹಾಸುರರಿಗೆ ವರವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು. ನಂತರ ಅಂಜನದಂತೆ ಕಪ್ಪಾಗಿದ್ದ ರಜಸ್ಸು ಮತ್ತು ತಮಸ್ಸಿನ ಸ್ವರೂಪಿಗಳಾದ ಆ ಇಬ್ಬರನ್ನು ತನ್ನ ತೊಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು ಸಂಹರಿಸಿದನು. ಆ ಘೋರಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವರು ಹತರಾದರು. ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮವಿದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು, ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯಾಗಿ, ಎರಡೂ ಕೈಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ

ಘೋರವಾದ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದನು. ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯಂತೆಯೂ, ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆಯೂ, ಸತ್ಯಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿ ಸಾವಿರ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದನು.

ಅಥಾನ್ಯದ್ರೂಪಮಾಸ್ಥಾಯ ಶಂಭುರ್ನಾರಾಯಣೋವ್ಯಯಃ ।
ಆಜಗಾಮ ಮಹಾತೇಜಾ ಯೋಗಾಚಾರ್ಯೋ ಮಹಾಯಶಾಃ ॥ 52 ॥
ಸಾಂಖ್ಯಾಚಾರ್ಯಶ್ಚ ಮತಿಮಾನ್ಕಪಿಲೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವರಃ ।
ಉಭಾವಪಿ ಮಹಾತ್ಮಾನೌ ಪೂರ್ವತಃ ಕ್ಷತ್ರತತ್ಪರೌ ॥ 53 ॥
ತೌ ವಿಪ್ರಾವೂಚತುಸ್ತತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಮಿತೌಜಸಮ್ ।
ಪರಾವರವಿಶೇಷಜ್ಞೌ ಪೂಜಿತೌ ಚ ಮಹರ್ಷಿಭಿಃ ॥ 54 ॥
ಬ್ರಹ್ಮಾ ದೃಢಪಾದಶ್ಚ ವಿಶಾಲೌ ಜಗದಾಸ್ಥಿತೌ ।
ಗ್ರಾಮಣೀಸ್ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಪೂಜಿತಃ ॥ 55 ॥

ಆಗ ಅವ್ಯಯನಾದ ನಾರಾಯಣನು ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯೂ, ಮಹಾಯಶಸ್ವಿಯೂ ಆದ ಯೋಗಾಚಾರ್ಯನಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು. ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಚಾರ್ಯನೂ, ಮಹಾಬುದ್ಧಿವಂತನೂ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ವರವನ್ನು

ಪಡೆದ ಕಪಿಲಮುನಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನು ಪ್ರಕಟನಾದನು. ಆ ಇಬ್ಬರೂ ಮಹಾತ್ಮರು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವರಾಗಿದ್ದರು. ಪರ ಮತ್ತು ಅಪರ ತತ್ತ್ವಗಳ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದ, ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ಇಬ್ಬರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಅಸೀಮ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು. "ಓ ಬ್ರಹ್ಮನೇ! ನೀನು ದೃಢವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿತನಾಗಿದ್ದು, ವಿಶಾಲವಾದ ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದೀಯ. ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳ ನಾಯಕನೂ, ಮೂರು ಲೋಕಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವವನೂ ನೀನೇ."

ತಯೋಸ್ತದ್ವಚನಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ವಿಮೋಹಾಗತಯೋಃ ಪುರಾ ।
ತ್ರೀನಿಮಾನ್ಕೃತವಾನ್ಲೋಕಾನ್ಯಥೇಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ರುತಿಃ ॥ 56 ॥
ಪುತ್ರಂ ಸ್ವಯಂಭುವಂ ಚೈಕಂ ಸಮುತ್ಪಾದಿತವಾನೃಷಿಃ ।
ತಸ್ಯಾಗ್ರೇ ಚಾಗ್ರತಸ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮಾನಸಮವ್ಯಯಮ್ ॥ 57 ॥
ಸೋತ್ಪನ್ನಮಾತ್ರೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮುಕ್ತವಾನ್ಮಾನಸಸ್ಸುತಃ ।
ಕಿಂಕುರ್ಮೋ ವದ ಸಾಹಾಯ್ಯಂ ಬ್ರವೀತು ಭಗವಾನಿತಿ ॥ 58 ॥

ಈ ಹಿಂದೆ ಮೋಹವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದ ಆ ಇಬ್ಬರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನು, ವೇದವಾಣಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಮೂರು

ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಆಮೇಲೆ ಆ ಋಷಿಯು ತನ್ನ ಮೊದಲನೆಯ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಅದರ ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವಿನಾಶಿಯಾದ ಒಬ್ಬ ಪುತ್ರನನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದ್ದನು. ಹುಟ್ಟಿದ ತಕ್ಷಣವೇ ಆ ಮಾನಸಪುತ್ರನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು: "ಭಗವಂತನೇ! ನಾವು ಏನು ಮಾಡಬೇಕು? ನಮಗೆ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತೀಯೋ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸು."

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ ।
ಯ ಏಷ ಕಪಿಲೋ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾರಾಯಣಸ್ತಥಾ ।
ವದತೇ ಭವತಸ್ತಸ್ಯ ತತ್ಕುರುಷ್ವ ಮಹಾದ್ಯುತೇ ॥ 59 ॥

ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಳಿದನು: "ಓ ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯೇ! ಈ ಕಪಿಲಮುನಿಯೂ, ನಾರಾಯಣನೂ ಏನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೋ, ಅದನ್ನೇ ನೀನು ಅನುಸರಿಸು."

ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ತದರ್ಥಂ ತು ತದಾ ಭೂಯಸ್ಸಮುತ್ಥಿತಃ ।
ಶುಶ್ರೂಷುರಸ್ಮಿ ಯುವಯೋಃ ಕಿಂ ಕರೋಮಿ ಕೃತಾಂಜಲಿ ॥ 60 ॥

ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆದೇಶವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅವನು ಮತ್ತೆ ಅವರಿಬ್ಬರ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು, ಕೈಮುಗಿದು ಹೀಗೆ ಕೇಳಿದನು: "ನಾನು ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಸೇವಕನು. ನನಗೆ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಹೇಳುತ್ತೀರೋ ಅದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ."

ಶ್ರೀಭವಗವಾನುವಾಚ ।
ಯತ್ಸತ್ಯಮಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಹ್ಯಷ್ಟಾದಶವಿಧಂ ತು ತತ್ ।
ಯತ್ಸತ್ಯಮಮೃತಂ ತತ್ತು ಪರಂಪದಮನುಸ್ಮರ ॥ 61 ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದನು: "ಯಾವುದು ಸತ್ಯವೋ, ಅಕ್ಷರವೋ, ಬ್ರಹ್ಮವೋ ಮತ್ತು ಹದಿನೆಂಟು ವಿಧಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ, ಅದೇ ಅಮೃತಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಮಪದವಾಗಿದೆ. ಆ ಪರಮತತ್ತ್ವವನ್ನೇ ಸದಾ ಸ್ಮರಿಸು."

ಏತದ್ವಚೋ ನಿಶಮ್ಯೈವ ಸ ಯಯೌ ಚ ದಿಶಮುತ್ತರಾಂ ।
ಗತ್ವಾ ತತ್ರ ಚ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಗಮಜ್ಜ್ಞಾನಚಕ್ಷುಷಾ ॥ 62 ॥
ತತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಭುವರ್ನಾಮ ದ್ವಿತೀಯಮಸೃಜತ್ಪ್ರಭುಃ ।
ಸಂಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ಮನಸಾ ತಮೇವ ಚ ಮಹಾಮನಾಃ ॥ 63 ॥

ತತಸ್ಸೋಽಪ್ಯಬ್ರವೀದ್ವಾಕ್ಯಂ ಕಿಂ ಕರೋಮಿ ಪಿತಾಮಹ ।
ಪಿತಾಮಹಸಮಾಜ್ಞಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಸಮುಪಸ್ಥಿತಃ ॥ 64 ॥
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯಾಮೃತರಸೋಽನುಭೂತೋ ಭವತೋ ಗತಿಃ ।
ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಸಪರಮಂ ಸ್ಥಾನಂ ಸದ್ಯೋಗಃ ಪಾರ್ಶ್ವತೋ ಗತಃ ॥ 65 ॥

ಈ ವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಅವನು ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ತೆರಳಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಜ್ಞಾನಚಕ್ಷುವಿನ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಅನಂತರ ಪ್ರಭುವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿ, ಭುವಃ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಎರಡನೆಯ ಪುತ್ರನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಅವನು ಕೂಡ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು, "ಪಿತಾಮಹನೇ! ನಾನು ಏನು ಮಾಡಬೇಕು?" ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಪಿತಾಮಹನ ಆದೇಶದಂತೆ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ಅಮೃತರಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದನು. ಪರಮಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಯೋಗಬಲದಿಂದ ಅವನ (ಪರಬ್ರಹ್ಮನ) ಸಮೀಪವನ್ನು ಸೇರಿದನು.

ತಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ಗತೇ ಪುತ್ರೇ ತೃತೀಯಮಸೃಜತ್ಪ್ರಭುಃ ।
ಮೋಕ್ಷಪ್ರವೃತ್ತಿಕುಶಲಂ ಭೂರ್ಭುವಂ ನಾಮತೋ ವಿಭುಮ್ ॥ 66 ॥
ಸೋಽಪಿ ತಂ ಧರ್ಮಮಾಸಾದ್ಯ ತಯೋರೇವಾಗಮದ್ಗತಿಮ್ ।

ಏವಂ ಪುತ್ರಾಸ್ತ್ರಯೋಽಪ್ಯೇತೇ ಭಕ್ತಾಶ್ಶಂಭೋರ್ಮಹಾತ್ಮನಃ ॥ 67 ॥
ತಾನ್ಗೃಹೀತ್ವಾ ಸುತಾಂಸ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಯಯೌ ಸ್ವಾರ್ಜಿತಾಂ ಗತಿಮ್ ।
ನಾರಾಯಣಶ್ಚ ಭಗವಾನ್ಕಪಿಲಶ್ಚ ಯತೀಶ್ವರಃ ॥ 68 ॥

ಆ ಪುತ್ರನು ಹೋದ ನಂತರ, ಪ್ರಭುವು ಮೂರನೆಯ ಪುತ್ರನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಅವನು ಭೂರ್ಭುವಃ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದು, ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದನು. ಅವನೂ ಅದೇ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿ, ಆ ಮೊದಲಿನ ಇಬ್ಬರು ಹೋದ ಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಈ ಮೂವರು ಪುತ್ರರೂ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಶಂಭುವಿನ ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದರು. ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಶಂಭುವಿನ ಭಕ್ತರಾದ ಆ ಮೂವರು ಪುತ್ರರನ್ನು ತನ್ನೊಡನೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು, ಅವನು ತಾನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದ ಪರಮಗತಿಯನ್ನು ಸೇರಿದನು. ಭಗವಂತನಾದ ನಾರಾಯಣನೂ, ಯತೀಶ್ವರನಾದ ಕಪಿಲನೂ (ಅಲ್ಲಿಂದ

ನಿರ್ಗಮಿಸಿದರು).[61]

ಯಂ ಕಾಲಂ ತೌ ಗತೌ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ತಂ ಕಾಲಮೇವ ಹ ।
ತಪೋ ಘೋರತಮಂ ಭೂಯಃ ಸಂಶ್ರಿತಃ ಪರಮಂ ಪದಂ ॥ 69 ॥
ನ ರೇಮೇ ಸತತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಪ್ರಭುರೇಕಸ್ತಪಶ್ಚರನ್ ।
ಶರೀರಾರ್ಧಾತ್ತತೋ ಭಾರ್ಯಾಮುತ್ಪಾದಯತಿ ವಾ ಶುಭಾಮ್ ॥ 70 ॥

ಅವರು ತೆರಳಿದ ನಂತರ, ಬ್ರಹ್ಮನು ಮತ್ತೆ ಘೋರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದನು. ಪರಮಪದವನ್ನು ಗುರಿಯಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕಠಿಣ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದನು. ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ತನ್ನ ದೇಹದ ಅರ್ಧಭಾಗದಿಂದ ಶುಭಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಬ್ಬ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು.

---

[61] 68ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪಾಠದೋಷವಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿಃ ಪ್ರಯಯೌ ↔ ಪ್ರಯಯತುಃ ಎಂಬ ಪಾಠಭೇದವಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. ಅಥವಾ ಎರಡನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಪದಗಳು ಲೋಪಗೊಂಡಿರಬಹುದು.

ಆತ್ಮನಸ್ಸದೃಶಾನ್ಪುತ್ರಾನಸೃಜದ್ವೈ ಪಿತಾಮಹಃ ।
ವಿಶ್ವೇ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಪತಯೋ ಯೋಗಿನೋ ಲೋಕವಿಶ್ರುತಾಃ ॥ 71 ॥
ವಿಶ್ವೇಶಂ ಪ್ರಥಮಂ ತಾವದ್ದೇಹಾತ್ತಾಪಸಮಾತ್ಮನಃ ।
ಸರ್ವತ್ರ ಸಹಿತಂ ಪುಣ್ಯಂ ನಾಮ್ನಾ ಧರ್ಮಂ ಸ ಸೃಷ್ಟವಾನ್ ॥ 72 ॥
ದಕ್ಷಂ ಮರೀಚಿಮತ್ರಿಂ ಚ ಪುಲಸ್ತ್ಯಂ ಪುಲಹಂ ಕ್ರತುಮ್ ।
ವಸಿಷ್ಠಂ ಗೌತಮಂ ಚೈವ ಭೃಗುಮಂಗಿರಸಂ ಮುನಿಂ ॥ 73 ॥
ಅಥೈವ ಕೃತಕೃತ್ಯೇನ ಜ್ಞೇಯಾಸ್ತೇ ತು ಮಹರ್ಷಯಃ ।
ತ್ರಯೋದಶಗುಣಾರಂಭಾಃ ಯೇ ವಂಶಾತ್ತು ಮಹರ್ಷಿಣಾಂ ॥ 74 ॥

ನಂತರ ಪಿತಾಮಹನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸಮಾನರಾದ ಪುತ್ರರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಅವರು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಯೋಗಿಗಳೂ, ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳ ಅಧಿಪತಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಮೊದಲು ತಪೋನಿಷ್ಠನಾದ ತನ್ನ ದೇಹದಿಂದ, ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯೂ, ಪುಣ್ಯಸ್ವರೂಪನೂ ಆದ ಧರ್ಮನನ್ನು (ವಿಶ್ವೇಶನೆಂಬ

ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನನ್ನು) ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು[62]. ಅನಂತರ ದಕ್ಷ, ಮರೀಚಿ, ಅತ್ರಿ, ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ಪುಲಹ, ಕ್ರತು, ವಸಿಷ್ಠ, ಗೌತಮ, ಭೃಗು ಹಾಗೂ ಅಂಗಿರಸ ಮುನಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಈ ಮಹರ್ಷಿಗಳೇ ಮುಂದೆ ವಂಶವೃದ್ಧಿಗೆ ಮೂಲರಾದವರು. ಅವರ ವಂಶಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಪ್ರಕಟರಾದರು; ಅವರು ತ್ರಯೋದಶ ಗುಣಗಳ (ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಸೃಷ್ಟಿಶಾಖೆಗಳ)[63] ಆರಂಭಕರ್ತರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅದಿತಿರ್ದಿತಿರ್ದನುಃ ಕಾಲಾ ಅನಾಯುಃ ಸಿಂಹಿಕಾ ಮುನೀ ।
ಪ್ರಾಚೀ ಕ್ರೋಧಾಥ ಸುರಮಾ ವಿನತಾ ಕದ್ರುರೇವ ಚ ॥ 75 ॥
ದಕ್ಷಸ್ಯಾಪತ್ಯಮೇತದ್ವೈ ಕನ್ಯಾ ದ್ವಾದಶ ಪಾರ್ಥಿವ ॥ 76 ॥
ಮರೀಚೇಃ ಕಶ್ಯಪಃ ಪುತ್ರಸ್ತಪಸಾ ನಿರ್ಮಿತಃ ಕಿಲ ।

---

[62] ಇಲ್ಲಿ "ವಿಶ್ವೇಶಂ... ನಾಮ್ನಾ ಧರ್ಮಂ" ಎಂಬ ಪಾಠವು ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥಾನುಸಾರ ಧರ್ಮನ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

[63] 74ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ "ತ್ರಯೋದಶಗುಣಾರಂಭಾಃ" ಎಂಬ ಪಾಠದ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಪಾಠಸಂದೇಹವಿದೆ.

ತಸ್ಮೈ ದ್ವಾದಶಕನ್ಯಾಶ್ಚ ದಕ್ಷಸ್ತಾಶ್ಚಾನ್ವಮನ್ಯತ ॥ 77 ॥
ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ ಚ ಸೋಮಾಯ ತಥಾ ವೈ ದತ್ತವಾನೃಷಿಃ ।
ರೋಹಿಣ್ಯಾದೀನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಪುಣ್ಯಾನಿ ಕುರುನಂದನ ॥ 78 ॥
ತಥೈವ ದಶ ಧರ್ಮಾಯ ದತ್ತಾಶ್ಚಾಪಿ ಮನೋರಮಾಃ ।
ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ಸರಸ್ವತೀ ಸಂಧ್ಯಾ ವಿಶೇಷಾ ಚ ಮತಾ ಶುಭಾ ॥ 79 ॥
ದೇವೀ ಸರಸ್ವತೀ ಚೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ನಿರ್ಮಿತಾಃ ಪುರಾ ।
ಏತಾಃ ಪಂಚ ವರಿಷ್ಠಾ ವೈ ಸುರಶ್ರೇಷ್ಠಾಶ್ಚ ಪಾರ್ಥಿವ ॥ 80 ॥
ದತ್ತಾ ಧರ್ಮಾಯ ಭದ್ರಂ ತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ದೃಷ್ಟಕರ್ಮಣಾ ।
ಯಾ ರೂಪಾರ್ಥವತೀ ಪತ್ನೀ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಾಮರೂಪಿಣೀ ॥ 81 ॥

ಅದಿತಿ, ದಿತಿ, ದನು, ಕಾಲಾ, ಅನಾಯು, ಸಿಂಹಿಕಾ, ಮುನಿ, ಪ್ರಾಚೀ, ಕ್ರೋಧಾ, ಸುರಮಾ, ವಿನತಾ ಮತ್ತು ಕದ್ರು, ರಾಜನೇ! ಇವರು ದಕ್ಷನ ಹನ್ನೆರಡು ಪುತ್ರಿಯರು. ಮರೀಚಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಕಶ್ಯಪನು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದನು. ದಕ್ಷನು ತನ್ನ ಈ ಹನ್ನೆರಡು ಪುತ್ರಿಯರನ್ನು ಅವನಿಗೆ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು. ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರೋಹಿಣಿ ಮೊದಲಾದ ಪುಣ್ಯಸ್ವರೂಪವಾದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಚಂದ್ರನಿಗೆ (ಸೋಮನಿಗೆ) ವಿವಾಹವಾಗಿ ನೀಡಿದನು,

ಕುರುನಂದನನೇ! ಅದೇ ರೀತಿ ಮನೋಹರ ಸ್ವಭಾವದ ಹತ್ತು ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಧರ್ಮನಿಗೂ ನೀಡಲಾಯಿತು. ಅವರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಸರಸ್ವತಿ, ಸಂಧ್ಯಾ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷಾ ಎಂಬ ಶುಭಸ್ವರೂಪಿಣಿಯರು ಸೇರಿದ್ದರು. ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಸರಸ್ವತಿ, ಸಂಧ್ಯಾ, ವಿಶೇಷಾ ಹಾಗೂ (ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು)[64] ದೇವೀ—ಇವರನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನು ಹಿಂದೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ರಾಜನೇ! ಇವರು ದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ಶುಭವಾಗಲಿ! ಕರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿತ ಬ್ರಹ್ಮನು ಈ ಶ್ರೇಷ್ಠ ದೇವಿಯರನ್ನು ಧರ್ಮನಿಗೆ ವಿವಾಹವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು. ಬ್ರಹ್ಮನ ಅರ್ಧಶರೀರದಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾದ, ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಬಲ್ಲ ಆ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ ಪತ್ನಿಯೂ (ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳಾಗಿದ್ದಳು).

ಸುರಭಿಸ್ಸಹಸಾ ಭೂತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಸಮುಪಸ್ಥಿತಾ ।
ತತಸ್ತಾಮಗಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮೈಥುನಂ ಲೋಕಪೂಜಿತಃ ॥ 82 ॥

---

[64] 80ನೇ ಶ್ಲೋಕದ ಮೂಲಪಾಠದಲ್ಲಿ "ದೇವೀ ಸರಸ್ವತೀ ಚೈವ" ಎಂಬ ಪಾಠವಿರುವುದರಿಂದ, ಇಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯ ಪುನರುಕ್ತಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿದೆ.

ಲೋಕಸರ್ಜನಹೇತುಜ್ಞೋ ಗಮನಾರ್ಥಾಯ ಸತ್ತಮಃ ।
ಜಜ್ಞೇ ಚೈಕಾದಶಸುತಾನ್ವಿಪುಲಾಂಧರ್ಮಸಂಜ್ಞಿತಾನ್ ॥ 83 ॥
ರಕ್ತಸಂಧ್ಯಾಭ್ರಸಂಕಾಶಾಂಸ್ತದಹಸ್ತಿಗ್ಮತೇಜಸಃ ।
ತೇ ರುದಂತೋ ದ್ರವಂತಶ್ಚ ಗರ್ಭವಂತಃ ಪಿತಾಮಹಾತ್ ॥ 84 ॥
ರೋದನಾದ್ದ್ರವಣಾಚ್ಚೈವ ರುದ್ರಾಶ್ಚ ಇತಿ ತೇ ಸ್ಮೃತಾಃ ।
ನಿರೃತಿಶ್ಚೈವ ಸಂಘಶ್ಚ ತೃತೀಯಶ್ಚಾಪ್ಯಯೋನಿಜಃ ॥ 85 ॥
ಮೃಗವ್ಯಾಧಃ ಕಪರ್ದೀ ಚ ಮಹಾವಿಶ್ವೇಶ್ವರಶ್ಚ ಯಃ ।
ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನ್ಯಶ್ಚ ಭಗವಾನ್ಕಪಾಲೀ ಚೈವ ಪಿಂಗಲಃ ॥ 86 ॥
ಸೇನಾನೀಶ್ಚ ಮಹಾತೇಜಾ ರುದ್ರಾಶ್ಚೈಕಾದಶ ಸ್ಮೃತಾಃ ।
ತಸ್ಯಾಮೇವಂ ಸುರಭ್ಯಾಂ ಚ ಗಾವೋ ಯಜ್ಞಾಃ ಸುರಾಶ್ಚ ವೈ ॥ 87 ॥
ಅಕೃಷ್ಟಾಶ್ಚ ತಥಾ ಮಾಷಾಃ ಸುಕೃಷ್ಟಾಶ್ಚ ಸುಪುಷ್ಕರಾಃ ।
ಅಜಶ್ಚೈವ ತು ಹಂಸಶ್ಚ ತಥೈವಾಸೂತ ಸತ್ತಮಃ ॥ 88 ॥
ಓಷಧ್ಯಃ ಪ್ರವರಾ ಯಾಶ್ಚ ಸುರಭ್ಯಶ್ಚ ಸಮುತ್ಥಿತಾಃ ।
ಧರ್ಮಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ತಥಾ ಸೋಮಂ ಸಂಧ್ಯಾಂ ಸಂಧ್ಯಾ ವ್ಯಜಾಯತ ॥ 89 ॥
ಭವಂ ಚ ಪ್ರಭವಂ ಚೈವ ಕೃಶಾಶ್ವಂ ಸುವಹಂ ತಥಾ ।
ಅರುಣಂ ವರುಣಂ ಚೈವ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಚಲಧ್ರುವೌ ॥ 90 ॥

ಹವಿಷ್ಮಂತಂ ತನೂಜಂ ಚ ವಿಧಾನಾಭಿಮತಾವಪಿ ।
ವತ್ಸರಂ ಚೈವ ಭೂತಿಂ ಚ ಸರ್ವಾಸುರನಿಷೂದನಮ್ ॥ 91 ॥
ಸುಪರ್ವಾಣಂ ಬೃಹತ್ಕಾಂತಂ ಮಹಾಲೋಕನಮಸ್ಕೃತಮ್ ।
ವಾಸವಾನುಗತಾ ದೇವೀ ಜನಯಾಮಾಸ ವೈ ಸುರಾನ್ ॥ 92 ॥

ಆಗ ಸುರಭಿಯು ತಕ್ಷಣವೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಳು. ಲೋಕಪೂಜಿತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಲೋಕಸೃಷ್ಟಿಯ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಮೈಥುನಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಲೋಕಸೃಷ್ಟಿಯ ಕಾರಣವನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದ ಆ ಶ್ರೇಷ್ಠನು ಪ್ರಜೋತ್ಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ಸಂಯೋಗಿಸಿದನು. ಆಗ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಹನ್ನೊಂದು ಮಹಾಪುತ್ರರು ಜನಿಸಿದರು. ಅವರು ರಕ್ತವರ್ಣದ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದ ಮೇಘಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು; ತೀಕ್ಷ್ಣ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಪಿತಾಮಹನಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಅವರು ಅಳುತ್ತಾ, ಚಲಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರಕಟರಾದರು. ಅಳುವುದರಿಂದ (*ರೋದನ*) ಮತ್ತು ಹರಿದುಬರುವುದರಿಂದ (*ದ್ರವಣ*) ಅವರು ರುದ್ರರು ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಋತಿ, ಸಂಘ ಮತ್ತು ಅಯೋನಿಜ ಎಂಬುವರೂ ಸೇರಿದ್ದರು.

ಮೃಗವ್ಯಾಧ, ಕಪರ್ದಿ, ಮಹಾವಿಶ್ವೇಶ್ವರ, ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನ್ಯ, ಭಗವಾನ್ ಕಪಾಲಿ, ಪಿಂಗಲ ಹಾಗೂ ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಸೇನಾನಿ—ಇವರೇ ಹನ್ನೊಂದು ರುದ್ರರು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದೇ ಸುರಭಿಯಿಂದ ಗೋವುಗಳು, ಯಜ್ಞಗಳು ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳೂ ಉದ್ಭವಿಸಿದವು. ಉಳುಮೆ ಮಾಡದೆ ಬೆಳೆಯುವ ಧಾನ್ಯಗಳೂ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಮಾಷಾದಿ ಬೆಳೆಗಳೂ, ಮೇಕೆಗಳೂ, ಹಂಸಗಳೂ ಸಹ ಅವಳಿಂದಲೇ ಜನಿಸಿದವು. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಔಷಧಿಗಳೂ ಸುರಭಿಯಿಂದಲೇ ಉದ್ಭವಿಸಿದವು. ಸಂಧ್ಯೆಯು ಧರ್ಮನನ್ನೂ, ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನೂ, ಸೋಮನನ್ನೂ ಜನ್ಮ ನೀಡಿದಳು[65]. ಭವ, ಪ್ರಭವ,

[65] ಶ್ಲೋಕ 89ರ ಮೊದಲ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವ್ಯಾಕರಣದ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಸಂದೇಹವಿರುವುದು ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿನ "ಧರ್ಮಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ತಥಾ ಸೋಮಂ ಸಂಧ್ಯಾಂ ಸಂಧ್ಯಾ ವ್ಯಜಾಯತ" ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿದೆ. ವ್ಯಾಕರಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಓದಬಹುದು; ಆದರೆ ಸಂದರ್ಭ ಮತ್ತು ಅರ್ಥದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅದು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪಾಠದೋಷ ಅಥವಾ ಪಾಠಭೇದವಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಕರಣದ ಪ್ರಕಾರಃ ಸಂಧ್ಯಾ = ಕರ್ತೃ (ಪ್ರಥಮಾ ಏಕವಚನ) ವ್ಯಜಾಯತ = ಜನ್ಮ ನೀಡಿದಳು ಧರ್ಮಂ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಂ, ಸೋಮಂ, ಸಂಧ್ಯಾಂ = ಕರ್ಮಪದಗಳು (ದ್ವಿತೀಯಾ) ಆಗ ಅರ್ಥ

ಕೃಶಾಶ್ವ, ಸುವಹ, ಅರುಣ, ವರುಣ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ, ಅಚಲ ಹಾಗೂ ಧ್ರುವ—ಹವಿಷ್ಮಂತ, ತನುಜ, ವಿಧಾನ, ಅಭಿಮತ, ವತ್ಸರ, ಭೂತಿ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಾಸುರನಿಷೂದನ—ಸುಪರ್ವ, ಬೃಹತ್ಕಾಂತ ಹಾಗೂ ಮಹಾಲೋಕಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ವಾಸವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ದೇವಿಯು ಜನ್ಮ ನೀಡಿದಳು.

ಧರಂ ವೈ ಪ್ರಥಮಂ ದೇವಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ಕ್ರತುಮವ್ಯಯಮ್ ।
ವಿಶ್ವಾವಸುಂ ತೃತೀಯಂ ಚ ಚತುರ್ಥಂ ಸೋಮಮೀಶ್ವರಂ ॥ 93 ॥
ತತೋ ನೃರೂಪಮಾಯಾಂ ಚ ಯಮಸ್ತಸ್ಮಾದನಂತರಮ್ ।

ಹೀಗಾಗುತ್ತದೆ: "ಸಂಧ್ಯೆಯು ಧರ್ಮನನ್ನೂ, ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನೂ, ಸೋಮನನ್ನೂ ಮತ್ತು ಸಂಧ್ಯೆಯನ್ನೂ ಜನ್ಮ ನೀಡಿದಳು." ಇದು ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ; ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವೂ ಅಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಯಾವುದಾದರೂ ಸಂಭವಿಸಿರಬಹುದು: (1) ಪಾಠದೋಷ – "ಸಂಧ್ಯಾ" ಎಂಬ ಪದ ಎರಡು ಬಾರಿ ಬಂದಿದೆ. (2) ಕೆಲವು ಪದಗಳು ಲೋಪಗೊಂಡಿರಬಹುದು. (3) ಬೇರೆ ಕರ್ತೃ ಇರಬೇಕಾಗಿರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ: ದಕ್ಷಕನ್ಯೆಯರು, ಧರ್ಮನ ಪತ್ನಿಯರು, ಸುರಭಿ, ಇವರ ಕುರಿತು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಏಕಾಏಕಿ "ಸಂಧ್ಯಾ ಧರ್ಮನನ್ನು ಜನ್ಮ ನೀಡಿದಳು" ಎಂಬುದು ಕಥಾಸಂದರ್ಭಕ್ಕೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಪ್ತಮಶ್ಚ ತಥಾ ವಾಯುರಷ್ಟಮಂ ನಿರೃತಿಂ ವಸುಮ್ ॥ 94 ॥
ಧರ್ಮಸ್ಯಾಪತ್ಯಮೇತದ್ವೈ ಸುರಭ್ಯಾಂ ತದಜಾಯತ ।

ಸುರಭಿಗೆ ಧರ್ಮನಿಂದ ಮೊದಲನೆಯವನಾಗಿ ಧರ ಎಂಬ ದೇವನು, ಎರಡನೆಯವನಾಗಿ ಅವಿನಾಶಿಯಾದ ಕ್ರತು, ಮೂರನೆಯವನಾಗಿ ವಿಶ್ವಾವಸು, ನಾಲ್ಕನೆಯವನಾಗಿ ಸೋಮ ಎಂಬ ಈಶ್ವರನು ಜನಿಸಿದರು. ಅನಂತರ ನೃರೂಪ, ಬಳಿಕ ಯಮ, ಏಳನೆಯವನಾಗಿ ವಾಯು, ಎಂಟನೆಯವನಾಗಿ ನಿರೃತಿ, ಮತ್ತು ವಸು ಜನಿಸಿದರು[66]. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸುರಭಿಗೆ ಧರ್ಮನಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಸಂತಾನವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ವಿಶ್ವೇದೇವಾಶ್ಚ ವಿಶ್ವಾಯಾಂ ಧರ್ಮಜಾತಾ ಇತಿ ಸ್ಮೃತಾಃ ॥ 95 ॥
ದಕ್ಷಶ್ಚೈವ ಮಹಾಬಾಹುಃ ಪುಷ್ಕರಶ್ಚ ನರೇಶ್ವರಃ ।

---

[66] ಶ್ಲೋಕ 94: ಸಪ್ತಮಶ್ಚ ತಥಾ ವಾಯುರಷ್ಟಮಂ ನಿರೃತಿಂ ವಸುಮ್ ಇಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಸಂಖ್ಯೆ ಭಂಗವಾಗಿದೆ. "ವಸುಮ್" ಯಾವ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಸೇರಿದೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೆಸರು ಲೋಪವಾಗಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ.

ಚಾಕ್ಷುಷಶ್ಚ ಮನುಶ್ಚಾತ್ರ ತಥಾ ತತ್ರಮಹೋರಗಾಃ ॥ 96 ॥
ವಿಶ್ವಾನುಅವಸುರ್ಬಾಲೋ ನಿಷ್ಕಲಶ್ಚ ಮಹಾಯಶಾಃ ।
ರುರುದಶ್ಚಾತಿಸತ್ಯೌಜಾ ಭಾಸ್ಕರಃ ಪರಮದ್ಯುತಿಃ ॥ 97 ॥
ವಿಶ್ವಾಂದೇವಾಂದೇವಮಾತಾ ವಿಶ್ವೇಷಾಂ ಜನಯತ್ಸುತಾನ್ ।

ಅದೇ ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾ ಎಂಬ ಪತ್ನಿಯಿಂದ ಜನಿಸಿದವರು ವಿಶ್ವದೇವರು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದರು. ಮಹಾಬಾಹುವಾದ ದಕ್ಷ, ಪುಷ್ಕರ, ಚಾಕ್ಷುಷ ಮನು, ಹಾಗೂ ಮಹಾನಾಗರು, ವಿಶ್ವಾವಸು, ಬಾಲ, ಮಹಾಯಶಸ್ವಿಯಾದ ನಿಷ್ಕಲ, ಅತ್ಯಂತ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ರುರು, ಹಾಗೂ ಪರಮಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳ ಭಾಸ್ಕರ, ದೇವಮಾತೆಯಾದ ವಿಶ್ವಾ ಈ ವಿಶ್ವದೇವರನ್ನು ಪುತ್ರರಾಗಿ ಜನ್ಮ ನೀಡಿದಳು.

ಮರುತ್ವತೀ ಮರುತ್ವತ್ತೋ ದೇವಾನಜನಯತ್ಸುತಾನ್ ॥ 98 ॥
ಅಗ್ನಿಶ್ಚಕ್ಷುರಿತಿ ಜ್ಯೋತಿಃ ಸಾವಿತ್ರೀ ಮಿತ್ರ ಏವ ಚ ।
ಅಮರಂ ಶರವೃಷ್ಟೀಚ ಸುವರ್ಷಂ ಚ ಮಹಭುಜಮ್ ॥ 99 ॥
ವಿರಾಜಂ ಚೈವ ರಾಜಂ ಚ ವಿಶ್ವಾಯುಂ ಸುಮತಿಂ ತಥಾ ।
ಅಶ್ವಗಂಧಂ ಚಿತ್ರರಶ್ಮಿಂ ತಥಾ ಚ ನಿಷಧಂ ನೃಪಮ್ ॥ 100 ॥
ಭೂಯ ಏವಂ ಚಾತ್ಮವಿಧಿಂ ಚಾರಿತ್ರಂ ಪಾದಮಾತ್ರಗಮ್ ।

ಬೃಹಂತಂ ವೈ ಬೃಹದ್ರೂಪಂ ತಥಾ ವಿಷ್ಣುಸನಾಭಿಮ್ ॥ 101 ॥
ಮರುತ್ವತೀ ಪ್ರಜಾ ಜಜ್ಞೇ ಏತಂ ವೈ ಮರುತಾಂ ಗಣಮ್ ।

ಮರುತ್ತ್ವತಿಯು ಮರುತ್ವಾನ್ ಎಂಬ ದೇವಗಣವನ್ನು ಜನ್ಮ ನೀಡಿದಳು. ಅಗ್ನಿ, ಚಕ್ಷು, ಜ್ಯೋತಿ, ಸಾವಿತ್ರೀ, ಮಿತ್ರ, ಅಮರ, ಶರವೃಷ್ಟಿ ಹಾಗೂ ಮಹಾಬಾಹುವಾದ ಸುವರ್ಷ, ವಿರಾಜ, ರಾಜ, ವಿಶ್ವಾಯು, ಸುಮತಿ, ಅಶ್ವಗಂಧ, ಚಿತ್ರರಶ್ಮಿ ಹಾಗೂ ನಿಷಧ, ಮತ್ತೆ ಆತ್ಮವಿಧಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ, ಚಾರಿತ್ರ್ಯಸಂಪನ್ನ, ಬೃಹಂತ, ಬೃಹದ್ರೂಪ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಸನಾಭಿ—ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಮರುತ್ತ್ವತಿಯ ಸಂತಾನವಾಗಿ ಜನಿಸಿದ ಮರುದ್ಗಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಅದಿತಿಃ ಕಶ್ಯಪಾಜ್ಜಜ್ಞೇ ಆದಿತ್ಯಾಂದ್ವಾದಶೈವ ಹಿ ॥ 102 ॥
ಇಂದ್ರೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಭಗಸ್ತ್ವಷ್ಟಾ ವರುಣೋಂಶೋರ್ಯಮಾ ರವಿಃ ।
ಪೂಷಾ ಮಿತ್ರಶ್ಚ ವರದೋ ಧಾತಾ ಪರ್ಜನ್ಯ ಏವ ಹಿ ॥ 103 ॥

ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಯು ಕಶ್ಯಪನಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ಆದಿತ್ಯರನ್ನು ಹೆತ್ತಳು. ಇಂದ್ರ, ವಿಷ್ಣು, ಭಗ, ತ್ವಷ್ಟೃ, ವರುಣ, ಅಂಶು, ಯಮ, ರವಿ, ಪೂಷಾ, ಮಿತ್ರ, ವರದ, ಧಾತೃ ಮತ್ತು ಪರ್ಜನ್ಯ— ಇವರು

ಆದಿತ್ಯರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರು[67].

ಇತ್ಯೇತೇ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯಾ ವರಿಷ್ಠಾಸ್ತ್ರಿದಿವೌಕಸಾಂ ।
ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ ಸರಸ್ವತ್ಯಾಂ ಜಜ್ಞಾತೇ ದ್ವೌ ಸುತೌ ವರೌ ॥ 104 ॥
ತಪಃಶ್ರೇಷ್ಠೌ ಗುಣಶ್ರೇಷ್ಠೌ ತ್ರಿದಿವಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಮತೌ ।
ದನುಸ್ತು ದಾನವಾನ್ಜಜ್ಞೇ ದಿತಿರ್ದೈತ್ಯಾನಜೀಜನತ್ ॥ 105 ॥
ಕಾಲಾ ತು ಕಾಲಕೇಯಾಂಸ್ತು ಅಸುರಾನ್ರಾಕ್ಷಸಾಂಸ್ತಥಾ ।
ಅನಾಯುಷಾಯಾಸ್ತನಯೋ ಮಯೋ ನಾಮ ಮಹಾಬಲಃ ॥ 106 ॥
ಸಿಂಹಿಕಾ ಗ್ರಹಮಾತಾ ಚ ಗಂಧರ್ವಜನನೀ ಮುನೀ ।

---

[67] ಶ್ಲೋಕ 103: ಅದಿತಿಃ ಕಶ್ಯಪಾಜ್ಜಜ್ಞೇ ಆದಿತ್ಯಾಂದ್ವಾದಶೈವ ಹಿ । ಇಂದ್ರೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಭಗಸ್ತ್ವಷ್ಟಾ ... ಧಾತಾ ಪರ್ಜನ್ಯ ಏವ ಹಿ । ಇಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಆದಿತ್ಯರು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ, ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರು ಹೆಸರುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ: (1) ಇಂದ್ರ (2) ವಿಷ್ಣು (3) ಭಗ (4) ತ್ವಷ್ಟ್ರು (5) ವರುಣ (6) ಅಂಶು (7) ಯಮ (8) ರವಿ (9) ಪೂಷಾ (10) ಮಿತ್ರ (11) ವರದ (12) ಧಾತೃ (13) ಪರ್ಜನ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪಾಠಭೇದ ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ಹೆಸರಿನ ಸೇರ್ಪಡೆಯಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಈ ಅಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸದೆ, ಮೂಲಪಾಠವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದೇ ಸೂಕ್ತ.

ಪ್ರಾಚೀತ್ವಪ್ಸರಸಾಂ ಮಾತಾ ಪುಣ್ಯಾನಾಂ ಭಾರತೇಭವತ್ ॥ 107 ॥
ಕ್ರೋಧಾಯಾಸ್ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಪಿಶಾಚಾಯಾಶ್ಚ ಪಾರ್ಥಿವ ।
ಜಜ್ಞೇ ಯಕ್ಷಗಣಾಂಶ್ಚೈವ ರಾಕ್ಷಸಾಂಶ್ಚ ವಿಶಾಂಪತೇ ॥ 108 ॥
ಚತುಷ್ಪಾದಾನಿ ಸತ್ವಾನಿ ಏತಾ ಗಾಶ್ಚೈವ ಸೌರಭೀಃ ।
ಸುಪರ್ಣಂ ಪಕ್ಷಿಣಶ್ಚೈವ ಮಾಯಾಂ ವಿಷ್ಣುರ್ಹರಿಃ ಪ್ರಭುಃ ।
ಕಥಿತಸ್ತೇನುಪೂರ್ವೇಣ ಸಂಸ್ತುತಶ್ಚ ಮಹರ್ಷಿಭಿಃ ॥ 109 ॥

ಇವರೇ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಹನ್ನೆರಡು ಆದಿತ್ಯರು. ಆದಿತ್ಯನಿಗೆ ಸರಸ್ವತಿಯಿಂದ ಇಬ್ಬರು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪುತ್ರರು ಜನಿಸಿದರು. ಅವರು ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರೂ, ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರೂ ಆಗಿದ್ದು, ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದರು. ದನುವು ದಾನವರನ್ನು ಹೆತ್ತಳು; ದಿತಿಯು ದೈತ್ಯರನ್ನು ಜನ್ಮ ನೀಡಿದಳು. ಕಾಲಾ ಕಾಲಕೇಯರೆಂಬ ಅಸುರರನ್ನು ಹಾಗೂ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಹೆತ್ತಳು. ಅನಾಯುವಿನ ಪುತ್ರನು ಮಯ ಎಂಬ ಮಹಾಬಲಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಸಿಂಹಿಕೆಯು ಗ್ರಹಗಳ ತಾಯಿಯಾದಳು. ಮುನಿಯು ಗಂಧರ್ವರ ಜನನಿಗೆ ಕಾರಣಳಾದಳು. ಪ್ರಾಚಿಯು ಪುಣ್ಯಸ್ವರೂಪರಾದ ಅಪ್ಸರೆಯರ ತಾಯಿಯಾದಳು.

ರಾಜನೇ! ಕ್ರೋಧೆಯು ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು (ಕ್ರೂರಸ್ವಭಾವದ ಜೀವಿಗಳನ್ನು) ಹೆತ್ತಳು. ಪಿಶಾಚಿಯು ಯಕ್ಷಗಣಗಳನ್ನೂ, ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ ಜನ್ಮ ನೀಡಿದಳು. ಸುರಭಿಯು ಚತುಷ್ಪಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ, ಗೋವುಗಳನ್ನೂ ಜನ್ಮ ನೀಡಿದಳು. ವಿನತೆಯು ಸುಪರ್ಣನನ್ನೂ ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನೂ ಹೆತ್ತಳು. ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣುವಾದ ಹರಿಯ ಪ್ರಭಾವಮಯ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಿನಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇನೆ; ಮಹರ್ಷಿಗಳೂ ಇದನ್ನೇ ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಯಶ್ಚೇದಮಗ್ರ್ಯಂ ಶೃಣುಯಾತ್ಪುರಾಣಂ
ಸದಾ ನರಃ ಪರ್ವಸು ಚೇತ್ಪಠೇತ್ ।
ಅವಾಪ್ಯ ಲೋಕಂ ಸ ಹ ವೀತರಾಗಃ
ಪರತ್ರ ಚ ಸ್ವರ್ಗಫಲಾನಿ ಭುಂಕ್ತೇ ॥ 110 ॥
ಚಕ್ಷುಷಾ ಮನಸಾ ವಾಚಾ ಕರ್ಮಣಾ ಚ ಚತುರ್ವಿಧಮ್ ।
ಪ್ರಸಾದಯತಿ ಯಃ ಕೃಷ್ಣಂ ತಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಃ ಪ್ರಸೀದತಿ ॥ 111 ॥
ರಾಜ್ಯಂ ಚ ಲಭತೇ ರಾಜಾ ಅಧನಶ್ಚೋತ್ತಮಂ ಧನಮ್ ।
ಕ್ಷೀಣಾಯುರ್ಲಭತೇ ಚಾಯುಃ ಪುತ್ರಕಾಃ ಸುತಾಂಸ್ತಥಾ ॥ 112 ॥
ಯಜ್ಞಾನ್ವೇದಾಂಸ್ತಥಾ ಕಾಮಾಂಸ್ತಪಾಂಸಿ ವಿವಿಧಾನಿ ಚ ।

ಯದ್ಯತ್ಕಾಮಯತೇ ಕಿಂಚಿತ್ತತ್ತಲ್ಲೋಕೇಶ್ವರಾದ್ಭವೇತ್ ॥ 113 ॥
ಸರ್ವಂ ವಿಹಾಯ ಯ ಇಮಂ ಪಠೇತ್ಪೌಷ್ಕರಕಂ ಹರೇಃ ।
ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಂ ನರಶ್ರೇಷ್ಠ ನ ತಸ್ಯ ಹ್ಯಶುಭಂ ಭವೇತ್ ॥ 114 ॥
ಏಷ ಪೌಷ್ಕರಕೋನಾಮ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೋ ಮಹಾತ್ಮನಃ ।
ಕೀರ್ತಿತಸ್ತೇ ನರಶ್ರೇಷ್ಠ ವ್ಯಾಸಶ್ರುತಿನಿದರ್ಶನಾತ್ ॥ 115 ॥

ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನು ಈ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪುರಾಣವನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಆಲಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅಥವಾ ಪರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಉತ್ತಮ ಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ; ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಫಲಗಳನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ವಾಣಿಯಿಂದ ಹಾಗೂ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ—ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿಸುವವನು, ಕೃಷ್ಣನ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ; ಧನವಿಲ್ಲದವನು ಉತ್ತಮ ಧನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಪಾಯುಷ್ಯನು ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ; ಪುತ್ರಹೀನನು ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಯಜ್ಞಗಳು, ವೇದಜ್ಞಾನ, ಇಷ್ಟವಾದ ಕಾಮ್ಯಫಲಗಳು, ವಿವಿಧ

ತಪಸ್ಸುಗಳು—ಯಾವುದೇ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರೂ, ಅದನ್ನು ಲೋಕೇಶ್ವರನಾದ ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠನೇ! ಇತರ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು, ಹರಿಯ ಈ ಪೌಷ್ಕರಕ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವನ್ನು ಪಠಿಸುವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಅಶುಭವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನರಶ್ರೇಷ್ಠನೇ! ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿಯ ಉಪದೇಶ ಹಾಗೂ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ, ಈ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಭಗವಂತನ ಪೌಷ್ಕರಕ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವನ್ನು ನಿನಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ವಿಷ್ಣುತ್ವಂ ಶೃಣು ಮೇ ವಿಷ್ಣೋರ್ಹರಿತ್ವಂ ಚ ಕೃತೇ ಯುಗೇ ।
ವೈಕುಂಠತ್ವಂ ಚ ದೇವೇಷು ಕೃಷ್ಣತ್ವಂ ಮಾನುಷೇಷು ಚ ॥ 116 ॥
ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಹಿ ತಸ್ಯೈಷಾ ಕರ್ಮಣಾಂ ಗಹನಾ ಗತಿಃ ।
ಸಾಂಪ್ರತಂ ಭೂತಭವ್ಯಂ ಚ ಶೃಣು ರಾಜನ್ಯಥಾತಥಂ ॥ 117 ॥
ಅವ್ಯಕ್ತೇ ವ್ಯಕ್ತಲಿಂಗಸ್ಥಃ ಯ ಏಷ ಭಗವಾನ್ಪ್ರಭುಃ ।
ನಾರಾಯಣೋ ಹ್ಯನಂತಾತ್ಮಾ ಪ್ರಭವೋವ್ಯಯ ಏವ ಚ ॥ 118 ॥
ಏಷ ನಾರಾಯಣೋ ಭೂತ್ವಾ ಹರಿರಾಸೀತ್ಸನಾತನಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮಾ ಕಾಮಶ್ಚ ಧರ್ಮಶ್ಚ ವಾಯುಶ್ಚೈವ ಬೃಹಸ್ಪತಿಃ ॥ 119 ॥
ಅದಿತೇರಪಿ ಪುತ್ರತ್ವಮೇತ್ಯ ಯಾದವನಂದನಃ ।

ಏಷ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ ಖ್ಯಾತಃ ಇಂದ್ರಸ್ಯಾವರಜಃ ಪ್ರಭುಃ ॥ 120 ॥
ಪ್ರಸಾದನಂ ತಸ್ಯವಿಭೋರದಿತ್ಯಾಃ ಪುತ್ರಕಾರಣಮ್ ।
ವಧಾರ್ಥಂ ಸುರಶತ್ರೂಣಾಂ ದೈತ್ಯದಾನವರಕ್ಷಸಾಮ್ ॥ 121 ॥

ಈಗ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಷ್ಣುತ್ವವನ್ನು, ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಅವನ ಹರಿತ್ವವನ್ನು, ದೇವತೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಅವನ ವೈಕುಂಠತ್ವವನ್ನು ಮತ್ತು ಮಾನವರಲ್ಲಿ ಅವನ ಕೃಷ್ಣತ್ವವನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ಕೇಳು. ಆ ಈಶ್ವರನ ಕರ್ಮಗಳ ಗತಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಗಹನವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ, ರಾಜನೇ! ಈಗ ಭೂತಕಾಲ ಮತ್ತು ಭವಿಷ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ಮತ್ತು ನಡೆಯಲಿರುವ ಅವನ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕೇಳು. ಅವ್ಯಕ್ತದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುವ ಈ ಭಗವಂತನೇ ಪ್ರಭು. ಅವನೇ ಅನಂತಸ್ವರೂಪನಾದ ನಾರಾಯಣನು; ಅವನೇ ಸಕಲದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೂ ಕಾರಣನು, ಅವನೇ ಅವಿನಾಶಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಸನಾತನನಾದ ನಾರಾಯಣನೇ ಹರಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕಟನಾದನು. ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೂ, ಕಾಮನೂ, ಧರ್ಮನೂ, ವಾಯುವೂ, ಬೃಹಸ್ಪತಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೇ ಅದಿತಿಯ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದನು. ಯಾದವರಲ್ಲಿ ಆನಂದವನ್ನು

ಉಂಟುಮಾಡಿದವನೂ ಅವನೇ. ಇಂದ್ರನ ತಮ್ಮನಾಗಿ ಅವನು ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದನು. ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಆ ಭಗವಂತನು ಅದಿತಿಯ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಜನಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅವಳ ಮೇಲಿನ ಅನುಗ್ರಹವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರುಗಳಾದ ದೈತ್ಯರು, ದಾನವರು ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದೂ ಅದರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು.

ಪ್ರಧಾನಾತ್ಮಾ ಪುರಾಪ್ಯೇಷಃ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಸೃಜತ್ಪ್ರಭುಃ ।
ಸಸರ್ಜಾಥ ಸುರಾನ್ಕಲ್ಪೇ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚೈವ ಪ್ರಜಾಪತೀನ್ ॥ 122 ॥
ಅಸೃಜನ್ಮಾನಸಾಂಸ್ತತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮವಂಶಾನನುತ್ತಮಾನ್ ।
ತೇಭ್ಯೋಽಭವನ್ಮಹಾತ್ಮಭ್ಯಃ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸನಾತನಮ್ ॥ 123 ॥
ಏತದಾಶ್ಚರ್ಯಭೂತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕರ್ಮಾನುಕೀರ್ತನಮ್ ।
ಕೀರ್ತನೀಯಸ್ಯ ಲೋಕೇಷು ಕೀರ್ತ್ಯಮಾನಂ ನಿಬೋಧ ಮೇ ॥ 124 ॥

ಆ ಪ್ರಧಾನಸ್ವರೂಪನಾದ ಪ್ರಭುವು ಆದಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮನು ಒಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಅವನು ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಂಶದ ಮಾನಸಪುತ್ರರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಆ

ಮಹಾತ್ಮರಿಂದ ಸನಾತನವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಯಿತು. ಇದು ಆಶ್ಚರ್ಯಮಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ದಿವ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಕೀರ್ತನೆಯಾಗಿದೆ. ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸದಾ ಕೀರ್ತಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ಆ ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಈಗ ಮುಂದೆಯೂ ಕೇಳು.

ವೃತ್ತೇ ವೃತ್ರವಧೇ ಭೀಷ್ಮ ವರ್ತಮಾನೇ ಕೃತೇಯುಗೇ ।
ಆಸೀತ್ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವಿಖ್ಯಾತಃ ಸಂಗ್ರಾಮಸ್ತಾರಕಾಮಯಃ ॥ 125 ॥
ಯತ್ರ ತೇ ದಾನವಾ ಘೋರಾಃ ಸರ್ವೇ ಸಂಗ್ರಾಮದುರ್ಜಯಾಃ ।
ಘ್ನಂತಿ ದೇವಗಣಾನ್ಸರ್ವಾನ್ಸಯಕ್ಷೋರಗರಾಕ್ಷಸಾನ್ ॥ 126 ॥
ತೇ ವಧ್ಯಮಾನಾ ವಿಮುಖಾಃ ಕ್ಷೀಣಪ್ರಹರಣಾ ರಣೇ ।
ತ್ರಾತಾರಂ ಮನಸಾ ಜಗ್ಮುರ್ದೇವಂ ನಾರಾಯಣಂ ಪರಮ್ ॥ 127 ॥

ಭೀಷ್ಮನೇ! ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ವೃತ್ರಾಸುರನ ವಧೆಯಾದ ನಂತರ, ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ತಾರಕಾಮಯ ಎಂಬ ಮಹಾಸಂಗ್ರಾಮವು ನಡೆಯಿತು. ಆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ದುರ್ಜಯರಾದ ಭಯಂಕರ ದಾನವರೆಲ್ಲರೂ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಯಕ್ಷರನ್ನು, ನಾಗರನ್ನು ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಸಂಹಾರಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ,

ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪರಾಜಿತರಾಗಿ, ಆಯುಧಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪರಮದೇವನಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ಶರಣಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸಿದರು.

ಏತಸ್ಮಿನ್ನಂತರೇ ಮೇಘಾ ನಿರ್ವಾಣಾಂಗಾರವರ್ಚಸಃ ।
ಸಾರ್ಕಚಂದ್ರಗ್ರಹಗಣಂ ಛಾದಯಂತೋ ನಭಸ್ತಲಮ್ ॥ 128 ॥
ಚಂಡವಿದ್ಯುದ್ಗಣೋಪೇತಾ ಘೋರನಿರ್ಹ್ರಾದಕಾರಿಣಃ ।
ಅನ್ಯೋನ್ಯ ವೇಗಾಭಿಹತಾಃ ಪ್ರವವುಸ್ಸಪ್ತಮಾರುತಾಃ ॥ 129 ॥
ದೀಪ್ತತೋಯಾಸ್ಸನಿರ್ಘಾತೈಃ ಸವಜ್ರಾನಲಾನಿಲೈಃ ।
ರವೈಸ್ಸುಘೋರೈರುತ್ಪಾತೈರ್ದಹ್ಯಮಾನಮಿವಾಂಬರಮ್ ॥ 130 ॥
ಪೇತುರುಲ್ಕಾಸಹಸ್ರಾಣಿ ನಿಪೇತುಃ ಖಚರಾಣ್ಯಪಿ ।
ನ್ಯುಬ್ಜಾನಿ ಚ ವಿಮಾನಾನಿ ಪ್ರಪತಂತ್ಯುತ್ಪತಂತಿ ಚ ॥ 131 ॥
ತಪೋಯೋಗವಿಪರ್ಯಾಸೇ ಲೋಕಾನಾಂ ಯದ್ಭಯಂ ಭವೇತ್ ।
ಅರೂಪವಂತಿ ರೂಪಾಣಿ ತಸ್ಮಿನ್ನುತ್ಪಾತಲಕ್ಷಣೇ ॥ 132 ॥
ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಭಂಜನಾತ್ಸರ್ವಂ ನ ಪ್ರಾಜ್ಞಾಯತ ಕಿಂಚನ ।
ತಿಮಿರೌಘಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತಾ ನ ರೇಜುಶ್ಚ ದಿಶೋ ದಶ ॥ 133 ॥
ವಿಶೇಷರೂಪಿಣೀ ಕಾಲೀ ಕಾಲಮೇಘಾವಗುಂಠಿತಾ ।

ದ್ಯೌರ್ನಭಾತ್ಯಭಿಭೂತಾರ್ತಾ ಘೋರೇಣ ತಮಸಾ ವೃತಾ ॥ 134 ॥

ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಂದಿಹೋದ ಕೆಂಡದ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೋಲುವ ಮೇಘಗಳು ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಗ್ರಹಸಮೂಹಗಳನ್ನು ಆವರಿಸಿ ಆಕಾಶವನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಚ್ಚಿದವು. ಭಯಂಕರ ಮಿಂಚಿನ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಆ ಮೇಘಗಳು ಘೋರವಾದ ಗುಡುಗುಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಪರಸ್ಪರದ ವೇಗಕ್ಕೆ ಡಿಕ್ಕಿಹೊಡೆಯುತ್ತಾ ಏಳು ವಿಧವಾದ ಮಾರುತಗಳು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಬೀಸತೊಡಗಿದವು. ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಜಲಧಾರೆಗಳೊಂದಿಗೆ, ಮಹಾಗುಡುಗುಗಳು, ವಜ್ರ, ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಬಲವಾದ ಗಾಳಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆ ಭಯಾನಕ ಉತ್ಪಾತಗಳ ಘೋರ ನಾದಗಳಿಂದ ಆಕಾಶವೇ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಸಾವಿರಾರು ಉಲ್ಕೆಗಳು ಬೀಳತೊಡಗಿದವು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ದಿವ್ಯವಿಮಾನಗಳೂ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು; ಮತ್ತೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರುತ್ತಿದ್ದವು. ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಯೋಗದ ಕ್ರಮವು ವ್ಯತ್ಯಯಗೊಳ್ಳುವಾಗ ಸಂಭವಿಸುವ ಭಯಾನಕ ಉತ್ಪಾತಗಳ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ, ರೂಪವಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ರೂಪವಿರುವಂತೆ

ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಮಹಾಪ್ರಭಂಜನದಿಂದ ಯಾವುದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ದಟ್ಟವಾದ ಅಂಧಕಾರವು ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕುಗಳೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವು. ಕಾಲಮೇಘಗಳಿಂದ ಆವೃತಳಾದ ಕಾಲಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಆಕಾಶವು, ಘೋರವಾದ ಅಂಧಕಾರದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟು ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿತ್ತು.

ತಾಂ ಘನೌಘಾಂ ಸತಿಮಿರಾಂ ದೋರ್ಭ್ಯಾಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸ ಪ್ರಭುಃ ।
ವಪುಸ್ಸಂದರ್ಶಯಾಮಾಸ ದಿವ್ಯಂ ಕೃಷ್ಣವಪುರ್ಹರಿಃ ॥ 135 ॥

ಆಗ ಆ ಪ್ರಭುವು ತನ್ನ ಎರಡೂ ಭುಜಗಳಿಂದ ಆ ದಟ್ಟವಾದ ಅಂಧಕಾರಮಯ ಮೇಘಸಮೂಹವನ್ನು ದೂರ ತಳ್ಳಿದನು. ಅನಂತರ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣದ ದಿವ್ಯಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಹರಿಯು ತನ್ನ ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದನು.

ಬಲಾಹಕಾಂಜನನಿಭಂ ಬಲಾಹಕತನೂರುಹಮ್ ।
ತೇಜಸಾ ವಪುಷಾ ಚೈವ ಕೃಷ್ಣಂ ಕೃಷ್ಣಮಿವಾಚಲಮ್ ॥ 136 ॥
ದೀಪ್ತಪೀತಾಂಬರಂ ಚೈವ ತಪ್ತಕಾಂಚನಭೂಷಣಮ್ ।

ಧೂಮಾಂಧಕಾರವಪುಷಂ ಯುಗಾಂತಾಗ್ನಿಮಿವೋತ್ಥಿತಮ್ ॥ 137 ॥
ವೃತ್ತದ್ವಿಗುಣಪೀನಾಂಸಂ ಕಿರೀಟಚ್ಛನ್ನಮೂರ್ಧಜಮ್ ।
ಬಭೌ ಚಾಮೀಕರಪ್ರಖ್ಯೈರಾಯುಧೈರುಪಶೋಭಿತೈಃ ॥ 138 ॥
ಚಂದ್ರಾರ್ಕಕಿರಣೋದ್ಯೋತಂ ಗಿರಿಕೂಟಮಿವೋಚ್ಛ್ರಿತಮ್ ।
ನಂದಕಾನಂದಿತಕರಂ ಕೌಸ್ತುಭೋದ್ಭಾಸಿತೋರಸಮ್ ॥ 139 ॥
ಶಕ್ತಿಚಿತ್ರಫಲೋದಗ್ರಂ ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಧರಮ್ ।
ವಿಷ್ಣುಶೈಲಂ ಕ್ಷಮಾಮೂಲಂ ಶ್ರೀವಕ್ಷಂ ಶಾರ್ಙ್ಗಶೃಂಗಿಣಮ್ ॥ 140 ॥

ಮಳೆಮೋಡದಂತೆ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣದಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಮೋಡಗಳಂತೆಯೇ ಕೇಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ, ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ದಿವ್ಯದೇಹದಿಂದಲೂ ಕೃಷ್ಣಮೇಘಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಮಹಾಪರ್ವತದಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದನು. ಕರಗಿದ ಬಂಗಾರದಂತಹ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತನಾಗಿದ್ದನು. ಹೊಗೆ ಮತ್ತು ಅಂಧಕಾರ ಮಿಶ್ರಿತ ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಅವನು, ಯುಗಾಂತದಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸುವ ಸಂವರ್ತಕಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನು. ವಿಶಾಲವೂ, ಬಲಿಷ್ಠವೂ ಆದ ಭುಜಗಳನ್ನು

ಹೊಂದಿದ್ದನು. ಕಿರೀಟದಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದನು. ಚಿನ್ನದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ದಿವ್ಯಾಯುಧಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯರ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಎತ್ತರದ ಪರ್ವತಶಿಖರದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನು. ನಂದಕ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಅವನ ಕರಗಳು ಆನಂದವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು; ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯಿಂದ ಅವನ ವಕ್ಷಸ್ಥಲವು ದೀಪ್ತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಶಕ್ತಿ, ಶಂಖ, ಚಕ್ರ ಮತ್ತು ಗದೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದನು. ಪರ್ವತದಂತೆ ಅಚಲನಾಗಿದ್ದನು. ಭೂಮಿಯೇ ಅವನ ಆಧಾರವಾಗಿತ್ತು. ಶ್ರೀವತ್ಸಲಾಂಛನದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದನು; ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದನು.

ಹಸ್ತ್ಯಶ್ವೈರಥಸಂಯುಕ್ತಂ ಸುಪರ್ಣಧ್ವಜಸಂಯುತಮ್ ।
ಚಂದ್ರಾರ್ಕಚಕ್ರರಚಿತಂ ಉದಾರಾಕ್ಷವೃತಾಂತರಮ್ ॥ 141 ॥
ಅನಂತರಶ್ಮಿಸಂಯುಕ್ತೇ ದುರ್ದರ್ಷೇ ಮೇರುಭೂಧರೇ ।
ತಾರಕಾಬದ್ಧಕುಸುಮಂ ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಬಂಧುರಮ್ ॥ 142 ॥
ಭಯೇಷ್ವಭಯದಂ ವ್ಯೋಮ್ನಿದೇವದೈತ್ಯಾಪರಾಜಿತಮ್ ।
ತ್ರಿದಶೋದಾರಫಲದಂ ಸ್ವರ್ಗಸ್ತ್ರೀಚಾರುವಲ್ಲಭಮ್ ॥ 143 ॥

ಸರ್ವಲೋಕಮನೋತೀತಂ ಸರ್ವಸತ್ವಮನೋಹರಮ್ ।
ನಾನಾವಿಮಾನವಿಟಪಂ ತೋಯದೌಘಸಮಪ್ರಭಮ್ ॥ 144 ॥

ಆನೆಗಳು, ಕುದುರೆಗಳು ಮತ್ತು ರಥಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಹಾಸೇನೆಯಿಂದ ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದನು. ಗರುಡಧ್ವಜವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದನು. ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರರ ಚಕ್ರಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅವನ ವಿಶಾಲ ನೇತ್ರಗಳು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಅನಂತ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಆವೃತನಾಗಿದ್ದ ಅವನನ್ನು ನೋಡುವುದು ದುರ್ಲಭವಾಗಿತ್ತು. ಮೇರುಪರ್ವತದಂತೆ ಮಹೋನ್ನತನಾಗಿದ್ದನು. ನಕ್ಷತ್ರಗಳೆಂಬ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತನಾಗಿ, ಗ್ರಹ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಭಯದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಭಯವನ್ನು ನೀಡುವವನಾಗಿದ್ದನು. ದೇವರುಗಳಿಗೂ ದೈತ್ಯರಿಗೂ ಅಜೇಯನಾಗಿದ್ದನು. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಫಲವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವನೂ, ಸ್ವರ್ಗದ ದೇವಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಅಗೋಚರನಾಗಿದ್ದರೂ, ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವವನಾಗಿದ್ದನು. ಅನೇಕ ದಿವ್ಯವಿಮಾನಗಳೆಂಬ ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವೃಕ್ಷದಂತೆ,

ಮೇಘಸಮೂಹಗಳಂತೆ ದಟ್ಟವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು.

ವಿಪ್ರಾಹಂಕಾರಮಾನಾಢ್ಯಂ ಮಹಾಭೂತಪ್ರರೋಹಣಮ್ ।
ವಿಶೇಷಪತ್ರೈರ್ನಿಚಿತಂ ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಪುಷ್ಪಿತಮ್ ॥ 145 ॥
ದೈತ್ಯಲೋಕಮಹಾಸ್ಕಂಧಂ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕಪ್ರಕಾಶಿತಮ್ ।
ಸಾಗರಾಕಾರನಿರ್ಹ್ರಾದಂ ರಸಾತಲತಲಾಶ್ರಯಮ್ ॥ 146 ॥
ನಾಗೇಂದ್ರಪಾರ್ಶ್ವೈರ್ವಿತತಂ ಪಕ್ಷಿಜಂತುನಿಷೇವಿತಮ್ ।
ಶೀಲಾರ್ಥವಹಗಂಧಾಢ್ಯಂ ಸರ್ವಲೋಕಮಹಾಹ್ರದಮ್ ॥ 147 ॥
ಅವ್ಯಕ್ತಾನಂದಸಲಿಲಂ ವ್ಯಕ್ತಾಹಂಕಾರಫೇನಿಲಮ್ ।
ಮಹಾಭೂತಕರೌಘೌಘಂ ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಬುದ್ಬುದಮ್ ॥ 148 ॥
ವಿಮಾನವಾಹನೈರ್ವ್ಯಾಪ್ತಂ ತೋಯದಾಡಂಬರಾಕುಲಮ್ ।
ಜಂತುಮತ್ಸ್ಯಗಣಾಕೀರ್ಣಂ ಶೈಲಶಂಖಕುಲೈರ್ಯುತಮ್ ॥ 149 ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಮಾನಗಳಿಂದ ಸಮೃದ್ಧನಾಗಿದ್ದನು. ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಮೂಲನಾಗಿದ್ದನು. ಅನೇಕ ವಿಶೇಷ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವೃಕ್ಷದಂತೆ, ಗ್ರಹ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳೆಂಬ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ

ಅಲಂಕೃತನಾಗಿದ್ದನು. ದೈತ್ಯಲೋಕವೇ ಅವನ ಮಹಾಸ್ಕಂಧವಾಗಿತ್ತು; ಮನುಷ್ಯಲೋಕವು ಅವನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿತ್ತು. ಸಾಗರದಂತೆ ಘೋರನಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದನು. ರಸಾತಲವೇ ಅವನ ಅಧೋಭಾಗದ ಆಧಾರವಾಗಿತ್ತು. ನಾಗರಾಜರೇ ಅವನ ಬಂಧನಗಳಂತೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಜೀವಿಗಳು ಅವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದವು. ಸದ್ಗುಣ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಪರಿಮಳದಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಅವನು, ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಮಹಾಸರೋವರದಂತಿದ್ದನು. ಅವ್ಯಕ್ತವೇ ಅವನ ಆನಂದಜಲವಾಗಿತ್ತು; ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಅಹಂಕಾರವೇ ಅದರ ನೊರೆಯಾಗಿತ್ತು. ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳೇ ಅದರ ಮಹಾಪ್ರವಾಹಗಳಾಗಿದ್ದವು; ಗ್ರಹ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳೇ ಅದರ ಗುಳ್ಳೆಗಳಾಗಿದ್ದವು. ದಿವ್ಯವಿಮಾನಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದನು. ಮೇಘಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಆವೃತನಾಗಿದ್ದನು. ವಿವಿಧ ಜೀವಿಗಳು ಮತ್ತು ಮತ್ಸ್ಯಗಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದನು. ಪರ್ವತಗಳು ಮತ್ತು ಶಂಖಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತನಾಗಿದ್ದನು.

ತ್ರೈಗುಣ್ಯವಿಷಯಾವರ್ತಂ ಸರ್ವಲೋಕತಿಮಿಂಗಿಲಮ್ ।

ವೀರವೃಕ್ಷಲತಾಗುಲ್ಮಂ ಭುಜಗೋತ್ಕೃಷ್ಟಶೈವಲಮ್ ॥ 150 ॥
ದ್ವಾದಶಾರ್ಕಮಹಾದ್ವೀಪಂ ರುದ್ರೈಕಾದಶಪತ್ತನಮ್ ।
ವಸ್ವಷ್ಟಪರ್ವತೋಪೇತಂ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಾಂಭೋಮಹೋದಧಿಮ್ ॥ 151 ॥
ಸಂಧ್ಯಾಸಂಧ್ಯೋರ್ಮಿಸಲಿಲಮಾಪೂರ್ಣಾನಿಲಸೇವಿತಮ್ ।
ದೈತ್ಯಯಕ್ಷಗಣಗ್ರಾಹಂ ರಕ್ಷೋಗಣಝಷಾಕುಲಮ್ ॥ 152 ॥
ಪಿತಾಮಹಮಹಾವೀರ್ಯಂ ದಿವ್ಯಸ್ತ್ರೀರತ್ನಭೂಷಿತಮ್ ।
ಶ್ರೀಕೀರ್ತಿಕಾಂತಿಲಕ್ಷ್ಮೀಭಿರ್ನದೀಭಿರುಪಶೋಭಿತಮ್ ॥ 153 ॥
ಕಾಲಯೋಗಮಹಾಪರ್ವ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪಾತವೇಗಿನಮ್ ।
ತಂ ಸಂಯೋಗಸಮಾಧಾರಂ ನಾರಾಯಣಮಹಾರ್ಣವಮ್ ॥ 154 ॥

ತ್ರಿಗುಣಗಳ ವಿಷಯಗಳೇ ಅದರ ಸುಳಿಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳೇ ಅದರ ತಿಮಿಂಗಿಲಗಳಾಗಿದ್ದವು. ವೀರರೆಂಬ ವೃಕ್ಷಗಳು, ಲತೆಗಳು ಮತ್ತು ಪೊದೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದನು. ನಾಗಗಳೇ ಅದರ ಶೈವಲಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಹನ್ನೆರಡು ಆದಿತ್ಯರೇ ಅದರ ಮಹಾದ್ವೀಪಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಹನ್ನೊಂದು ರುದ್ರರೇ ಅದರ ಪಟ್ಟಣಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಎಂಟು ವಸುಗಳೇ ಅದರ ಪರ್ವತಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ

ಮಹಾಸಮುದ್ರಸ್ವರೂಪನಾಗಿದ್ದನು. ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆ ಮತ್ತು ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆಗಳೇ ಅದರ ಜಲವಾಗಿದ್ದವು. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಸೇವಿತವಾಗಿದ್ದನು. ದೈತ್ಯರು ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಣಗಳೇ ಅದರ ಮೊಸಳೆಗಳಾಗಿದ್ದರು; ರಾಕ್ಷಸಗಣಗಳೇ ಅದರ ಮಹಾಮೀನುಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಪಿತಾಮಹ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಹಾವೀರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದನು. ದಿವ್ಯಸ್ತ್ರೀರತ್ನಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತನಾಗಿದ್ದನು. ಶ್ರೀ, ಕೀರ್ತಿ, ಕಾಂತಿ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಿಗಳೆಂಬ ನದಿಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಕಾಲಯೋಗವೇ ಅದರ ಮಹಾಪರ್ವವಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರಳಯ ಮತ್ತು ಉತ್ಪಾತಗಳೇ ಅದರ ಪ್ರಬಲ ವೇಗವಾಗಿದ್ದವು. ಸಮಸ್ತ ಸಂಯೋಗಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಾಗಿರುವ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಮಹಾಸಮುದ್ರವನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಕಂಡರು.

ದೇವಾತಿದೇವಂ ವರದಂ ಭಕ್ತಾನಾಂ ಭಕ್ತವತ್ಸಲಮ್ ।
ಅನುಗ್ರಹಕರಂ ದೇವಂ ಪ್ರಶಾಂತಿಕರಣಂ ಶಿವಮ್ ॥ 155 ॥
ದದೃಶುಸ್ತೇ ಸ್ಥಿತಂ ದೇವಂ ದಿವ್ಯಲೋಕಮಯೇ ರಥೇ ।
ಹರ್ಯಶ್ವರಥಸಂಯುಕ್ತೇ ಸುಪರ್ಣಧ್ವಜಶೋಭಿತೇ ॥ 156 ॥

ತೇ ಕೃತಾಂಜಲಯಸ್ಸರ್ವೇ ದೇವಾಶ್ಶಕ್ರಪುರೋಗಮಾ ।
ಜಯಶಬ್ದಂ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ ಶರಣ್ಯಂ ಶರಣಂ ಗತಾಃ ॥ 157 ॥
ಸ ತೇಷಾಂ ತಾಂ ಗಿರಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ವಿಷ್ಣುರ್ದೈವತದೈವತಮ್ ।
ಮನಶ್ಚಕ್ರೇ ವಿನಾಶಾಯ ದಾನವಾನಾಂ ಮಹಾಮೃಧೇ ॥ 158 ॥
ಆಕಾಶೇ ತು ಸ್ಥಿತೋ ದೇವಃ ಉತ್ತಮಂ ವಪುರಾಶ್ರಿತಃ ।
ಉವಾಚ ದೇವಾನ್ ಶಕ್ರಾದೀನ್ಸಪ್ರತಿಜ್ಞಮಿದಂ ವಚಃ ॥ 159 ॥

ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ದೇವನಾದ, ವರಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವನಾದ, ಭಕ್ತರಿಗೆ ವಾತ್ಸಲ್ಯವನ್ನು ತೋರುವವನಾದ, ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವವನಾದ, ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಶಿವಸ್ವರೂಪನಾದ ಆ ದೇವರನ್ನು, ದಿವ್ಯಲೋಕಮಯವಾದ ರಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿರುವುದನ್ನು ಅವರು ಕಂಡರು. ಆ ರಥವು ಹರಿಯ ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಗರುಡಧ್ವಜದಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂದ್ರನನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕೈಮುಗಿದು, "ಜಯ ! ಜಯ !" ಎಂಬ ಘೋಷವನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿ, ಶರಣಾಗತರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಆ ದೇವನನ್ನೇ ಶರಣಾದರು. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ದೇವನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಅವರ ಆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು

ಆಲಿಸಿ, ಆ ಮಹಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ದಾನವರ ಸಂಹಾರವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದನು. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ದಿವ್ಯರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿದ್ದ ಭಗವಂತನು, ಇಂದ್ರನ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಈ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕ ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುರುವಾಚ ।
ಶಾಂತಿಂ ವ್ರಜತ ಭದ್ರಂ ವೋ ಮಾಭೈಷ್ಟ ಮರುತಾಂ ಗಣಾಃ ।
ಜಿತಾ ಮೇ ದಾನವಾಸ್ಸರ್ವೇ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಂ ಪರಿಗೃಹ್ಯತಾಮ್ ॥ 160 ॥

ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಹೇಳಿದನು: "ನಿಮಗೆ ಶುಭವಾಗಲಿ! ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರಿ. ಮರುದ್ಗಣಗಳೇ! ಭಯಪಡಬೇಡಿ. ಎಲ್ಲಾ ದಾನವರೂ ನನ್ನಿಂದ ಈಗಾಗಲೇ ಜಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ನೀವು ಮೂರು ಲೋಕಗಳ ಅಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಪುನಃ ಸ್ವೀಕರಿಸಿರಿ."

ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಉವಾಚ ।
ತೇ ತಸ್ಯ ಸತ್ಯಸಂಧಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಾಕ್ಯೇನ ತೋಷಿತಾಃ ।
ದೇವಾಃ ಪ್ರೀತಿಂ ಪರಾಂ ಜಗ್ಮುಃ ಪ್ರಾಶ್ಯಾಮೃತಮಿವೋತ್ತಮಮ್ ॥ 161 ॥

ತತಸ್ತಮಶ್ಚ ಸಂಹೃತ್ಯ ವಿನೇಶುಶ್ಚ ಬಲಾಹಕಾಃ ।
ಪ್ರವವುಶ್ಚ ಶಿವಾ ವಾತಾಃ ಪ್ರಸನ್ನಾಶ್ಚ ದಿಶೋ ದಶ ॥ 162 ॥
ಶುದ್ಧಪ್ರಾಯಾಣಿ ಜ್ಯೋತೀಂಷಿ ಸೋಮಂ ಚಕ್ರುಃ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮ್ ।
ನ ವಿಗ್ರಹಂ ಗ್ರಹಾಶ್ಚಕ್ರುಃ ಪ್ರಸನ್ನಾಶ್ಚಾಪಿ ಸಿಂಧವಃ ॥ 163 ॥
ವಿರಜಾಶ್ಚಾಭವನ್ಮಾರ್ಗಾ ಲೋಕಾಃ ಸ್ವರ್ಗಾದಯಸ್ತ್ರಯಃ ।
ಯಥಾರ್ಥಮೂಹುಸ್ಸರಿತೋ ಚುಕ್ಷುಭೇ ನ ತಥಾರ್ಣವಃ ॥ 164 ॥
ಆಸನ್ ಶುಭಾನೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ ನರಾಣಾಮಂತರಾತ್ಮಸು ।
ಮಹರ್ಷಯೋ ವೀತಶೋಕಾ ವೇದಾರಂಭೋಽಭಿಧೀಯತೇ ॥ 165 ॥
ಯಜ್ಞೇಷು ಚ ಹವಿಷ್ಪಾಕಂ ಶಿವಮಾಪ ಹ ಪಾವಕಃ ।
ಪ್ರವೃತ್ತಧರ್ಮಸಂವೃತ್ತಾ ಲೋಕಾ ಮುದಿತಮಾನಸಾಃ ॥ 166 ॥
ವಿಷ್ಣೋಃ ಕೃತಪ್ರತಿಜ್ಞಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ವಾರಿನಿಧನೇ ಗಿರಮ್ ।
ತತೋ ಭಯಂ ವಿಷ್ಣುಮುಖಾಚ್ಛ್ರುತ್ವಾ ದೈತೇಯದಾನವಾಃ ॥ 167 ॥
ಉದ್ಯೋಗಂ ವಿಪುಲಂ ಚಕ್ರುಃ ಯುದ್ಧಾಯ ವಿಜಯಾಯ ಚ ।

ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಹೇಳಿದನು: “ಸತ್ಯಪ್ರತಿಜ್ಞನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಈ ವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ ದೇವತೆಗಳು, ಅಮೃತವನ್ನು ಸೇವಿಸಿದಂತೆಯೇ, ಪರಮ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಅನಂತರ ಅಂಧಕಾರವು

ದೂರವಾಯಿತು. ಮೇಘಗಳು ಕರಗಿಹೋದವು. ಶುಭಕರವಾದ ಗಾಳಿಗಳು ಬೀಸತೊಡಗಿದವು. ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕುಗಳೂ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದವು. ಎಲ್ಲ ಗ್ರಹಜ್ಯೋತಿಗಳು ನಿರ್ಮಲವಾದವು. ಅವು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿದವು. ಗ್ರಹಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವೈಷಮ್ಯವನ್ನು ತೋರಲಿಲ್ಲ. ಸಮುದ್ರಗಳೂ ಪ್ರಶಾಂತವಾದವು. ಮಾರ್ಗಗಳು ನಿರ್ಮಲವಾದವು. ಸ್ವರ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ಲೋಕಗಳು ತಮ್ಮ ಸಹಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆದವು. ನದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸಹಜ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಹರಿದವು. ಸಮುದ್ರವು ಸಹ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಮಾನವರ ಅಂತಃಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಶುಭಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವು. ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಶೋಕವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದರು. ವೇದಾಧ್ಯಯನವು ಪುನಃ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಶುಭವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸತೊಡಗಿತು. ಧರ್ಮವು ಮತ್ತೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಯಿತು. ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳ ಜನರೂ ಸಂತೋಷಭರಿತ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ವಿಷ್ಣುವು ಶತ್ರುಗಳ ಸಂಹಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ದೈತ್ಯರು ಮತ್ತು ದಾನವರು ಭಯಗೊಂಡರು. ನಂತರ

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ವಿಜಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮಹಾಸನ್ನಾಹವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು.

ಮಯಸ್ತು ಕಾಂಚನಮಯಂ ನೃದಂಡಾಜರಮಕ್ಷಯಮ್ ॥ 168 ॥
ಚತುಶ್ಚಕ್ರಂ ಸುವಿಪುಲಂ ವಿಕಲ್ಪಿತಮಹಾಧ್ವಜಮ್ ।
ಕಿಂಕಿಣೀಜಾಲನಿರ್ಘೋಷಂ ದ್ವೀಪಿಚರ್ಮಪರಿಷ್ಕೃತಮ್ ॥ 169 ॥
ರುಚಿರಂ ರಶ್ಮಿಜಾಲೈಶ್ಚ ನಾನಾರತ್ನೈಶ್ಚ ಶೋಭಿತಮ್ ।
ಈಹಾಮೃಗಗಣಾಕೀರ್ಣಂ ಪಕ್ಷಿಸಂಘವಿರಾಜಿತಮ್ ॥ 170 ॥
ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಹಂತೃಖಚರಂ ಪಯೋಧರವಿನಾದಿತಮ್ ।
ಸ್ವಚ್ಛಂ ಚಾಥ ಪರೋದಾರಮುಪಸ್ಥಾಯ ರಥೋತ್ತಮಮ್ ॥ 171 ॥
ಗದಾಪರಿಘಸಂಪೂರ್ಣಂ ಮೂರ್ತಿಮಂತಮಿವಾನಲಮ್ ।
ಹೇಮಕರ್ಪೂರವಲಯಂ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಕೂಬರಮ್ ॥ 172 ॥
ಸ ಪತಾಕಂ ಧ್ವಜೋಪೇತಮಾದಿತ್ಯಸ್ಯೇವ ಮಂಡಲಮ್ ।
ಗಜೇಂದ್ರಾಭೋಗವಪುಷಂ ಕ್ವಚಿತ್ಕೇಸರವರ್ಚಸಮ್ ॥ 173 ॥
ಯುಕ್ತಮೃಕ್ಷಸಹಸ್ರೇಣ ಸುಧಾರಾಂಬುದನಾದತಮ್ ।
ದೀಪ್ತಮಾಕಾಶಗಂ ದಿವ್ಯಂ ರಥಂ ಪರರಥಾರುಜಮ್ ॥ 174 ॥
ಅಧ್ಯತಿಷ್ಠದ್ರಣಾಕಾಂಕ್ಷೀ ಮೇರುಂ ದೀಪ್ತ ಇವಾಂಶುಮಾನ್ ।

ತಾರಸ್ತು ಕ್ರೋಧವಿಸ್ತಾರೋ ಯಾನಂ ಸರ್ವಹರಂ ರಥಮ್ ॥ 175 ॥

ಆಗ ಮಯನು[68] ಚಿನ್ನದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ, ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಭೇದಿಸಲಾಗದ, ಜೀರ್ಣಿಸದ, ಅವಿನಾಶಿಯಾದ ಒಂದು ರಥವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಅದು ನಾಲ್ಕು ಚಕ್ರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಅತ್ಯಂತ ವಿಶಾಲವಾಗಿತ್ತು. ಎತ್ತರದ ಮಹಾಧ್ವಜಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿತ್ತು. ಕಿಂಕಿಣಿಗಳ ಜಾಲದ ನಾದದಿಂದ ಮೊಳಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹುಲಿಯ

---

[68] ಇವನು ಮಯ ದಾನವ. ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಇವನುಃ ದಾನವರ ವಿಶ್ವಕರ್ಮ, ಅಪೂರ್ವ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿ, ದಿವ್ಯ ರಥಗಳು, ನಗರಗಳು, ಆಯುಧಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಶಿಲ್ಪಿ, ದನುವಿನ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯೇ (37.106)ಃ ಅನಾಯುಷಾಯಾಸ್ತನಯೋ ಮಯೋ ನಾಮ ಮಹಾಬಲಃ ॥ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.ಅಂದರೆಃ ಅನಾಯು ಎಂಬ ದಕ್ಷಕನ್ಯೆಯ ಪುತ್ರನೇ ಮಯ.ಇವನೇ ನಂತರಃ ತ್ರಿಪುರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾನೆ, ಅನೇಕ ಅಸುರರಿಗೆ ದಿವ್ಯರಥಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾನೆ, ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಗಾಗಿ ಮಯಸಭೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 168ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಯಸ್ತು ಕಾಂಚನಮಯಂ...ಎಂದರೆ ಮಯ ದಾನವನು ತಾರಕನಿಗಾಗಿ ರಥವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಆದಿಪರ್ವದ ಖಾಂಡವದಾಹಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮಯ ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವ ಮಯ ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ.

ಚರ್ಮಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಸುಂದರವಾದ ಆ ರಥವು ಕಿರಣಗಳ ಜಾಲದಿಂದಲೂ, ನಾನಾ ವಿಧದ ರತ್ನಗಳಿಂದಲೂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲಂಕಾರಿಕ ಮೃಗಗಳ ಆಕೃತಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದು, ವಿವಿಧ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಬಲ್ಲದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಮೇಘಗರ್ಜನೆಯಂತಹ ನಾದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ನಿರ್ಮಲವೂ, ಅತ್ಯಂತ ಭವ್ಯವೂ ಆದ ಆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರಥವು ಅಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿತು. ಅದು ಗದೆಗಳು ಮತ್ತು ಪರಿಘಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಗ್ನಿಯೇ ರೂಪ ತಾಳಿದಂತಿತ್ತು. ಬಂಗಾರದ ವಲಯಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದು, ಅದರ ಮೇಲ್ಭಾಗವು ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಂತೆ ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಧ್ವಜ ಮತ್ತು ಪತಾಕೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದ ಆ ರಥವು ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಲವೆಡೆ ಗಜೇಂದ್ರನ ವಿಶಾಲ ದೇಹದಂತೆಯೂ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಸಿಂಹದ ಕೇಸರದಂತೆ ದೀಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೊಂದಿತ್ತು. ಸಾವಿರಾರು ಋಕ್ಷಗಳಿಂದ (ಕರಡಿಗಳು ಅಥವಾ ನಕ್ಷತ್ರಸಮೂಹಗಳ ರೂಪದ

ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದ) ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಆ ದಿವ್ಯ ರಥವು ಮೇಘಗಳ ಗರ್ಜನೆಯಂತೆ ಮೊಳಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನ ರಥವು ಶತ್ರುಗಳ ರಥಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ಯುದ್ಧದ ಅಪಾರ ಆಸೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ತಾರಕನು, ದೀಪ್ತಿಮಾನನಾದ ಸೂರ್ಯನು ಮೇರುಪರ್ವತವನ್ನು ಏರಿದಂತೆ, ಆ ರಥವನ್ನು ಏರಿದನು.

ಶೈಲಾಕಾರಾಭಿಸಂಕಾಶಂ ನೀಲಾಂಜನಚಯೋಪಮಮ್ ।
ಕಾಲಲೋಷ್ಟಂ ಚ ರತ್ನಾನಾಂ ಸಹೇಮಾಬದ್ಧಕೂಬರಮ್ ॥ 176 ॥
ತಿಮಿರಾಂಗಾರಕಿರಣಂ ಗರ್ಜಂತಮಿವ ತೋಯದಮ್ ।
ಲೋಹಜಾಲೇನ ಮಹತಾ ಶತಸಂಖ್ಯೇನ ದಂಶಿತಮ್ ॥ 177 ॥
ಆಯಸೈಃ ಪರಿಘೈಃ ಪೂರ್ಣಂ ಕ್ಷೇಪಣೀಯೈಶ್ಚ ಮುದ್ಗರೈಃ ।
ಪ್ರಾಸೈಃ ಪಾಶೈಶ್ಚ ವಿತತೈರಸಂಯುಕ್ತೈಶ್ಚ ಕಂಟಕೈಃ ॥ 178 ॥
ಶೋಭನಂ ತ್ರಾಸನೀಯೈಶ್ಚ ತೋಮರೈಶ್ಚ ಪರಶ್ವಧೈಃ ।
ಉದ್ಯತಾಂ ದ್ವಿಷತಾಂ ಹೇತೋರ್ದ್ವಿತೀಯಮಿವ ಮಂದರಮ್ ॥ 179 ॥
ಯುಕ್ತಂ ಖರಸಹಸ್ರೇಣ ಸೋಽಧ್ಯಾರೋಹದ್ರಥೋತ್ತಮಮ್ ।
ವಿರೋಚನಸ್ತು ಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ಗದಾಪಾಣಿರವಸ್ಥಿತಃ ॥ 180 ॥

ಅವನ ರಥವು ಪರ್ವತದಂತೆ ಬೃಹತ್ತಾಗಿತ್ತು; ನೀಲಾಂಜನದ ರಾಶಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಕಪ್ಪು ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಾಢವರ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಅಮೂಲ್ಯ ರತ್ನಗಳು ಮತ್ತು ಚಿನ್ನದಿಂದ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ಅದರ ಪ್ರಕಾಶವು ಅಂಧಕಾರ ಮತ್ತು ಕೆಂಡದ ಕಿರಣಗಳ ಮಿಶ್ರಣದಂತಿತ್ತು. ಮೇಘಗರ್ಜನೆಯಂತೆ ಮೊಳಗುತ್ತಿತ್ತು. ನೂರಾರು ಕಬ್ಬಿಣದ ಜಾಲಗಳಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಆವೃತವಾಗಿತ್ತು. ಕಬ್ಬಿಣದ ಪರಿಘಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಎಸೆಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮುದ್ಗರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು. ಪ್ರಾಸಗಳು, ಪಾಶಗಳು ಮತ್ತು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಅದು ಸಜ್ಜುಗೊಂಡಿತ್ತು. ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ತೋಮರಗಳು ಮತ್ತು ಪರಶ್ವಧಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ರಥವು, ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಉದ್ಧತವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಎರಡನೆಯ ಮಂದರಪರ್ವತದಂತಿತ್ತು. ಸಾವಿರಾರು ಕತ್ತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರಥವನ್ನು ಅವನು ಏರಿದನು. ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ವಿರೋಚನನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಗದೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಆ ಸೈನ್ಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿರುವ

ಪರ್ವತಶಿಖರದಂತೆ ನಿಂತನು.

ಪ್ರಮುಖೇ ತಸ್ಯ ಸೈನ್ಯಸ್ಯ ದೀಪ್ತ ಶೃಂಗ ಇವಾಚಲಃ ।
ಯುಕ್ತಂ ಹಯಸಹಸ್ರೇಣ ಹಯಗ್ರೀವಸ್ತು ದಾನವಃ ॥ 181 ॥
ವ್ಯೂಹಿತಂ ದಾನವಂ ವ್ಯೂಹಂ ಪರಿಚಕ್ರಾಮ ವೀರ್ಯವಾನ್ ।
ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಸುತಶ್ಶ್ವೇತಃ ಶ್ವೇತಕುಂಡಲಭೂಷಣಮ್ ॥ 182 ॥
ಸ್ಯಂದನಂ ವಾಹಯಾಮಾಸ ಪರಾನೀಕಸ್ಯ ಮರ್ದನಃ ।
ವ್ಯಾಯತಂ ಕಿಷ್ಕುಸಾಹಸ್ರಂ ಧನುರ್ವಿಸ್ಫಾರಯನ್ಮಹಾನ್ ॥ 183 ॥
ವರಾಹಃ ಪ್ರಮುಖೇ ತಸ್ಥೌ ಸಪ್ರರೋಹ ಇವಾಚಲಃ ।
ಖರಸ್ತು ವಿಕ್ಷರನ್ದರ್ಪಾನ್ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಕ್ರೋಧಜಂ ಜಲಮ್ ॥ 184 ॥
ಸ್ಫುರದ್ದಂತೋಷ್ಠನಯನಃ ಸಂಗ್ರಾಮಂ ಸೋಭ್ಯಕಾಂಕ್ಷತ ।
ತ್ವಷ್ಟಾತ್ವಷ್ಟಾದಶಹಯಂ ಯಾನಮಾಸ್ಥಾಯ ದಾನವಃ ॥ 185 ॥
ಶ್ವೇತಮೇಘಪ್ರತೀಕಾಶೋ ಯುದ್ಧಾಯಾಭಿಮುಖಸ್ಥಿತಃ ।
ಅರಿಷ್ಟೋ ಬಲಿಪುತ್ರಶ್ಚ ವರಿಷ್ಠೋದ್ರಿಶಿಲಾಯುಧಃ ॥ 186 ॥
ಯುದ್ಧಾಯಾಭಿಮುಖಸ್ತಸ್ಥೌ ಧರಾಧರ ವಿಕಂಪನಃ ।
ಕಿಶೋರಸ್ತ್ವತಿಸಂಹರ್ಷಾತ್ಕಿಶೋರ ಇವ ಚೋದಿತಃ ॥ 187 ॥
ಅಭವದ್ದೈತ್ಯಮಧ್ಯೇ ಸಃ ಗ್ರಹಮಧ್ಯೇ ಯಥಾ ರವಿಃ ।

ಲಂಬಸ್ತು ಲಂಬಮೇಘಾಭಃ ಪ್ರಲಂಬಾಂಬರಭೂಷಣಃ ॥ 188 ॥

ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ತನ್ನ ರಥದಲ್ಲಿ ಹಯಗ್ರೀವನೆಂಬ ದಾನವನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜನಾಗಿ ನಿಂತನು. ವೀರಶಾಲಿಯಾದ ಅವನು ಸುಸಂಘಟಿತವಾದ ದಾನವಸೈನ್ಯದ ವ್ಯೂಹದ ಸುತ್ತಲೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಶ್ವೇತನು, ಬಿಳಿಯ ಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವನ್ನು ತುಳಿಯಬಲ್ಲ ತನ್ನ ರಥವನ್ನು ಚಲಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಸಾವಿರ ಕಿಷ್ಕುಗಳಷ್ಟು ಉದ್ದವಾದ ತನ್ನ ಮಹಾಧನುಸ್ಸನ್ನು ಬಿಗಿದು ಟಂಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ವರಾಹನು ಮೊದಲು ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮೊಳಕೆಯೊಡೆದ ಪರ್ವತದಂತೆ ದೃಢವಾಗಿ ನಿಂತನು. ಖರನು ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕ್ರೋಧಜನಿತ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಾ, ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದ ದಂತ, ತುಟಿ ಮತ್ತು ಕಣ್ಣುಗಳೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ತ್ವಷ್ಟನೆಂಬ ದಾನವನು ಹದಿನೆಂಟು ಕುದುರೆಗಳು ಎಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ರಥವನ್ನು ಏರಿ, ಬಿಳಿಯ ಮೇಘದಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಮುಖಮಾಡಿ ನಿಂತನು. ಬಲಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಅರಿಷ್ಟನು, ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದು, ಪರ್ವತಶಿಲೆಗಳನ್ನೇ

ಆಯುಧವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡವನಾಗಿ, ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕಂಪಿಸುತ್ತಾ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ನಿಂತನು. ಕಿಶೋರನು ಅಪಾರ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ, ಯೌವನದ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾದವನಂತೆ, ದೈತ್ಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಲಂಬನು ಉದ್ದವಾದ ಮೇಘದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನು; ದೀರ್ಘವಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದನು.

ದೈತ್ಯವ್ಯೂಹಗತೋ ಭಾತಿ ಸ ನೀಹಾರ ಇವಾಂಶುಮಾನ್ ।
ವಸುಂಧರಾಭಸ್ತು ದನುಃ ದಶನೌಷ್ಠೇ ಕ್ಷಣಾಯುಧಃ ॥ 189 ॥

ದೈತ್ಯಸೇನೆಯೊಳಗೆ ಅವನು ಮಂಜಿನಿಂದ ಆವೃತನಾದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ವಸುಂಧರಾಭನೆಂಬ ದಾನವನು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ದಂತ ಮತ್ತು ತುಟಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದನು; ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಹಾರಮಾಡಬಲ್ಲ ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದನು.

ಹಸಂಸ್ತಿಷ್ಠತಿ ದೈತ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರಮುಖೇ ಸ ಮಹಾಗ್ರಹಃ ।
ಅನ್ಯೇ ಹಯಗತಾಸ್ತತ್ರ ಗಜಸ್ಕಂಧಗತಾಃ ಪರೇ ॥ 190 ॥
ಸಿಂಹವ್ಯಾಘ್ರಗತಾಶ್ಚಾನ್ಯೇ ವರಾಹರ್ಕ್ಷೇಷು ಚಾಪರೇ ।

ಕೇಚಿತ್ಖರೋಷ್ಟ್ರಯಾತಾರಃ ಕೇಚಿತ್ಪಯೋದವಾಹನಾಃ ॥ 191 ॥
ಪತ್ತಯಸ್ತ್ವಪರೇ ದೈತ್ಯಾ ಭೀಷಣಾ ವಿಕೃತಾನನಾಃ ।
ಏಕಪಾದಾ ದ್ವಿಪಾದಾಶ್ಚ ನನೃತುರ್ಯುದ್ಧಕಾಂಕ್ಷಿಣಃ ॥ 192 ॥
ಆಸ್ಫೋಟಯಂತೋ ಬಹವಃ ಕ್ಷ್ವೇಡಂತಶ್ಚ ತಥಾಪರೇ ।
ದೃಪ್ತಶಾರ್ದೂಲ ನಿರ್ಘೋಷಾ ನೇದುರ್ದಾನವಪುಂಗವಾಃ ॥ 193 ॥
ತೇ ಗದಾಪರಿಘೈರುಗ್ರೈಃ ಶಿಲಾಮುಸಲಪಾಣಯಃ ।
ಬಾಹುಭಿಃ ಪರಿಘಾಕಾರೈಃ ತರ್ಜಯಂತಿ ಸ್ಮ ದೇವತಾಃ ॥ 194 ॥
ಪ್ರಾಸೈಃ ಪಾಶೈಶ್ಚ ಖಡ್ಗೈಶ್ಚ ತೋಮರಾಂಕುಶಪಟ್ಟಿಶೈಃ ।
ಚಿಕ್ರೀಡುಸ್ತೇ ಶತಘ್ನೀಭಿಃ ಶತಧಾರೈಶ್ಚ ಮುದ್ಗರೈಃ ॥ 195 ॥
ಖಡ್ಗೈಶ್ಶೂಲೈಶ್ಚ ಶೈಲೈಶ್ಚ ಪರಿಘೈಶ್ಚೋನ್ನತಾಯುಧೈಃ ।
ಯುಕ್ತಂ ಬಲಾಹಕಗಣೈಃ ಸರ್ವತಃ ಸಂವೃತಂ ನಭಃ ॥ 196 ॥

ಮಹಾಗ್ರಹದಂತೆ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ ಅವನು ದೈತ್ಯಸೇನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಗುತ್ತಾ ನಿಂತಿದ್ದನು. ಇತರ ದಾನವರು ಕೆಲವರು ಕುದುರೆಗಳ ಮೇಲೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಆನೆಗಳ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಸವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಹುಲಿಗಳನ್ನು ವಾಹನಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು; ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಹಂದಿ

ಮತ್ತು ಕರಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಆರೂಢರಾಗಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಕತ್ತೆ ಮತ್ತು ಒಂಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಸವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಮೇಘಗಳನ್ನೇ ವಾಹನಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಇತರ ಭಯಂಕರ ಮುಖಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ದೈತ್ಯರು ಕಾಲಾಳುಸೈನಿಕರಾಗಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಒಂದೇ ಕಾಲನ್ನು, ಕೆಲವರು ಎರಡು ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಯುದ್ಧವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾ ನೃತ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ತಮ್ಮ ತೋಳುಗಳನ್ನು ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು; ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಸಿಂಹನಾದಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮದಿಸಿದ ಹುಲಿಗಳ ಗರ್ಜನೆಯಂತೆ ದಾನವಶ್ರೇಷ್ಠರು ಘೋರನಾದಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಉಗ್ರವಾದ ಗದೆಗಳು, ಪರಿಘಗಳು, ಬಂಡೆಗಳು ಮತ್ತು ಮುಸಲಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ಪರಿಘಗಳಂತೆ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ತಮ್ಮ ಭುಜಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬೆದರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರಾಸಗಳು, ಪಾಶಗಳು, ಖಡ್ಗಗಳು, ತೋಮರಗಳು, ಅಂಕುಶಗಳು ಮತ್ತು ಪಟ್ಟಿಶಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಶತಘ್ನಿಗಳು ಹಾಗೂ ನೂರಾರು ಮೊನೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮುದ್ಗರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾ

ಯುದ್ಧಕ್ರೀಡೆಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಖಡ್ಗಗಳು, ಶೂಲಗಳು, ಪರ್ವತಶಿಲೆಗಳು ಮತ್ತು ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಎಸೆಯುವ ಪರಿಘಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜುಗೊಂಡಿದ್ದ ಆ ಸೇನೆಯ ಮೇಲೆ ಮೇಘಸಮೂಹಗಳು ಎಲ್ಲೆಡೆಯಿಂದ ಆಕಾಶವನ್ನು ಆವರಿಸಿದ್ದವು.

ಏವಂ ತದ್ದಾನವಂ ಸೈನ್ಯಂ ಸರ್ವಸತ್ವಮದೋತ್ಕಟಮ್ ।
ದೇವತಾಭಿಮುಖಂ ತಸ್ಥೌ ಮೇಘಾನೀಕಮಿವೋದರಮ್ ॥ 197 ॥
ತದದ್ಭುತಂ ದೈತ್ಯಸಹಸ್ರಗಾವಮ್
ವಾಯ್ವಗ್ನಿಶೈಲಾಂಬುದತೋಯಕಲ್ಪಮ್ ।
ಬಲಂ ರಣೌಘಾಯಸಮಭ್ಯುದೀರ್ಣಂ
ಯುಯುತ್ಸಯೋನ್ಮತ್ತಮಿವಾವಭಾಸೇ ॥ 198 ॥

ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮದದಿಂದ ಉನ್ಮತ್ತವಾಗಿದ್ದ ಆ ದಾನವಸೈನ್ಯವು, ದಟ್ಟವಾದ ಮೇಘಸಮೂಹವು ಮುನ್ನಡೆಯುವಂತೆ ದೇವತೆಗಳ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಿತು. ಸಾವಿರಾರು ದೈತ್ಯರಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಆ ಅದ್ಭುತ ಸೈನ್ಯವು, ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಪರ್ವತ, ಮೇಘ ಮತ್ತು ಸಾಗರಗಳ ಸಂಯೋಗದಂತಿತ್ತು. ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಮಹಾಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಬಲವು,

ಯುದ್ಧಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ ಉನ್ಮತ್ತಗೊಂಡಂತೆಯೇ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು."

ಇತಿ ಶ್ರೀಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾದ್ಮೇ ಸೃಷ್ಟಿಖಂಡೇ
ದೈತ್ಯಸೈನ್ಯವರ್ಣನಂ ನಾಮ ಸಪ್ತತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥
ಇದು ಶ್ರೀಪದ್ಮಮಹಾಪುರಾಣದ ಸೃಷ್ಟಿಖಂಡದಲ್ಲಿ
ದೈತ್ಯಸೈನ್ಯವರ್ಣನ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತೇಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.